

ТДУ 37 тоҷик+008+025+9 тоҷик+792 тоҷик
ТКБ – 71.0+71.4 (2 тоҷик)+63.3 (2 тоҷик)+85.313 (2 тоҷик)+78.34 (2 тоҷик)
П–14

Паёмномаи фарҳанг: нашрияти илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ – тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот / Сармуҳаррир Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2019. – № 3 (47). – 128 с.

Муассиси маҷалла:
Пажӯҳишгоҳи илмӣ–тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Комилзода Шариф

САРМУҲАРРИР:

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, директори
Пажӯҳишгоҳи илмӣ–тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳимӣ Дилшод

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР:

номзади илмҳои филологӣ, муовини директори
ПИТФИ оид ба корҳои методӣ

Муродов Мурод Бердиевич

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудир
шӯбаи ахбори омма ва таъбу нашри ПИТФИ

Раҳмонзода Абдучаббор Азиз

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор, академик
АИ ҶТ, ёрдамчи Президентии Ҷумҳурии
Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ
ва робита бо ҷомеа

Муллоаҳмадов Мирзо

доктори илмҳои филологӣ, профессор,
узви вобастаи АИ ҶТ

Суфиев Шодимаҳмад

доктори илмҳои филологӣ, директори Китобхонаи
марказии илмӣ ба номи Индира Гандии
АИ ҶТ

Камолов Ҳамзаҳон

доктори илмҳои таърих, сарҳодими Институти
таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба
номи Аҳмади Дониши АИ ҶТ

Бӯризода Қурбоналӣ

номзади илмҳои таърих, дотсент, директори
Хонаи китоби Тоҷикистон

Зубайдов Абӯбакр

номзади илмҳои таърих, дотсент, муовини
директори ПИТФИ оид ба илм

Саъдиев Шухрат

номзади илмҳои таърих, дотсент, ходими
пешбари илмӣ ПИТФИ

Маҷалла соли 2000 таъсис ёфтааст.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон №101/МҶ-97 аз 11 март соли 2019 ба қайд гирифта шудааст.

Нишонӣ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Н. Қарабоев, 17 (ошонаи 2). Сомонаи пажӯҳишгоҳ: www.pitfi.tj; сомонаи маҷалла: www.farhangnoma.tj; e-mail: frayom@gmail.com; Тел.: (+992 37) 233-58-84. Индекси обуна: 77728.

Маҷалла мувофиқи шартномаи литсензиони №532–09/2013 аз 12 сентябри соли 2013 дар Индекси иқтибосҳои илмӣи Русия (РИНЦ) ворид карда шудааст ва мунтазам дар системаи индексатсионии мазкур дар бораи шумораҳои ҷопшуда маълумот ворид менамояд.

Дараҷаи илмӣ мавод, саҳеҳии арқом, санаду иқтибосҳо ба дӯши муаллифони ас. Бознашри мавод танҳо бо ризоияти идораи нашрия ва иқтибос ба маҷалла сурат мегирад.

Матни мукаммали маводи ҷопӣ дар сомонаи расмӣи маҷалла ҷойгир карда шудааст.

УДК 37 тадж+008+025+9 тадж+792 тадж
ББК – 71.0+71.4 (2тадж)+63.3 (2тадж)+85.313 (2тадж)+78.34 (2тадж)
В–38

Вестник культуры: научно-аналитическое издание Научно-исследовательского института культуры и информации / Гл. редактор Ш. Комилзода; ответственный редактор М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2019. – № 3 (47). – 128 с.

Учредитель журнала:

Научно-исследовательский институт культуры и информации
Республики Таджикистан

Комилзода Шариф

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

кандидат педагогических наук, доцент, директор Научно-исследовательского института культуры и информации Республики Таджикистан

Рахими Дилшод

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

кандидат филологических наук, заместитель директора НИИКИ по методической работе

Муродов Мурод Бердиевич

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

доктор филологических наук, профессор, зав. отделом СМИ и издательского дела НИИКИ.

Рахмонзода Абдуджаббор Азиз

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

доктор филологических наук, профессор, академик АН РТ, помощник Президента Республики Таджикистан по вопросам социального развития и связям с общественностью

Муллоахмадов Мирзо

доктор филологических наук, профессор, член корреспондент АН РТ

Суфиеи Шодимахмад

доктор филологических наук, директор Центральной научной библиотеки имени Индира Ганди АН РТ

Камолов Хамзахон

доктор исторических наук, главный научный сотрудник Института истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша АН РТ

Буризода Курбонали

кандидат исторических наук, директор Дома книги Таджикистана

Зубайдов Абубакр

кандидат исторических наук, доцент, заместитель директора НИИКИ по научной работе

Саъдиев Шухрат

кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник НИИКИ

Журнал основан в 2000 г.

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан №101/ж-97 от 11 марта 2019 г.

Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17 (2 этаж). Сайт института: www.pitfi.tj; Сайт журнала www.farhangnoma.tj; e-mail: fraom@gmail.com; Тел.: (+992 37) 233-58-84; Почтовый индекс: 77728.

Журнал, на основе лицензионный договора №532-09/2013 от 12 сентября 2013 года, включен в базу данных Российского индекса научного цитирования (РИНЦ) и регулярно предоставляет в РИНЦ информацию в виде метаданных.

Авторы несут ответственность за научный уровень материалов, правильность фактов и цитат своих статей. Перепечатка возможна при условии согласования с редакцией и ссылки на журнал.

Полнотекстовые версии опубликованных материалов размещаются в официальной сайте журнала.

DC 37 Taj +008+025+9 Taj +792 Taj
3C – 71.0+71.4 (2Taj)+63.3 (2Taj)+85.313 (2 Taj)+78.34 (2Taj)
H–11

Herald of Culture: scientific and analytic edition of the Research Institute of Culture and Information / Editor in Chief Sh. Komilzoda; responsible editor M. Murodov. – Dushanbe: Arzhang, 2019. – № 3 (47). – 128 p.

HERALD OF CULTURE

Founder of the journal

Research Institute of Culture and Information (RICI)
of the Republic of Tajikistan

Komilzoda Sharif

EDITOR IN CHIEF,

Candidate of pedagogical sciences, docent, Director of the Research Institute of Culture and Information of the Republic of Tajikistan

Rahimi Dilshod

DEPUTY EDITOR

Candidate of philological sciences, Deputy Director of the RICI for methodical issues.

Murodov Murod Berdievich

RESPONSIBLE EDITOR:

Doctor of philological sciences, Professor, Head of the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Rahmonzoda Abdujabbor Aziz

EDITORIAL BOARD:

Doctor of philological sciences, Professor, Academician of the AS RT, Assistant of the President of the Republic of Tajikistan on Issues of Social Development and Public Relation.

Mulloahmadov Mirzo

Doctor of philological sciences, Professor, Correspondent member of the AS RT.

Sufiev Shodimahmad

Doctor of philological sciences, Director of the Central scientific library of the Academy of Sciences named after Indira Gandhi.

Kamolov Hamzakhon

Doctor of historical sciences, Main scientific fellow of the Ahmad Donish Institute of history, archeology and ethnography, AS RT.

Burizoda Kurbonali

Candidate of historical sciences, Director of the Book Chamber of Tajikistan.

Zubaydov Abubakr

Candidate of historical sciences, Deputy Director of the RICI for science.

Sa'diev Shuhrat

Candidate of historical sciences, Leading research fellow, docent.

The journal established in 2000.

The journal was registered in the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan and obtained the Certificate №101/jr in march 11, 2019.

Address: 734018, Dushanbe, N. Karabaev avenue 17 (second floor). Tel.: (+992 37) 233-58-84; Website of organization: www.pitfi.tj; Website of journal: www.farhangnoma.tj; e-mail: fpayom@gmail.com. Indeks pochty: 77728.

The journal was included under License contract №532–09/2013 since September 12, 2013, to the Russian Science Citation Index (RSCI) and regularly submits its informational metadata.

Authors are responsible for scientific level of the materials, correctness of facts and quotations of their articles. Publishing materials will take place according to editorial conclusion.

The full text version of the published materials will be placed at its official website

ТДУ 37точик+008+32точик+898+9точик+379.85

Амиров Р.

СИЁСАТИ ДАВЛАТИ ТОЧИКИСТОН ОИД БА ЭҲӢИ ФАРҲАНГИ МИЛЛӢ ВА РУШДИ ТУРИЗМИ ФАРҲАНГӢ

Дар мақола масъалаи сиёсати давлатии Тоҷикистон оид ба эҳёи фарҳанги миллӣ ва рушди сайёҳӣ баррасӣ карда шудааст. Баъди ба даст овардани истиқлолияти сиёсӣ давлат дар баробари гирифтани пеши роҳи ҷанги шаҳрвандӣ ва баргардонидани гурезаҳои иҷборӣ, ба масъалаҳои фарҳангӣ низ диққати махсус меод. Маҳз дар ин давра таҷлили бузургдошти шахсиятҳои маъруфи илмию фарҳангӣ, санаҳои муҳимми таърихӣ, эҳёи ҷашну маросимҳои миллӣ, қабули санадҳои мӯърино ҳуқуқӣ дар соҳаи фарҳанг, аз ҷумла барномаҳои давлатӣ барои рушди фарҳанг имконияти ҷамаҷонибаро ба вуҷуд оварданд.

Хусусан, солҳои охир Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар ба масъалаҳои эҳёи либоси миллӣ, ҳунарҳои мардумӣ, рушди сайёҳӣ ва деҳот, баланд бардоштани фарҳанги деҳот таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда истодааст.

Калидвожаҳо: *сиёсати фарҳангӣ, марҳилаҳои фарҳангӣ, ҷорабиниҳои фарҳангӣ, эҳёи ҷашну идҳои миллӣ, санадҳои мӯърино ҳуқуқӣ дар соҳаи фарҳанг, барномаҳои давлатӣ, ҳифз ва нигоҳдории арзишҳои фарҳангӣ, ҳунарҳои мардумӣ, ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, сайёҳии фарҳангӣ.*

Баъди ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мушкилиҳои зиёди сиёсӣ, иқтисодӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ рӯ ба рӯ гашт. Дар навбати аввал вазифаҳои асосии давлат хомӯш кардани ҷанги шаҳрвандӣ, баргардонидани гурезаҳои иҷборӣ аз хориҷи кишвар ва мустақкам намудани низоми давлатдорӣ буд. Дар баробари ин, дар назди давлат масъалаҳои хеле муҳимми сиёсӣ, яъне ба вуҷуд овардани фазои боварӣ ва якдигарфаҳмӣ дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ меистод, ки дар ҳалли онҳо нақши муассисаҳои идеологӣ, аз ҷумла муассисаҳои фарҳанги хеле муҳим буд.

Сиёсати фарҳангии давлати Тоҷикистонро дар солҳои соҳибистиклолӣ асосан ба ду марҳила ҷудо намудан мумкин аст. Якум, давраи ҷангӣ ва ваъзи ноором дар фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ ва заиф гардидани заминаи молиявӣ ва нуруи кадрӣ, базаи моддӣ - техникаи онҳо; Дуюм, баъди ба имзорасии «Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ» (27 июни с. 1997 ш. Москва) ба фаъолияти созандагӣ рӯ овардани муассисаҳои фарҳанг ва санъат ва эҳёи фарҳанги миллӣ.

Яке аз самтҳои муҳим барои боз ҳам пайдор гардонидани сулҳ, якдигарфаҳмӣ, ваҳдату пайдории давлат ва эҳёи фарҳанги миллӣ рӯй овардан ба арҷгузории шахсиятҳои бузурги илмию адабӣ буд.

Хусусан, таҷлили ҷашнҳои намояндагони бузурги илму фарҳанги миллӣ, ҷун 1000-солагии Носири Хусрав, 680-солагии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, 800-солагии Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ, 1150-солагии Қофиласолори адабиёти классикии форсу тоҷик Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ,

645-солагии Камоли Хучандӣ, 960-солагии У. Хайём, 545-солагии Камолиддини Беҳзод, Чашни 1310-солагии Абуҳанифа Нуъмон ибни Собит, чашнҳои Б. Ғафуров. М. Турсунзода, С. Улуғзода, Н. Туғрал ва дигарон бо шукӯҳу шаҳомати хосса дар тамоми қаламрави Тоҷикистон таҷлил гардид. Вабаста ба ин санаҳои муҳим асарҳои илмию адабии ин мутафаккирон аз нигоҳи ҳадафҳои миллӣ таҳти унвони «Ахтарони адаб» аз чоп баромад, ки дар тарбияи худшиносии наслҳои имрӯзаю оянда ҳамчун заминаи муҳимми маънавий хидмат карда метавонанд.

Дар ин самт чашн гирифтани санаҳои муҳимми таърихӣ, ба мисли 1100-солагии давлати Сомониён, 2700-солагии «Авасто», 2500-солагии Истаравшан, 2700-солагии ш. Кӯлоб ва 3000-солагии Ҳисори Шодмон, ки аз ҷониби Созмони байналмилалии Юнеско дастгирӣ ёфт, таъриху фарҳанги куҳан доштани миллати тоҷикро дар арсаи байналмиллалӣ исбот намуд.

Маҳз бо ташаббуси Пешвои миллат, Президенти мамлакат Э. Раҳмон эҳё намудани анъанаю чашну идҳои миллӣ (аз қабилҳои Наврӯз, Сада, Мехргон ва ғайра) ва таҷлили онҳо дар шаҳру минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ (Хучанд, Курғонтеппа, Ҳисор, Рӯдакӣ, Данғара Рашт, Хоруғ, Турсунзода) имкон дод, ки дар ин шаҳру ноҳияҳо иншоотҳои нави фарҳангӣ варзишӣ сохта, ба рушду анъанаҳои миллӣ ва эҳёи ҳунароҳои мардумӣ тақони ҷиддӣ бахшида шавад.

Самти дигари муҳимми эҳёи фарҳанг дар заминаи Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия намудани санадҳои меъёрию ҳуқуқии соҳаи фарҳанг буд, ки ҳуқуқу озодиҳои инсонро дар соҳаи фарҳанг муайян ва фаъолияти фарҳангӣ эҷодиро дар давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона таъмин кард.

Дар ин давра як қатор қонунҳои асосӣ дар соҳаи фарҳанги миллӣ қабул гардиданд. Аз ҷумла: «Қонун дар бораи фарҳанг» (1977), «Дар бораи матбуот ва дигар воситаҳои ахбори умум», «Дар бораи таъбу нашр» (1993), «Дар бораи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» (1998), «Дар бораи ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ, фарҳангӣ», «Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ» (2001), «Дар бораи театр ва фаъолияти театри» (2002), «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» (2003), «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» (2004), «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ» (2006) ва ғайра.

Қонунҳои қабулшуда сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар ҳама соҳаҳои фаъолияти фарҳангӣ муайян сохта, барои рушди фаъолияти эҷодии шаҳрвандони дар дохил ва хориҷи кишвар шароитҳои мусоид фароҳам оварданд. Қабул шудани «Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон» (30 апрели 2005) барои муайян намудани стратегия ва ояндабинии рушди фарҳанги миллӣ замина гузошт.

Дар баробари санадҳои меъерӣ – ҳуқуқӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди бемайлони фарҳанги миллӣ дар ҷомеа як қатор барномаҳои давлатиро дар соҳаи фарҳанг, аз қабилҳои: «Барномаи компютеркунонии муассисаҳои таълимии фарҳанг ва санъати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007 – 2010» (30 декабри с. 2005), «Барномаи давлатии таяёр кардани кадрҳои соҳибхитисоси соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу нашр дар солҳои 2007- 2010», «Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015», «Барномаи рушди

фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006 – 2015» (2 июли соли 2005), «Барномаи рушди хунарҳои бадеии халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009 – 2015» (31 октябри соли 2008), «Барномаи рушди фаъолияти Китобхонаи миллии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ барои солҳои 2006 – 2015», «Барномаи давлатии рушди мусиқии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2015» (1 июли соли 2010, №322), «Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020» (3 декабри соли 2011, №577) қабул намуд. Ин имкон дод, ки масъалаҳои ҳалталаби соҳаи фарҳанг ҳалли худро ёфта, барои ба зинаи сифатан нав баровардани фарҳанги миллии шароит ба вучуд ояд.

Дар ин давра қабул гардидани якҷанд Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиби эътироф намудани объектҳои об ҳамчун ёдгориҳои табиат ё фарҳанг» (31 августи соли 2002, №350), «Дар бораи танзими лоиҳакашӣ ва эъмори ҳайкалҳо, мучассамаҳо ва сутунҳои ёдбуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (30 апрели соли 2004, №172) ва ғайраҳо барои ба танзим даровардани гузоштани ҳайкалҳо, мучассамаҳо, нимпайкараҳо ва сутунҳои ёдбуд дар қаламрави Тоҷикистон баъди гирифтани хулосаи Комиссияи бадеию экспертии Вазорати фарҳанг равона гардида буд, то ин ки дар гузоштани ҳайкалҳо ба ҳатоҳои эҷодӣ ва техникаи ҳайкалтарошӣ роҳ дода нашавад. Инчунин қабул шудани Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қоидаҳои ташкил ва низоми нигоҳдории ҳудудҳои таърихӣ фарҳангии махсус ҳифзшаванда», «Дар бораи таъсиси мавзеҳои муҳофизатии объектҳои ғайриманкули мероси таърихӣ фарҳангӣ ва ғасб нанамудани ҳудуди онҳо аз ҷониби шахсони алоҳида ва ғайритаъинот истифода намудани онҳо» саривактӣ буд.

Самти дигари сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳангро фаъолияти театрҳои касбӣ ташкил медиҳад, ки дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон дар тарбияи тафаккури нав ва худшиносии миллии нақши хеле бориз доранд. Хусусан рӯи сахна омадани намоишномаҳои «Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон», «Юсуф ва Зулайхо», «Шоҳ Фаридун», «Шайх Санъон», «Шоҳ Исмоили Сомонӣ», «Рӯдакӣ», «Қабки Қафас», «Рустам ва Сухроб», «Носири Хусрав», «Куруш ва Томирис», «Мочаро», «Шайхурраис Абӯалӣ Сино», «Шабе дур аз ватан», «Шоҳин», «Офати нафс», «Драммаи миллат» ва ғайра, зинда гардонидани образҳои шахсиятҳои барҷастаи илмӣ, адабӣ ва таърихӣ ба монанди: Бобоҷон Ғаффуров, Мирзо Турсунзода, Садриддин Айнӣ, Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Носири Хусрав, Шамсиддин Шоҳин, Мир Саид Али Ҳамадонӣ, Нақибхон Туғрал, Шоҳ Исмоили Сомонӣ, Спитамен, Куруши кабир ва дигарон дар ташаккули худшиносии миллии ва ҷаҳонбинии маънавии насли оянда такони ҷиддӣ хоҳад бозид.

Самти дигари сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг, хусусан, дар шароити ҷаҳонишавӣ ҳифз ва нигоҳдории арзишҳои фарҳангӣ ва дар ин замина тарбия намудани насли наврас дар рӯҳияи хештаншиносӣ, ҳувияти миллии ва ифтихор аз ватану давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон мебошад.

Бо ин мақсад барои ҷопи асарҳои классикони форсу тоҷик ба унвони силсилаи «Ахтарони адаб» – 50 ҷилд, аз хазинаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар сол маблағҳои зиёде ҷудо мегардад ва

нашриёти «Адиб» онҳоро дар шакли мукамал, ки дар замони шӯравӣ бо сабабҳои идеологӣ рухсат дода намешуд, аз чоп бароварда истодаанд. Ин ашъори классикон Рӯдакӣ, Фирдавӣ, Ҷалолиддини Румӣ, Саной, Анварӣ, Ҳоконӣ ва У. Хайём, Ҳофиз, Саъдӣ, Ҷомӣ ва шоирону адибони муосир М. Қаноат, Л. Шералӣ, Гулрухсор, Фарзона, Гулназар, Меҳринисо, Р. Назрӣ ва дигарон мебошанд.

Барои ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ, хусусан мусиқии аънанавӣ ва рушди он, соли 2000 фармони Президенти кишвар Э. Раҳмон «Дар бораи инкишофи минбаъдаи санъати Шашмақом дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба имзо расид, ки тибқи он ба ансамбли «Шашмақом ба номи Ф. Шаҳобов» мақоми давлатӣ дода шуд ва минбаъд дар саросари мамлакат 12-уми май ҳамчун «Рӯзи Шашмақом» эълон гардид, ки ҳар сол ин рӯз чашн гирифта мешавад.

Ба тавачҷуҳ ба ин масъала, Президенти мамлакат Э. Раҳмон барои ҳифзи мероси фарҳангии ниёгон 16-уми ноябри соли 2001 фармони худро «Дар бораи таъсиси Ансамбли давлатии «Фалак» ба имзо расонид, ки тибқи он ансамбли «Фалак» дар назди Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фаъолият оғоз намуд. Бо фармони Президенти мамлакат Э. Раҳмон 10 октябр рӯзи «Фалак» эълон гардид. Ҳар сол бахшида ба ин санаҳо фестивалу симпозиумҳои байналмилалӣ доир мегарданд ва муҳаққиқон масъалаҳои рушди мусиқии аънанавиро муҳокима ва баррасӣ менамоянд. Дар ин фестивалҳои байналмилалӣ гурӯҳҳои хунарӣ ва сарояндагони давлатҳои Эрон, Афғонистон, Ҳиндустон, Покистон, Россия ва дигар кишварҳо ширкат менамоянд. Моҳи ноябри соли 2003 бо ташаббус ва дастгирии бевоситаи Президент Эмомалӣ Раҳмон дар сессияи 92-юми Юнеско тибқи Қарори махсуси ин созмони бонуфузи байналмилалӣ «Шашмақом» ҳамчун мероси шоҳкориҳои фарҳанги ғайримоддӣ қабул гардид. Барои рушди мусиқии аънанавии Шашмақом ва Фалак солҳои аввал дар Донишқадаи санъат ва аз соли 2003 дар заминаи Консерваторияи миллӣ кадрҳо тайёр карда мешаванд. Хушбахтона, аксари сарояндагони ансамблҳои давлатии «Шашмақом» ва «Фалак» ва дигар дастаҳои касбиро хатмкунандагони ин донишқадаҳо ташкил медиҳанд.

Маҳз ҳамин сиёсати хирадмандона ва дурбинонаи Президент Эмомалӣ Раҳмон буд, ки ҳар сол ба масъалаҳои муҳим бахшида мешавад, амсоли: Соли фарҳанги Ориёӣ, забон, маориф ва фарҳанги техникӣ, Соли эстрада, Соли бузургдошти Имоми Аъзам, Соли оила, Соли сайёҳи ва хунарҳои мардумӣ, Солҳои рушди дехот, сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ ва ғайра. Бо ин роҳ тавачҷуҳи Ҳукумат ва чома ба рушди ин соҳаҳо равона шуда, ба ҳалли ин масъалаҳо аҳамияти ҷиддӣ ва ҳамаҷониба дода мешавад. Дар доираи ин солҳо нақша-чорабиниҳои гуногуни маънавӣ тарҳрезӣ мегардад, ки ба рушд ва эҳёи фарҳанги миллӣ бе таъсир буда наметавонад.

Самти дигари муҳими давлат дар соҳаи фарҳанги миллӣ эҳёи хунарҳои мардумӣ аз қабилӣ гулдузӣ, кулолгарӣ, колинбофӣ, заргарӣ, кандакорӣ, кордсозӣ, сабадбофӣ, сохтани созҳои миллӣ ва ғайра мебошад. Рушди хунарҳои халқӣ, аз як тараф, агар завқи бадеии мардумро боло барад, аз тарафи дигар, ҷойҳои нави кориро, хусусан барои занон ва духтарони хонанишин таъмин менамояд ва ба вусъати истехсоли армуғонҳои миллӣ мусоидат мекунад.

Самти дигари сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанги миллӣ таъмир, тармим ва бозсозии ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ мебошад. Қайд кардан бамаврид аст, ки дар замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 43 ёдгорӣ (24 мақбара, 3 осорхона, 5 масҷиди таърихӣ, 7 қалъа, 3 мадраса, 1 хумдон) таъмир ва тармим карда шуд, ки дар 70-соли замони шӯравӣ чунин миқдор ёдгориҳо таъмир нагардида буд. Дар солҳои соҳибистиклолии Тоҷикистон дар натиҷаи кофтуковҳои бостоншиносон ёдгориҳои нави таърихӣ-фарҳангӣ ба монанди Ёдгории Саричар дар ноҳияи Ховалинг, Маъбади Офтоб дар ноҳияи Данғара кашф ва чун ёдгориҳои нодири таърихӣ доништа шудаанд.

Дар солҳои истиқлолият ба Феҳристи мероси умумичаҳони ЮНЕСКО ворид гардидани Саразм, Боғи миллӣ яке аз дастовардҳои бузурги фарҳанги миллӣ ба шумор меравад. Ташрифи собиқ котибони генералии ЮНЕСКО К. Матсуура ва Ирина Бокова ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дидан намудани онҳо аз Қалъаи Ҳисор, Ачинатеппа ва воҳӯрӣ бо Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар бораи дар оянда ба феҳрасти мероси умумичаҳонӣ ворид намудани ёдгориҳои таърихию фарҳангии Каълаи Хулбук, Ачинатеппа, Панҷакенти қадим, Тахти Сангин, Қалъаи Ҳисор, Хоҷа Машҳад маслиҳатҳо сурат гирифт. Дар ин чода Вазорати фарҳанг аз ҷониби Президенти мамлакат низ супориш гирифт. Аз ҷониби ЮНЕСКО ба «Силсила ҷоизаҳои Шоҳроҳи бузурги абрешим» ворид намудани Кофирқалъаи қадим (Ҳаловард), Шаҳраки Панҷакенти қадим, Бунҷикат, Каълаи Ҳисор, шаҳракаи Тахти сангин, Мадрасаи Хоҷа Машҳад, Дайри буддои Ачинатеппа, шаҳраки Хулбук, Қалъаи Ямчун ва ёдгориҳои водии Ваҳон дар сессияи ЮНЕСКО дар шаҳри Сиани ҚХ Хитой (соли 2009) ва ҳамзамон соли 2015 дар сессияи ЮНЕСКО дар шаҳри Алма Атои Ҷумҳурии Қазоқистон ба ин силсила Ҷоизаҳои Шоҳроҳи абрешим ворид намудани Маҷмӯаи меъмории Шайх Муслиҳиддин, Қалъаи Хучанд, катибаҳои сангии шаҳри Хучанд ва ноҳияи Ашти вилояти Суғд, «Мадрасаи Мирраҷаб Додхоҳ» ва «Мадрасаи Оим» дар ш. Конибодом далели этироф гардидани фарҳанги миллии мо аз ҷониби созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ фарҳангӣ мебошад. Ҳамзамон ба феҳристи репрезентативии мероси фарҳанги ғайримоддӣ ЮНЕСКО номинатсияҳои муштаракӣ «Наврӯз», «Шашмақом» ва номинатсияҳои миллии «Санъати гулдӯзии чакан», «Оши палав» ворид шудаанд.

Ба мақсади татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг ва дастури ҳидоятҳои Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон «Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ таҳия гардида, дар сомонаҳои Комиссияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба корҳои ЮНЕСКО, Вазорати фарҳанг ва Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот аз ҷоп баромад. Ба феҳристи мазкур беш аз 500 номгӯӣ намунаҳои мероси фарҳанги ғайримоддӣ халқи тоҷик ворид карда шудаанд.

Чи тавре ки дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ омадааст: «Ҳукумат дар муддати даҳ соли охир танҳо барои таъмиру таҷдиди ёдгориҳои таърихӣ қариб 3 миллиард сомонӣ равона карда, аксари осорхонаҳо, қасру марказҳои фарҳангӣ, қалъаву шаҳрҳои бостонӣ, мақбараҳои шахсиятҳои таърихиву ирфонӣ ва дигар мероси моддиву маънавии халқамонро азнавсозӣ намуд»[3].

Самти дигари фаъолияти давлатро дар соҳаи фарҳанг фаъолияти муассисаҳои таълимӣ, ки ба тайёр намудани кадрҳои касбӣ машғул ме-

бошанд, ташкил медиҳад. Танҳо дар даврони соҳибистиклолии кишвар бо қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Консерваторияи миллии Тоҷикистон (2003), Донишкадаи санъати тасвирӣ ва дизайн (2012) ва Коллеҷи хореографӣ дар ш. Душанбе, Коллеҷи ҳунарҳои халқӣ дар ш. Истаравшан таъсис ёфтанд, ки дар тайёр намудани кадрҳои касбӣ нақши муҳим мебозанд.

Ҳамзамон барои тайёр намудани кадрҳо дар соҳаи фарҳанг ва санъат ҳар сол ба Донишгоҳҳои эҷодии Русия, Қазоқистон, Ҷумҳурии Ислонд Эрон кадрҳо фиристода мешаванд. Айни ҳол дар хориҷи кишвар зиёда аз 112 нафар аз рӯй 27 тахассуси соҳавӣ таҳсил намуда истодаанд.

Дар заминаи ДДФСТ ба номи М.Турсунзода вобаста ба ниёзҳои кадрҳои касбӣ дар соҳаи туризм ҳануз соли 1999 ихтисоси Менеҷменти туризм ташкил ёфт ва барои тайёр намудани кадрҳои омӯзгорӣ бо Академияи Туризми Федератсияи Русия қарордоди ҳамкорӣ ба имзо расонида шуда, аввалин донишҷуён барои таҳсил ба он ҷо интиқол дода шуданд. Ҳоло дар аксари донишгоҳу донишкадаҳо шӯъбаҳои туристӣ ташкил шудаанд. Аз замони таъсис ёфтани ин шӯъба зиёда аз 202 мутахассис онро хатм намуда дар ширкату меҳмонхонаҳо ва дигар зерсохторҳои соҳаи туризм қору фаъолият намуда истодаанд. Ба мақсади рушди соҳаи сайёҳӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барномаи «Стратегияи рушди сайёҳӣ барои давраи то соли 2030»-ро қабул намуд. Ин имкон медиҳад, ки дар оянда сайёҳӣ чун соҳаи афзалиятноки иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ рушд наояд. Роҳбарияти донишкада ин заруриятро ба назар гирифта тасмим гирифтааст, ки дар оянда тахассуси туризми фарҳангиро таъсис диҳад. Ин шӯъба чунин самтҳои сайёҳиро фаро мегирад:

- ташриф ба ҷойҳои тамошобоби таърихӣ, ёдгориҳои меъморӣ, иншоотҳои таърихӣю динӣ, ки арзиши таърихӣю фарҳангӣ доранд;

- ташриф ба осорхонаҳои миллий (осорхонаҳои қадимӣ, этнографӣ, кишваршиносӣ, осорхонаҳои шоирон, композиторон, мусиқӣ, санъати тасвирӣ);

- ташриф ба чорабиниҳои фарҳангӣ (намоишномаҳои театри, консерту идҳои миллий, фестивалҳои касбӣ ва фолклорӣ);

- шиносӣ бо арзишҳои бостоншиносӣ;

- шиносӣ бо фарҳанги этносҳои гуногун;

- ташриф ба ҷойҳои хушманзараи (ландшафт) табиат. Дидан намудан аз манзараҳои кӯҳӣ, дарёҳо, шаршараҳо, ғорҳо ва ғайра (Боғҳои миллий, маъмурногӯҳои Даштиҷум, Ромит, Бешаи палангон ва дигар манзараҳои зебою нотакрори Тоҷикистон).

Ин захираҳои муҳим имкон медиҳанд, ки дар оянда туризми фарҳангӣ рушд намуда ба иқтисодиёти кишвар даромади моливи биёрад.

Самти дигари сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанги миллий сохтмони инфрасохтори фарҳанг мебошад. Дар солҳои соҳибистиклолӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор қасрҳои фарҳангро дар Нуробод, Тавилдара, Айнӣ, Мастҷох, Б. Ғафуров, Ҷ. Расулов, Ховалинг, Темурмалик, Ҳисор (Қаълаи Ҳисор, осорхона, китобхона) сохта мавриди истифода қарор дод.

Ҳодисаи нодиртарин дар самти сохтмони иншоотҳои фарҳангӣ бунёди Китобхонаи миллий, Осорхонаи миллий, Боғҳои фарҳангӣ – фароғатӣ

дар ш. Душанбе (Боғи С. Айнӣ, Фирдавсӣ, А. Навоӣ, Куруши кабир, Чавонон ва кудақон), сохтмони амфитеатрҳо дар шаҳрҳои Душанбе, Кӯлоб, Хучанд, Чойхонаи миллии дар шаҳрҳои Кӯлоб, Хоруғ, Данғара, Душанбе, Ҷ. Расулов мебошад, ки боиси ифтихори миллист. Ин иншоотҳо бо дастони устоҳои моҳири кишвар (қандақорон, заргарон, наққошон ва расомон) сохта шудаанд. Як қисми ин биноҳо (аз ҷумла, Кохи Наврӯз) назарашон дар Осиёи Марказӣ дида намешавад. Ҳамаи ин барои рушди туризми фарҳангӣ заминаи мусоид фароҳам меорад.

Гузаштани хишти аввали Театри миллии дар ш. Душанбе, Театри мусиқӣ – драматӣ дар ноҳияи Ашт, бинои нави Театри драматӣ – мусиқӣ дар ш. Бохтар бо иштироки Пешвои миллат – Президенти мамлакат Э. Раҳмон дар арафаи ҷашни 25-солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон далели ғамхории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди фарҳанги миллии мебошад.

Барои рушди туризми фарҳангӣ ба анҷом расонидани чунин корҳои зарур меҳисобем:

- барномаи давлатии ҳифзи мероси фарҳангӣ таҳия ва ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шавад;

- хатсайрҳои махсуси туризми фарҳангиро омода ва тасдиқ намуда, барои онҳо инфрасохтори замонавиро муҳайё намудан лозим аст;

- дар ҳамкорӣ бо Кумитаи радио ва телевизион ва Вазорати фарҳанг дар бораи анъанаю маросимҳо, ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ва манзараҳои (ландшафт) табиати дилошӯб, идҳои Наврӯз, Меҳргон, ҷашнҳои фолклорӣ филмҳои хуччатӣ ба навор гирифта дар меҳмонхонаҳои туристӣ, тайёраҳо ва дигар чойҳои ки туристон ташриф меоранд, намоиш дода шавад.

Ҷи тавре ки Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми имсолашон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба Маҷлиси Олии таъкид намуданд: «Моро зарур аст, ки ёдгориҳои таърихӣ худро ҳифз кунем, обод гардонем ва ба онҳо ҳамчун ҷузъи таркибии сарнавишти миллати куҳанбунёдамон муносибат намоем. Ин қарзи мо дар назди таърих ва наслҳои оянда мебошад» [4].

Адабиёт

1. Раҳмон, Э. Сулҳу ваҳдат-бахти миллат: суҳанронӣ дар маросими таҷлили Рӯзи Ваҳдати миллии дар ноҳияи Рашт, 27 июни соли 2006 // Истиклолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. – Ҷилди 7. – Душанбе: Ирфон, 2007. – С.102.

2. Раҳмон, Э. Имоми Аъзам ва ҷаҳони муосир: суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Симпозиуми байналмилалӣ бахшида ба 1310 солагии Имоми Аъзам // Минбари халқ. – 2009. – 8 октябр.

3. Раҳмон, Э. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2015. – С.32.

4. Раҳмон, Э. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон“, 26 декабри соли 2018. – Душанбе, 2018. – С.31.

Амиров Р.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ТАДЖИКИСТАНА В ОБЛАСТИ ВОЗРОЖДЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ И РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА

В данной статье большое внимание уделяется государственной политике в области возрождения национальной культуры и развития туризма. После приобретения политической независимости, государство направило свое усилие на прекращение гражданской войны и возвращения беженцев, вместе с тем не были забыты и проблемы культурной политики. Празднование юбилейных дат деятелей культуры и науки, исторических событий, возрождение национальных традиций и народных праздников, принятие нормативно-правовых актов в области культуры, принятие государственной программы в области культуры, создали благоприятные условия для дальнейшего развития национальной культуры. В последние годы правительство Республики Таджикистан уделяет большое внимание развитию и возрождению национальной одежды, народных ремёсел и развитию туризма в сельской местности.

Ключевые слова: Государственная политика в области культуры, празднование юбилейных дат деятелей культуры и науки, историко-культурные события, возрождение традиций и народных праздников, правовые акты в области культуры, государственные программы в области культуры, защита и сохранение культурных ценностей, народные ремёсла, историко-культурные памятники, международный каталог нематериального культурного наследия ЮНЕСКО, проблемы туризма и подготовки кадров, культурный туризм.

Amirov R.

TAJIKISTAN STATE POLICY IN THE FIELD OF REVIVAL OF NATIONAL CULTURE AND DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM

In this article author pays great attention to state policy in the field of reviving national culture and the development of tourism. After the acquisition of political independence, the state directed its efforts to ending the civil war and returning refugees, but at the same time there were no forgotten cultural issues. It was the celebration of the anniversary of scientific and cultural figures, historical events, the revival of traditions and public holidays, the adoption of regulatory acts in the field of culture, the adoption of state programs in areas and sub-areas of culture, created opportunities for the development of national culture. In last years the Government of the Republic of Tajikistan pays great attention to the development and revival of national clothes, folk crafts and the development of tourism and village culture.

Keywords: Tajikistan, state policy, culture, celebration, independence, tradition, national holidays, legislation, state programs, national identity, development, folk crafts, tourism.

ТДУ 39 тоҷик+008+001(092)+725.256+37тоҷик+903.46

Раҳимӣ Д.

КОСИБӢ: ЧАМӢЯТ, ПИРИ КОР ВА РИСОЛАӢОИ ХУНАРМАНДӢ

Дар ин мақола оид ба касбу ҳунарҳои мардумӣ ва анъанаҳои марбути он, ҷамъияти ҳунармандон, пири ҳар як касбу ҳунар, рисолаҳои ҳунармандӣ ва мундариҷаи онҳо маълумоти этнографӣ дода шудааст. Аз қадим ҳунармандӣ яке аз соҳаҳои пураҳамияти давлат ва манбаи даромади иқтисодӣ барои ҳар як хонаводаи ҳунарманд ба шумор мерафт. Ҳунармандон ҷамъиятҳои худро доштанд, ки онҳоро «оқсақол» ё «бобо» идора мекард. Тартибу низоми кори ҳунармандон тибқи рисолаҳои ин ё он касб танзим ва назорат мешуд. Рисолаҳо ба оӣинномаи пешаҳо монанд буда, ҳар як касиб як нусхаи онро дар корхонааш нигоҳ медошт, ба қадри имкон онро мехонд ва аз рӯи нишондоди он амал мекард.

Хеле хуб мешуд, ки ба муносибати эълон шудани солҳои 2019-2021 ба ишвони «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» рисолаҳои ҳунармандиро ҷамъоварӣ намуда, пас аз омӯзишу таҳқиқ ба ҷоп расонем.

Калидвожаҳо: касбу ҳунарҳои мардумӣ, анъана, ҷамъият, пири кор, рисолаҳои ҳунармандӣ, камарбандӣ, мероси фарҳанги гайримоддӣ.

Бо эълон шудани солҳои 2019-2021 ҳамчун «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» аз ҷониби Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар саросари кишвар таваҷҷуҳи аҳли илм, рӯзноманигорон ва масъулони соҳаҳои фарҳангу иқтисод, саноат, шугли аҳоли ва ғайра ба касбу ҳунарҳои анъанавии мардумӣ афзуд. Аз тариқи телевизион ва радио мусоҳибаҳо ва гузоришҳо аз гӯшаву канори ҷумҳурӣ пайваста пахш мешаванд, ки асосан, характери муаррифӣ доранд. Аммо як нуктаро бояд таъкид намуд, ки таҳлилу баррасиҳо нисбатан сатҳиянд. На танҳо гузоришгарон, балки худи ҳунармандон аз таъриху суннат ва нозуқиҳои касбу ҳунарҳои пешина беҳабар мебошанд. Аз ин сабаб лозим донистем, ки дар ин мақола дар бораи анъанаҳои пешаву ҳунарҳои мардумӣ, сохтори иҷтимоии онҳо, бовару эътиқод ва рисолаҳои ҳунармандӣ каме маълумоти мардумшиносӣ бидиҳем.

Косибӣ бахше аз фаъолияти мардумони шаҳру деҳот буда, ба истеҳсоли маҳсулоти гуногуни рӯзгор тааллуқ дорад. Онро бо истилоҳоти ҳунармандӣ ва пешаварӣ низ ном мебаранд. Аз давраҳои қадим то нимаҳои садаи ХХ шаҳрҳои Самарқанд, Бухоро, Хучанд, Фарғона, Истаравшан, Ҳисор, Қаратог, Кӯлоб, Панҷакент, Конибодом, Исфара ва ҷанде дигар марказҳои косибӣ ба шумор мерафтанд. Дар ин шаҳрҳо касбу ҳунарҳои оҳангарӣ, мисгарӣ, заргарӣ, кордгарӣ, наългарӣ, дуредгарӣ, кандакорӣ, табақтарошӣ, созтарошӣ, шонагарӣ, кулолӣ, танӯрсозӣ, бофандагӣ, қолинбофӣ, чармгарӣ, кафшдӯзӣ, сӯзангарӣ, мехчагарӣ, ҷомадӯзӣ, собунгарӣ, ҳалвогарӣ, баққоли ва амсоли инҳо рушд ёфта буданд. Ҳамчун баъзе пешаву ҳунарҳо дар деҳаҳои водию кӯхистон маъмул буданд, ки ниёзу хочати мардумро ба ин ё он маснуот мебароварданд.

Дар шаҳрҳои калони тоҷикнишини Осиёи Марказӣ касибону хунармандон дар гузарҳои алоҳида зиндагӣ ва фаъолият мекарданд ва гузарҳо бо номи касбҳо ёд мешуд. Масалан то ба имрӯз гузарҳои оҳангарону мӯзадӯзон, собунгарон, чармгарон ва ғайра дар ин шаҳрҳо боқӣ мондаанд. Дар вилояту ноҳияҳо касибон дар деҳаҳои муайян зиндагӣ ва фаъолият менамуданд. Чунончи имрӯзҳо низ дар кишвар деҳаҳо бо номҳои Шонатарошон, Равғангарон, (Истаравшан), Кафшдӯзон, Бурёбоф, Оҳангарон (Ҳисор), Косатарош (Панҷакент, Варзоб), Камонгарон, Чӯянгарон, Заргар, Хиштгарон (ш. Ваҳдат), Алочабоб (н. Рӯдакӣ), Наддофон (ш. Ғафуров) ва ғайра мавҷуданд, ки марбут ба пешаву хунари мардуми қадимии он ҷойҳо мебошанд. Дар ин муҳит хунар ба тариқи аз устод ба шогирд, ё аз падар ба писар аз насл ба насл мегузашт.

Дар гузашта ҳар як касб бо пешаву хунари дигар иртиботу ҳамкорӣ дошт. Масалан оҳангарони деҳот дар давоми сол ба кишоварзон олоти корӣ тайёр мекарданд ва хидматҳои дигарро ба монанди таъмир ва тез кардани олот ба таври ройгон ба ҷо меоварданд, дар навбати худ ҳангоми гирдоварии ҳосил ва бардоштани ҷошт деҳқонон ҳаққи оҳангаронро ба унвони *кафсан* ба онҳо меоданд. Ҳамин тариқ деҳқонон бо сартарошон ҳамкорӣ доштанд. Кулолон аз кемухтгарон пашмҳои аз пӯстҳо ҷудокардашударо харида, дар гили хуму кӯзаҳо ҳамроҳ мекарданд, мӯзадӯзону кафшдӯзон бо чармгарон дар иртиботу ҳамкории қавӣ буданд.

Касбҳои калон боз ба пешаву хунари хурдтар тақсим мешуданд. Чунончи оҳангарӣ дар шаҳрҳои калон ба пешаҳои рехтагарӣ, челонгарӣ, мисгарӣ, тунукасоӣ, дегрезӣ, қуфлсоӣ, наългарӣ, кордсоӣ, заргарӣ, мехчагарӣ ва сӯзангарӣ тақсим шуда буд. Пири оҳангарон ҳазрати Довуд ба шумор мерафт, зеро аҳли ин хунар бо оташ ва маъдан сарукар доштанд. Пири дуредгарону харротон, кандакорон, косатарошон, сандуксозон, гаҳворасозон ва устоҳои дигари ҷӯбкор – Нӯҳи паёмбар буд. Алочабобон, адрасбобон, карбосбобон, атласбобон, кудунгарон, абрбандҳо, қолинбобон, тағбандбобон ҳама зери касби умумии бофандагӣ шуҳрат доштанд.

Ҳар як касбу хунар ҷамъияти худро дошт ва он аз тарафи шахси муайян идора мешуд, ки ӯро «оқсақол» ё «бобо» меномиданд. Бобо (оқсақол) корҳои ҷамъиятро бевосита идора мекард ва инчунин як нафар *пойкор* – ёвари бобо буд, ки ӯ дар вақти даркорӣ аҳли он ҷамъиятро хабар дода, дар як ҷо ҷамъ мекард ё дигар корҳои хурди ҷамъиятро бо фармоиши бобо адо менамуд.

Мувофиқи шаҳодати мардумшинос Сухарева О. А. дар Бухорову Самарқанд, Хучанд ва баъзе шаҳрҳои дигар то инқилоби Октябр корхонаҳои махсуси ин ё он касб фаъолият мекарданд, ки муносибатҳои меҳнатӣ ва истеҳсолӣ дар онҳо бо усули кӯҳнаи феодалӣ ба роҳ монда шуда буд. Касибон супоришҳои сардори худ – соҳиби корхонаро иҷро карда, аз меҳнати худ музди ночизе мегирифтанд. Баъзе касибон ба таври иҷборӣ барои амир, раис, қозӣ ва дигар ҳокимон, инчунин дар сохтани иншооти ҷамъиятӣ – масҷиду қорвонсарой, пулҳоро қандани рӯдҳо бемузд қор мекарданд. Баъзе касибони бекорро дар дуқонҳо ва корхонаҳо ҳамчун қувваи корӣ бо номи «халифаи ориятӣ» ба қор мегирифтанд. Ин гуна халифаҳо аз гирифтани «бунак» (аванс) маҳрум буданд. Баъд аз ҳамроҳшавии Осиёи Марказӣ ба ҳайати Русия муноси-

батҳои капиталистӣ дар шаҳрҳои Самарқанду Хучанд, Фарғона, Истаравшан ва чанде дигар оғоз меёбад. Устохонаҳои хурд ба ҳам муттаҳид шуда, корхонаҳои калони ба мануфактура монанд ба вучуд меоянд [9, с. 227-232].

Косибон низ вобаста ба пешаи худ пирҳои касби худро доштанд. Чунончи пири бофандаҳо – Шиши набӣ шумурда мешуд, пири пойафзолдӯзон - Бобои Порадӯзи бухороист, ки дар замони худ кӯхнадӯзӣ карда будааст, пири машқобон - Аббос (амаки пайгамбар) аст, ки дар воқеаи Карбало ба гурӯҳи Имом Ҳусайн аз дарёи Фурот бо машқ об кашонда будааст [1, с. 235].

Дар тасаввурот ва эътиқодоти анъанавии тоҷикон пир инчунин як навъ рӯҳи ниғаҳбону мададрасони касбу кори муайян ба шумор меравад. Пири бисёр касбу пешаҳо пайгамбарону авлиё шинохта шудаанд. Инчунин шахсиятҳои бонуфуз, саркардагон ин ё он пеша ҳамчун пир мавриди эътиром ситоиш ва пайравии бисёр хунармандон гаштаанд. Чунончи ҳазрати Одам – пири деҳқонон буда, бо номи Бобои Деҳқон низ зикр мешавад. Довуд – пири оҳангарон, Нӯҳ – пири дуредгарон, ҳазрати Муҳаммад – пири тоҷирон, Ҳазрати Алӣ – пири дорбозон, Имоми Аъзам – пири бофандаҳо, Қамбар (саиси ҳазрати Алӣ) – пири саисон, Аҳмади паҳанда – пири наддофон (пашмо роғзидандагон), Саид Амири Кулол – пири танӯрсозон ва мардҳои кулол, Бибӣ Кулол (ё Бибӣ Ҳилол) пири кулолзанҳо, Паҳлавон Аҳмади Замчӣ – пири шикорчиён, Хоҷа Аҳрори Валӣ – пири чорподорон, Хоҷаи Ҷарроҳ – Пири табибони ҷарроҳ, Лукмони Ҳаким – пири табибон, Хоҷа Аттор – пири атторҳо, Ҷонмарди Қассоб – пири қассобҳо, Сайид Аҳмад – пири фолбину бахшию соҳирон, Салмони Форс – пири сартарошон, Иброҳим – пири хатнагарон, Имом Чаъфари Содик – пири шонагарон, Сӯфӣ Юсуфи Ҳамадонӣ – пири абрешимбофон, Хоҷа Абӯсаъид – пири сӯзангарон, Хоҷа Рӯшноӣ – пири чувозкашҳо, Хӯҷаи Хурдак – пири деғрезон, Шоҳи Сутун Шакари Ганҷ – пири қаннодон ва ғ. Баъзан намоёндагон як хунар дар шаҳру вилоятҳои гуногун пирҳои ҷудогона доштанд. Масалан баъзеҳо пири бофандагон Шиши набиро мешумориданд, бархе Имоми Аъзамро ва занҳои бофанда Бибӣ Ҳаворо пири саркардаи касби худ медонистанд. Инчунин як шахсият пири ду касб низ ба шумор мерафт. Чунончи ҳазрати Иброҳим ҳам пири сартарошон ва ҳам пири меъморон мебошад. Инчунин Хоҷа Рӯшноӣ ҳам пири чувозкашҳо ва ҳам пири момодояҳо аст [7, с. 212-213].

Дар гузашта ҳар як соҳибхунар барои шод гардонидани арвоҳи пири пешаи худ сола як бор маросими *арвоҳи пир* барпо карда, устодону ҳамкасбонашро зиёфат меод ва ба арвоҳи пиру гузаштагон дуою оёти Қуръонӣ мехонданд. Ин маросимро *камарбандӣ ё миёнбандӣ* низ меномиданд.

Дар маросими *арвоҳи пир* рисолаи ҳамон касб аз тарафи мулло хонда, маънидод карда мешуд. Дар рисола оид ба пайдоиш ва асосгузори ҳамон касб сухан мерафт ва муқаддас будани он пеша таъкид мегашт.

Тибқи навиштаи устод С. Айнӣ, шогирди ҳар пеша пас аз хунарро пурра аз худ кардан зиёфате барои устоди худ ва инчунин бобою оқсақол ва рӯҳониёни дигар созмон меод. Шогирд дар охири зиёфат ба устои бевоситаи худ пешкаше иборат аз ҷомаю миёнбанд тақдим мекард ва усто баъд аз гирифтани пешкаш як рӯймолро ба миёни шогирд баста,

ба дасти ӯ аз афзорҳои он пеша ягон чизро (агар дуредгар бошад - теша ё арра, гилкор бошад - андовачӯб, сартарош бошад - поку ё қайчӣ ва монанди инҳоро месупорид ва ба ӯ бо шартӣ мувофиқи рисола рафтор кардан мустакилона кор карданро рухсат ва фотиҳа меод. Рӯҳониён оятҳои Қуръонро хонда, ба арвоҳи пири он пеша мебахшиданд ва бо ҳамин зиёфати «миёнбандӣ» тамом мешуд [1, с. 236].

Дар замонҳои пеш сартарошони ҷавон тақрибан 6 моҳ дар назди усто шогирд меистоданд ва пас аз худ кардани нозуқиҳои ин касб, онҳо маросими камарбандиро гузаронида, ба устои худ зиёфат меоданд ва аз ӯ иҷозати мустакилона фаъолият карданро мегирифтанд.

Маросими камарбандӣ дар хонаи падари шогирд сурат гирифта, гӯсфандеро забҳ мекарданд ва сартароши ҷавон устодашро бо ҳамкоронаш, инчунин баъзе ҳамсоҳову мӯйсафедони табаррукро давъат мекард. Пас аз зиёфат маросими камарбандӣ оғоз мешуд. Нахуст рисолаи сартароширо хонда пири кор онро шарҳ меод ва сартарошонро бори дигар таъкид менамуд, ки инсофу адолатро ниғаҳ доранд, ҳаромкорӣ накунанд. Пири кор 7 метр сӯфро гирдогирди камари сартароши ҷавон печонида, дуо мехонд. Дар ҳар бор гирди камар тоб додан як гиреҳ мекард. Баъд аз баста шудани камар, пири кор ба сартароши ҷавон ягон олоти сартарошӣ, масалан қайчӣ, шона ё поку тухфа мекард ва ба ӯ дуо дода, ба касбу кораш тавфику баракат орзу менамуд.

Маросими *арвоҳи пир* дар байни занҳо низ алоҳида ташкил мешуд ва бибиҳалифа ё ягон зани босавод рисолаи касбро қироат мекард. Онҳо ба хоҳири арвоҳи пир 7 адад нукча ё чироғ рӯшан менамуданд ва нону таомҳои тайёр мекарданд.

Ҳар як пеша рисолаҳои касбии худро дошт, ки дар онҳо меъёру қоида, муқаддасот ва дуоҳо зикр шуда буданд. Устод С. Айнӣ дар «Ёддоштҳо» доир ба рисолаҳо ва риояи онҳо аз ҷумла қайд кардаанд: «қадам пешаваре, ки яке аз қоидаҳои дар рисола навишташударо вайрон кунад, ба бобо (ё ба оқсақол) маблағе бо номи «беқоидагӣ» ҳамчун ҷарима меод. Бобо ё оқсақол як қисми он пулҳои аз «беқоидагӣ» ҷамъшударо харҷ карда, ҳар сол чанд бор бо номи «арвоҳи пир» зиёфат меод» [1, с. 235].

Рисолаҳои касбу ҳунар дар гузашта барои ҳар як пеша ҳамчун дастур ва раҳнамо таълиф шуда буданд. Рисолаҳо бештар дар муҳити қосибон ва ҳунармандони шаҳрҳои Самарқанд, Бухоро, Хучанд, Фарғона, Истаравшан, Ҳисор, Кӯлоб, Панҷакент, Қонибодом, Исфара ва дигар шаҳрҳои тоҷикон маъруфу маъмул буданд. Дар рисолаҳои анъанавии касбӣ меъёру қоида, муқаддасот ва дуоҳо зикр ёфта буданд. Рисолаҳо сохтор ва мундариҷаи махсус доштанд. Дар оғоз дуо ва баъзан салавот ба пайғомбарон омада, роҷеъ ба бунёдгузори он касбу ҳунар маълумот дода мешуд. Сипас шахсиятҳои маъруфи динӣ ва саркардаҳои касби мазкур як-як муаррифӣ гашта, аз рӯзгори онҳо ва ҷараёни фаъолияти қосибияшон ҳикоятҳо зикр мегашт. Ҷунончи дар рисолаи деҳқонӣ ба таври зайл намояндагони пешинаи пешаи кишоварзӣ муаррифӣ шудаанд: «... Аз ҳазрати Имом Ҷаъфари Содик ривоят аст, ки аз аввали дунё то ба охири он ҳазору ҳафтсад нафар шахсони бузург ба деҳқонӣ машғул будаанд. Ҳамаи онҳо дар тоату ибодати Худованд буда, шамъҳои раҳи муъминон будаанд. Аз ин анбуҳи одамон ҳаҷдаҳ

нафар ашхоси маъруф мебошанд. Аз ҳазрати Одам алайҳисалом то Муҳаммад салаллоху алайҳи ва саллам сесаду сенздаҳ пайғомбар ба деҳқонӣ шугл доштаанд. Агар пурсанд, ки дар деҳқонӣ чанд нафар пирони муршид гузаштаанд, бигӯй, ки чор нафар. Якум – Абдурахмон, дуум – Абдулқаҳҳор, сеюм – Абдулҷаббор ва чаҳорум – Абдулазиз. Агар пурсанд: Абдурахмон кӣ буд? Бигӯй: Одам Сафиаллоҳ. Абдулқаҳҳор кӣ буд? Нӯҳ – пайғомбари Худо. Абдулҷаббор кӣ буд? Иброҳим Халилуллоҳ. Абдулазиз кӣ буд? Муҳаммад Расулуллоҳ. Агар пурсанд, ки аз ин деҳқонон кадомаш шарафмандтар буд? Бигӯй: якум – Абдучалили Машрикӣ, дуум – Абдурахмони Шимолӣ, сеюм – Абдукарими Мағрибӣ, чорум – Абдулазизи Ҷанубӣ, панҷум – Зайниддини Сироч, шашум – Нуриддини Самарқандӣ, ҳафтум – Фазлиддини Кӯлобӣ, ҳаштум – Ёрмуҳаммади Ҳурмузӣ, нуҳум – Неъматуллоҳи Кундузӣ, даҳум – Лутфуллоҳи Ҳисорӣ, ёздаҳум – Абдуллоҳи Кошғарӣ, дувоздаҳум – Айниддини Андигонӣ, сездҳум – Абдуллоҳи Ҳамадонӣ, чаҳордаҳум – Маҳмуди Тошқандӣ, понздаҳум – Хоҷа Аҳмади Ясавии Туркистонӣ, шонздаҳум – Шамсиддини Табрзӣ, ҳафтдаҳум – Алии Муҳаммади Хуросонӣ, ҳаштдаҳум – Абдулвоҳиди Бағдодӣ» [6, с. 115-116].

Дар рисолаҳо дар бораи ҳар як амали хосси пешаи марбут ба тариқи суолу ҷавоб маълумот оварда, дуоҳое, ки ҳангоми иҷрои амалҳои муайян хондан лозим мебошад, навишта шудаанд. Масалан дуредгар ҳангоми ҷӯбтарошӣ ояти зеринро бояд хонад: «ва молия мо аъбдулази фатраин ва илайҳи тарчаъун». Ё худ дар вақти рост кардани ҷӯб хондани ояти зерин лозим аст: «сумма қола лаҳу кунфаякун».

Дар идомаи рисола қоидаву одоби рафтори касб таъкид мешуд ва риояи онҳоро барои ҳунармандон ҳатмӣ мешумориданд. Масалан дар рисолаи сартарошӣ гуфта шудааст, ки «... дар сартарошӣ дувоздаҳ чиз вочиб аст, ки ба ҷо овардани онҳо зарур аст:

Аввал, бо таҳорат будан ва намозро бо ҷамоат хондан.

Дувум, ростгӯ будан.

Севум, бо толибилмон ҳамсуҳбат будан.

Чаҳорум, дуконро тозаю озода нигоҳ доштан.

Панҷум, асбобҳоро тозаю озода нигоҳ доштан.

Шашум, меҳмонро дӯст доштан.

Ҳафтум, бегоҳи ҷумъаю душанбе ҷароғи пиронро даргирондан.

Ҳаштум, касе мӯй гирад ба вай нанигаристан ва чизе диҳад розӣ шудан.

Нуҳум, ҳар рӯз ними савдояшро садақа кардан.

Даҳум, аз ҳаром парҳез кардан.

Ёздаҳум, бо сабру бо инсоф будан.

Дувоздаҳум, раҳмдил будан.

Дар рисолаҳо инчунин аз кадом амалҳои бад ва муносибатҳои мунофиқона парҳез кардани пешаварон қайд шуда, таъкид мешавад, ки бояд ҳар як ҳунарманд рисолаи касбашро ҳамроҳ дар устохонааш дошта бошад ва пайваста онро мутолиа намуда, ё ба ягон шахси босавод хонанда гӯш кунад ва аз рӯйи он рафтор намояд. Дар маҷмӯъ, рисолаҳо як навъ низомномаи фаъолияти намояндагони ин ё он касбу ҳунар ба шу-

мор рафта, онҳо тавассути сарвар – оқсақоли ин ё он пеша дар фаъолияти касибон татбиқ мегашт.

Касбу ҳунарҳои суннатии тоҷикон дар шароити имрӯзаи ҷаҳонишавӣ бо баъзе мушкилот рӯбарӯ ҳастанд. Аз як тараф, тараққӣ ва рушди дастгоҳҳои истехсолкунанда, ба вучуд омадани корхонаҳои калони саноатӣ, васоити нави технологӣ ва, аз тарафи дигар, афзудани молҳои содиротӣ боис гаштаанд, ки касбу ҳунарҳои анъанавӣ мавқеъ ва мақоми худро дар байни мардум як андоза аз даст диҳанд.

Бо вучуди ҳамаи ин омилҳо эҳтиёҷи мардуми тоҷик ба як қатор пешаву ҳунарҳо ҳанӯз ҳам боқист. Яке аз сабабҳои идома ёфтани касбу ҳунарҳои ба монанди дуредгарӣ, кандакорӣ, оҳангарӣ, шонагарӣ, кордсозӣ, заргарӣ, зардӯзӣ, танӯрсозӣ, масхидӯзӣ ва чанде дигар ҳамон сифати хуби маҳсулоти сохтаи онҳо мебошад. Кишоварзон, чорподорон, аҳли касбу корҳои гуногун бештар ба маҳсулоти истехсоли суннатӣ тавачҷуҳ доранд. Масалан то имрӯз барои мардуми деҳот досу табар, теша, корди қассобӣ, мӯзаҳои ҷармӣ, танӯрҳои сохти маҳаллӣ, дару тирезаи устоҳои анъанавӣ ва ғайра лозиманд. Табиист, ки касбу ҳунарҳо вообаста ба талаботи мардум идома меёбанд.

Маҳсулоти сохтаи ҳунармандон инчунин яке аз омилҳои ҷалби сайёҳон ва меҳмонҳои хориҷӣ ба шумор меравад. Дар бисёр кишварҳои шарқӣ бо мақсади рушди туризм соҳаи ҳунармандиро низ тараққӣ додаанд. Сайёҳон бештар ба маснуоти заргарӣ, мисгарӣ, кордгарӣ, кулолӣ, армуғонҳо, сӯзаниҳо, тоқиҳо ва ҷӯробҳои дастбоф ва монанди инҳо тавачҷуҳ доранд.

Дар тайи 5-6 соли охир кормандони Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот ҷиҳати омӯзиш, гирдоварии мавод ва таҳқиқи мероси фарҳанги ғайримоддӣ ба шаҳру навоҳии кишвар экспедитсияҳои илмӣ анҷом додаанд, ки пажӯҳиши вазъи имрӯзаи касбу ҳунарҳо дар мадди аввали тавачҷуҳи онҳо меистад. Тавре ки аз мушоҳидаҳо ва мусоҳибаҳо бо ҳунармандон бармеояд, танҳо касибон ангуштшумор нусхаҳои рисолаҳои касби худро ба хатти форсӣ ё кириллӣ бо худ доранд. Аз он ҷумла, дар экспедитсияи мардумшиносии кормандони пажӯҳишгоҳи мазкур дар ноҳияи Тоҷикобод ду нусхаи «Рисолаи оҳангарӣ» ба хатти форсӣ ба қайд гирифта шуд, ки дар шакли дастхат боқӣ мондаанд. Дигар ҳунармандони имрӯза аз рисолаву тартибу равиши ҳунари худ беҳабар буда, одобу суннатҳоро намедонанд. Системаи таълими анъанавии «устод-шогирд»-ро нагузаштаанд. Ин ҳолат, албатта, ба сифати кори онҳо ва ба сифати маснуоти ҳунармандони ҷавон таъсир мерасонад.

Ба муносибати эълон шудани солҳои 2019-2021 ба унвони «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» бо мақсади баланд бардоштани маърифати касибону ҳунармандон ва дигар ҳаводорони касбу ҳунарҳои суннатӣ хеле хуб мешуд, ки рисолаҳои ҳунармандиро ҷамъоварӣ намуда, пас аз омӯзишу таҳқиқ ба ҷоп расонем.

Адабиёт

1. Айни, С. Ёддоштҳо. – Ҷисми III / С. Айни. – Сталинобод: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1950. – 332 с.

2. Андреев, М. С. По поводу процесса образования примитивных среднеазиатских древних цеховых сказаний (рисаля) / М. Андреев // Этнография. – 1927. – №2. – С. 323-327.
3. Гаврилов, М. Рисоля сартовскихъ ремесленниковъ: исследование преданий мусульманскихъ цеховъ / М. Гаврилов. – Ташкент: ТИП. ПРИ КАНД. ГЕН.-ГУБЕРНАТ, 1912. – 59 с.
4. Ершов, Н. Н. Домашние промыслы и ремесла // Таджики Каратегина и Дарваза. – Вып. 1 / Н.Ершов. – Душанбе: Дониш, 1966. – С. 195-201.
5. Ершов, Н. Н. Каратаг и его ремесла / Н. Ершов. – Душанбе: Дониш, 1984. – 120 с.
6. Рахимов, Д. Касбу хунарҳои анъанавии тоҷикон / Рахимов Д. – Душанбе: Адабиёти бачагона, 2014. – 152 с.
7. Рахимов, Д. Пир // Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик / Сармуҳаррир Н.Амиршоҳӣ. – Ҷ.2 / Рахимов Д. – Душанбе: СИЭМТ, 2017. – С. 212-213.
8. Рахимов, Д. Рисолаи касбу хунарҳо / Рахимов Д // Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик. – Ҷ.2. – Душанбе: СИЭМТ, 2017. – С. 259-260.
9. Сухарева, О. А. Бухара конца XIX – начало XX в (позднефеодалный город и его население) / О. Сухарева. – Москва: Наука, 1966. – 330 с.
10. Турсунов, Н. Из истории городского ремесла северного Таджикистана (Ткацкие промыслы Ходжента и его пригородов в конце XIX – начале XX вв.) / Н. Турсунов. – Душанбе: Дониш, 1974. – 208 с.
11. Холов, М. Аз таърихи омӯзиши рисолаҳои касбу хунари анъанавии тоҷикон / М. Холов // Паёмномаи фарҳанг. – 2018. – №2. – С. 41-47.

Раҳими Д.

РЕМЕСЛЕНИЧЕСТВО: СООБЩЕСТВО, ДУХОВНЫЕ ПАТРОНЫ И УСТАВ РЕМЕСЛЕНИКОВ

Данная статья посвящается традиционным ремёслам таджиков, профессиональным сообществам, духовным патронам и уставам ремесленников. С давних времён ремесленничество является одним из видов трудовой деятельности населения и экономическим источником дохода семьи ремесленников.

Ремесленники в прошлом имели свои профессиональные сообщества, которыми управлял старшина – «бобо» или «аксакал». Порядок рабочих отношений представителей ремёсел контролировался специальным уставом, так называемым «*рисаля*». Каждый ремесленник имел «*рисаля*» (устав) своей профессии, и старался соблюдать её нормы и требования.

Ключевые слова: народные ремёсла, традиция, сообщество, духовные патроны, *рисаля*, уставы ремесленников, ритуал *камарбанди*, нематериальное культурное наследие.

Rahimi D.

THE CRAFTS: THE COMMUNITY, PATRONS AND THE CHARTER OF THE CRAFTSMEN

This article is dedicated to the traditional crafts of Tajiks, community, patrons and charter of artisans. Since ancient times, handicraft has been one of the most important areas of the state and an economic source of income for a family of artisans.

Craftsmen in the past had their own community, which was ruled by *Bobo* or *aksakal*. The principles of work, behavior and working relations of representatives of crafts was controlled by the special charter, so-called *risola*. Every artisan had a *risola* (charter) of his profession, and tried to read and follow its regulations.

Keywords: folk crafts, tradition, community, patrons, *risola*, artisans charters, *kamarbandi* ritual, intangible cultural heritage.

ТДУ 37тоҷик+39тоҷик+008++664.68+9тоҷик

Каримова Г.

НОН ДАР КОНТЕКСТИ ЧАШНУ МАРОСИМҲОИ МАРДУМИ ТОҶИК

Мақола дар бораи нон ва мавқеи фарҳангии он миёни мардуми тоҷик таълиф гардидааст. Муаллиф беиштар ба тарзи таҳияи чанд навъи нонҳои тоҷикӣ дар таъя ба гуфтаҳои бонувои пазанда аз манотиқи гуногуни кишвар маълумот ироа намудааст. Дар мақола аслан нонҳои махсуси тоҷикӣ аз қабилу кулча, таҳмол, нони тап-тап, қалама шарҳу тавзеҳ ёфтаанд. Ҳамзамон оид ба контексти фарҳангии нонҳо низ аҳамият дода, чанде аз онҳоро дар таъя ба гуфтаҳои муҳаққиқони дигар дар манотиқи гуногуни кишвар муқоиса намудааст. Ҷинчунин чанде аз маросимҳои мардумиро, ки дар онҳо нон мавқеи махсус дорад, ба қадри имкон таҳлилу натиҷагирӣ кардааст. Маросимҳои нонишканон ва ордбезон, ки аслан хоси ҷашни арӯси буда, ҷанӯз аз даврони қадим тоҷикон онро доир менамуданд, дар мақолаи аз нигоҳи этнографӣ шарҳу баррасӣ шудааст. Зимнан, дар фарҳанги мардуми тоҷик ин маросимҳо ҳам ба ҷашни арӯсӣ ва ҳам ба мавқеи нон алоқаманд буда, рамзомез иҷро мегарданд.

Калидвожаҳо: нон, фарҳанг, мардум, тоҷик, ҷашн, маросим, кулча, қалама, таҳмол, нонишканон, ордбезон, таҳлил, таҳқиқ.

Аз замонҳои қадим то кунун миёни мардуми тоҷик нон яке аз бузургтарин анвои хӯрдани рӯйи хон ба ҳисоб меравад. Нисбат ба дигар халку миллатҳо дар фарҳанги тоҷикон нон ҷойгоҳи хоса дошта, эҳтиром нисбат ба он хеле зиёд аст. Ҷои шубҳа нест, ки мардуми мо нонро баробари дигар муқаддасоти динӣ донидаву дар бораи он нақлу ривоятҳои фаровоне офаридаанд. Дар таъя ба бовару ақида ва мақолу зарбулма-салҳои халқӣ, куҳансолон насли наврасро тарбият намуда, ба ин васила

хурмату эҳтироми онҳоро нисбат ба нон ҳамчун хӯрдани муқаддас талқин менамоянд.

Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки дар саросари кишвар бузургиҷу ҷойгоҳи нон қариб яксон аст. Аз ҷониби муҳаққиқон то кунун беш аз сӣ навъи нон ба қайд гирифта шудааст, ки дар гӯшаву канори мамлакат бо усулҳои гуногун пухта мешаванд. «Дар фарҳанги мардуми тоҷик як силсила маросимҳо мавҷуданд, ки бо нон марбут мебошанд. Чунончи, маросимҳои ордбезон, равғанрезон, кулчапазон, кулчабандон, ноншиканон, нонбандон, нондеҳон ва ғайра.

Тоҷикон дар тӯли садсолаҳо анвои мухталифи нонҳоро ба вуҷуд овардаанд, ки то ба имрӯз дар манотиқи гуногуни Тоҷикистон пухта мешаванд. Масалан, нони чапотӣ ё тунукӣ, гирдача, фатирхамир, фатир, фатири курак, фатири варақӣ ё қад-қад, қалама, кумоч, кулча, нони кордӣ, кулчаи калон ва амсоли инҳо» [5, с. 214-217].

Зимни сафар ба шаҳру ноҳияҳои мамлакат бо бонувони пазанда ҳамсухбат шуда, дар бораи навъҳои зиёди нон ҳамзамон маросимҳое, ки бо нон алоқамандии зич доранд, маълумот гирдоварӣ намудем. Ин ҷо оид ба навъҳои нони вилояти Хатлон ва шабехияти онҳо бо дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ маълумот ироа менамоем.

Кӯлча ё кӯлчаи калон яке аз навъҳои нон мебошад, ки бештар дар маърақаҳои хурсандӣ ва баъзан маросимҳои азодорӣ омода мегардад. Тарзи омода кардани кулча чунин аст: шир, равған, хамирма, намак ва ордро ба андозаи муайян дар зарфи хамиршӯрӣ якҷо омехта карда мешуранд. Зуволла то аз даст ҷудо шудан яъне на саҳту на мулоим ба таври муътадил шурида мешавад. Пас аз шуридан ба муддати 25-30 дақиқа дам занонда, мувофиқи хоҳиши пазанда дар шакли калон, миёна ва хурд лунда мекунанд. Пас аз лунда кардан боз тахминан 15-20 дақиқаи дигар дам хурондан лозим аст. Сипас рӯи рафида тунук намуда ба шакли дилхоҳ бо корд, феълан бо гулмонакҳои қолабӣ ва ё арраи махсус онҳоро ороиш медиҳанд. Пас аз ороиш додани кулчаҳо онҳоро дар танури тасфаш муътадил мепазанд. Баъд аз пухтан дар рӯи кулча барои ҷилло додан каме равған мемоланд, ки ҳам мазза ва ҳам сифати кулчаҳоро зеботар менамояд. Кулчаро ҳамчун нони маърақагӣ қариб дар тамоми ҷашну маросимҳо – ҳам маросимҳои хурсандӣ ва ҳам маросимҳои азодорӣ истифода баранд ҳам, мавқеи он дар маросимҳои нишот, алаҳсус, хостгорӣ, никоҳ ва умуман тӯй бештар аст.

Қалама як навъ нон ё худ фатири равғанӣ буда, аз об, намак, тухм, орд, равған, ҷурғот омода мешавад. Барои гирифтани зувола, масалан барои як зувола як коса об, 1 дона тухм, каме намак ва орд лозим аст. Зуволаи қалама низ миёна (на саҳту на мулоим) шурида шуда, ба муддати 30 дақиқа дам занонда мешавад. Пас аз он зуволаро болои нонтарта тунук намуда ба муддати 10-15 дақиқаи дигар дам занонда бо ҷӯби тирак ба мисли зуволаи манту тунук мекунанд. Дар зарфи ҷудогона равғану ҷурғоти хонагириро якҷоя карда ба рӯи зуволаи тунуккардашуда мемоланд. Зуволаро боз аз як тараф то ба охираш қад намуда ба мисли нон ҷамъ карда боз ба муддати 10-15 дақиқа дам медиҳанд. Ин амал барои он сурат мегирад, ки хангоми дубора тунук кардани зувола кор осонтар гардад. Сипас дар пушти зарфи хамиршӯрӣ (карсон) бо ғафсии тахминан 1 – 1,5 см бо даст тунук карда, бо ангуштон мувофиқи завқи қадбону гул монда мешавад. Усули пухтани ин навъи нон бисёр нозук ва то як андоза аҷиб аст. Зарфе, ки болои он зувола тунук карда шудааст, аз

чониби зуволдор дар равғани пахтаи доғкардашудаи дар ҳарорати муътадил тасфида андохта то хамир аз табақ ҷудо шудан оҳиста-оҳиста ҷарх мезанонад. Пас аз пурра ҷудо шуда ба даруни равған гузоштан зарфро як су гузошта, бо қошуқи ҷӯбин ва кафгир зуволаро то зардчатоб шудан паҳлу мегардонанд. Қошуқи ҷӯбин аз чониби боло ва кафгир аз даруни он меистад, зеро то пухтани онро тавассути қошуқи ҷӯбин болои кафгир ҳамвору суфта кардан мегиранд, то ин ки қолабаш бесифат нашавад. Баъзеҳо хангоми аз равған гирифтани мувофиқи хоҳиш болои қаламаҳо шакар мепоянд.

Мавриди истифодаи ин навъи нон бештар маросимҳои хурсандӣ буда, аксаран онро дар вилояти Хатлон дар маросими тӯи фотиҳа хатман пухта мебаранд. Қуҳансолон қаламаро нони муқаддас шуморида, мувофиқи боварҳои хамчун нони сарравғану ширин рамзи хушбахтиҳои минбаъдаи навхонадорон меҳисобанд. Аз чониби дигар, гӯё он хамчун нони сарравған рамзи нармдилӣ буда, маслиҳату машварати хузурдоштагон дар доираи нармиву якдигарфаҳмӣ ба охир мерасидааст.

Таҳмол навъе аз нони равғандор буда, ҳанӯз аз замонҳои пеш то ба имрӯз миёни бонувон, алалхусус, занони деҳот маъмул аст. Таҳмол нони равғаниест, ки аслан аз қаймоқ, равғани зард ё маскаи хонагӣ омода мегардад. Тибқи маълумотҳо таҳмолро дар деҳот аслан хангоми ташрифи меҳмони азиз ва қадрдон, инчунин маросимҳои хурсандӣ омода менамоянд.

Усули таҳияи таҳмол чунин аст: об, орд, намак ва тухмо омехта намуда, аз ин маҳлул зуволаро омода мекунанд. Баъдан чун дигар зуволҳои маъмулӣ онро ба муддати 15-20 дақиқа барои осон тунук шудан ва босифат омадани дар ҷойи муайян ва ҳарорати муътадил дам мехӯронанд. Зуволҳои дамхӯрдари шабех ба зуволҳои манту тунук карда, ба рӯяш қаймоқ ва равғани зарди қаблан омеختани намуда молида, қабат-қабат таҳ мекунанд. Онро ба мисли нон дар шакли гирд печонда боз муддати 15-20 дақиқа дам мехӯронанд. Дар охир болои тобаи тасфон каме равғани хонагӣ молида, лундаи печонидаи таҳмолро бо ангуштон тунук мекунанд ва дар оташи муътадил аввал як тарафашро ва сипас паҳлуи дигарашро пӯхта ба табақ мебардоранд.

Нонҳои ба таҳмол монанд дар минтақаҳои мамлакат номҳои гуногун доранд. Аз ҷумла, дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон вожаи нонро бо истилоҳи «гарда» ном мебаранд. Тибқи иттилои муҳаққиқ Бердиева Ш. ноне бо номи «чарбигарда» пухта мешавад, ки як андоза ба таҳмол монандӣ дорад. «**Чарбигарда** як навъи нон буда, аз хамиру чарбу пухта мешавад. Аз орду обу намак хамир мекунанд ва хамирро тунук карда, чарбуро реза карда ба болояш мекунанд. Боз як ба як қабат хабири дигар болояшро мепояшонанд. Онро дар тафдон мепоянд» [2, с.193].

Тарзи таҳияи чарбигарда ба таҳмоли вилояти Хатлон монандӣ дорад. Танҳо фарқ дар он аст, ки дар Бадахшон чарбӯ ё равғанро дар шакли сахттар реза карда, болои хабири тунуккардашуда мегуздоранд, дар вилояти Хатлон баръакс равғанро дар шакли моеъ болои хамир мекунанд.

Ба қаламаву таҳмол ва чарбугарда монанд дар водии Рашт низ навъҳои гуногуни нон мавҷуд аст. Зимни суҳбат бо хунарманд Қосимова Гулдаста сокини деҳаи Ровосиёни ҷамоати деҳоти ба номи Н. Махсуми н. Рашт (с.т. 1973) оид ба чанд навъи нон маълумот гирифтанд, ки шаклан ба

номҳои номбаршуда монанданд. Ин ҷо барои мисол тарзи таҳияи чанде аз онҳоро, ки аз забони ин ғӯянда шунидем, пешкаш менамоем.

Нони тап-тап яке аз намунаи нонҳои аст, ки дар дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ бо номҳои қатлама, қатмол, қалама маълум аст. Зуволҳои нони мазкурро аз об, намак, тухм, равған омода месозанд. Ҳангоми тунук намудани зувола ба рӯи он қаймоқ мемоланд ва баъдан ҷамъ намуда, аз сари нав дар пушти табақи хамиршӯрӣ тунук мекунанд. Зимни пухтан онро дар деги равғандори оташаш муътадил бо табақ якҷо меандозанд. Сипас то ҷудо шудани хамир аз табақ бо даст тоб дода баъдан бо кафгир то сурх шудани тоб медиҳанд. Нони тап-тапро дар лаълии калони сирдор барои тановул мебардоранд. Истеъмолкунанда метавонад мувофиқи завқ ба рӯяш шакар пошад. Ин навъи нон ба мисли нонҳои дигар дар маросимҳои хурсандиву нишот пухта мешавад.

Нони қат-қат ҳам як навъ нони маросимӣ буда, зуволаи онро ба мисли нони муқаррарӣ аз об, орд, намак дар баъзе минтақаҳои кишвар бо илова намудани хамирмоя омода месозанд. Пас аз расидани нони қат-қат зуволаро бо тирак тунук намуда, ба рӯи он равған мемоланд. Пас аз молидани равған зуволаро дар шакли лӯла тоб дода, бо нонпар куфта, дар оташдон ё танӯр мепазанд.

Таҳмоли чормағзӣ яке аз навъҳои нони маъмули мардуми водии Рашт буда, тарзи омода кардани он чунин аст: орд, об, намакро якҷо намуда хамирро мешӯранд ва ба муддати 20 дақиқа дам медиҳанд. Баъд хамирро зувола мегиранд ва бо тирак тунук карда, равғани доғро болои он мемоланд. Пас аз болои он куфтаи чормағз ва пиёзи резаро бо як миқдори муайян тунук намуда, аз як тарафи зувола то ба охираш мепечонанд. Баъдан зуволаи печонидашударо боз ба шакли нон – лунда ҷамъ намуда, барои ба ҳам часпидан бо даст каме тунук мекунанд. Сипас барои хуб пӯختани даруни он бо нонпар куфта, дар тафдон мепазанд.

Шакли ба ҳамин навъи нон монандро Ш. Бердиева бо номи *гузқама* дар вилояти мухтори кӯхистони Бадахшон ба қайд гирифта, доир ба он чунин маълумот додааст: «Ғузқама як намуди нонест, ки маъмулан занҳои Бадахшон дар фасли сармо тайёр мекунанд. Ду коса чормағзро кӯфта, бо орд ҳамроҳ карда нон мепазанд. Ин нонро дар табақ монда се-кунча реза намуда, сахарӣ бо ҷой истеъмол мекунанд» [2, с. 193].

Палавгон. Дар водии Рашт нони палавгонро бештар ҳамчун дастовез дар маросими тӯи домоду арӯсӣ (хостгорӣ, тӯи фотиҳа ва худӣ маросим тӯӣ) ба хонаҳои якдигар мебаранд. Омода намудани нони палавгон чунин аст. Сараввал хамирашро аз об, намак, хамирмоя ва орд омода намуда, то расидани дам медиҳанд. Дар деги алоҳида гард (орд)-ро во-баста ба ҳаҷми хамир бо омехтаи каме равған ва ҳарорати муътадили оташ то сурх шудани тоб бирён мекунанд.

Ҳамири расидашударо дар шакли 1 см тунук карда дар болояш гарди бирёнкардашударо яклухт ҳамвор намуда, қабати дигари хамирро боз ба ҳаҷми 1 см тунук карда, аз болои гарди рехташуда мегуздоранд. Пас аз гузоштани зуволаи болои гирди нони палавгонро ба шакли қад-қад ба тарафи болои нон маҳкам мекунанд. Дар дег ба андозаи муайян – то маҳкам шудани зувола равғани доғро андохта, онро мепазанд.

Дар вилояти Суғд ғизои маъмулие бо номи «**нони ба ҳалво**» таҳия мегардад, ки ба палавгони мардуми Рашт монанд аст. Ин навъи нонро бештар дар маросимҳои хурсандӣ омода менамоянд. Албатта, дар шаҳр ва ноҳияҳои ин вилоят, мисли дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ навъҳои гуно-

гуни нонҳо ба мушоҳида мерасад. Аммо чунончи Ш.Бердиева навиштааст:

«Нони ба ҳалво – нонест, ки одатан дар тӯю маърақаҳои мардуми ноҳия пухта мешавад. Ин навъи ҳалворо то кунун дар дигар минтақаҳои кишвар мушоҳида накардаем. Усули омода намудани нони ба ҳалво чуни насту: Сараввал аз равғани зард, орд ва шир ҳалво тайёр мекунамд. Равғани зардро гарм карда, мувофиқи таъби ордӯро бирӯн мекунамд. Пас аз пурра бирӯн кардан ширро ба он рехта, ба муддати 10 дақиқа мечӯшонанд» [3, с. 121].

Аз ин бармеояд, ки маҳсулоти даруни ҳарду нон қариб якранганд. Танҳо тафовути нони палавгон аз нони ба ҳалво дар он аст, ки дар минтақаи Рашт ордӯро бирӯн менамоянд, аммо дар минтақаи Мастҷӯҳ дар ордӯи бирӯнкардашуда шир илова мекунамд. Ин ду навъи нон аз ҷиҳати таъби низ каме аз якдигар фарқ доранд.

Нон ҳамчун ғизои муқаддас дар саросари кишвар бо шакли усулҳои гуногун омода мегардад. Мардуми тоҷик онро хеле муқаддас мешуморанд. Масалан, дар Ягноб нонро *нун* ва хамирашро *умша* мегӯянд. Ин мавзӯ ҳам ба монанди дигар минтақаҳои кишварамон дорои навъҳои гуногуни нонҳо мебошад. Чуноне ки забоншинос Мирзоев С. қайд намулдааст, яке аз навъҳои нони маъмули ин маҳал *кумӯҷ ё кумӯҷӣ* аст, ки пухтани он заҳмати хело зиёдро талаб менамояд. Бояд гуфт, ки на ҳама аз уҳдаи пухтани ин навъи нон баромада метавонад. Дар ҳар деҳаи ин водӣ ангуштшумор – ду ё се ҳунарманд пайдо мешавад, ки чунин навъи нонро пухта тавонад. Ин навъи нонро танҳо дар иди Сари сол ва тӯи арӯси мепазанд. Бино ба шарҳи С. Мирзоев «Кумӯҷ ё кумӯҷӣ ноне, ки хабири он бо ширу равған тайёр карда мешавад. Ин хели нонро хело калон ва ҳунармандона мепазанд. Диаметри кумӯҷӣ тақрибан 50 см ва ғафсиаш ба ҳафт-ҳашт сантиметр баробар аст. Вазни нони мазкур то даҳ-дуводаҳ килло мешавад, албатта ин ба ҳунари қадбону вобаста аст [6, с.167].

Чунин навъи нонро дар водии Рашт ва ноҳияҳои Файзободу Роғун низ мепазанд ва онро қулҷаи қалон меноманд. Аммо дар ин минтақаҳо ғафсии он 8-10 см мешавад. Бояд гуфт, ки феълан дар ҷашну маросимҳои миллӣ ва давлатӣ дар шаҳри Душанбе низ чунин навъи нон ба андозаҳои гуногун пухта мешавад ва онро *қулҷаи идона* меноманд.

Дар идомаи мақола мехоҳем чанд маросимро, ки миёни мардуми тоҷик маҳсус ба нон алоқамандӣ доранд, таҳлил намоем, зеро ғайр аз он, ки дар тамоми маросимҳо нон пухта ва истифода мешавад, боз як қатор маросимҳои мавҷуданд, ки нон дар онҳо мавқеи хоса дорад.

Чунончи дар баъзе минтақаҳои вилояти Суғд тибқи бовару эътиқодҳо дар маросими ғаҳворабандон пас аз бастанӣ тифл модарашро даъват намуда як қулҷаро ба даҳонаш мегуздоранд. Пас аз ғазидани қулҷа онро гирифта ба писарони берун мебаранд ва онҳо инро гирифта мегурезанд. Ин маънои онро дорад, ки тифли дар ғаҳвора монанди онҳо ба воя расида ҷақон шавад. Ба ҳамин мазмун дар баъзе ноҳияҳо (Варзоб, Ҳисор) одатҳои дигари боварҳо ба ҷо оварда мешудааст. «Модари тифл аз нони фатир се ё ҳафт бор ғазид, луқмаҳоро ба ғаҳвора, зеро болишти қӯдак мегузорад, то ки ҳам ризқаш васеъ шаваду ҳам нон ниғаҳбонаш бошад» [8, с. 206].

Аз иқтибосҳои боло чунин натиҷа ҳосил кардан мумкин аст, ки нон ҳамчун ғизои асосии мардуми тоҷик дар ҳаёти ҳар инсон нақши аввалиндарачаро мебозад. Табиист, ки тифл аз шири модар ва модар аз нон ғизо

мегирад. Бинобар ин ҳамчун рамз сараввал ба модари кӯдак нон медиханд.

Яке аз маросимҳои маъмули ҷашни арӯси ноншиканон мебошад, ки пас аз маросими хостгорӣ доир мегардад. Қариб дар саросари кишвар ин маросим дар рӯзи махсус, ки барои ҳар ду ҷониб мувофиқ аст баргузор мешавад. Бояд гуфт, ки дар ин маросим аслан ҷониби домод нонҳои махсуси тӯёна – дар минтақаҳои вилояти Хатлон ва водии Рашт кулчаи қалон меноманд, пухта ба хонаи арӯс мебаранд. Маросим аслан дар хонаи арӯс доир мегардад. Барои иштирокдорони маросим, ки аслан ҳешовандони ҳар ду ҷониб мебошанд зиёфати махсус омода мешавад. Пас аз розигӣ додани ҷониби арӯс нонҳои овардаи наздикони домодро шикаста (аслан бо корд бурида) ба иштирокдорон ва ҳатто ҳамсоҳро *аз ноншиканони фалонӣ* гуфта тақсим менамоянд.

Чуноне мушоҳида мешавад дар ин маросим нон ҳамчун унсури муқаддас мавқеи асосиро ишғол менамояд. Аз ҷониби дигар, нон ҳамчун рамз нишонаи аҳду вафо ва қавл аст. Шояд аз ҳамин сабаб унвони ин маросимро ноншиканон номидаанд.

С. Мирзоев дар китоби худ «Суннатҳои маҳаллӣ ва сурудҳои яғнобӣ» якҷанд маросимҳоро баён намудааст. Таҳлилҳои ӯ бо вучуди муносибати забоншиносӣ доштан, ҷанбаи фарҳангӣ низ доранд. Чунончи: «**Ноншиканон** (нон+шикан+он). Маросими номзадкунии духтар буда, дар хонаи волидайнӣ арӯсшаванда бо ҳузури ҳешовандон барпо мегардад... ду нони болои ҳам гузошташударо шикаста, тиккаҳои онро дар табақ ё лаълии ширавор мегузорад, ки баъд ба ҳозирин дода мешавад» [6, с. 64].

Бояд гуфт, ки маросими номбурда қариб дар саросари кишвар ҳамчун маросими ғотиҳаи ду ҷавон баргузор мегардад. Масалан, зимни сафарҳои хидмати аз ғӯяндагои вилояти Суғд шунидаем, ки: «Баъди баромадан аз хонаи арӯс ба мурод як кулча ё пораи нонро ҳатман ба хонаи ҳеш мебаранд. Онҳо низ аз ин маросим бо як нияти нек тановул намуда, ба ҷунин рӯзи муборак расанд»¹.

Ордбезон низ маросими дохилии ҷашни арӯсии тоҷикон мебошад, ки аз ҷанд ҷиҳат ба нон ва муқаддасии он рабт дорад. Ордбезонро занон дар хонаи арӯс доир менамоянд, ки дар он орд аслан бо хоҳири сафедию покӣ ҳамчун рамзи хушбахтии навхонадорон бо дуои хайр бехта мешавад. Тибқи иттилои фолклоршинос А. Аминов маросими мазкурро баъзан ҳамчун рамзи сафедӣ дар дар хонаи домод ва ҳатто тӯи хатна низ доир менамудаанд. Ӯ дар ин маврид чунин овардааст: «Дар маъракаи ордбезон ҳамсоҳзанҳо даъват мешаванд. Сараввал дар хонаи арӯс дастархон ораста, барои нонбандон зиёфат медиханд. Баъди хӯрдани таом ду ва ё чор нафар зани ҳамқад элакро баробари қадӣ арӯс бардошта «*Аъзу биллоҳи минна шайтонир раҷим. Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим. Худованд бахти сафедуш бута, умри дарозуш бута, арӯси бафайзуш куна, ба пойи қадамуш куна, қушиша пирион куна, омин!*» гӯён дуои хайр медиханд ва се маротиба орд мебезанд. Баъдан тамоми занон бо навбат орд бехтан мегиранд. Занон инчунин байни худ бо ҳазлу шӯҳӣ ордпошӣ намуда, сару рӯи якдигарро сафед месозанд. Дар ақидаи мардум орд ҳамчун сафедӣ рамзи покию хушбахтии навхонадорон аст....

¹ Ғӯянда Иброҳимова Шарофат сокини ҷамоати деҳоти Обурдони н. Мастҷоҳ (с. тав.1965).

... Дар баъзе минтақаҳои чумхурӣ ордбезон аз маъракаи нонбандон чудо гузаронида мешавад. Инчунин ордбезон ҳатто дар хонаи домод ва ҳатто дар бархе аз ноҳияҳо дар чашни хатнасур низ ҳамчун рамзи сафедии кор гузаронида мешавад» [1, с.32-33].

Муҳаққиқи забоншинос низ зимни таҳлили вожаи ордбезон контексти иҷрои онро миёни мардуми Яғноб дар мавриди хатнасур шарҳ дода, навиштааст: «**Ордбезон** (орд+без+он). Ин суннат қабл аз як рӯзи тӯйи хатна бо хузури занҳо баргузор мешавад, ки баргузори он монанди расми «сурфакушоён»-и тӯйи арӯсӣ аст [6, с.78].

Дар ҳар сурат ин маросим низ ба муқаддасии орд ва ё нон ҳамчун беҳтарин неъматӣ хӯрдани рабт дошта, аз ҷониби модарони мо тибқи эътиқоду боварихояшон то ба имрӯз баргузор мегардад. Дар ин маросим орд ҳамчун рамзи сафедӣ ва хушбахтии навхонадорон нақши асосиро мебозад. Баъдан аз он орд нонҳои рағганин мепазанд, ки он ҳам рамзи зиндагонии якранг ва нармдилии оилаи навро доштааст.

Албатта, навҳои нон ва маросимҳо марбут ба он хело зиёданд, ки ҳар кадом ифодагари садҳо маънӣ ва рамзҳои мардуми мо мебошанд. Умуман нон ғизои маъмулест, ки дар тулӣ садсолаҳо тоҷикон онро ҳамчун хӯрдани муқаддас ва аз ҳама муҳим эътироф менамоянд. Нон то имрӯз миёни мардуми тоҷик ҷойгоҳи хоса дошта, хушбахтона, бо пешрафти технологияи муосир шаклу навҳои нави он аз ҷониби қадбонувони хушсаликаи мо ба вучуд омада истодааст.

Адабиёт

1. Аминов, А. Ҷойгоҳи гулбазм дар чашни арӯсии мардуми тоҷик (дар мисоли ноҳияи Файзобод). – Душанбе: Аржанг, 2018 – 178 с.
2. Бердиева, Ш. Таомҳои маҳалии мардуми Мастҷоҳ // Фарҳанги ғайримоддӣи халқи тоҷик: натиҷаҳои экспедитсияҳои мардумшиносӣ ва санъатшиносӣи кормандони ПИТФИ дар соли 2016-2017 аз навоҳии вилояти Суғд / мураттиб, муаллифи пешгуфтор ва хулоса Д. Раҳимов; зерӣ назари Ш. Комилзода. – Шумораи 3. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С. 119-127.
3. Бердиева, Ш. Таомҳои маҳалии мардуми Помир // Фарҳанги ғайримоддӣи халқи тоҷик: натиҷаҳои экспедитсияҳои мардумшиносӣ ва санъатшиносӣи кормандони ПИТФИ дар соли 2016 аз вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон / мураттиб, муаллифи пешгуфтор ва хулоса Д. Раҳимов; зерӣ назари Ш. Комилзода. – Шумораи 2. – Душанбе: Ирфон, 2016. – С. 186-196.
4. Каримова, Г. Расму ойинҳои чашни арӯсӣ дар ноҳияи Мастҷоҳ: натиҷаҳои экспедитсияҳои мардумшиносӣ ва санъатшиносӣи кормандони ПИТФИ дар соли 2016-2017 аз навоҳии вилояти Суғд / мураттиб, муаллифи пешгуфтор ва хулоса Д. Раҳимов / Шумораи 3. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С. 137-147.
5. Мероси фарҳанги ғайримоддӣ дар Тоҷикистон. – Душанбе: ЭР-граф, 2017. – С. 214-217.
6. Мирзоев, С. Суннатҳои маҳаллӣ ва сурудҳои яғнобӣ. – Душанбе, 2012. – С.167.
7. Мирзоев, С. Яғнобӣ зивок. – Душанбе: Сурушан, 1998. – С. 111.

8. Рахимов, Д. Гахворабандон // Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик / сармуҳаррир Н. Амиршоҳӣ. – Душанбе: СИЭМТ, 2015. – Ҷ.1. – С. 206.

Каримова Г.

ЛЕПЁШКИ В КОНТЕКСТЕ ПРАЗДНИКОВ И ОБРЯДОВ ТАДЖИКСКОГО НАРОДА

Статья написана о традиционных методах выпечки лепёшек и её роли в национальных обрядах таджикского народа. Автор в данной статье освещает разнообразные методы выпечки разновидностей таджикских лепёшек на основе опросов кулинаров из числа женщин. В статье дано толкование и разъяснение особенностей выпечки таджикских лепёшек на примере «кулча», «тахмол», «тап – тап», «калама». Вместе с тем, в статье уделяя значение культурному контексту роли лепёшек в национальных традициях, автор даёт сравнительный анализ по работам исследователей из разных регионов страны. Автор обосновывает свои выводы исходя из некоторых народных обрядов в которых лепёшка имеет основное место. Обряды «ноншиканон» и «ордбезон», которые принадлежат к свадебным торжествам таджиков, устраивали с древних времён. Названные обряды, с использованием лепёшек имеют место в нематериальной культуре таджикского народа и символично выполняются.

Ключевые слова: лепёшка, культура, таджики, нематериальная культура, народные обряды, «ноншиканон», «ордбезон», анализ, исследование.

Karimova G.

BREAD AND ITS ROLE IN THE CONTEXT OF HOLIDAYS AND CEREMONIES OF THE TAJIK PEOPLE

The article is devoted to the traditional Tajik flat bread (*nān*) and its cultural role among local people. The author focused more on information given by female informants on methods of preparing several varieties of Tajik flat breads. The article gives interpretation and explanation of special Tajik breads like *kulcha*, *tahmāl*, *kalama*. At the same time, emphasizing the cultural context of the breads, the author compared her gathered information with other works of researchers from different regions of the country. As well as, the author analyzed and made conclusions based on some folk rites in which breads have the central place. For example, *nānshikanān* and *obrezān* rituals that belong to wedding celebrations of the Tajiks. It should be noted that in these rituals breads have special place and author gives interpretation for symbolically meanings of them.

Keywords: Tajik, bread, culture, tradition, people, ceremonies, rituals, *kulcha*, *tahmāl*, *kalama*.

ТДУ 011/019+02+024+025+026+9Точик

Буризода Қ. Б.

ФАЪОЛИЯТИ ХОНАИ КИТОБИ ТОЧИКИСТОН ДАР НАШРИЯҲОИ ИЛМИИ ХОРИҶӢ

Таҳқиқоти илмӣ бо истифода аз анвои сарчашмаҳои бо забони русӣ интишоргардида ба сомон расонида шудааст. Дар он маводи интишорнамудаи муҳаққиқони тоҷик оид ба фаъолияти Палатаи китобҳо [Муассисаи давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон» (аз соли 2005 инҷониб)] аз саҳафоти маҷалла ва маҷмӯаҳои илмӣ ва соҳавии дар хориҷи кишвар батабърасида мавриди омӯзиши ва таҳқиқ қарор гирифтааст. Муассисаи давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон» дар арафаи истиқболи Ҷаини 85-умин солгарди фаъолият қарор дорад. Вобаста ба ин муҳаққиқ кӯшидааст, ки то ҳадди имкон маводи мавҷударо дастрас намуда, ба риштаи таҳқиқ кашад. Мақолоти нахустине, ки муаллиф оид ба онҳо маълумот медиҳад, бештар дар саҳафоти маҷаллаи «Советская библиография» ва маҷмӯаҳои Палатаи умумииттифоқии китобҳо дар солҳои 1937 – 1991 дарҷ гардидаанд. Ба ақидаи муаллиф, дар саҳафоти рисолаҳои олимони тоҷик, ки дар макотиби олии Москва ва Ленинград дифоъ гардидаанд, маълумоти пароканда доир ба фаъолияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон манзур гардидааст. Саҳми олимони ва муҳаққиқони тоҷик Шарофзода Р., Раҳимов А., Мушеев Г., Шевченко З., Поддимникова Т., Бӯриев Қ. ва дигарон дар таҳқиқи масоили библиографияи давлатӣ ва дарҷи он дар саҳафоти маҷалла ва маҷмӯаҳои хориҷӣ ниҳоят бузург аст.

Таҳқиқоти мазкур олимони ва мутахассисонро бо маводи интишоргардида оид ба библиографияи давлатӣ ва Хонаи китоби Тоҷикистон ошно месозад ва мушкилоту дастовардҳоро дар ин самт арзёбӣ менамояд.

Калидвожаҳо: Палатаи китобҳо, таърих, таҳқиқот, иттилоот, библиографияи давлатӣ, АМСБРСК – Хонаи китоби Тоҷикистон, таърих, маҷалла.

Хонаи китоби Тоҷикистон дар 85 соли фаъолияти худ роҳи душвору сангинеро паси сар намудааст. Имрӯз Хонаи китоби Тоҷикистон [Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон (1935), тахти унвони Муассисаи давлатии Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон (2005)] фаъолияти пурмаҳсул дорад. Муассиса на танҳо Маркази илмӣ библиографияи давлатӣ, балки маркази омор ва феҳристнигорӣ, маркази маълумотию библиографӣ, иттилооти соҳавӣ, бақайдгирии матбуоти кишвар, библиографияи ҷорӣ ва тарҷеӣ, ноширӣ, полиграфӣ ва ҳамзамон Маркази стандарти байналмилалӣ китоб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёбад.

Хонаи китоби Тоҷикистон бо дастгирии Палатаи китобҳо ва мутахассисони варзидаи ҷумҳуриҳои собиқ ИҶШС фаъолияти хешро ба

роҳ монда, дар солҳои 60-уми асри ХХ ба дараҷаи камолот расид ва минбаъд ба муваффақиятҳои назарраси соҳавӣ ноил гардид.

Хонаи китоби Тоҷикистон ягона муассисаи давлатии библиографияест, ки тамоми маҳсулоти ҷопии кишварро дар тӯли 85 сол дар як нусхаи асл гирд оварда, ба қайди давлатӣ гирифта, коркард ва ҳифзу нигоҳдорӣ менамояд. Ҳамзамон мутахассисони соҳибкасби он дар гирдоварии китобҳои тоҷикӣ аз қаламрави кишварҳои ҳамсоя қорҳои назаррасеро ба анҷом расонидаанд. Яке аз мисолҳои равшани фаъолияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар солҳои нахустини ташкилӣ сафарбарии гурӯҳҳои гуногуни мутахассисон барои гирдоварии китобҳои тоҷикӣ дар қаламрави ҷумҳуриҳои ҳамсоя буд. Хотирнишон менамоем, ки дар натиҷаи сафарҳои пурмаҳсули кормандон ва шахсоне, ки дар солҳои аввали фаъолияти Палатаи китобҳо ба гирдоварии китобҳо аз хориҷи ҷумҳурӣ сафарбар гардида буданд, тавонистанд маводи ба забони тоҷикӣ интишоргардидаи солҳои 1928 то 1937-ро аз ҶШС Ўзбекистон дар ҳаҷми 2040 номгӯӣ бо теъдоди умумии 16250 нусха дарёфт ва ба бойгонии Хонаи китоби Тоҷикистон ворид намоянд. Ин, албатта, муваффақияти бузурги кормандони Палатаи китобҳо буд. Мутаассифона, ин иқдоми шоиста идома наёфт.

Яке аз вазифаҳои муҳимми Хонаи китоби Тоҷикистон тарғиби библиографии маҳсулоти ҷопӣ тавассути нашрияҳои ҷорӣ ва тарҷеӣ мебошад, ки ба воситаи он иттилооти библиографӣ оид ба маҳсулоти тозанаشر ба шаҳрвандони кишвар ва меҳмонони хориҷӣ, аз ҷумла унвонҷӯёну донишомӯзон, сайёҳону муҳаққиқон ва ғайра, тавассути нашрияҳои ҷорӣ библиографӣ манзур карда мешавад.

Хонаи китоби Тоҷикистон нашрияи ҷорӣ библиографии «Солномаи матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва нашрияи тарҷеӣ феҳристи «Китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро омода ва ба таъбир мерасонад. То ба имрӯз зиёда аз сад шумораи «Солномаи матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва даҳ феҳристи тарҷеӣ «Китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба таъбир расидааст. Аввалин нашрияи ҷорӣ библиографии «Солномаи китобҳо» агар дар соли 1939 нашр шуда бошад, нахустин феҳристи тарҷеӣ низ бо ҳамин сарлавҳа [«Солномаи китобҳо» (1938-1948)] дар соли 1949 ба таъбир расида манзури хонанда гардидааст. Қайд кардан лозим аст, ки «Солномаи китобҳо» (1938-1948) нахустин нашрияи тарҷеӣ комили китобҳои ҷопии миллӣ буда, китобҳои дар як давраи муайян батаъбиррасидаро фаро гирифтааст ва нашри он ба ташаккули репертуари китоби ҷопӣ тоҷик замина мегузорад. Гарчанде то ба замони пайдоиши «Солномаи китобҳо» (1938-1948) даҳҳо феҳристҳо омода ва ба таъбир расида бошанд, дар онҳо доираи дарбаргирии мавод берун аз сарҳади ҶШС Тоҷикистонро убур менамуд. «Солномаи китобҳо» (1938-1948) қадами нахустин дар таҳияи феҳристи комили матбуоти ҷопӣ тоҷик мебошад. Гарчанде дар феҳрист норасоҳои ҷузъӣ ҷой дошта бошанд, ба ақидаи библиограф Г. А. Мушеев «ин нахустин нашри библиографии характери тарҷеидошта буд, ки ҷопӣ китобҳои дар 11 сол интишорнамудаи ҳамаи нашриётҳои ҷумҳуриро ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ фаро мегирифт» [14, с.28]. Ин дастовард заминаи бузурге дар рушди библиографияи тарҷеӣ тоҷик ва гардише буд, ки онро библиографони тоҷик дер боз интизор буданд ва чун имтиҳони ҷиддии касбӣ дар таҳияи дастурҳои библиографияи тарҷеӣ

паси сар намуданд. Тавре ибраз гардид «Солномаи китобҳо» (1938-1948) аз норасоихо оӣ набуд, аз ин рӯ, ҳангоми таҳияи феҳристи тарҷеии комилтар «Каталоги китобҳои солҳои 1926-1956» феҳристи мазкур пурра ба он ворид карда шуд.

Мақсади таҳқиқоти мо таҳлили маводи доир ба таърих, вазъ ва фаъолияти Хонаи китоби Тоҷикистон дар нашрияҳои хориҷӣ дарҷгардида мебошад. Аз ин рӯ, кӯшиш ба харҷ медиҳем, ки баррасии масъаларо ҳадалимкон пурра фаро гирем ва матолиби ҷолибро манзури ҳаводорон гардонем. Қайд кардан лозим аст, ки мо бештар ба маводи бо ҳуруфи кириллӣ интишоргардида тавачҷух намудаем ва аз феҳристу китобномаҳои гуногун рӯйхати маводи заруриро пайдо намуда, онро мавриди назар қарор додем. Мутаассифона, пайдо намудани тамоми маводи маълумотдиҳанда аз саҳифаҳои матбуоти даврии хориҷӣ ғайриимкон аст. Аз ин рӯ, мо бештар ба маводи илмӣ, аз ҷумла, мақола, нақд ва гузоришҳои илмие, ки дар маҷалла ва маҷмӯаҳои соҳавӣ дар солҳои гуногун дарҷ гардидаанд, таъя менамоем. Теъдоди мақолоти мавриди таҳлил қарордодашуда чандон зиёд набошад ҳам, дар онҳо масоили мубрами соҳа мутобиқ ба талаботи замон инъикос шудааст. Мутаассифона, на ҳамаи маводи интишоргардида, бо сабабҳои объективӣ субъективӣ дастраси мо гардид.

Ба таҳқиқи мо нахустин маводе, ки марбут ба фаъолияти муассиса аст, дар сатҳи ИҶШС зери унвони «Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон» [10, с. 74-75] дар маҷаллаи соҳавии «Советская библиография» (1937. – №3) дарҷ шудааст. Дар он оид ба фаъолияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон, ташаккул, вазъ, мушкилот ва пешниҳодҳо баҳри баргарафнамоии онҳо маълумоти мухтасар дода шудааст.

Маводи дигар нақди библиографиест, ки аз ҷониби Елетский Я. ба «Солномаи китобҳо» [8, с. 278-279]-и Палатаи китобҳо дар маҷаллаи «Советская библиография» (1940. – № 3) интишор шудааст. Дар он нашрияи нахустини Палатаи китобҳо зери унвони «Солномаи китобҳо» мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муаллиф ҳар як ҷузъиёти «Солномаи китобҳо»-ро омӯхта, камбуду нуқсонҳои онро ошкор намуда, барои баргарафнамоии онҳо пешниҳодҳои илман асоснок манзур намудааст. Аз ҷумла қайд шудааст, ки дар нашрия, зиёда аз 20% маводи ҷопӣ ворид карда нашудааст. Ҳамзамон, ишора гардидааст, ки фаслҳои «Солномаи китобҳо» айнан фаслҳои «Солномаи китобҳои» Палатаи китобҳои умумииттифоқиро такрор менамояд, ки ин аслан нодуруст аст. Омодасозии «Солномаи китобҳо» дастоварди бузурги библиографони Палата буд ва, албатта, дар радиҳои пешравӣ дар он камбудҳои зиёд ба назар мерасид. Бо вучуди норасоихо мавҷуда, муаллиф онро аз нуқтаи назари библиографӣ дастоварди мусбат арзёбӣ намудааст. Дар нақди илмӣ оид ба беҳтарнамоии мазмуну муҳтавои «Солномаи китобҳо» пешниҳодҳои ҷолиб манзур шудааст.

Дар мақолаи дигар таҳти унвони «Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон» [11, с. 95-96], ки дар маҷаллаи соҳавии «Советская библиография» (1946.–№1) интишор гардидааст, на танҳо ба фаъолияти муассиса, балки ба таърихи нашрияҳои ҷорӣ ва тарҷеии он низ тавачҷух шудааст.

Маводи арзишманди дигар аз ҷониби мутахассиси Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон Поддимникова Т. И. таҳти унвони «Фаъолияти мухтасари Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон» омода ва дар маҷмӯаи «Чаласаи директорони Палатаи китобҳои ҷумҳуриҳои иттифок ва худмухтор» [15, с. 31-33] (аз 20 то 30-юми ноябри соли 1956) дарҷ гардидааст. Дар радифи муассисаҳои ҷумҳуриҳои иттифокӣ ва мухтори ИҶШС оид ба фаъолияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон маълумоти муфассал манзур гардида, дастовардҳои муассиса таҳлил шудааст. Ҳамзамон, дар қатори дастовардҳо мушкилиҳои муассиса ошкор ва мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар мақола фаъолияти Палатаи китобҳо муаррифӣ ва мушкилиҳои он баррасӣ шуда, муаллиф барои ислоҳи камбудҳои ҷойдошта пешниҳодҳои ҷолиб намудааст.

Маводи дигар, матни мухтасари баромади директори муассиса Иброҳимов И. зери унвони «Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон» мебошад, ки дар маҷмӯаи ҷашнии 40-умин солгарди библиографияи давлатии Шӯравӣ (1920-1960) [9, с.172] дарҷ гардидааст. Ӯ дастовардҳои Палатаи китобҳоро возеҳу равшан муаррифӣ намуда, оид ба нақшаҳои ояндаи он фикру ақидаҳои ҳешро баён доштааст.

Мақолаи проблемавии З. М. Шевченко ва Н. И. Курапова оид ба нашри баргаҳои (карточкаҳои) библиографӣ, ки то соли 1962 аз ҷониби Палатаи давлатии китобҳо омода ва дастраси китобхонаҳои кишвар мегардид, бо фармони Вазорати фарҳанг ба салоҳияти Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи Фирдавсӣ дода мешавад. Дар он омадааст, ки тамоми баргаҳое, ки ба китобҳои тозанаشر аз ҷониби китобхона омода мегарданд, хатоҳои ҷиддӣ, аз ҷумла ҳангоми тасвири китобҳо, индексунонӣ, истифодаи рақамҳои муаллифӣ ва ғайра дида мешаванд. Сифати маводи нашрӣ низ хело паст аст ва ба ҳалли ин масъалаи муҳим дар кишвар хунукназарӣ зоҳир мегардад. Муаллифон пешниҳод менамоянд, ки барои мутамарказонидани феҳристнигорӣ дар ҷумҳурӣ бо намояндагони марказҳои библиографӣ чаласа ва семинарҳо баргузор намудан зарур аст [22, с. 83-84].

Мақолаи таҳлилии Мушеев Г. А. «Аз таърихи библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон» [4, с. 32-40] дар бораи заминаҳои таърихии бунёди Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон, ташаккули захираҳои китобӣ ва матбуоти даврӣ, нашрияҳои ҷорӣ ва тарҷеӣ, саҳми библиографон дар ташаккул ва рушди библиографияи давлатӣ, вазъ ва мушкилиҳои мавҷуда ва ғайра маълумотҳои муҳимро пешниҳод менамояд. Дар таҳқиқоти мазкур оид ба санаи таъсиси Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон баҳси илмӣ сурат мегирад ва бар хилофи далелҳои дар мақолаҳои пешин инъикосёфта, аз ҷумла, «Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон» [11, с. 95-96] маҷаллаи рақами 1-и «Советская библиография» қайд шудааст, ки Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон «... аз соли 1937 фаъолият дорад» ва маълумот аз маҷмӯаи «Бахшида ба 40-солагии библиографияи давлатии шӯравӣ (1920-1960)» [9, с. 172] дар мақолаи Иброҳимов С. зери унвони «Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон» оид ба таърихи бунёди Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон омадааст, ки «... моҳи декабри соли 1936 ташкил карда шудааст» ва ҳамин сана дар энциклопедияи «Книговедение» (М., 1982) низ такрор шудааст. Муҳаққиқ Мушеев Г. А. бо истифода аз сарчашмаҳои хаттии бойгонӣ ва бойгонии миллӣ исбот менамояд, ки

таъсиси он вобаста ба «... рушду такомули илму фарҳанг зарурати хифзу нигоҳдории нусхаҳои ҳатмии китобу матбуотро ба миён гузошт ва чунин як муассисаи давлатӣ бо номи «Палатаи китоб» бо Қарори Кумитаи марказии Партияи Коммунистии Тоҷикистон аз 14-уми июли соли 1934 «Дар бораи васеъкунии маҷмӯаи китобхонаҳо» ва Қарори Шӯрои Комиссарони Халқи Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон 20-уми декабри соли 1935 дар назди Комиссариати маорифи халқ ташкил ёфт» [13, с. 34-35]. Яъне санаи таъсиси Палатаи китобҳои Тоҷикистон ба соли 1935-ум рост меояд. Ӯ гуфтаҳои хешро бо маълумоти мактубе, ки аз номи Раиси Палатаи китобҳо ба Бойгонии илмии Палатаи китобҳои Умумиииттифоқӣ, 5-уми майи соли 1936 ирсол гардидаасту дар он оид ба фиристонидани дастурҳои роҳбарикунанда [инструксияҳо] ва маводи методӣ дархост шудааст ва ҳамзамон таъкиди ин мактуб, ки маводи мазкурро Палатаи китобҳои Умумиииттифоқӣ то рӯзи 22-юми декабри соли 1935 бояд фиридад, асоснок мекунад. Аммо бо сабабҳои номаълум маводи мазкур ба Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон ирсол нагардид. Ба ақидаи муҳаққиқ санаи дар мактуб қайдшуда далели равшани мавҷудияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар соли 1935-ум мебошад. Ӯ дар давоми таҳқиқот қайд менамояд, ки: «... 20-уми декабри соли 1936 ба муассисаи навтаъсиси «Палатаи китоб» дар назди Хонаи матбуот як утоқи хурдero чудо карда, аввалин директори он А. Саидахмадoвро таъйин намуданд, ки ӯ ба ҷойи се нафар фаъолияти муассисарo иҷро мекард» [13, с. 32-40].

Ба ақидаи мо мақолаи Мушеев Г. А. «Аз таърихи библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон (1929-1941)» [13, с. 32-40] нахустин ва ягона (дар замони шӯравӣ) таҳқиқоти илмии бунёдиест, ки заминаҳои таъсис ва солҳои нахустини ташаккули библиографияи давлатии тоҷикро ҳамачониба таҳлил ва натиҷагирӣ намудааст.

Решетинский И. И. дар дастури «Нашрияҳои ҷорӣ палатаи китобҳо ва истифодаи онҳо: дастури маълумотӣ» [16] дар саҳифаҳои 71-72 оид ба нашрияи ҷорӣ, муқаддима, сохтор, бағурӯҳдарории адабиёт дар дохили фаслҳо, тасвири библиографӣ, сарлавҳаи китоб ва маълумотҳои иловагӣ, соли нашр, забони асл ва ё тарҷума, дастгоҳи илмӣ-ёрирасон ва дигар хусусиятҳои иттилоотии матбуоти ҷопие, ки дар «Солномаи матбуоти ҶШС Тоҷикистон» инъикос мегардид, маълумоти муфассал додааст. Аз ҷумла қайд шудааст, ки дар солҳои 80-уми асри ХХ «Солномаи матбуоти ҶШС Тоҷикистон» аз панҷ қисмат иборат буд: «Солномаи китобҳо» (1939), «Солномаи мақолаҳои маҷаллаҳо» (1941), «Солномаи мақолаҳои рӯзномаҳо» (1942), «Солномаи тақризҳо» (1965) ва «ҶШС Тоҷикистон дар матбуоти Иттиҳоди Шӯравӣ» (1965) ва ӯ хусусиятҳои хоси ҳар як фасли онро таҳлил намудааст [16].

Мақолаи Курбонов А. К. «Ҷашни Палатаи китобҳои Тоҷикистон» [12, с. 30-32] мухтасар оид ба ташкили Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон ва нашрияҳои библиографияи ҷорӣ ва тарҷеии он маълумот пешниҳод менамояд. Ӯ таҳлили худро аз таърихи пайдоиш, нашрияҳои нахустин, маводи инъикосгардида, теъдоди он, ҳамкорӣҳои Палатаи китоб бо муассисаҳои дигар, наشري феҳристи тарҷеии «Матбуоти даврии ҶШС Тоҷикистон дар солҳои 1925-1970» ва «Наشري асарҳои Владимир Илич Ленин ба забони тоҷикӣ ва адабиёт дар бораи

ӯ», ки дар онҳо маводи чопии солҳои 1928-1968 инъикос гардидаанд, оғоз намуда дастовард ва норасоии онро арзёбӣ кардааст.

Муаллиф қайд менамояд, ки «Ганчинаи нодири чумхурӣ дар ҳақиқат Бойгонии матбуот маҳсуб меёбад ва дар он беш аз 2,5 миллион адад маҳсулоти чопӣ ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва ўзбекӣ ҳифзу нигоҳдорӣ мешаванд. Ҳамасола ба палата тақрибан 800 номгӯй китоб, 70 номгӯй рӯзнома, 86 номгӯй нашрияҳои даврӣ ва давомдор ворид мегарданд, ки теъдоди онҳо 13 ҳазор ададро ташкил менамояд» [12, с. 30-32]. Албатта, таҳқиқоти муаллиф дар давраи гулгулшукуфии фаёлияти Палатаи китобҳо сурат гирифтааст ва теъдоди китобу матбуоти даврии воридшаванда дар ҳақиқат он солҳо 13 ҳазор ададро ташкил меод, аммо ба ақидаи мо дар Бойгонии матбуоти чопӣ на беш аз 2,5 миллион адад, балки хело камтар маҳсулоти чопӣ мавҷуд буд. Чунки агар мо адади 13 ҳазорро тахминан ба 200 сол зарб занем, он ҳамагӣ ба 2,6 миллион адад мерасад. Ҳол он ки дар солҳои аввали барқароркунии хоҷагии халқи кишвар (солҳои 1924-1940), Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) ва баъдтар то миёнаи солҳои 50-уми асри XX теъдоди матбуоти чопии воридшуда ниҳоят кам буд ва ҳатто баъзе солҳо то ба ҳазор адад ҳам намерасид. Аз ин рӯ, рақами 2,5 миллион адад маводи чопӣ ё аз ҳисоби изофанависӣ ва ё тахайюли худ муаллиф аст. Ҳаминро ҳам қайд кардан зарур аст, ки ин шумора то давраи роҳбарии Бадалов М. [солҳои 2011-2015] дар ҳисоботҳои Хонаи китоби Тоҷикистон ишора мегардид. Мутаассифона, инвентаризатсияе [тафтише], ки дар соли 2016 аз ҷониби гурӯҳи салоҳиятдори муассиса гузаронида шуд, нишон дод, ки теъдоди умумии маҳсулоти чопӣ, ки дар як нусхаи аслии дар Бойгонӣ ҳифзу нигоҳдорӣ мешавад, ҳамагӣ 1.065 ҳазорро ташкил медиҳад. Ин далелест, ки муболиға будани теъдоди умумии матбуоти чопии дар мақолаи Курбонов А. К. «Ҷашни Палатаи китобҳои Тоҷикистон» [12, с. 30-32] дар соли 1986 омадаро исбот менамояд.

Ҳамзамон, дар мақола далелҳои фактографии дигар низ ҷой дорад. Аз ҷумла қайд шудааст, ки «Дар давоми се даҳсола, оғоз аз соли 1956 Палатаи китоб маркази омили қайди матбуоти чопии чумхурӣ мебошад ва дар ин самт чор маҷмӯаи омили «Матбуоти ҶШС Тоҷикистон» барои солҳои 1928-1958, 1959-1963, 1964-1968 ва 1969-1980-ро интишор намудааст» [12, с. 32]. Ин, албатта, ҳақиқат аст.

Дар охири мақола оид ба кормандони фаёле, ки дар рушди библиографияи давлатӣ саҳми назаррас доранд, қайд шуда, самти асосии вазифаҳои дарпешистодаи муассиса аз назари роҳбари Палатаи китобҳо муайян карда шудааст [12, с. 32].

Даврони соҳибистиклолӣ имкониятҳои зиёде барои рушди библиографияи давлатӣ фароҳам овард. Ҳамзамон, интишори маводи сирф миллӣ дар матбуоти хориҷӣ мушкилиҳои зиёдеро ба миён овард. Бо вучуди мушкилиҳои бамиёномада, муҳаққиқон ва мутахассисони тоҷик тавонистанд як зумра мақолоти ҷолиби хешро дар матбуоти илмӣ хориҷӣ манзур гардонанд. Аз интишори он на танҳо намоёндагони Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки олимону мутахассисони хирфаии ин кишварҳо баҳраманд мегардиданд ва маълумотҳои дастрасгардидаро дар қорҳои таҳқиқотии хеш васеъ истифода менамуданд. Таҳлилҳо нишон дод, ки теъдоди мақолот ва номгӯии

нашрияҳое, ки дар онҳо натиҷаи таҳқиқотҳои олимони тоҷик дар ҳардидаанд, он қадар бузург нест. Мутаассифона, муҳаққиқони соҳавие, ки мақолоти хешро ба забонҳои дигар эҷод ва дар нашрияҳои хориҷӣ интишор менамояд, хело каманд. Бо вучуди ин иттилооти зиёде дар саҳафоти нашрияҳои илмӣ хориҷӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор гирифтааст. Маводи мавриди назар дар маҷаллаҳои илмӣ соҳавӣ ба монанди «Вестник Челябинской государственной Академии культуры и искусств», «Вестник культуры и искусств» Челябинск, «Вестник КазГУ» [Казанской государственной академии культуры и искусств], «Библиография: Научный журнал по библиографоведению, книговедению и библиотековедению»-и нашриёти «БУК ЧЕМБЕР ИНТЕРНЭШНЛ», «Библиография и книговедение»-и Палатаи китобҳои Россия ва ғайра дар ҳардидаанд. Аз ҷумла дар мақолаи «Вазъ ва мушкилоти соҳаи китобдорӣ библиографӣ дар Тоҷикистон (охири асри XX ва аввали асри XXI)» [«Состояние библиотечно-библиографической отрасли в Таджикистане (конец XX – XXI в.)»] [7, с. 61-67] муҳаққиқ диққати асосиро ба мақоми библиография дар рушди ҷомеаи муосир равона намуда, мушкилиҳои мавҷударо муайян ва омилҳои рушди баъзе аз самтҳои онро ёдовар мегардад. Бахусус, диққати хонандаро ба тайёрнамоӣ ва такмили ихтисоси мутахассисони китобдорӣ дар таъминоти соҳаи ҷалб менамояд. Мақоми олимони ва мутахассисони хирфаиро дар ҳифзу нигоҳдорӣ библиографияи миллӣ ва омода намудани мутахассисони дараҷаи баланди соҳавӣ қайд намуда, пешниҳод мегардад, ки ҷораҳои қатъӣ барои рушди муназзами соҳа ва муҳайё кардани шароити созгор барои ҷалбу нигоҳдорӣ мутахассисон андешида шавад. Дар мақолаи дигар «Манбаъҳо оид ба библиографияи шӯравии тоҷик (солҳои 1920-1960)» [«Источники по истории таджикской советской библиографии (1920-1960-е гг.)»] [18, с. 30-37] самтҳои умдатарини библиографияи тоҷик аз давраи пайдоиши нахустин муассисаҳои китобдорӣ библиографӣ ва фаъолияти пурсамари онҳо мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор гирифта, бурду бохт ва сахми онҳо дар рушди библиографияи миллӣ муайян гардидааст. Дар радиёи муассисаҳои дигари китобдорӣ библиографӣ мақоми Палатаи китобҳо чун маркази библиографияи давлатӣ ва яке аз марказҳои бузурги библиографии кишвар мушкилот ва дастовардҳои он низ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Гарчанде муҳаққиқ феҳристи «Каталоги китобҳои ҶШС Тоҷикистон»-ро ҳамчун манбаи асосӣ дар паҷӯшиши сарчашмаҳои библиографӣ мавриди истифода қарор дода бошад, ба ақидаи мо ӯ доир ба фаъолияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон тавачҷуҳи камтар зоҳир намудааст. Дар таҳқиқот фаъолияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар муайян намудани вазъ ва ҳалли мушкилоти библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1920-1960 хело муҳим арзёбӣ гардидааст. Таҳқиқоти дигаре, ки дар маҷаллаи «Библиография» зери унвони «Таърихи библиографияи шӯравии тоҷик дар солҳои 1960-1981» [«История таджикской советской библиографии в 1960-1981 гг.»] [3, с. 106-123] дар ҳардидааст, идомаи мантиқии мақолаи аввал буда, доир ба самтҳои асосии фаъолияти библиографӣ, нашрияҳои библиографӣ ба монанди нишондиҳанда, феҳрист, рӯйхати иттилоотие, ки аз ҷониби муассисаҳои бузурги библиографӣ омода ва ба таъби расидаанд, маълумотҳои муҳим гирдорварӣ ва таҳлил гардидааст. Дар он муҳаққиқ самтҳои гуногуни рушди библиографияи

точикро мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода, дар радифи дигар муассисаҳои бузурги библиографии кишвар фаъолияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистонро низ арзёбӣ намудааст. Аз ҷумла нисбат ба нашриҳои ҷорӣ библиографии муассиса «Солномаи матбуоти ҶШС Тоҷикистон» ва нашриҳои тарҷеии он «Каталоги китобҳо» маълумотҳои дақиқ манзур намудааст, ки аз ҷониби муҳаққиқон ва мутахассисони соҳа хуб пазируфта шудаанд. Мақолаи дигар зери унвони «Библиографияи бақайдгирии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [«Государственная регистрационная библиография Республики Таджикистан»] [17, с. 39-46] дар маҷаллаи илмӣ «Вестник»-и Донишгоҳи давлатии фарҳанг ва санъати Қазон ба таърифи расидааст. Дар мақола таърихи пайдоиш, вазъ ва мушкилоти фаъолияти Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон (собик Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон) таҳқиқу таҳлил ва натиҷагирӣ шудааст. Қайд карда шудааст, ки Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон, аз рӯзи пайдоиш 20-уми декабри соли 1935 то ба соли 2016 таърихи тӯлониеро паси сар намуда, муассисаҳои китобдорӣ иттилооти кишварро бо иттилооти библиографӣ, хусусан иттилооти ҷорӣ библиографӣ «Солномаи матбуоти ҶШС Тоҷикистон» [«Солномаи матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон»] ва иттилооти тарҷеии библиографӣ, феҳристи «Каталоги китобҳои ҶШС Тоҷикистон» [«Китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»] таъмин менамуд. Муҳаққиқ бо истифода аз сарчашмаҳои муътамад фаъолияти библиографии муассисаро мавриди таҳқиқ ва натиҷагирӣ қарор дода, ба хулосае меояд, ки имрӯз муассиса тавонистааст дар миёни муассисаҳои иттилоотӣ библиографӣ мақоми сазоворро соҳиб гардад. Дар қисми пешниҳодҳо мушкилиҳои муассиса ва роҳҳои ҳалли он аз ҷониби муҳаққиқон манзур гардидааст.

Мақолаи дигар таҳти унвони «Библиографияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [«Государственная библиография Республики Таджикистан»] [1, с. 120-131] низ пурра ба таърихи пайдоиш ва рушди фаъолияти Хонаи китоби Тоҷикистон бахшида шуда, дар он оид ба эҷодиёти илмӣ олимони шинохтае, ки муассисаро мавриди таҳқиқ қарор додаанд ва натиҷаи таҳқиқотҳои хешро дар маҷмӯа ва маҷаллаҳои илмӣ дарҷ гардониданд таҳлилу арзёбӣ мегардад.

Мақолаи директори Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузори стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо кормандони илмӣ Палатаи китобҳои Россия ва Донишгоҳи политехникии Москва дар доираи чорабиниҳои 31-умин Намоиш-Ярмаркаи байналмилалӣ китоби Москва (Москва, ВДНХ, 5-9.09.2018) аз рафти чорабинӣ, арзёбии баромадҳои мутахассисони варзида дар семинарҳо, мизҳои мудаввар ва ҷамоатиҳои дигари намоишгоҳ иттилоӣ дода, оид ба фаъолияти Палатаи китобҳои Россия ва Хонаи китоби Тоҷикистон низ маълумоти мухтасар манзур менамояд. Мақола зери унвони «31-умин НЯБКМ (Намоиш-Ярмаркаи байналмилалӣ китоби Москва)» [«31-я ММКВЯ»] [2, с. 108-128] дар маҷаллаи «Библиография и книговедение» [муаллифон Қ. Б. Бӯриев, номзади илмӣ таърих, дотсент, Раиси Шӯрои байнидавлатӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи матбуоти даврӣ, нашру тавзеи китоб ва умури полиграфии кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил К. М. Сухоруков, номзади илмӣ]

таърих, Муовини директори Палатаи китобҳои Россия оид ба илм И. Л. Шурыгина, номзади илмҳои филологӣ, дотсент, мудири кафедраи мактаби олии ноширӣ ва медиаиндустрияи Донишгоҳи политехникии Москва] интишор шудааст. Мақола барои мутахассисони соҳаҳои китобшиносӣ, библиографияшиносӣ, иттилоотшиносӣ, таъбу нашр ва полиграфия муҳим арзёбӣ мегардад.

Албатта, дар таҳқиқоти мо на ҳамаи мақолоти дар маҷаллаҳои хориҷӣ интишоргардидаи олимони тоҷик дар соҳаи библиографияи давлатӣ фаро гирифта шудааст. Гумон мекунем, ки таҳқиқи мавзӯи мазкур аз ҷониби мутахассисон ва олимони тоҷик дар доираи васеътар ва бо истифода аз далелҳои қавитар идома хоҳад ёфт.

Муҳаққиқон ва мутахассисони тоҷик тавонистаанд бо истифода аз муҳити баамаломата, дар ҳамкорӣ бо ҳаммаслақон ва ҳамкорони хориҷӣ бо мақолоти ҷолиб бахшида ба библиографияи миллӣ, хусусан библиографияи давлатии тоҷик дар ҷорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ дар саҳафоти маҷмӯаҳои илмӣ, маводи конференсия, семинар ва ҳамоишҳои дигари кишварҳои хориҷӣ иштирок намоянд. Ҳамзамон мақолаҳои олимони тоҷик оид ба фаъолияти Хонаи китоби Тоҷикистон дар маҷмӯаҳои илмии «Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч. творч. форума. Челябинск, 6–8 ноября 2014 г.» (ЧГА-КИ, Челябинск), «Здоровая нация – будущее великой страны» (Бухарский Государственный университет, Бухара), «Библиотечное дело-2015: документно-информационные коммуникации и библиотеки в пространстве культуры, образования, науки. Скворцовские чтения: материалы двадцатой международной научной конференции (22-23 апреля 2015 г.)» (МГИК, Москва), «Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.- творч. форума. 31 окт. – 3 нояб. 2016 г.» (ЧГАКИ, Челябинск), «Актуальные проблемы социально-экономического развития и социального управления в современной России: Сб. материалов Всерос. науч.-практ. конф., Республика Башкортостан, г. Стерлитамак, 17-20 декабря 2015 года» (Башкирский государственный университет, Республика Башкортостан), «Взаимодействие семьи и школы по духовно-нравственному воспитанию обучающихся: Сборник научных статей» (Чуваш. гос. пед. ун-т им. И. Я. Яковлева, Чебоксары), «Страны запада и востока: проблемы становления и модернизация политических, экономических и культурных форм развития: сб. науч. трудов Междунар. науч.-практ. конф., Республика Башкортостан, г. Стерлитамак, 14 ноября 2016 г.» (Башкирский государственный университет, Республика Башкортостан), «Информационно-коммуникационное взаимодействие в печатной индустрии России, стран СНГ и ЕАЭС» (31 ММКВЯ, Москва, 2018. ВДНХ) ва ғайра борҳо дарҷ гардида, маълумотҳои зиёде ба муҳаққиқон ва мутахассисони хориҷӣ манзур намудаанд. Аз ҷумла, мақолаи илмии «Страницы истории библиографической информации в библиотеках Средней Азии» [21, с. 148-153], ки ба таърихи пайдоиш ва рушди библиография дар Осиёи Миёна бахшида шудааст, доир ба саҳми библиографон ва китобдорони тоҷик дар рушди библиографияи миллӣ, таҳияи феҳристи дигар анвои библиографӣ, бахусус, ташаккули библиографияи давлатӣ ва нашрияҳои он маълумотҳои ҷолиб дода шудааст.

Мақолаи дигар зери унвони «Источники по истории таджикской советской библиографии начало XX века» [5, с. 49-58; 75-78] дар радифи

ташаққули библиографияи илмӣ, соҳавӣ ва миллӣ ба ташаққули библиографияи давлатӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуда, дастовард, вазъ ва мушкилоти онро мавриди натиҷагирӣ қарор додааст.

Мақолаи «Источники по истории таджикской советской библиографии в 1960 –1965 гг.» [4, с. 30-35; 6, с. 97-100] дар ду маҷмӯаи хориҷӣ интишор гардида, оид ба таърих, вазъ ва дастовардҳои библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1965 маълумоти муфассал пешниҳод менамояд. Дар мақола саҳми Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон дар рушди библиографияи миллӣ, нашрияҳои библиографияи давлатӣ ва мушкилоти он мавриди назар қарор дода шуда, аз ҷониби муҳаққик баҳои сазоворро соҳиб гардидааст.

Мақолаи илмии «Источники по истории таджикской советской библиографии в 1965-1975 гг.» идомаи мантиқии [19, с. 224-230] таҳқиқотҳои пешин буда, дар он рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1965-1975 таҳлил гардидааст. Дар ин давра дар ҶШС Тоҷикистон дар тамоми соҳаҳои илм дигаргуниҳои кулӣ ба миён омад. Китобхонаҳо рӯз аз рӯз инкишоф меёфтанд ва талабот ба иттилооти библиографӣ меафзуд. Бинобар ин, аз ҷониби муассисаҳои китобдорию библиографӣ асарҳои зиёди библиографӣ омода ва интишор гардиданд. Дар рушди библиографияи миллӣ аз ҷониби китобхонаҳои бузурги кишвар, КДҶ ба номи Абулқосим Фирдавсӣ, КМИ ба номи Индира Гандии Академияи илмҳо, Китобхонаи таҷағоҳи илмии кишоварзии ДДКТ, Китобхонаи илмии тиббии ДДТТ, Китобхонаи универсалии илмии ДДТ ва ғайра саҳми назаррас гузошта мешуд. Дар радифи китобхонаҳо фаъолияти Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон низ назаррас буд. Дар ин давра нашрияи ҷорӣи библиографии «Солномаи матбуоти ҶШС Тоҷикистон» аз 6 барориш ба 12 барориш расонида, сохтори он бо фаслҳои «Тоҷикистон дар матбуоти хориҷӣ», «Солномаи тақризи» ва нишондиҳандаҳои ёрирасони мавзӯӣ ганӣ гардонида шуд. Хангоми тартиб додани феҳраст бо истифода аз дастури методии библиографии «Қоидаи навиштани асарҳои матбуот барои нашрияҳои библиографӣ ва информатсионӣ» (Москва, 1969) ва ГОСТ 7.12–70 «Мухтасар кардани калима ва ибораҳои мураккаби русӣ дар навиштани феҳраст» (Москва, 1970) дар сохтори библиографияи тарҷеии низ тағйирот ворид карда шуд. Ҳамзамон, дар сохтори феҳристи «Китобҳои Тоҷикистони советӣ. Феҳраст 1967-1975» бори нахуст нишондиҳандаҳои ёрирасони «Нишондоди сарлавҳаҳои китобҳо» [Нишондиҳандаи сарлавҳа] бо ду забон ва «Географический указатель» [Нишондиҳандаи ҷуғрофӣ] ба забони русӣ илова гардид, ки ин дар таҳияи феҳристи тарҷеии библиографияи давлатӣ пешравии назаррас мебошад. Ин навгонӣ пажӯҳиши адабиёти инъикосгардидаро дар феҳристи «Китобҳои Тоҷикистони советӣ. Феҳраст 1967-1975», ки ҷамъбурҷамъ 5204 номгӯӣ маводро дар бар мегирад, ба маротиб осон гардонид.

Мақолаи дигар давоми мантиқии мақолаҳои баррасишуда буда, зери унвони «Источники по истории таджикской советской библиографии в 1975-1981 гг.» [20, с. 122-129] дар маҷмӯаи илмии «Актуальные проблемы социально-экономического развития и социального управления в современной России»-и Ҷумҳурии Бошқирдистон дарҷ гардидааст. Дар он ҷараёни рушди библиографияи миллӣ дар солҳои 1975-1981 таҳлил ва фаъолияти муассисаҳои библиографӣ, китобхонаҳо ва нақши

онҳо дар рушди библиографияи тоҷик арзёбӣ гардидааст. Ба ақидаи муаллиф дар қатори муассисаҳои бузурги китобдорӣ Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон низ дар таъмини иттилоотии соҳаҳои илмиву амалӣ саҳми ниҳоят бузург доштааст. Аз ҷумла, ҳангоми таҳлили нашрияҳои ҷорӣ ва тарҷеии Палатаи китобҳо муҳаққиқ ба хулосае меояд, ки таъсири иттилоотии нашрияҳо дар баланд бардоштани сатҳи таъминоти иттилоотии кишвар бесобиқа буда, доир ба тамоми соҳаҳои хоҷагии халқи кишвар метавон маводи зарурии замонавиро пайдо намуд. Ҳамзамон, китобдорон ҳангоми хадамоти библиографӣ ва пуррагардонии захоири китобии китобхонаҳо аз он ба таври васеъ истифода намудаанд. Ин, албатта, пешравие буд дар рушди библиографияи давлатии кишвар ва таъмини аҳоли бо иттилоот.

Маводи дигар матни интиқодии суҳанронии Раиси Шӯрои байнидавлатӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи матбуоти даврӣ, нашру тавзеи китоб ва умури полиграфии кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, директори Муассисаи давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон» Бӯриев Қ. Б. дар мизи мудаввари «Ҳамкориҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ дар соҳаи таъбу нашри кишварҳои Россия, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ва Иттиҳоди Аврусиёи Иқтисодӣ (ЕАЭС)», [«Информационно-коммуникационное взаимодействие в печатной индустрии России, стран СНГ и ЕАЭС»] дар доираи 31-умин Намоиш-Ярмаркаи байналмилалӣ китоби Москва (5-9.09.2018) мебошад, ки дар он намояндагони сафоратхонаҳо, идораҳои соҳавӣ, роҳбарони нашриётҳо, муассисаҳои савдои китоб, Палатаи китобҳои Россия ва Палатаи китобҳои миллии кишварҳои узви ИДМ ва ЕАЭС, мутахассисони соҳаи технологияҳои иттилоотӣ, ҳуқуқи муаллиф ва моликияти зеҳнӣ, намояндагони ташкилотҳои ҷамъиятӣ, иттиҳодияҳои китобдорӣ ва илмию маърифатӣ иштирок доштанд. Бӯриев Қ. Б. дар мавзӯи «Вазъ ва дурнамои нашри китоб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» баромад намуда, оид ба вазъи имрӯзаи нашри китоб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, саҳми Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рушди соҳаи таъбу нашр ва таъминоти таҷҳизотиву кадрӣ он, қабули қонун, қарор ва барномаҳои давлатӣ барои рушди соҳа, ҷудо намудани маблағ аз Фонди президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таъмини муассисаҳои таъбу нашр ва нашри силсилакитобҳои «Ахтарони адаб» ва «Китобхонаи мактаб», маблағгузории «Корвони китоб», «Намоиши байналмилалӣ китоби Душанбе», Фестивали ҷумҳуриявӣ «Ҳафтаи китоби кӯдакону наврасон» аз ҳисоби «Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангӣ» ва ғайра, ба иштирокдорони мизи мудаввар маълумоти мухтасар пешниҳод намуд. Дар суҳанронӣ инчунин қайд шуд, ки соҳаи таъбу нашр ва матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои соҳибистиқлолӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардидааст. Баъд аз манзур намудани дастовардҳои таъбу нашри Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтасар оид ба фаъолияти Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон дар самти гирдоварӣ, коркард, ҳифзу нигоҳдории китобҳои тозанашр, омодамоии гузоришҳо ба Кумитаи иҷроияи ИДМ, Палатаи китобҳои Россия, Қазоқистон, Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб оид ба номгӯй ва теъдоди китобҳои

тозанашир ва матбуоти даврӣ, омоданомаи нашрияҳои ҷорӣ ва тарҷеии библиографияи давлатӣ ва ғайра маълумотҳои мушаххас дода шуд. Қайд гардид, ки теъдоди китобҳои, ки тавассути нусхаҳои ҳатмӣ ба Хонаи китоби Тоҷикистон ворид мегарданд сол то сол меафзояд. Пешниҳод гардид, ки ҳамкориҳои кишварҳои ИДМ дар самти табодули иттилоот, аз ҷумла иттилооти библиографӣ, наشري китоб ва корҳои полиграфӣ тақвият дода шаванд.

Мусаллам аст, ки дар доираи як таҳқиқоти илмӣ тамоми ҷанбаҳои ҳамкориҳои илмиро бо кишварҳои хориҷӣ наметавон фаро гирифт. Гарчанде дар солҳои 1970-1991 унвонҷӯён ва олимони тоҷик дар шаҳрҳои гуногуни кишварҳои хориҷӣ таҳқиқотҳои илмӣ бурдаанд ва, албатта, фишурдаи маъруза, мақола ва матни рисолаҳои онҳо борҳо дар маҷмӯаҳои илмӣ дарҷ гардидаанд. Ва ё суҳанрониҳои онҳо аз минбари ҳамоишҳои гуногуни илмӣ: конференсия, форум, симпозиум ва ҷорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ садо додаанд, матни интиқоиди маърузаҳо дар маводи батабърасидаи ин ҷорабиниҳои илмӣ дарҷ гардида, рисолати таърихӣ хешро иҷро кардаанд. Ин муҳаққиқон тавонистаанд ба самъи дахҳо олимону мутахассисони кишварҳои гуногуни ҷаҳон оид ба таърих, вазъ ва дастоварҳои илми тоҷик, хусусан библиографияи давлатии он маълумоти фаровон манзур намоянд.

Адабиёт

1. Буриев, К. Б. Государственная библиография Республики Таджикистан [Текст] / Буриев К.Б. // Библиография: Научный журнал по библиографоведению, книговедению и библиотековедению. – 2016. – №5. – С. 120 – 131.

2. Буриев, К.Б. и др. 31-я ММКВЯ / К. Б. Буриев, К.М. Сухоруков, И.Л. Шурыгина // Библиография и книговедение. – 2018. – № 5. – С. 108-128.

3. Буриев, К.Б. История таджикской советской библиографии в 1960 – 1981 гг. [Текст] / Буриев К.Б. // Библиография: Научный журнал по библиографоведению, книговедению и библиотековедению. – 2015. – №5. – С. 106 – 123.

4. Буриев, К.Б. Источники по истории таджикской советской библиографии в 1960 – 1965 гг. [Текст] / Буриев К.Б. // Взаимодействие семьи и школы по духовно-нравственному воспитанию обучающихся: Сборник научных статей / Чуваш. гос. пед. ун-т им. И.Я. Яковлева; отв. ред. В.П. Ковалев, М.Ю. Григорьевская, В. И. Бычков. – Чебоксары, 2016. – С. 30 – 35. (298 с.)

5. Буриев, К.Б. Источники по истории таджикской советской библиографии начало XX века [Текст] / Буриев К.Б. // Библиотечное дело-2015: документно-информационные коммуникации и библиотеки в пространстве культуры, образования, науки. Скворцовские чтения: материалы двадцатой международной научной конференции (22-23 апреля 2015 г.). Ч. 1. – М. МГИК, 2015. – С. 49-58. – Библиогр.: с. 57-58; Буриев, К.Б. Источники по истории Таджикской Советской библиографии начало XX века. [Текст] / Буриев К.Б. // Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.– творч. форума. 31 окт. – 3 нояб. 2016 г. / Челябин. гос. ин-т культуры; сост. Е. В. Швачко. – Челябинск, 2016. – С.

75-78. (358 с.)

6. Буриев, К.Б. Источники по истории таджикской советской библиографии в 1960–1965 гг. [Текст] / Буриев К.Б. // Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.творч. форума. Челябинск, 6-8 ноября 2014 г. / Челяб. гос. акад. культуры и искусств; сост. Е. В. Швачко. – Челябинск, 2014. – Ч. 1. – С. 97–100.

7. Буриев, К.Б. Состояние библиотечно-библиографической отрасли в Таджикистане (конец XX – XXI в.) [Текст] / К. Б. Буриев // Вестник культуры и искусств. – 2017. – № 4 (52). – С. 61–67.

8. Елецкий, Я. Книжная летопись [Текст] // Сов. библиография. – 1940. – № 3. – С. 278-279.

9. Ибрагимов, С. Книжная палата Таджикской ССР [Текст]: К 40-летию советской государственной библиографии (1920-1960). – М., 1960. – С. 172.

10. Книжная палата Таджикской ССР [Текст] // Сов. библиография. – 1937. – №3. – С. 74-75.

11. Книжная палата Таджикской ССР [Текст] // Сов. библиография. – 1946. – № 1. – С. 95-96.

12. Курбанов, А.К. Юбилей книжной палаты Таджикистана [Текст] // Сов. библиография. – 1986. – № 2. – С. 30-32.

13. Мушеев, Г.А. Из истории государственной библиографии в Таджикистане (1929-1941) [Текст] // Сов. библиография. – 1974. – № 2. – С. 32-40.

14. Мушеев, Г.А. К вопросу о создании репертуара Таджикской национальной печати [Текст] // Баъзе масъалаҳои китобиносии тоҷик. / Мухар. тартибдиҳанда Р. Шарофов. – Душанбе, 1973. – С. 17-47.

15. Поддымникова, Т. И. Краткая характеристика работы Книжной палаты Таджикской ССР [Текст] // Совещание директоров Книжных палат союзных и автономных республик (20-30 нояб. 1956 г.): Сб. материалов. – М., 1957. – С. 31-33.

16. Решетинский, И.И. Текущие библиографические издания книжных палат и их использование: справочное пособие [Текст] / ВКП. – М., 1981. – 159 с. (Подробная характеристика «Летописи печати Таджикской ССР» и её частей дана в справочном пособии Решетинского И.И. Текущие библиографические издания книжных палат и их использование. – М., 1981. см.: с. 71-72).

17. Сафаралиев, Б.С., Буриев, К.Б. Государственная регистрационная библиография Республики Таджикистан [Текст] / Сафаралиев Б.С., Буриев К.Б. // Вестник Казанской государственной академии культуры и искусств. – 2016. – №2 – С. 39-46.

18. Сафаралиев, Б., Буриев, К. Источники по истории таджикской советской библиографии (1920 – 1960 – е гг.) [Текст] / Сафаралиев Б., Буриев К. // Вестник Челябинской государственной Академии культуры и искусств. – 2015. - №1(41). – С. 30 – 37.

19. Сафаралиев, Б., Буриев, К. Источники по истории таджикской советской библиографии в 1965-1975 гг. [Текст] / Сафаралиев Б., Буриев К. // Баркамол авлод-буюк юрт истикболи=Здоровая нация – будущее великой страны. Республиканская научно-практическая конференция. Бухара, БухГУ, 25-26 ноября 2014 г. – Бухара, 2014. – С. 224-230.

20. Сафаралиев, Б.С., Буриев, К.Б. Источники по истории таджик-

ской советской библиографии в 1975-1981 гг. [Текст] / Сафаралиев Б.С., Буриев К.Б. // Актуальные проблемы социально-экономического развития и социального управления в современной России: Сб. материалов Всерос. науч.-практ. конф., Республика Башкортостан, г. Стерлитамак, 17-20 декабря 2015 года / Отв. ред. А.М. Акчурина. – Стерлитамак: Стерлитамакский филиал БашГУ, 2015. – С. 122-129.

21. Сафаралиев, Б.С., Буриев, К.Б. Страницы истории библиографической информации в библиотеках Средней Азии [Текст] / Сафаралиев Б.С., Буриев К.Б. // Страны запада и востока: проблемы становления и модернизация политических, экономических и культурных форм развития: Сб. науч. трудов Междунар. науч.-практ. конф., Республика Башкортостан, г. Стерлитамак, 14 ноября 2016 г. / отв. ред. И.И. Явнова, зам. отв. ред. Р.И. Кантимирова; отв. за вып. С.В. Сиротин. – Стерлитамак: Стерлитамакский филиал БашГУ, 2016. – С. 148 – 153. (Всего 223 с.).

22. Шевченко, З.М., Курапова, Н.И. Пора упорядочить работу по централизованной каталогизации книг [Текст] // Сов. библиография. – 1963. - № 1 (77). – С. 83-84.

Буризода К. Б.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДОМА КНИГИ ТАДЖИКИСТАНА В ЗАРУБЕЖНОЙ НАУЧНОЙ ПЕЧАТИ

Научное исследование проведено с использованием множества источников, изданных на русском языке. В нём исследуются материалы, посвящённые Книжной палате [Государственное учреждение «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» (переименовано в 2005 г.)] со страниц научных журналов, научных и отраслевых сборников, изданных за рубежом. Результаты научного исследования предоставляются читателям в виде краткой информации. Сегодня Государственное учреждение «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» стоит на пороге 85-летнего юбилея. В этой связи исследователь скурпулёзно занимался поиском и изучением существующих печатных материалов, посвящённых данной теме. Первые статьи, о существовании которых автор даёт информацию, были напечатаны на страницах журнала «Советская библиография» и сборников Всесоюзной книжной палаты в 1937 году и периодически печатались до 1991 гг. В то же время, по убеждению автора, разрозненная информация о государственной библиографии и библиографической деятельности Книжной палаты Таджикской ССР отражалась на страницах научных работ таджикских учёных, которые защитили свои диссертации в Москве и Ленинграде. Вклад таджикских учёных и специалистов, таких как Шарофзода Р., Рахимов А., Мушеев Г., Шевченко З., Поддымникова Т., Буриев К. и других в исследовании проблем государственной библиографии и отражение их в зарубежных научных журналах и сборниках значителен.

Данное исследование знакомит учёных и специалистов с изданными материалами, посвящёнными вопросам государственной библиографии и деятельности Дома книги Таджикистана, оценивая существующие проблемы и достижения.

Ключевые слова: Книжная палата, история, исследование, информация, государственная библиография, НАМОСНК – Дом книги Таджикистана, история, журнал.

Burizoda K.

REFLECTION OF TAJIKISTAN BOOK HOUSE ACTIVITIES IN FOREIGN SCIENTIFIC PUBLICATIONS

The paper is dedicated to materials on the Tajikistan Book Chamber – State National Agency of the International Organization of Standard Book Numbering – Book House of Tajikistan» (renamed in 2005)] published in foreign scientific journals, scientific and industry collections. The results of scientific research are presented to readers in the form of brief information. Today, the state organization «National Agency of the International Organization for Standard Book Numbering - Book House of Tajikistan» is close to its 85th anniversary. In this regard, the researcher seriously engaged in the search and study of existing printed materials on this topic. The first articles, the existence of which the author provides information, were published on the pages of the journal «Soviet Bibliography» and collections of the Soviet Union Book Chamber in 1937 and were periodically published until 1991. At the same time, according to the author, scattered information about the state bibliography and bibliographic activity of the Book Chamber of the Tajik SSR was reflected in the pages of scientific works of Tajik scientists who defended their dissertations at universities in Moscow and Leningrad. The contribution of Tajik scientists and specialists such as Sharofzoda R., Rahimov A., Musheev G., Shevchenko Z., Poddymnikova T., Buriev K. and others in the study of problems of the state bibliography and their reflection in foreign scientific journals and collections is very huge.

This study acquaints scientists and specialists with published materials on issues of the state bibliography and the activities of the Book House of Tajikistan, assessing existing problems and achievements.

Keywords: Book Chamber, history, research, information, publication, bibliography, Book House of Tajikistan, history, journal.

ТДУ 02+025+9тоҷик+028+030+021

Акобирова М.

ВАЗЪИ ТАТБИҚИ РАВАНДҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ФАЪОЛИЯТИ КИТОБДОРӢ ДАР КИТОБХОНАҲОИ ВМКБ

Дар мақола масоили татбиқи равандҳои инноватсионии фаъолияти китобдорӣ дар мисоли китобхонаҳои Вилояти Мухтори Қўҳистони Бадахшон мавриди омӯзиши қарор гирифтааст. Муаллиф натиҷаи таҳқиқоти сотсиологӣ дар қаламрави вилоят баргузоришударо ҷамъбаст намуда, вазъи воқеии фаъолияти китобхонаҳои мамлакатро ба риштаи таҳрир даровардааст. Ҳамзамон дар мақола камбудиву норасоӣҳои кори китобхонаҳо ошкор шуда, ҷиҳати бартараф намудани онҳо тавсияҳои мушаххас пешниҳод шудааст.

Калидвожаҳо: китоб, китобхона, фаъолияти китобдорӣ, иттилоот, библиография, инноватсия, пурсишнома, таҳқиқот.

Дар даврони соҳибистиклолии давлатӣ қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» (2003) ва минбаъд ворид намудани тағйиру иловаҳо ба он, инчунин қабули барномаҳои давлатии «Рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015», «Рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015», «Компютерикунони китобхонаҳои давлатии оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013», «Тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу нашр барои солҳои 2018-2022» ва таваҷҷуҳу нигарониҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни ироаи паёмҳои ҳамасола ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати масоили фарҳанг, аз ҷумла китобу китобхонӣ ва мушкилоти соҳаи китобдорӣ шаҳодати онанд, ки масоили тамоюли ҷаҳонишавии фарҳанг, баланд бардоштани сатҳи маънавияти инсон, тарбияи наслҳое, ки масъулияти худро дар анҷоми вазифаҳои азими бунёди ҷомеаи навин эҳсос менамоянд, мудом дар мадди назари Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус Пешвои миллат, қарор доранд.

Дар доираи татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар боло зикргардида лоиҳаи «Равандҳои инноватсионии фаъолияти китобдорӣ-иттилоотӣ дар муҳити ҷаҳонишавии фарҳанг (барои солҳои 2016-2020)» таҳия шудааст, ки он барои дар асоси назарияи муосири илмӣ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор додани мазмуну мундариҷаи фаъолияти китобдорӣ ва иттилоотшиносӣ имконият фароҳам оварда, дар натиҷа «аз як ҷониб барои шинохти фазои фарҳангӣ, китобдорию иттилоотии кишвар, аз тарафи дигар, ба рушди китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографияшиносӣ, иттилоотшиносӣ ва дар ин замина ба рушди сиёсати фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳм мегузорад» [4].

Дар самти иҷрои вазифаҳои гузашташуда, Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд – ПИТФИ) сатҳи фаъолият ва вазъи мучахҳаз намудани китобхонаҳои

давлатии оммавӣ ва китобхонаҳои муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳуриро бо технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионии муосир, мавриди пажӯҳиш қарор додааст. Дар ин давра дар китобхонаҳои давлатии оммавии марказии ноҳияҳои Рӯдакӣ ва Ҳисор, Китобхонаи давлатии вилоятии ба номи Тошхоча Асирӣ, китобхонаи вилоятии бачагона ва китобхонаи шаҳрии Хучанд ва системаҳои китобхонаҳои марказонидашудаи навоҳию деҳоти вилояти Суғд, китобхонаи вилоятии шаҳри Бохтар тибқи пурсишномаҳои «Сатҳи таъминоти китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионии муосир (пурсишнома барои китобдорон)», «Вазъи дастрасии хонандагон ба технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионии муосир дар китобхонаҳо ва сатҳи истифодаи он (пурсишнома барои хонандагони китобхона)» ва донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии шаҳри Бохтар ба номи Носири Хисрав тибқи пурсишномаи «Вазъи дастрасии донишҷӯён ба технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионии муосир дар китобхонаҳои муассисаҳои таҳсилоти олии ва сатҳи истифодаи он (пурсишнома барои донишҷӯён-истифодабарандагони китобхона)» тадқиқоти сотсиологӣ гузаронида шуд.

Моҳи июли соли 2019 ходимони илмии ПИТФИ ҷиҳати омӯзиш ва гузаронидани пурсишҳои сотсиологӣ дар заминаи лоиҳаи «Равандҳои инноватсионии фаъолияти китобдорӣ-иттилоотӣ дар муҳити ҷаҳонишавии фарҳанг (барои солҳои 2016-2020)» ба Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон сафари хизматӣ ба анҷом расониданд. Дар рафти сафар Китобхонаи вилоятии ба номи Абӯабдулло Рӯдакӣ, Китобхонаи бачагонаи вилоятӣ, Китобхонаи марказии шаҳри Хоруғ ва филиалҳои рақами 1, 2, 4-и он, инчунин системаҳои китобхонаҳои марказонидашудаи ноҳияҳои Шӯғнон ва Ишкошим мавриди пурсиши сотсиологӣ қарор дода шуданд.

Дар натиҷаи таҳлили пурсишномаҳо муайян карда шуд, ки: **Китобхонаи вилоятии ба номи А. Рӯдакӣ** дорои 6 адад компютер, 2 адад принтер ва 1 адад дастгоҳи нусхабардорӣ; **Китобхонаи бачагонаи вилоятӣ** дорои 4 адад компютер, 1 адад принтер, 1 адад сканер ва 1 адад дастгоҳи нусхабардорӣ; **Китобхонаи марказии шаҳри Хоруғ** дорои 4 адад компютер, 2 адад принтер, 1 адад проектор, 1 адад сканер, 1 адад дастгоҳи аксбардорӣ; **Китобхона-филиали №1 шаҳри Хоруғ** дорои 1 адад компютер, 1 адад принтер, 1 адад сканер; **Китобхона-филиали №2 шаҳри Хоруғ** дорои 1 адад компютер, 1 адад принтер; **Китобхона-филиали №4 шаҳри Хоруғ** дорои 1 адад компютер, 1 адад принтер, 1 адад сканер; **Китобхонаи марказии ноҳияи Шӯғнон** дорои 2 адад компютер; **Китобхонаи марказии ноҳияи Ишкошим** дорои 6 адад компютер, 2 адад принтер, 2 адад дастгоҳи нусхабардорӣ; **Китобхонаи бачагонаи ноҳияи Ишкошим** дорои 1 адад компютер мебошанд. Китобхонаҳои деҳот бо ягон намуди технологияи муосир таъмин карда нашудаанд.

Китобхонаи вилоятии ба номи А. Рӯдакӣ, Китобхонаи марказии шаҳри Хоруғ ва китобхонаҳои марказии ноҳияҳои Шӯғнон ва Ишкошим ба шабакаи Интернет пайваست мебошанд.

Дар Китобхонаи вилоятии ба номи А. Рӯдакӣ шабакаи Интернет дар равандҳои мухталифи кори китобдорӣ ба монанди такмили фонди китобхона, гирифтани иттилооти нав доир ба китобҳои тозанаشر,

шинос шудан бо навғониҳои соҳаи китобдорӣ, роҳандозии ҳадамоти китобдорӣ тавассути абонементи байни китобхонаҳо, истифода аз фонд ва феҳристи электронии китобхонаҳои кишвар (аз ҷумла узви кишварҳои ИДМ) ва бо мақсади дастрас намудани ҳуҷҷатҳо ба китобхонаҳои вилоят истифода мешавад.

Дар толори хониши Китобхонаи бачагонаи вилоятӣ 1 таваққуфгоҳи худкори корӣ барои хонандагон ташкил карда шудааст.

Дар Китобхонаи бачагонаи вилоятӣ ва китобхона-филиалҳои №№1, 2 ва 4-и шаҳри Хоруғ ба истифодабарандагон тавассути дастгоҳи нусхабардорӣ роӣгон хизматрасонӣ карда мешавад.

Дар Китобхонаи марказии шаҳри Хоруғ китобхонаи электронӣ ташкил карда шудааст, ки 3700 номгӯи адабиётро дар бар мегирад. Дар китобхонаҳои вилоятӣ ба номи А. Рӯдакӣ ва вилоятӣ бачагона бошад, ташкили китобхонаи электронӣ пешбинӣ шудааст.

Дар натиҷаи таҳлили пурсишномаҳо маълум гардид, ки сатҳи таъминоти китобхонаҳои ВМКБ бо технологияи муосир ва истифодаи он дар фаъолияти китобдорӣ хеле паст буда, талаботи имрӯзаро барои ҷаҳонишавии фарҳанг қонеъ намекунад.

Ғайр аз муайян намудани вазъи таъминоти китобхонаҳои вилоят бо технологияи муосир, ҳамзамон самтҳои дигари фаъолияти китобхонаҳо, аз ҷумла пуррагӣ, такмил ва ҷавобгӯии фондҳои китобхонаҳо ба талаботи имрӯза, вазъи дастгоҳҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ, сатҳи таъминоти китобхонаҳо бо мутахассисони соҳаи китобдорӣ ва вазъи хизматрасонӣ ба хонандагон мавриди омӯзиш қарор дода шуданд.

Таҳлили пурсишномаҳои кормандони китобхонаҳо муайян кард, ки:

Фондҳои китобхонаҳои шаҳри Хоруғ дар маҷмӯъ 355804 нусхари ташкил медиҳанд, ки аз он 99342 (27,9%) нусхаи адабиёт ба забони тоҷикӣ, 254632 (71,6%) нусхаи адабиёт ба забони русӣ ва 1923 (0,5%) нусхаи адабиёт ба забонҳои дигар мебошад.

Фондҳои китобхонаҳои системаи марказонидашудаи ноҳияи Шугнон дар маҷмӯъ 149597 нусхари ташкил медиҳанд, ки аз он 110028 (73,6%) нусхаи адабиёт ба забони тоҷикӣ ва 39491 (26,4%) нусхаи адабиёт ба забони русӣ мебошад.

Фондҳои китобхонаҳои системаи марказонидашудаи ноҳияи Ишкошим дар маҷмӯъ 127588 нусхари ташкил медиҳанд, ки аз он 68978 (54%) нусхаи адабиёт ба забони тоҷикӣ ва 58735 (46%) нусхаи адабиёт ба забони русӣ мебошад.

Фонди китобхонаҳои мавриди тадқиқот дар маҷмӯъ **632989** нусха буда, адабиёт ба забони тоҷикӣ 43,9%, адабиёт ба забони русӣ 55,7% ва адабиёт ба забонҳои дигар 0,3%-и онро ташкил медиҳад. Аз ин таҳлил чунин хулоса бармеояд, ки таркибу сохтор ва мундариҷаи фондҳои китобхонаҳо аз давраи шӯравӣ то инҷониб тағйир наёфтаанд.

Афкори китобдорон ҷиҳати такмил ва пурракунии фонд бо китобҳои тозанаشر ва адабиёти муосир низ ишора ба он аст, ки таи сӣ соли соҳибистиқлолӣ дар ягон китобхона, хусусан китобхонаҳои деҳот, равандҳои асосии кори китобдорӣ анҷом дода нашуда, фондҳои китобхонаҳо «ба ҳолати қарахтӣ» афтадаанд.

Муҳаррики асосӣ дар самти ташвиқу тарғиби китоб, ҷалб ва баланд бардоштани завқи хонанда ба хонишу дониш, ин фаъолияти библиографии китобхона мебошад, ки зимни ташкили дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографии мувофиқ амалӣ мегардад. Дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ аз захираи нашрҳои маълумотдиҳӣ (донишнома, лугат, маълумотнома, тақвим, роҳнамо, ёддошт, дастурҳои библиографӣ) ва системаи феҳресту картотекаҳо иборат мебошад.

Дар натиҷаи таҳлили пурсишномаҳо муайян карда шуд, ки:

Захираи нашрҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ дар маҷмӯъ 4,56%-и фондҳои китобхонаҳои шаҳри Хоруғро ташкил медиҳад.

Дар китобхонаҳои шаҳри Хоруғ феҳристҳои алифбой, мураттабӣ ва картотекаи кишваршиносӣ ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ, инчунин захираи маълумотномаҳои иҷрошуда арзи вучуд доранд, вале таҳриру саҳеҳсозӣ ва истифодаи дурустро тақозо менамоянд.

Захираи нашрҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ дар маҷмӯъ 8,86%-и фондҳои китобхонаҳои системаи марказонидашудаи ноҳияи Шугнонро ташкил медиҳад.

Дар Китобхонаи марказӣ ва Китобхонаи бачагонаи ноҳияи Шугнон феҳристҳои алифбой ва мураттабӣ вучуд доранд, вале таҳриру саҳеҳсозӣ ва истифодаи дурустро тақозо менамоянд.

Таҳлили пурсишномаҳо нишон дод, ки аз 30 филиали системаи китобхонаҳои марказонидашудаи ноҳияи Шугнон ҳамагӣ дар 4 (13,3%) филиал феҳресту картотекаҳо арзи вучуд доранд, ки инҳо мебошанд:

– дар Китобхона-филиали №2, воқеъ дар деҳаи Бун – феҳристи алифбой ба забони тоҷикӣ;

– дар Китобхона-филиали №3, воқеъ дар деҳаи Ёмч – феҳристи алифбой ба забони тоҷикӣ;

– дар Китобхона-филиали №8, воқеъ дар деҳаи Нишусп – картотекаи умумии мақолаҳои маҷалла ва рӯзномаҳо ва картотекаи фардӣ;

– дар Китобхона-филиали №9, воқеъ дар деҳаи Питоб – феҳристҳои алифбой ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ ва картотекаи умумии мақолаҳои маҷалла ва рӯзномаҳо.

Захираи нашрҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ дар маҷмӯъ 34,74%-и фондҳои китобхонаҳои системаи марказонидашудаи ноҳияи Ишкошимро ташкил медиҳад.

Дар Китобхонаи марказии ноҳияи Ишкошим феҳристҳои алифбой ва мураттабӣ ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ, картотекаи умумии маҷаллаю рӯзномаҳо, картотекаи фардӣ ва дар Китобхонаи бачагонаи ноҳия феҳристҳои алифбой ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ, картотекаи кишваршиносӣ ва картотекаи фардӣ арзи вучуд доранд, вале таҳриру саҳеҳсозӣ ва истифодаи дурустро тақозо менамоянд.

Таҳлили пурсишномаҳо нишон дод, ки аз 25 филиали системаи китобхонаҳои марказонидашудаи ноҳияи Ишкошим ҳамагӣ дар 6 (24%) филиал феҳресту картотекаҳо мавҷуданд, ки инҳо мебошанд:

– дар Китобхона-филиали №1, воқеъ дар деҳаи Гармчашма – феҳристи алифбой ба забони тоҷикӣ;

– дар Китобхона-филиали №7, воқеъ дар деҳаи Рин – феҳристи алифбой ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ;

- дар Китобхона-филиали №8, воқеъ дар деҳаи Намадгут – феҳристи алифбой ба забони тоҷикӣ;
- дар Китобхона-филиали №12, воқеъ дар деҳаи Питуп – феҳристи алифбой ба забони тоҷикӣ;
- дар Китобхона-филиали №19, воқеъ дар деҳаи Ҳисор – феҳристи алифбой ба забони тоҷикӣ;
- дар Китобхона-филиали №25, воқеъ дар деҳаи Кухилаъл – феҳристи алифбой ба забони тоҷикӣ.

Таҳлили маълумотҳо доир ба дастгоҳҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ, яъне сохтору мундариҷаи захираи нашрҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ ва феҳристу картотекаҳо низ нишон дод, ки вазъияти ин раванди кори китобдорӣ низ хеле таассуфовар аст.

Дар китобхонаҳои шаҳри Хоруғ ҳамагӣ 47 нафар зан, аз ҷумлаи онҳо 3 (6,4%) нафар то 30-сола, 42 (89,4%) нафар аз 31 то 59-сола ва 2 (4,2%) нафар синну солашон аз 60 боло фаъолият доранд.

Аз ҷумлаи кормандони китобхонаҳои шаҳри Хоруғ 13 нафар (28%) дорои таҳсилоти олии касбӣ, 10 нафар (21,2%) дорои таҳсилоти олии ғайрикасбӣ, 4 нафар (8,5%) дорои таҳсилоти олии нопурраи касбӣ, 1 нафар (2%) дорои таҳсилоти олии нопурраи ғайрикасбӣ, 6 нафар (12,7%) дорои таҳсилоти миёнаи махсуси касбӣ, 10 (21,2%) нафар дорои таҳсилоти миёнаи махсуси ғайрикасбӣ ва 3 нафар (6,3%) дорои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошанд.

Дар системаи китобхонаҳои марказонидашудаи ноҳияи Шугнон ҳамагӣ 74 нафар, аз ҷумлаи онҳо 5 (6,7%) нафар мард ва 69 (93,3%) нафар зан, фаъолият доранд. Аз рӯи синну сол: 7 (9,5%) нафар аз 31 то 39-сола; 27 (36,5%) нафар аз 40 то 49-сола; 32 (43,2%) нафар аз 50 то 59-сола; 8 (10,8%) нафар 60-сола ва аз он боло мебошанд.

Аз ҷумлаи кормандони системаи китобхонаҳои марказонидашудаи ноҳияи Шугнон дорои таҳсилоти олии касбӣ 2 (3%) нафар; олии ғайрикасбӣ 8 (10,8%) нафар; олии нопурраи касбӣ 1 (1,3%) нафар; миёнаи махсуси касбӣ 19 (26%) нафар; миёнаи махсуси ғайрикасбӣ 15 (20,3%) нафар; миёнаи умумӣ 28 (37,8%) нафар; миёнаи умумии нопурра 1 нафар мебошанд.

Дар системаи китобхонаҳои марказонидашудаи ноҳияи Ишкошим ҳамагӣ 33 нафар, аз ҷумлаи онҳо 12 (36,4%) нафар мард ва 21 (63,6%) нафар зан, фаъолият доранд. Аз рӯи синну сол: 3 (9,1%) нафар то 30-сола; 9 (27,3%) нафар аз 31 то 39-сола; 7 (21,2%) нафар аз 40 то 49-сола; 12 (36,4) нафар аз 50 то 59-сола; 2 (6,1%) нафар 60-сола ва аз он боло мебошанд.

Аз ҷумлаи кормандони системаи китобхонаҳои марказонидашудаи ноҳияи Ишкошим дорои таҳсилоти олии касбӣ 7 (21,2%) нафар; олии ғайрикасбӣ 4 (12,1%) нафар; олии нопурраи касбӣ 2 (6,1%) нафар; миёнаи махсуси касбӣ 16 (48,5%) нафар; миёнаи махсуси ғайрикасбӣ 1 (3%) нафар; миёнаи умумӣ 3 (9,1%) нафар мебошанд.

Кормандони китобхонаҳои мавриди тадқиқот дар маҷмӯъ 154 нафарро ташкил медиҳанд, ки аз ҷумлаи онҳо 137 (89%) нафар зан ва 17 (11%) нафар мард мебошанд. Аз рӯи синну сол кормандон асосан миёнасол буда, 77 фоиз, ҷавонон бошанд, 19 фоизи маҷмӯи кормандони китобхонаҳоро ташкил медиҳанд. Аз рӯи таҳсилот кормандони дорои таҳсилоти олии касбӣ 14,2 фоиз, таҳсилоти нопурраи касбӣ 14,2 фоиз ва

дорои таҳсилоти миёнаи махсуси касбӣ 26,6 фоизи маҷмӯи кормандони китобхонаҳоро ташкил медиҳанд, ки ин дар маҷмӯъ 45 фоиз мебошад. Панҷоҳу панҷ фоизи дигар мутахассисони соҳаҳои мухталиф, ба монанди иқтисодиёт, ҳуқуқ, тиб ва ғайра буда, вазифаи китобдорро танҳо ҳамчун раванди доду гирифтӣ китоб мефаҳманд, ки ин барои дуруст ба роҳ мондани кори китобдорӣ кофӣ нест. Масалан, дар аксари китобхонаҳои деҳот аз 2 нафар корманди аз 40 то 59-солаи як китобхона, яке дорои таҳсилоти миёнаи махсуси ғайрикасбӣ ва дуюмӣ дорои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад, ё ҳар 2 нафар занҳои калонсол, ки дар як китобхона кор мекунанд, муассисаи таҳсилоти миёнаи умумиро хатм намудаанд, ё дорои таҳсилоти касбӣ мебошанд, вале синну солшон аз 60 боло рафтааст. Ин гуна кормандон, гарчанде пурдону китобдӯст ва дорои малакаи ҷалби хонандагон бошанд ҳам, вале бо услубу равандҳои асосии китобдорӣ – такмили фонд, коркарди адабиёт, феҳристнигорӣ, хизматрасонии библиографӣ, фарқияти услуби хизматрасонӣ ба хонандагони гурӯҳҳои мухталиф ва дигар нозуқиҳои сершумори кори китобдорӣ шинос намебошанд.

Аз таҳлили пурсишномаҳо бармеояд, ки китобхонаҳо ба анборҳои китоб ва китобдорон ба посбонҳои онҳо мубаддал гаштаанд. Қайд бояд намуд, ки дар деҳот ба ном биноҳои китобхонаҳо хеле кӯхнаю фарсуда буда, ба талаботи имрӯза ҷиҳати ташкилу пешбурди кори китобдорӣ умуман ҷавобгӯ намебошанд. Бинои худи китобхонаи вилояти ба номи Абӯабдулло Рӯдакӣ низ таъмиру тармим ва майдони васеъро тақозо менамояд. Дар давраи шӯравӣ, бо мақсади ба низом даровардани фаъолияти китобдорӣ дар самти такмили фондҳои китобхонаҳо, коркарди адабиёт, феҳристнигорӣ ва ташкили дастгоҳҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ, бароҳмонии навҳои гуногуни хизматрасонии китобдорӣ, системаи китобхонаҳои марказонидашуда ташкил гардида буд, ки он ҳоло низ арзи вучуд дорад, вале, мутаассифона, ин фаъолият номукамал буда, беҳбудиро тақозо менамояд. Имрӯз, ки кормандони китобхонаҳо аксаран мутахассисони ғайрисоҳавӣ мебошанд, аз уҳдаи дуруст роҳандозӣ кардани фаъолияти китобхонаҳо дар доираи низоми китобхонаҳои марказонидашуда намебароянд.

Тавре дар урфият мегӯянд, агар хишти аввал қач гузошта шавад, бино ҳам қач омада, оқибат меафтад. Маҳз, норасоӣ ва қариб ки набудани мутахассисони воқеии соҳаи китобдорӣ имрӯз китобхонаҳоро ба вазъияти ногувор расондааст, аз ин зиёд, хавфи тамоман барҳам хӯрдани касби китобдорӣ, хусусан дар деҳот, ба миён омадааст.

Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати таъмини соҳаҳои фарҳанг ва маориф бо кадрҳои баландихтисос пайваста тадбирҳо меандешанд. Зимнан, дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии кишвар (22.12.2017) таъкид кардаанд, ки: «Барои тайёр кардани кадрҳои соҳаи фарҳанг ду муассисаи таҳсилоти олии касбӣ – Консерваторияи миллӣ ва Донишкадаи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайн таъсис дода, Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати ба номи Мирзо Турсунзода аз таъмири асосӣ бароварда, оркестри мукаммали симфонӣ иборат аз 120 нафар ташкил карда шуд. Дар баробари ин, дар хориҷи кишвар садҳо нафар мутахассисони соҳаи фарҳанг тарбия ёфта, иддае аз онҳо аллакай дар театрҳои касбӣ ва муассисаҳои фарҳангӣ фаъолият карда

истодаанд. Бо вучуди ин, холо ҳам нарасидани кадрҳои баландихтисоси соҳаи фарҳанг мушоҳида мешавад. Аз ин рӯ, Вазорати фарҳанг вазирадор аст, ки дар доираи татбиқи «Барномаи давлатии тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу нашр барои солҳои 2018-2022» мушкилоти ҷойдоштаро бартараф намояд» [2].

Дар Паёми Пешвои миллат ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 декабри соли 2018 бошад, чунин омадааст: «... Вазорати маориф ва илм, Хадамоти назорат дар соҳаи маориф вазирадор карда мешаванд, ки дар ҳамкорӣ бо раисони вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳо ва дигар ниҳодҳои ҷамъиятӣ назоратро ҷиҳати баланд бардоштани сатҳу сифати дониш дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот пурзӯр намоянд. Ҳамзамон бо ин, Вазорати маориф ва илм якҷо бо Вазорати рушди иқтисод ва савдо **ва дигар сохтору мақомоти дахлдор** то соли 2020 масъалаи норасоии кадрҳои омӯзгориро пурра ҳаллу ҷалб намоянд» [3]. Инчунин дар Паёми Пешвои миллат махсусан таъкид шудааст, ки дар соҳаи маориф ду проблемаи асосии ҳалталаб вучуд дорад, ки ин яқум, норасоии кадрҳои соҳибкасби омӯзгорӣ ва дуҷум, баланд бардоштани сатҳу сифати таълим дар тамоми муассисаҳои таҳсилоти кишвар мебошад. Имрӯз устодону омӯзгорон низ бояд барои баланд бардоштани сатҳи касбияти худ кӯшиш кунанд. Агар омӯзгор сатҳи баланди касбият надошта бошад, мо ҳеҷ гоҳ ва бо ягон восита сифати таълиму тарбияро беҳтар карда наметавонем. Дар ин робита ба Вазорати маориф ва илм супориш дода шудааст, ки фаъолияти курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгоронро боз ҳам тақвият бахшад ва «ҳамаи кормандони соҳаи маориф, аз дастгоҳи вазорат ва сохторҳои маҳаллии он то устодону омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ, сарфи назар аз шакли моликият, дар тамоми қаламрави кишвар ҳар се сол як маротиба аз аттестатсия гузаранд» [3].

Ба андешаи мо, ин дастуру супоришҳои Пешвои муаззами миллат бевосита ба Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода низ тааллуқ доранд ва бисёр хуб мешуд, ки дар сохтори Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Донишкадаи тақмили ихтисоси кормандони китобхонаҳои ҷумҳурӣ таъсис дода шавад. Бо сабаби он, ки айни ҳол китобхонаҳои дар ғӯшаҳои дурдаст ҷойгиршуда аз технологияи муосир бебаҳра мондаанд, бо мақсади ба кулӣ фаро гирифтани ин гуна китобхонаҳо, дар назди муассисаҳои таҳсилоти олии марказҳои вилоятӣ бахшҳои доимоамалкунандаи ин Донишкада таъсис дода шаванд, то ки дар ин курсҳо китобдорони тамоми манотиқи дурдасти ҷумҳурӣ таҳсил намуда, сатҳи дониши тахассусии ҳешро тақмил диҳанд. Дар ин курсҳо ҳарчи бештар машғулиятҳои амалӣ оид ба ташкили хизматрасонии тафриқавии хонандагон, созмондиҳии дастгоҳҳои маълумотӣ-библиографии анъанавӣ ва электронӣ, феҳристнигорӣ ва тартибдиҳии дастурҳои мухталифи библиографӣ, омӯзиш ва тарғиби донишҳои библиографӣ, истифодаи мақсадноки сомонаҳои интернетӣ, омӯзонида шаванд.

Барои омӯзиш ва тарғиби таҷрибаи пешқадам дар соҳаи китобдорӣ, дар нашрияти мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳри Хоруғ «Оинаи зиндагӣ» бахши махсус таъсис дода шавад.

Равандҳои асосии кори китобхонаҳо, яъне такмили фондҳои китобхонаҳо, коркарди адабиёт, феҳристинигорӣ, ташкили дастгоҳҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ ва хизматрасонии китобдорӣ ба аҳоли дар доираи системаи китобхонаҳои марказонидашуда ҷоннок карда шаванд.

Доир ба масъалаи таъмини китобхонаҳои вилояти ВМКБ бо технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионӣ тадбирҳои ҷиддӣ андешида шаванд.

Ба ақидаи мо, андешидани тадбирҳои ҷиддӣ ҷиҳати бартароф намудани камбудҳои, ки дар боло ба онҳо ишора карда шуд, хеле бамаврид мешавад, хусусан дар замоне, ки солҳои 2018-2021 аз ҷониби Пешвои муаззамии миллат Эмомалӣ Раҳмон «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва хунаҳои мардумӣ» эълон гардидаанд.

Адабиёт

1. Китобхонаҳои Тоҷикистон дар даврони Истиқлол [Матн]: феҳристи адабиёт / мурағиб: М.Комилов; зери назари Ш.Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 312 с. – [Ш. Осори Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба фаъолияти китобдорӣ].

2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22 декабри соли 2017, шаҳри Душанбе [Матн] // Садои мардум. – 2017. – 23 декабр.

3. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилию хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 26 декабри соли 2018, шаҳри Душанбе [Матн] // Ҷумҳурият. – 2018. – 26 декабр.

4. Равандҳои инноватсионии фаъолияти китобдорӣ-иттилоотӣ дар муҳити ҷаҳонишавии фарҳанг (барои солҳои 2016-2020)

5. Файзалӣ, Ф. Фарҳанг. Норасоии кадрҳо ва чанд мушкилоти дигар [Матн] // Ҷумҳурият. – 2018. – 3 январ.

6. Ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба фаъолияти китобдорӣ [Матн]: маълумотнома ва тавсияҳои методӣ / мурағиб: С.Шосаидов. – Душанбе: Недра, 2008. – 152 с.

Акобирова М.

СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ БИБЛИОТЕЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В БИБЛИОТЕКАХ ГОРНО-БАДАХШАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ ОБЛАСТИ

В статье проводится изучение вопросов внедрения инновационных процессов библиотечной деятельности на примере массовых библиотек Горно-Бадахшанской Автономной Области. Автор подводит итоги социологического исследования, проведенного на территории области и анализирует действительное состояние деятельности библиотек страны. Вместе с тем, в статье выявлены недостатки в работе библиотек и представлены конкретные рекомендации по их устранению.

Ключевые слова: книга, библиотека, библиотечная деятельность, библиография, информация, инновация, анкета, исследование.

Akobirova M.

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE PROCESSES IN LIBRARIES OF THE BADAKHSHAN AUTONOMOUS MOUNTAINOUS REGION

The article describes the issues of implementation of innovative processes of library activity in the libraries of the Badakhshan Autonomous Mountainous Region. The author summarizes the results of sociological research conducted in the region and analyzes the actual state of activity of the libraries of countries. At the same time, the article revealed deficiencies in the work of libraries and presented specific recommendations for their elimination.

Keywords: Badakhshan Autonomous Mountainous Region, book, library, library activity, bibliography, information, innovation, questionnaire, research.

ТДУ 9точик+024+021+011/016+026

Комилов М.

МАРҲИЛАҲОИ РУШДИ ШАБАКАИ КИТОБХОНАҲОИ ТОҶИКИСТОНИ ШҶҶРАВИ

Дар мақола масоили марбут ба таърихи пайдоиши ва давраҳои рушди шабакаи китобхонаҳо дар Тоҷикистон дар даври иттиҳоди шӯравӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф дар тақвият ба сарчашмаҳои таърихӣ вижагиҳои рушди шабакаи китобхонаҳои мамлакатро дар ҳошияи талаботу тақозои ҳар як давраи таърихӣ ҷумҳурӣ ба риштаи таҳрир даровардааст. Ҳамзамон дар мақола оид ба бунёди навҳои гуногуни китобхонаҳо: китобхонаҳои оммавӣ, илмӣ ва соҳавӣ дар шаҳру ноҳия ва деҳоти ҷумҳурӣ дар ин давраи таърихӣ маълумоти мушаххас дода шудааст.

Калидвожаҳо: таърих, рушд, китобхона, шабака, марказонӣ, хизматрасони китобдорӣ, фаъолияти библиографӣ, давраи шӯравӣ.

Бунёди китобхонаҳо дар ҳаёти маънавию фарҳангии халқи тоҷик бо дарназардошти вижагиҳои ҳар як давраи таърихӣ рушди ҷомеа мавқеъ ва ҷойгоҳи хос дошт. «Агар ба саргузашти халқи тоҷик назар афканем, – таъкид намуданд Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни кишвар дар маросими таҷлили сеюмин ҷашни ҷаҳонии Наврӯз ва ифтиҳои Китобхонаи миллӣ, – мебинем, ки таърихи бунёди китобхонаҳо ва китобсӯзиҳо шабеҳи тақдири ҳуди вай мебошад, ки борҳо дар оташи лашкаркашиҳои аҷнабиёни яғмогар сӯхтаву ҳокистар шуда ва мисли мурғи самандар аз нав эҳё гашта, умри абад ёфтааст».[25] Ҳамзамон Сарвари давлат дар ин мулоқот аз мавҷудият ва фаъолияти китобхонаҳои аҳди Сосониёну Сомониён ёдрас шуда, чунин иброз намуданд: «Дар пойтахти давлати Сомониён бузургтарин ва ғанитарин китобхонаи он давра бо номи «Сивон-ул-

хикма» бунёд гашт, ки ба илми китобшиносӣ ва китобдории тоҷик замина гузошт».[25]

Вижагиҳои фаъолияти китобхонаҳо дар ҳар як давраи таърихӣ, шурӯъ аз аҳди бостон то ибтидои асри XX дар таҳқиқотҳои ҷудогонаи олимони соҳаи китобдории тоҷик: Р. Шарофзода [30], С. Сулаймонӣ, Ҷ. Шерматов [26], С. Муҳиддинов [20], Ф. Ёров [9] мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Маълумоти бештар оид ба рушди фаъолияти китобдории тоҷик дар даврони Иттиҳоди Шӯравӣ дар асарҳои муҳаққиқон З. Шевченко [31], Б. Холов [28], С. Ғоибназаров [7], Қ. Бӯриев [4] арзёбӣ шудааст.

Мутобиқ ба сарчашмаҳои таърихӣ ва осори муҳаққиқони соҳаи китобдорӣ раванди бунёди шабакаи китобхонаҳои Тоҷикистон дар даврони шӯравиро метавон ба 4 давра гурӯҳбандӣ кард.

Давраи якум (солҳои 1917-1941) дар таърихи ҳалқи тоҷик ҳамчун давраи пур аз тазод, душворӣ ва тақдирсоз маҳсуб ёфта, ҳодисаҳои таърихӣ аз Инқилоби Октябри Россия то оғози Ҷанги Бузургӣ Ватанӣ ба вуқӯъпаиваастаро фаро мегирад. Дар ин давра Тоҷикистон аввал ба ҳайси ҷумҳурии худмухтор дар ҳайати Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Ўзбекистон (с.1924) ва сипас ҳамчун Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон дар ҳайати ИҶШС (с.1929) пазируфта мешавад. 12 март соли 1917 китобхона дар шаҳри Хучанд (ҳоло Китобхонаи вилоятии оммавии ба номи Тошхоҷа Асирӣ) ба фаъолият шурӯъ мекунад [18]. Солҳои 20-30-ум дар Тоҷикистон дар баробари роҳандозии инқилоби маданӣ, ҳамзамон ба бунёди шабакаи муассисаҳои таълимиву илмӣ ва фарҳангӣ тавачҷуҳи хосса зоҳир карда мешавад. Аз ҷумла, дар ин давра китобхонаҳо дар ҷумҳурӣ бо мазмуну муҳтавои нав бунёд ёфта, дар татбиқи нишондодҳои Ҳизби Коммунист ва Ҳукумати Шӯравӣ саҳм гирифтанд. Бахусус дар солҳои 20-ум вазифаи аввалиндараҷаи китобхонаҳо, дар радифи ҷамъовариву тарғиби адабиёти гуногунмазмуну гуногунсоҳа боз мусоидат кардан ба мавҳи бесаводии калонсолон равона карда шуд. Соли 1922 дар шаҳри Уротеппа (ҳоло Истаравшан) китобхонаи шаҳрии №1 барои истифодаи мардум дарҳои худро боз кард [3, с. 83]. Соли 1923 дар Душанбе аввалин китобхона ташкил шуда, ба маркази қорҳои оммавӣ-сиёсӣ табдил ёфт [24]. Соли 1925 китобхонаи шаҳрии №1-и ба номи Лохутӣ дар шаҳри Исфара таъсис ёфта, ба фаъолият шурӯъ кард [15]. Соли 1926 китобхонаи нашриёти «Ирфон» таъсис дода мешавад [3, с.17]. Соли 1929 бошад шумораи китобхонаҳо дар ҷумҳурӣ ба 11 адад расида, дар онҳо 12 ҳазор нусха китобу маҷаллаҳо ҷамъоварӣ карда шуданд [11, с.457]. Соли 1930 китобхонаи ноҳиявӣ дар ноҳияи Чиргатол (ҳоло Лахш), китобхонаи бачагонаи шаҳрии №1 дар шаҳри Хучанд, китобхонаи шаҳрии №1-и ба номи Ҷомӣ дар шаҳри Конибодом, китобхонаи Омӯзишгоҳи педагогии ноҳияи Фарм (ҳоло Рашт), китобхонаи Омӯзишгоҳи педагогии шаҳри Панҷакент, соли 1931 китобхонаи илмӣ Донишкадаи хоҷагии қишлоқи Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон), китобхонаи Донишкадаи давлатии педагогии Душанбе ба номи Т. Г. Шевченко (ҳоло Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни), соли 1932 китобхонаи Донишкадаи давлатии педагогии Ленинобод ба номи С. М. Киров (ҳоло Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров) ва китобхонаи ноҳиявӣ дар

ноҳияи Фархор [3, с. 15, 16, 21, 23, 37, 49, 67, 70, 77] таъсис дода мешаванд.

Бунёди китобхонаҳо дар Тоҷикистон дар солҳои сиюми асри ХХ, бахусус дар панҷсолаи дуум (солҳои 1933-1937) бештар вусъат ёфт. Соли 1933 китобхонаҳо дар ноҳияҳои Ашт ва Ленин (ҳоло Рӯдакӣ) сохта ба истифода дода шуданд [3, с.55, 71]. Ба фаъолият шурӯъ кардани Китобхонаи давлатии ҶШС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ (ҳоло Китобхонаи миллии Тоҷикистон, с.1933) [22], Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (с.1933), Китобхонаи марказии шаҳрии ба номи Абулқосим Лохутӣ (с.1933) [3, с. 10, 42], коллектори китобхонаҳо (с.1934) [2] ва Палатаи китобҳо (ҳоло Хонаи китоби Тоҷикистон, с.1935) [5] барои батанзимдарории фаъолияти китобдорӣ, таъмини китобхонаҳо бо адабиёти зарурӣ ва бақайдгириву нигоҳдории маҳсулоти ҷопии дар қаламрави ҷумҳурӣ интишорёфта, мусоидат намуданд.

Дар панҷсолаи дуум ба рушди фаъолияти китобдорӣ тавачҷуҳи хосса зоҳир карда шуд ва барои таъмини кулли аҳолии шаҳру деҳот ба хизматрасонии китобдорӣ соҳмони васеи шабакаи китобхонаҳо пешбинӣ гардид. Дар ин робита нақшаи соҳтмони китобхонаҳо дар партави қарори КИМ ИҶШС аз 27 март соли 1934 «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ дар ИҶШС» аз нав дида баромада шуд ва тибқи он дар ҷумҳурӣ тадбирҳои мушаххас андешида шуданд. Аз ҷумла, 14 июни соли 1934 қарори КМ ҲК(б) Тоҷикистон «Дар бораи васеъ намудани шабакаи китобхонаҳо ва беҳтар гардонидани ташкили фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» қабул гардид. Дар ин қарор таъкид шуд, ки новобаста аз як қатор дастовардҳои қори китобдорӣ дар Тоҷикистон, аз қабилӣ бунёди Китобхонаи оммавии давлатӣ, рушди шабакаи китобхонаҳои деҳот, зиёд шудани шумораи хонандагон аз ҳисоби миллатҳои маҳаллӣ, дар маҷмӯъ ҳоло ҳам вазъи фаъолияти китобдорӣ дар ҷумҳурӣ ғайриқаноатбахш мебошад. Бо мақсади татбиқи қарори КИМ ИҶШС аз 27 март соли 1934 «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ дар ИҶШС» дар қарори КМ ҲК(б) Тоҷикистон пешниҳод шуд, ки Комиссариати халқии маориф дар давоми соли 1934 шабакаи китобхонаҳоро тавре бояд васеъ намояд, то ки ҳар як ноҳия дорои китобхонаи марказии бо теъдоди кифояи фонди китобии мутобиқ ба забонҳои маҳаллӣ ва русӣ, бинои зарурӣ ва мутахассисони соҳибмаълумот бошад. Ҳамзамон, пешниҳод гардид, ки Комиссариати халқии маориф дар солҳои хониши 1934-1935 дар ҳамаи мактабҳои ибтидоӣ ва миёна бунёди китобхонаҳои мактабиро таъмин намояд [11, с. 423-424]. Ин иқдоми наҷиб имкон дод, ки дар Тоҷикистон теъдоди китобхонаҳо зиёд шаванд ва фонди онҳо аз ҳисоби адабиёти тозанаشر афзоиш ёбанд. Илова бар ин, баргузории бақайдгирии китобхонаҳо дар соли 1934 барои муайяну мушаххас намудани шумораи китобхонаҳо дар қаламрави ҷумҳурӣ ва ошкор сохтани камбудиву норасогиҳои қори онҳо мусоидат намуд. Аз ҷумла, бақайдгирӣ, тақсимои нобаробари китобхонаҳо ва фонди китобиро байни шаҳру деҳот муайян сохт. Тибқи маълумоти бақайдгирифташуда соли 1934 дар Тоҷикистон 325 навъи гуногуни китобхона бо 506363 нусха фонди китобӣ фаъолият кардааст [6]. Соли 1935 китобхонаи шаҳрии №1 дар шаҳри Турсунзода ва китобхонаи ноҳиявӣ дар ноҳияи Ишқошим сохта ба истифода дода

шуданд. Ҳамзамон дар ин сол китобхонаи Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ба фаъолият шурӯъ кард [3, с. 25, 58, 86].

Барои баланд бардоштани сатҳу сифати хизматрасонии китобӣ ба аҳоли ва зиёд намудани теъдоди китобхонаҳо дар ҷумҳурӣ, дар радифи чорабиниҳои доиршуда, баргузории «Озмуни умумииттифоқии беҳтарин ноҳия дар роҳандозии фаъолияти китобдорӣ дар деҳот», бевосита мусоидат намуд. Ин озмун бо ташаббуси КМ ВЛКСМ, Комиссариати халқии маорифи ИҶШС ва дигар ташкилотҳо аз 15 июли соли 1935 то 1 январи соли 1936 дар қаламрави Иттиҳоди Шӯравӣ, аз ҷумла дар Тоҷикистон низ баргузор шуд. Тибқи Низомнома ҳадафи озмун тақвият бахшидан ба фаъолияти китобхонаҳои амалкунанда ва бунёди шабакаи нави китобхонаҳо, ҷалби ҷомеа ба фаъолияти китобдорӣ ва беҳтар намудани таъмини китобхонаҳо бо адабиёт, буд [31, с. 40]. Озмун зери роҳбарии бевоситаи ташкилотҳои партиявӣ ва шӯравӣ доир гардид ва дар давоми баргузории он, яъне аз 15 июли соли 1935 то 1 январи соли 1936 дар ҷумҳурӣ 21 китобхонаи ноҳиявӣ ва беш аз 100 китобхонаҳои сайёр ташкил шуданд [32]. Ҳамзамон озмун барои роҳандозии фаъолияти китобхонаҳои деҳот ва ташкили нуқтаҳои китобдихӣ дар бошишгоҳҳои саҳроӣ бештар мусоидат намуд. Дар давраи баргузории озмун кормандони китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо истифода аз шаклу усулҳои наву самарабахши хизматрасонӣ, корҳои тарғиботиро бештар дар байни кишоварзон, бахусус пахтакорон ҷоннок намуданд. Масалан, соли 1936 дар мавсими ҷамъоварии пахта дар 24 ноҳияҳои пахтакори ҷумҳурӣ 500 нуқтаҳои китобдихӣ, яъне китобхонаҳои сайёр, ки дорои 50000 китоб буданд, ташкил карда шуданд [23].

Ин ва дигар ҷорабиниҳои дар самти бунёди шабакаи китобхонаҳо татбиқшуда имкон доданд, ки сол то сол теъдоди китобхонаҳои нав ҷӣ дар маркази шаҳру ноҳияҳо ва ҷӣ дар деҳоти ҷумҳурӣ афзоиш ёбад ва ҳарчи бештар табақаҳои гуногуни аҳоли ба китобхонаиву донишандӯзӣ ҷалб карда шаванд. Аз ҷумла, соли 1936 китобхонаи омӯзишгоҳи тиббии Душанбе, китобхонаҳои ноҳиявӣ шаҳри дар ноҳияҳои Регар (ҳоло Турсунзода), Файзобод, Данғара, Нов (ҳоло Спитамен), шаҳри Панҷакент, соли 1937 дар ноҳияҳои Орҷоникидзеобод (ҳоло Ваҳдат), Восеъ, соли 1938 дар ноҳияи Ҳисор, шаҳрҳои Қўрғонтеппа (ҳоло Бохтар), Ўротеппа (ҳоло Исаравадан), соли 1939 дар ноҳияҳои Совет (ҳоло Темурмалик) ва Рӯшон ташкил шуда, ба фаъолият шурӯъ карданд. Ҳамзамон дар ин сол китобхонаи Донишқадаи тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино (ҳоло Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино) ба фаъолият шурӯъ кард [3, с. 39, 40, 47, 53, 57, 58, 59, 63, 64, 68, 79, 80, 83, 88].

Соли 1939 дар ҷумҳурӣ 104 китобхонаҳои оммавии нави шаҳри бо 178900 нусха фонди китобӣ ва 321 китобхонаи деҳотӣ бо 314400 нусха фонди китобӣ ба аҳолии кишвар хизмат расониданд [11, с. 457]. Соли 1940 китобхонаҳои ноҳиявӣ дар ноҳияҳои Қумсангир (ҳоло Ҷайхун), Шахритуз ва Ёвон ташкил карда шуданд [3, с. 52, 60, 61].

Умуман дар солҳои сиёму ба рушди фаъолияти китобдорӣ ва сохтмони китобхонаҳо дар ҷумҳурӣ таваҷҷуҳи хосса зоҳир карда шуд. Дар баробари сохта ба истифода дода шудани китобхонаҳо, барои

батанзимдарории фаъолияти онҳо, аз ҷониби марказҳои методӣ маводи роҳбарикунанда, аз қабилӣ қоидаҳои низоми дохилии китобхонаҳои оммавӣ, дастурамал оид ба ҳифзи фонди китобӣ, низомнома оид ба китобхонаҳои сайёр, қоидаҳои истифодаи китобхонаҳои оммавӣ ва дигар мавод таҳия, нашр ва ба китобхонаҳои ҷумҳурӣ фиристода шуданд [33]. Дар ин робита Китобхонаи давлатии ҶШС Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавӣ (ҳоло Китобхонаи миллии Тоҷикистон) дар баробари иҷрои корҳои муқаррарии китобхона, аз қабилӣ бунёд ва такмили фонди китобӣ, феҳристиғорӣ, ташкили ҳадамоти китобдорӣ ва библиографӣ ба хонандагон, созмондиҳӣ ва баргузори чорабиниҳои оммавӣ ва ҷалби аҳоли ба китобхонаву китобхонӣ, ҳамчун маркази илмӣ-методии китобхонаҳои мамлакат дар таҳия ва интишору паҳн намудани маводи методӣ сахм гирифт. Аз ҷумла, соли 1940 Китобхонаи ба номи Абулқосим Фирдавӣ барои китобхонаҳои мамлакат аввалин дастури худро таҳти унвони «Маҷмӯаи материалҳои дастурамалӣ ва методӣ дар бораи кори китобхона» ба забони тоҷикӣ, бо теъдоди 2000 нусха нашр карда, ба китобхонаҳои ҷумҳурӣ паҳн намуд [16].

Давраи дуум (солҳои 1941-1945). Дар ин давра тамоми фаъолияти корхонаву ташкилотҳо, аз ҷумла китобхонаҳо низ ба вижагиҳои айёми Ҷанги Бузурги Ватанӣ мувофиқ кунонида шуданд. Дар нақшаҳои кори китобхонаҳо бештар чорабиниҳои тарҳрезӣ шуданд, ки ба тарғиби ғояҳои олии инсондӯстӣ, сулҳпарварӣ, баланд бардоштани ҳисси ватандӯстӣ ва фаҳмондадиҳии ҳадафҳои ғаразноки истилогарони фашизм, равона шуда буданд. Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар баробари кам шудани наشري китоб фаъолияти баъзе китобхонаҳо муваққатан қатъ гардид. Масалан, агар соли 1940 дар ҷумҳурӣ ҳамагӣ 401 китобхонаи оммавӣ фаъолият карда бошад, пас соли 1945 фақат 171 китобхона фаъолият намудааст [29]. Тибқи маълумоти Палатаи китобҳои ҷумҳурӣ (ҳоло Хонаи китоби Тоҷикистон) солҳои 1941-1945 ҳамагӣ дар Тоҷикистон 850 номгӯи китоб, аз ҷумла 580 – ба забони тоҷикӣ, 226 – ба забони русӣ ва 40 – ба забони ўзбекӣ ба таъби расидааст [14].

Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ китобхонаҳои ҷумҳурӣ корҳои сиёсӣ-маърифатиро дар байни аҳоли ҷоннок намуда, ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи дониши сиёсӣ ва фарҳангии омма ва тарғиби адабиёти сиёсӣ ҳарбӣ бештар сахм гирифтанд. Бо ин мақсад дар китобхонаҳо гӯшаҳои махсус, намоишҳои китоб, лавҳаҳо, конференсияҳои хонандагон, суҳбатҳо ва лексияҳо ташкил ва баргузор шуданд. Таваҷҷуҳи хосса ба тарғиби қорнамоиву қаҳрамониҳои ҷанговарони шӯравӣ дар муҳорибаҳои мухталифи айёми Ҷанги Бузурги Ватанӣ зоҳир карда шуд. Бахусус, аз рӯзҳои аввали оғози Ҷанги Бузурги Ватанӣ қормандони Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавӣ фаъолияти хешро ба тақозои айёми ҷанг мувофиқ созгор намуда, дар баргузори чорабиниҳои фарҳангӣ ва тарғиби адабиёти сиёсӣ, ҳарбӣ-мудоғиавӣ бештар кушиш ба харҷ доданд. Дар китобхона фаъолияти библиографӣ дуруст роҳандозӣ карда шуд. Қормандони бахшу шӯбаҳои библиографӣ дар таҳияи картотека ва дастурҳои библиографӣ сахм гирифтанд. Талаботҳои библиографии қормандони саноат ва хоҷагии қишлоқ, ки дар иҷрои супоришҳои давлатӣ барои ҷабҳа сахм доштанд, қонеъ карда мешуд.

Мутобиқ ба дархости кормандони илм, тарғиботчиён ва гурӯҳҳои дигари хонандагон маълумотномаҳои хаттӣ ва шифохӣ иҷро карда мешуданд. Танҳо дар соли 1942 ба хонандагон 4803 маълумотнома дода шудааст. Умуман дар солҳои ҷанг ба хонандагон наздик ба 19 ҳазор маълумотномаи библиографӣ дода шуда, беш аз 31 ҳазор нафар хонанда маслиҳат гирифтааст. Аз ҷониби китобхона ба бемористонҳои ҳарбӣ барои маҷруҳон – ҷанговарони тоҷик китобҳо ба забонҳои тоҷикиву русӣ фиристода шуданд. Умуман дар солҳои ҷанг Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ беш аз 80 баста китобхоро ба бемористонҳо фиристодааст [27].

Китобхонаи шаҳрии ба номи Абулқосим Лоҳутӣ тавассути ташкили китобхонаҳои сайёр 4 бемористонро бо китоб таъмин кардааст. Дар солҳои ҷанг китобхона ба маҷруҳон 25000 нусха китоб дода, чорабиниҳои мухталиф, аз қабили суҳбатҳо, хонишҳои баланд ва ҳунарнамоии маҳфилҳои худфаъолияти бадеиро ташкил намудааст [31, с. 58].

Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар радиҳои китобхонаҳои шаҳрӣ китобхонаҳои ноҳиявӣ ва деҳотӣ низ фаъолияти худро ба тақозои талаботи айёми ҷанг мувофиқ намуда, дар ташкил ва баргузори чорабиниҳои мухталиф саҳми муносиб гузоштанд. Чунонки муҳаққиқ З. Шевченко ишора мекунад дар ин самт фаъолияти китобхонаҳои ноҳияҳои Қўрғонтеппа (ҳоло Бохтар), Конибодом, Ўротеппа (ҳоло Истаравшан), Сарихосор (ҳоло Балҷувон) хеле назаррас буд [31, с. 58-59].

Давраи сеюм (солҳои 1946-1960) Тоҷикистон дар солҳои барқароршавии хоҷагии халқ ва рушди муассисаҳои фарҳангӣ. Баъди Ҷанги Бузурги Ватанӣ аз ҷониби Кумитаи марказии Ҳизби коммунисти Тоҷикистон ва Шӯрои вазирони ҷумҳурӣ чихати барқарор ва беҳтар намудани фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ, аз ҷумла китобхонаҳо тадбирҳои мушаххас андешида шуданд. Аз ҷумла, моҳи феввали соли 1945 барои таъмини китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо мутахассисони баландихтисос техникуми ҷумҳуриявӣ китобдорӣ бо шӯбаи ғоибона таъсис дода шуд, ки соли 1948 аввалин шуда 33 нафар техникумро хатм карданд [10, с. 323-324]. Моҳи ноябри соли 1945 дар назди Шӯрои вазирони ҶШС Тоҷикистон Кумита оид ба корҳои муассисаҳои маданӣ-равшаннамоӣ таъсис дода шуд, ки бо ибтиқори он низомномаҳои нав ва дастуруламалҳои методӣ барои китобхонаҳо, кироатхонаҳо ва клубҳо таҳия шуданд. 11 марти соли 1946 қарор дар бораи озод намудани тамоми биноҳои муассисаҳои маданӣ-равшаннамоӣ, ки тибқи таъиноташон истифода намешаванд, ба имзо расид.

Соли 1946 китобхонаи бачагонаи ноҳияи Фарм (ҳоло Рашт), китобхонаи шаҳрии №1 дар шаҳри Ленинобод (ҳоло Хучанд), китобхонаи вилояти тиббии Ленинобод, китобхонаи илмии Донишқадаи давлатии омӯзгории Кӯлоб ба номи Рӯдакӣ ва китобхонаи омӯзишгоҳи мусиқии Душанбе ба фаъолият шурӯъ карданд [3, 15, 25, 40, 47, 69].

23 январи соли 1947 қарори ШКХ ҶШС Тоҷикистон «Дар бораи чораҳо оид ба таҳкими китобхонаҳои ноҳия ва деҳот» ба тасвиб расид, ки дар он андешидани тадбирҳои мушаххас чихати беҳтар намудани фаъолияти китобдорӣ таъкид гардид [31, с. 61].

Соли 1947 китобхонаи омӯзишгоҳи тиббии Ленинобод (ҳоло Хучанд), китобхонаҳои ноҳиявӣ дар ноҳияҳои Колхозобод (ҳоло Чалолитдини Балхӣ), Комсомолобод (ҳоло Нуробод), Хучанд (ҳоло Бобочон Ғафуров), Қалъаихум (ҳоло Дарвоз), Ванҷ, китобхонаи вилоятии ВМКБ, соли 1948 китобхонаи илмии Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ба номи В. И. Ленин (ҳоло Донишгоҳи миллии Тоҷикистон), китобхонаи вилоятии тиббии Хоруғ, соли 1949 китобхонаи бачагонаи №2-и шаҳри Кӯлоб, китобхонаи шаҳрии Панҷ, китобхонаи давлатии илмии тиббии ҶШС Тоҷикистон, соли 1950 китобхонаи бачагонаи ноҳияи Куйбышев (ҳоло Абдурахмони Ҷомӣ), китобхонаи шаҳраки КИМ (ҳоло Нурафшон)-и ноҳияи Исфара, китобхонаи шаҳрии бачагонаи №1-и шаҳри Конибодом, китобхонаи ноҳияи Пролетар (ҳоло Ҷаббор Расулов) дарҳои худро ба рӯи хонандагон боз намуданд [3, с. 12, 39, 40, 49, 50, 51, 63, 67, 76, 78, 82, 84, 85, 87].

Соли 1950 дар ҷумҳурӣ 962 китобхона, аз ин ҳисоб 877 китобхона дар шароити деҳот фаъолият мекарданд [21].

Солҳои 1951-1958 китобхонаҳои ноҳиявӣ дар ноҳияҳои Мурғоб, Айнӣ, Вахш, Мастҷоҳ, Куйбышев (ҳоло Абдурахмони Ҷомӣ), Гонҷӣ (ҳоло Деваштич), китобхонаҳои шаҳрӣ дар шаҳрҳои Турсунзода, Шӯроб, Исфара, Қайроққум (ҳоло Гулистон), китобхонаҳои бачагона дар ноҳияҳои Пролетар (ҳоло Ҷаббор Расулов), Хучанд (ҳоло Бобочон Ғафуров), Ҷиргатол (ҳоло Лахш), Нов (ҳоло Спитамен), Айнӣ, Кумсангир (ҳоло Чайхун), Ванҷ, Колхозобод (ҳоло Чалолитдини Балхӣ), Қалъаихум (ҳоло Дарвоз), Ашт, ташкил карда шуданд [3, с. 45, 46, 49, 51, 52, 59, 70, 71, 72, 75, 76, 78-80, 82, 84, 85, 87].

Дар солҳои 50-ум аз ҳисоби сохтмон ва таъсиси китобхонаҳои нав дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ теъдоди китобхонаҳо тадричан зиёд мешаванд. Масалан дар тӯли 4 сол, аз соли 1954 то соли 1958 шумораи китобхонаҳо аз 414 ба 457, яъне 43 адад афзуда, фонди китобхонаҳо аз 2713,5 ҳазор нусха ба 4310,8 ҳазор нусха, яъне 1 млн.597 ҳазору 300 нусха зиёд шудааст ва теъдоди хонандагон аз 184,6 ҳазор нафар ба 190,9 ҳазор нафар расидааст, ки нисбат ба соли 1954 дар соли 1958 тадричан 6 ҳазору 300 нафар зиёд шудааст [10, с. 326]. Ин нишондиҳандаҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки дар солҳои баъдичангӣ таваҷҷуҳ ба рушди шабакаи китобхонаҳо ва беҳтар намудани сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ ба гурӯҳҳои гуногуни хонандагон бештар зоҳир карда шуд.

Ҳукумати мамлакат комёбиҳои назарраси соҳаи китобдориро ба инобат гирифта, бо мақсади ба мукофоти давлатӣ қадрдонӣ намудани китобдорони варзидаи ҷумҳурӣ 9 майи соли 1957 унвони фахрии «Китобдори хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон»-ро таъсис дод. Ин унвони фахрӣ ба директорон, мудирон, китобдорон, библиографҳо, методистони китобхонаҳои системаи Вазорати маданияти ҶШС Тоҷикистон, кормандони муассисаю ташкилотҳо, инчунин нозирони раёсатҳои маданияту маърифатии муассисаҳои ҳамин вазорат ва нозирони раёсатҳои вилоятӣ ва шӯбаҳои маданияти Шӯрои депутатҳои халқӣ ва иттифокҳои касаба, ки дар давоми камаш 11 соли фаъолияти кориашон бенуқсон хизмат кардаанд, дода мешуд [13]. 15 августи соли 1957 бо фармони Президиуми Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон барои хизматҳои арзандаву бенуқсон ва дастовардҳои назарраси касбӣ

аввалин шуда 8 нафар кормандони соҳаи китобдорӣ: С. И. Иброҳимов, С. Х. Икромов, М. А. Қосимова, Л. В. Люперсольская, Т. А. Маисеенко, А. Неъматов, Е. В. Сперанская ва Р. О. Тальман бо унвони фахрии «Китобдори хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон» сарфароз гардидаанд [10, с. 324]. Соли 1958 ин унвони фахриро С. Акимшоева, Н. О. Бутковская, Е. К. Егорова, Е. А. Хохлова, соли 1959 А. П. Сеницина, соли 1961 О. Азимова, О. Алидӯстова, В. Ф. Ансупова, М. Аҳмадова, Н. Бойназарова, С. Бурҳонова, Е. В. Воронина, Л. А. Дектарева, Ҳ. Карагузина, Т. А. Ламзина, Х. Маҳкамова, М. Маҳмудова, Т. А. Марозова, Э. Муҳаммадиев, Ш. Осимова, З. Г. Полунина, М. Т. Прахова, К. Н. Сапрыкина, Т. А. Скворцова, А. Собирова, Х. Солибоева, Г. М. Сушко, З. М. Шевченко, М. А. Шутова, О. Юсуфова соҳиб шуданд [13].

Солҳои 1959-1960 китобхонаҳои ноҳиявӣ ва бачагона дар ноҳияҳои Москва (ҳоло Мирсайид Алии Ҳамадонӣ), Гончӣ (ҳоло Деваштич), Мурғоб таъсис ёфта, барои ҷалби аҳоли ба китобхонӣ мусоидат намуданд [3, с. 68, 73, 88].

Дар солҳои 50-ум дар баробари бунёди шабакаи китобхонаҳо дар ҷумҳурӣ, ҳамзамон ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи дониши тахассусии кормандони китобхонаҳо ва таъмини онҳо бо дастуруламалҳои тавсияҳои методӣ тавачҷуи хосса зоҳир карда шуданд. Бахусус аз ҷониби бахшу шӯъбаҳои Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавӣ (ҳоло Китобхонаи миллии Тоҷикистон) барои кормандони китобхонаҳои мамлакат дастуруламалҳо ва маводи методиву тавсиявии зерин таҳия ва нашр шуданд: «Ба ёрии коркунони китобхонаҳои колхозӣ: ёддошт» (мурағиб Е. Г. Беляков; муҳаррир А. Назаров. – Сталинобод, 1950. – 10 с.); «Ба ёрии ташкилкунандагони китобхонаҳои колхозӣ: барои китобхонаҳои колхозӣ кадом адабиётҳо лозиманд: нишондиҳандаи адабиёт» (мурағибон: М. Қосимова, И. Ҳидоят, Е. Г. Беляков; муҳаррир М. Аҳмедова. – Сталинобод, 1950. – 48 с.); «Қоидаҳои асосии ташкили кори китобхонаҳои умумӣ (районӣ, шаҳрӣ, қишлоқӣ ва китобхонаҳои бачагона: дастурамал ва шаклҳои баҳисобгирӣ» (Сталинобод: Нашрдавтоҷик, 1950. – 65 с.); «Мактуби дастуруламалӣ-методӣ оид ба баҳисобгирии фонди китобӣ: ба ёрии китобхонаҳои оммавӣ» (муҳаррирон: Ф. Ашуров, Т. А. Гольбрайх. – Сталинобод, 1955. – 40 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ.); «Ҷадвалҳои муҳтасари классификацияи фонди китобҳои китобхонаҳои оммавӣ» (мурағибон: О. Н. Гаррицкая, Ф. Ёкубов, Т. А. Ливцин ва диг.; аз руси тарҷумаи Ф. Ятимов; муҳаррир П. Я. Абрамов. – Сталинобод, 1957. – 60 с.); «Номгӯи намунавии индексҳо барои ҷобачогузори китобҳо дар китобхонаҳои қишлоқӣ» (Сталинобод, 1957. – 24 с.); «Дар бораи ташкил намудани каталогҳои алфавитӣ дар китобхонаҳои оммавӣ» (тарҷума аз русӣ ва иловаҳои Ф. Ятимов, Ф. Ёкубов; муҳаррир П. Я. Абрамов. – Сталинобод, 1957. – 20 с.); «Баҳисобгирӣ, бапландарорӣ ва ҳисобдиҳӣ, бюджет ва смета дар китобхонаҳои қишлоқӣ» (тарҷума аз русӣ. – Сталинобод, 1958. – 24 с.); «Материалҳо барои гузаронидани конференцияи хонандагон ва шабҳои адабӣ» (муаллиф Р. Шарофов; муҳаррир Р. Набиева. – Сталинобод, 1958. – 44 с.); «Минимуми техникаи китобхонавӣ дар китобхонаҳои районӣ, шаҳрӣ, қишлоқӣ ва бачагон:

дастуруламал ва шаклҳои баҳисобгирӣ» (тарҷумаи Қ. Чамолов аз нашри 8-уми русӣ; муҳаррир К. Курбонов. – Сталинобод, 1959. – 62 с.); «Чадвали муаллифӣ (дурақама): дастур барои бо тартиби алифбо ҷо ба ҷо гузоштани китобҳои китобхона» (муаллиф Р. Шарофов; муҳаррир К. Курбонов. – Сталинобод: Нашрдавтоҷик, 1960. – 24 с.).

Давраи чорум (аз соли 1961 то моҳи сентябри соли 1991) давраи рушди фарҳанг ва комёбиҳои соҳаи китобдорӣ дар ҶШС Тоҷикистон маҳсуб меёбад. Дар ин давра барои рушди китобхонаҳои мамлакат тадбирҳои мушаххас андешида шуданд ва сол то сол на танҳо шумораи китобхонаҳо афзоиш ёфта, захираи китобии онҳо бо адабиёти тозанаشر мукамал гардид, балки сатҳу сифати хизматрасонӣ дар китобхонаҳо нисбат ба давраҳои қаблӣ беҳтар шуд.

30 январи соли 1961 Анҷумани якуми коркунони китобхонаҳои Тоҷикистон бо иштироки 439 нафар вакил, аз ҷумла 318 нафар корманди китобхонаҳо баргузор гардид. Ҳамзамон дар қори Анҷуман намояндагон аз ташкилотҳои хизбӣ, комсомолӣ, маорифи халқ, соҳаи таъбу нашр ва савдои китоби ҷумҳурӣ иштирок карданд. Сараввал табрикномаи ба Анҷуман фиристодаи Кумитаи марказии Ҳизби коммунистии Тоҷикистонро мудири шӯъбаи тарғиб ва ташвиқи КМ ҲК Тоҷикистон В. Шарифов қироат намуд. Аз ҷумла, дар номаи шодбошӣ омадааст, ки «Китобхонаҳо бояд ба коргарон, колхозчиён ва зиёиён дар бобати такмил додани донишҳои худ, аз худ намудани комёбиҳои навтарини фан, техника ва усулҳои пешқадами меҳнат ёрӣ расонанд, барои баланд бардоштани дараҷаи маданӣ ва маълумоти умумии меҳнатқашон, баҳри дар ҳар як одами советӣ парваридани хислатҳои баланди ахлоқу одоб ҳаматарафа мадад кунанд» [1]. Сипас дар Анҷуман вазири маданияти ҶШС Тоҷикистон Аликул Имомов дар мавзӯи «Оид ба иҷрои қарори КМ ҲКИШ «Дар бораи ҳолат ва чораҳои беҳтар намудани қори китобхонаҳо дар мамлакат» ва вазифаҳои коркунони китобхонаҳои ҷумҳурӣ» маъруза кард. Аз рӯи маърузаи мазкур вакилони зерин: С. Х. Абдуллоева – директори Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявӣ ба номи Фирдавсӣ, Б. Исоев – мудири шӯъбаи маданияти вилояти Ленинобод (ҳоло Суғд), О. Алидӯстова – директори китобхонаи вилояти ВАБК, Б. Тоҳирова – мудири шӯъбаи маданияти шаҳри Сталинобод (ҳоло Душанбе), С. Гурбатова – корманди китобхонаи бачагонаи шаҳри Кӯлоб, Х. Йӯлдошева, – мудири шӯъбаи маданияти шаҳри Ўротеппа (ҳоло Истаравшан) А. Мамадқулова – мудири китобхонаи қишлоқии Кӯктош ва дигарон ба музокира бароманд. Ҳамзамон дар Анҷуман М. Каримова – ҷонишини вазири маорифи ҶШС Тоҷикистон, Т. А. Марозова – мудири китобхонаи комбинати бофандагии шаҳри Сталинобод (ҳоло Душанбе), З. М. Шевченко – директори Китобхонаи марказии илмии Академияи фанҳои ҶШС Тоҷикистон, Х. Фуломов – сардори раёсати муассасаҳои маданӣ-равшаннамоии Вазорати маданияти ҶШС Тоҷикистон, В. Пӯлодов – мудири китобхонаи қишлоқи Чилгазии шаҳри Исфара ва дигарон суханронӣ карданд. Дар охири қори Анҷуман қотиби КМ ҲК Тоҷикистон Н. Зарифова оид ба мавзӯи «Боигарии китобхонаҳо ба хизмати халқ» маъруза кард. Маърузаву гузоришҳои дар доираи Анҷуман баррасишуда барои таҳлили вазъи воқеии фаъолияти китобхонаҳои мамлакат, ошкор намудани дастоварду нарасогҳои соҳа,

муайяну мушаххас намудани роҳҳои минбаъдаи рушди китобхонаҳои мамлакат дар самти ҷобачогузори китобхонаҳо дар маҳалҳо бо дарназардошти шумораи аҳоли, мукамал гардонидани фонди китобхонаҳо бо адабиёти тозанаشر, таҳкими заминаи моддию техникаи китобхонаҳо ва баланд бардоштани сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ ба аҳолии ҷумҳурӣ, мусоидат кард.

Дар охир аз ҷониби вакилони Анҷуман мурочиатнома ба тамоми коркунони китобхонаҳои ҷумҳурӣ қабул гардид, ки он минбаъд ҳамчун раҳнамо барои такмили фаъолияти китобдорон мавриди истифода қарор гирифт. Аз ҷумла дар Мурочиатнома омадааст, ки «Мо бояд дар вақтҳои наздик китобро ба ҳар як маҳалли аҳолинишин, ба ҳар як оила расонем. Барои ин корбарии оммавӣ ва инфиродиро бо ҳар як мутолиақунанда қатъиян беҳтар намудан ва ба он ноил гардидан зарур аст, ки китоби китобхона дар давоми сол на кам аз 2-3 маротиба дар муомила бошад ва ҳар як кас дар давоми сол ба ҳисоби миёна камаш 20 китоб хонад» [19].

Ҳизби коммунистии Тоҷикистон ва Шӯрои вазирони ҶШС Тоҷикистон чихати дар амал татбиқ намудани нишондодҳои съезди XXIII ҲКИШ оид ба рушди минбаъдаи муассисаҳои мадания-равшаннамоӣ дар шаҳру деҳот тадбирҳои мушаххас андешида, аз ҳисоби бучети давлат бунёди 4 китобхонаро бо фонди китобии 1 млн. нусха ва аз ҳисоби маблағи колхозҳо бунёди 185 китобхонаро дар ноҳияҳои ҷумҳурӣ пешбинӣ карданд. Дар низоми китобхонаҳои мамлакат китобхонаҳои оммавӣ мавқеи хоса доштанд, чунки онҳо дорои фонди умумӣ буда, дар байни ҳамаи гурӯҳҳои хонандагон хизматрасониро ба роҳ мемонданд. Масалан, агар дар охири соли 1965 дар ҷумҳурӣ 963 китобхонаи оммавӣ бо 6,1 млн. нусха фонди китобӣ фаъолият карда бошанд, пас охири соли 1970 шумораи онҳо то 1163 зиёд шуда, фонди китобиашон наздик ба 7,5 млн. нусха расидааст. Аз ин ҳисоб 64% китобхонаҳо ба китобхонаҳои низоми Вазорати фарҳанг, 19% – китобхонаҳои колхозҳо, 16% – китобхонаҳои иттифоқҳои касаба ва 1% – китобхонаҳои дигар ташкилотҳо, тааллуқ доштанд [12, с. 316].

Мутаассифона дар ин давра дар ҷобачогузори китобхонаҳо нобаробарӣ мушоҳида мешуд. Бахусус ҳангоми ҷобачогузори китобхонаҳо шумораи аҳоли ва дигар омилҳо, аз қабилӣ рушди қувваҳои истеҳсолкунанда ва дурнамои пайдоиш ва инкишофи маҳаллаҳои нави аҳолинишин ба инобат гирифта намешуданд. Дар натиҷа, масалан, ибтидои соли 1965 412 маҳалли аҳолинишини ҷумҳурӣ бо шумораи аҳолии бештар аз 500 нафар китобхонаҳои оммавӣ надоштанд. Соли 1967 ба ҳисоби миёна ба як китобхонаи деҳот 8-10 маҳалли аҳолинишин аз 50 то 200 шумораи оилаҳо рост меомад. Дар ноҳияи Комсомолобод (ҳоло Нуробод) бошад ба 16 маҳалли аҳолинишин, ки дорои 4,6 ҳазор нафар аҳоли буд, ҳамагӣ як китобхона хизмат мерасонд [12, с. 316-317].

Солҳои 1966-1970 муассисаҳои мадания-равшаннамоӣ, аз ҷумла китобхонаҳо дар тарғиби қарорҳои съезди XXIII ҲКИШ ва съезди XVI ҲК Тоҷикистон, фаългардонии мусобиқаҳои сотсиалистӣ баҳри пеш аз муҳлат иҷро намудани нақшаи панҷсола, сазовор пешвоз гирифтани чашнҳои 50-солагии Инқилоби Октябр ва 100-солагии зодрузи В. И. Ленин, корҳои зиёдро ба анҷом расониданд. Ҳамзамон ба ифтихори ин

чашнҳо доир шудани азназаргузаронии чамъиятии умумииттифоқии кори китобхонаҳо барои рушди фаъолияти китобдорӣ дар ҷумҳурӣ мусоидат намуд. Дар чараёни азназаргузаронӣ тавачҷуҳи асосӣ ба баланд бардоштани сатҳи корҳои идеявӣ-тарбиявӣ ва сифати хизматрасонӣ ба хонандагон, мустаҳкам намудани алоқаи китобхона ба ҳаёт, истифодаи комили боигарии фонди китобӣ, беҳтар намудани ҳайати кадрҳои китобдорӣ ва тақвияти заминаи моддиву техникаи китобхонаҳо, зоҳир карда шуд. Дар давраи баргузории азназаргузаронӣ дар ҷумҳурӣ 37 китобхонаи нави оммавӣ ва 12 китобхонаи техникаӣ ба истифода дода шуданд. Заминаи моддиву техникаи онҳо беҳтар гардид. Беш аз 40 китобхонаи ноҳиявӣ, деҳотӣ ва колхозӣ соҳиби биноҳои нав шуданд. 200 китобхона пурра таъмир шуда, беш аз 500 китобхона таҷҳизоти нав гирифтанд. Биноҳои нав барои китобхонаҳои шаҳрӣ, ноҳиявӣ, шаҳриву ноҳиявии бачагона ва деҳотӣ дар шаҳри Қайроққум (ҳоло Гулистон), ноҳияҳои Фархор, Мастҷоҳ, Панҷакент, Регар (ҳоло Турсунзода), Орҷоникидзеобод (ҳоло Ваҳдат), Панҷ, Шугнон, Мурғоб, Рӯшон ва дигар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ сохта ба истифода дода шуданд. Дар давраи баргузории азназаргузаронӣ китобхонаҳои оммавии давлатии ҷумҳурӣ 135 ҳазор чорабиниҳои оммавӣ, аз ҷумла беш аз 30 ҳазор намоиши китобҳо баргузор намуданд [12, с. 317-318].

Барои дастовардҳои назаррас дар рушди фаъолияти китобдорӣ тӯли солҳои 1966-1970 19 нафар кормандони китобхонаҳо бо мукофотҳои баланди давлатӣ сарфароз гардиданд. Аз ҷумла бо ордени Ленин – мудирони китобхонаи шаҳри Ёротеппа (ҳоло Истаравшан) А. Неъматов, ордени Байрақи Сурхи Меҳнат – мудирони китобхонаи ноҳиявии №14-и шаҳри Душанбе С. Н. Прохорова, мудирони китобхонаи комбинати бофандагӣ К. Г. Галиахмедова, ордени «Нишони Фахрӣ» – мудирони шӯбаи китобхонаҳои байниноҳиявии Ленинобод (ҳоло Хучанд) О. Додохоҷаева ва диг. Кормандони китобхонаҳо Н. И. Буткова, А. И. Зайцева, М. Исоев, С. Каромов, В. И. Михелева, М. С. Паденко, С. Рузматов, З. Умаров бо унвони фахрии «Корманди хизматнишондодаи маданияти ҶШС Тоҷикистон» сарфароз гардониданд. Бо грамотаи Вазорати маданияти ИҶШС ва нишони «Барои кори аъло» 468 нафар мукофотонида шуданд. 12 китобхонаи ҷумҳурӣ соҳиби унвони «Китобхонаи муваффақ» гардиданд [12, с. 319].

Яке аз рӯйдодҳои фараҳбахш дар ҳаёти фарҳангии ҷумҳурӣ дар Тоҷикистон созмон ёфтани чамъияти дӯстдорони китоб мебошад. 5 июли соли 1974 дар ш. Душанбе Анҷумани якуми муассисони чамъияти ихтиёрии дӯстдорони китоби ҶШС Тоҷикистон баргузор шуд. Чамъият вазифадор шуд, ки дар ҳамоҳангсозии фаъолияти шӯроҳои чамъиятии назди китобхонаҳо ва мағозаҳои китобфурушии давлативу кооперативӣ саҳм гирифта, дар ташкил ва баргузории чорабиниҳои мухталифи оммавӣ тарғиботӣ барои ҳадафмандона паҳн намудани китоб дар байни аҳоли, фаъолона ширкат варзад [12, с. 423].

8 майи соли 1974 қарори КМ ҶКИШ «Дар бораи баланд бардоштани роли китобхонаҳо дар тарбияи коммунистии меҳнаткашон ва пешрафти илмӣ-техникӣ» ба имзо расид, ки он барои беҳтар намудани сатҳи сифати хизматрасонии китобдорӣ ва ба низоми нави марказонидашуда гузаронидани китобхонаҳои Тоҷикистон мусоидат намуд. Тибқи қарори мазкур Шӯроҳои вазирони ҷумҳуриҳои иттифоқӣ

ва автономӣ, кумитаҳои иҷроияи Шӯроҳои депутатҳои меҳнаткашонӣ кишварҳо ва вилоятҳо вазифадор шуданд, ки дар солҳои 1974-1980 марказонии китобхонаҳои оммавии давлатиро бо роҳи дар заминаи китобхонаҳои шахриву ноҳиявӣ барпо намудани шабакаи ягона бо ҳайати корӣ ва маҳзани умумии китоб ташкил намоянд, маҳзани китобхоро дар як марказ пурра карда, ба соҳаҳо ҷудо намоянд. Ба Вазорати маданияти ИҶШС супурда шуд, ки Низомнома дар бораи марказонидани китобхонаҳои оммавии давлатӣ ва усули ба системаи нави ба аҳоли хизматрасонӣ гузаронидани онҳоро кор карда барояд [8].

Дар ин робита қарори Шӯрои вазирони ҶШС Тоҷикистон «Дар бораи ба системаи марказонидашуда гузаронидани китобхонаҳои оммавӣ-давлатӣ» аз 10 март соли 1975, №62 қабул гардид, ки мутобиқи банди якуми он Нақшаи ба системаи марказонидашудаи аз китоб таъминкунии аҳоли гузаронидани шабакаи китобхонаҳои оммавии давлатии ҶШС Тоҷикистон барои солҳои 1975-1980 тасдиқ карда шуд. Тибқи нақшаи тасдиқшуда соли 1975 ба системаи нави марказонидашуда гузаронидани китобхонаҳои шаҳрҳои Душанбе, Норақ, Қайроққум (ҳоло Гулистон) ва ноҳияи Мастҷоҳ, соли 1976 китобхонаҳои шаҳрҳои Ленинобод (ҳоло Хучанд), Хоруғ, ноҳияҳои Кӯрғонтеппа (ҳоло Бохтар), Ленин (ҳоло Рӯдакӣ), соли 1977 китобхонаҳои ноҳияҳои Ҳисор, Данғара, Зафаробод, Қалъаихум (ҳоло Дарвоз), Конибодом, Қумсангир (ҳоло Чайхун), Москва (ҳоло Мирсайид Алии Ҳамадонӣ), Фархор, Регар (ҳоло Турсунзода), соли 1978 китобхонаҳои ноҳияҳои Исфара, Комсомолобод (ҳоло Нуробод), Колхозобод (ҳоло Чалолитдини Балхӣ), Нов (ҳоло Спитамен), Панҷ, Рӯшон, Шаҳритуз, Шугнон, Ёвон, соли 1979 китобхонаҳои ноҳияҳои Ванҷ, Вахш, Ғонҷӣ (ҳоло Деваштич), Чиргатол (ҳоло Лахш), Куйбышев (ҳоло Абдурахмони Ҷомӣ), Пролетар (ҳоло Ҷаббор Расулов), Панҷакент, Совет (Темурмалик), Ёротеппа (ҳоло Истаравшан), Хучанд (ҳоло Бобочон Ғафуров), соли 1980 китобхонаҳои ноҳияҳои Айнӣ, Ашт, Восеъ, Фарм (ҳоло Рашт), Ишкошим, Ленинград (ҳоло Муъминобод), Мурғоб ва Файзобод, пешбинӣ шуданд [17].

Ҳамин тавр, дар даврони шӯравӣ дар ҶШС Тоҷикистон шабакаи васеи китобхонаҳои оммавӣ, илмӣ, соҳавӣ бунёд шуда, сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ ва библиографӣ тадриҷан боло рафт ва мазмуну муҳтавои чорабиниҳои мухталифи баргузоршуда ба талабот ва тақозои ҳар як давраи рушди фаъолияти китобхонаҳо мувофиқ созгор буд. Китобхонаҳо ҳамчун тақягоҳи бозғимоди ташкилотҳои ҳизбӣ оид ба тарбияи коммунистии меҳнаткашон бештар сахм гирифта, дар баланд бардоштани дараҷаи маданӣ ва маълумотнокии аҳоли мусоидат карданд.

Адабиёт

1. Ба Анҷумани якуми коркунони китобхонаҳои Тоҷикистон [Матн]: табрикномаи КМ ПК Тоҷикистон // Маориф ва маданият. – 1961. – 31 январ.
2. Библиотеки СССР [Текст]. – М., 1968. – Вып.37. – С. 35.
3. Библиотеки Таджикистана [Текст]: справочник / составитель Л. Г. Козырева. – Душанбе, 2078. – 110 с.

4. Бӯриев, Қ. Б. Таърихи библиографияи тоҷик (аз замони қадим то ибтидои асри XXI) [Матн] / муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 260 с.
5. Бӯриев, Қ. Хонаи китоби Тоҷикистон [Матн]: таърих, вазъ ва мушкилот // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С.349.
6. Всесоюзная библиотечная перепись, 1 октября 1934 г. [Текст]: Основные итоги. – М., 1936. – С. 138.
7. Гаибназаров, С. Н. Развитие сети массовых библиотек Таджикистана [Текст]: краткая характеристика // Библиотековедение. Библиография. История таджикской книги. – Душанбе: Ирфон, 1981. – С. 101-112.
8. Дар бораи баланд бардоштани роли китобхонаҳо дар тарбияи коммунистии меҳнаткашон ва пешрафти илмӣ-техникӣ [Матн]: қарори КМ ҲКИШ // Маориф ва маданият. – 1974. – 28 май.
9. Ёров, Ф. С. История библиотечного дела в Бухарском эмирате: вторая половина XIX – начало XX вв. [Текст] / под ред. профессора А. Х. Рахимова. – Душанбе, 1997. – 126 с.
10. Из истории культурного строительства в Таджикистане. 1941-1960 гг. [Текст]: сб. док. и материалов. – Душанбе: Ирфон, 1972. – 512 с.
11. Из истории культурного строительства в Таджикистане в 1924-1941 гг. В 2-х томах [Текст]: сб. документов и материалов. – Душанбе: Ирфон, 1966. – Т.1. – С.457.
12. История культурного строительства в Таджикистане (1941-1977 гг.) [Текст] / Коллектив авторов. – Душанбе: Дониш, 1983. – Том 2. – 472 с.
13. Каримов, Қ. Китобдори хизматнишондодаи РСС Тоҷикистон // Энциклопедияи советии тоҷик. Иборат аз 8 ҷилд. – Душанбе: СИЭСТ, 1981. – Ҷилди 3. – С. 332.
14. Каталог книг Таджикский ССР.1926-1955 / сост. Р. О. Тальман, Т. И. Поддымникова и др. [Текст]. – Сталинабад: Таджикгосиздат, 1960. – 294 с.
15. Китобхонаҳои вилояти Суғд [Матн]: маълумоти мухтасар / мурағибон А. Қаландаров, С. Шодиева; муҳаррири масъул Б. Мирсаидов. – Хучанд: Меъроҷ, 2017. – С. 32.
16. Комилзода, Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: дирӯз ва имрӯз. – Душанбе: Ирфон, 2015. – С. 16.
17. Материалҳои роҳбарикунанда оид ба кори китобхонаҳои марказонидашуда. – Душанбе: Ирфон, 1987. – С. 68-69.
18. Мирсаидов, Б. Оинаи ҳусни амал [Матн] // Китобхона дар оинаи матбуот. – Хучанд: Меъроҷ, 2017. – С. 53.
19. Мурочиатномаи вакилони Анҷумани якуми коркунони китобхонаҳои Тоҷикистон ба тамоми коркунони китобхонаҳои ҷумҳурӣ [Матн] // Маориф ва маданият. – 1961. – 31 январ.
20. Мухиддинов, С. Таджикская библиотека в XI – XVI веках [Текст]. – Душанбе, 2005. – 47 с.
21. Народное хозяйство Таджикской ССР [Текст]: стат.сб. – Душанбе, 1957. – С.321.

22. Норкалаев, И. С. Летопись государственной библиотеки Таджикской ССР им. Фирдоуси [Текст] // Библиотеке имени Фирдоуси – 50 лет: сб.статей. – Душанбе: Ирфон, 1983. – С. 143.
23. Организовано 500 передвижных библиотек [Текст] // Коммунист Таджикистана. – 1936. – 26 ноября.
24. Раҳматуллоев, А., Сатторов, Х., Тоҷов, Н. Таърихи ҳалқи тоҷик [Матн]: Иборат аз ду китоб. Китоби 2. – Душанбе, 2008. – С. 38.
25. Раҳмон, Э. Китобхонаи милли – маркази бузурги илму фарҳанг [Матн]: суҳанронӣ дар маросими таҷлили сеюмин ҷашни ҷаҳонии Наврӯз ва ифтитоҳи Китобхонаи милли // Китобдор. – 2013. – №1-3 (10). – С. 4.
26. Сулаймонӣ, С., Нуралиев, Н. Аз таърихи китобдорӣ тоҷик: аз оғоз то ибтидои садаи ХХ [Матн]. – Душанбе: Маориф, 1998. – 116 с.; Сулаймонӣ, С., Шерматов, Ҷ. Таърих, тамоюл ва рушди фаъолиятҳои китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 2009. – 160 с.
27. Тальман, Р. О. Государственная публичная библиотека Таджикской ССР им. Фирдоуси [Текст]. – Душанбе, 1954. – С.22-24.
28. Холов, Б. Развитие сети массовых библиотек в Таджикистане на современном этапе [Текст]. – Душанбе, 1986. – 21 с.; Холов, Б. С. Библиотечное строительство в Таджикистане [Текст]: автореф. дис...канд.пед.наук. – Л.: ЛГИК, 1989. – 16 с.
29. Шаропов, Р. Основные этапы и закономерности развития таджикской литературной библиографии [Текст]. – Душанбе: Ирфон, 1970. – С. 102.
30. Шарофзода, Р. Авиценна и таджикская библиография [Текст]. – Душанбе: Дониш, 1990. – 35 с.
31. Шевченко, З. М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане [Текст]. – Душанбе: Дониш, 1968. – 136 с.
32. Шукуров, М. Из истории развития сети культурно-просветительных учреждений в Таджикистане [Текст] // Труды ТГУ. Том.27 / серия историч.наук. – Вып.1. – Душанбе, 1960. – С. 75.
33. Шукуров, М. Р. История культурной жизни Советского Таджикистана (1917-1941 гг.) [Текст]: Часть 1. – Душанбе: Ирфон, 1970. – С.381.

Комилов М.

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ БИБЛИОТЕЧНОЙ СЕТИ СОВЕТСКОГО ТАДЖИКИСТАНА

В статье рассматриваются проблемы истории и основные этапы развития библиотечной сети в Таджикистане в советский период. Автор опираясь на исторические источники анализирует особенности развития библиотечной сети в контексте требований каждого периода исторического развития страны. Также в статье дается краткие сведения о создании разных видов библиотек: массовых, научных и отраслевых библиотек в городах, районах и селах республики в рассматриваемый исторический период.

Ключевые слова: история, развитие, библиотека, сеть, централизация, библиотечное обслуживание, библиографическая деятельность, советский период.

Komilov M.

DEVELOPMENT STAGES OF LIBRARY NETWORK IN THE SOVIET TAJIKISTAN

The article highlights the issues of history and the main stages of the development of the library network in Tajikistan during the Soviet period. Based on historical sources, the author analyzes the features of the development of the library network in the context of the requirements of each period of the country's historical development. Also, the article gives brief information about the creation of different types of libraries: mass, scientific and special libraries in cities, districts and villages of the country in this historical period.

Keywords: history, development, library, network, centralization, library services, bibliographic activity, Soviet period.

ТДУ 069.01(510)+069:730+069.51:737.1

Иброимзода З.

ОСОРХОНАҶО ДАР ҶУМҲУРИИ ХАЛҚИИ ХИТОЙ

Дар мақола вазъи корҳои осорхонавӣ дар Ҷумҳурии Халқии Хитой, роҳҳои пешбурди корҳои оммавӣ-маърифатӣ ҷиҳати ҷалби тамошобинон ба осорхонаҳо ва ҳамзамон таърихи ёдгориҳои машҳури Ҷумҳурии Халқии Хитой «шаҳри Мамнӯъвӯруд» ва ибодатгоҳи «Маъбади Осмон» мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Калидвожаҳо: осорхона, намоиш, чорабинӣ, экспонат, маъбад, сулола, император.

Бунёди осорхонаҳо ҳамчун макони намоиш ва ҳифзи осори таърихӣ дар Ҷумҳурии Халқии Хитой таърихи тулонӣ дорад. Аввалин осорхона дар ин кишвар соли 478-и то милод сохта шудааст ва он хона-осорхонаи мутафаккири файласуф Конфутсий ба ҳисоб меравад. Нахустин осорхонаи давлатӣ дар Хитой соли 1876 бунёд шудааст. Соли 1905 аввалин осорхонаро бо дарназардошти сабки меъморӣ ва анъанаҳои миллӣ худи хитойҳо сохтанд. Имрӯз дар масъалаи бунёд ва коргузори осорхонавӣ Ҷумҳурии Халқии Хитой дар ҷаҳон мақоми 6-умро ишғол мекунад. Шиори осорхонаҳои Хитой хизмат ба ҷомеа мебошад. Осорхонаро дар ин кишвар на аз рӯи шумораи кормандону экспонатҳо ва миқдори баргузори намоишҳо, балки аз рӯи корҳои барои ҷомеа анҷомрасонида ва тарзи ороишашон баҳо медиҳанд. Аз он ҷумла, хусусияти хоси осорхонаҳои шаҳри Пекини Ҷумҳурии Халқии Хитой дар он аст, ки онҳо тамошобинонро ба таври ройгон (ба истиснои осорхонаҳои таърихӣ ва намоишҳои муваққатӣ ки аз дигар

давлатҳо баргузор мегарданд) қабул менамоянд. Тамоми маблағгузориҳои осорхона аз буҷаи давлат аст. Ҳамасола барои бунёди осорхонаҳои нав аз ҳазинаи мамлакат ба миқдори 3 млрд. юан маблағ ҷудо мегардад.

Ташкили намоишҳо дар осорхонаҳо ба муддати 1-2 сол пеш ба нақша гирифта мешавад ва он новобаста аз мавзӯву моҳият бояд бо воситаҳои мултимедӣ таъмин бошад. Дар давоми як сол дар осорхонаҳои Хитой дар маҷмӯъ ба миқдори 30 000 намоиш гузаронида мешавад. Дар осорхонаҳои ҚХХ 38 млн. мусаввара мавҷуд ва ҳифз карда мешавад. Умуман айни замон дар Ҷумҳурии халқии Хитой 4165 осорхона амал мекунад, ки 81 адади он шахсӣ мебошад. Аз ин шумора 2700 осорхона ройгон ба шахрвандон хизмат мерасонанд. Махсусан дар даҳсолаи охир дар Хитой ҳамасола 150 осорхона сохта мешавад, ки чунин суръат дар ҷаҳон кам ба мушоҳида мерасад. Осорхонаҳо аз ҷониби Ҳадамоти махсус посбонӣ карда мешаванд.

Тибқи мушоҳидаҳои мо дар осорхонаҳои шаҳри Пекини Ҷумҳурии Халқии Хитой барои тамошобинон маҳфилу чорабиниҳои зиёд гузаронида мешаванд, ки ҳадафи асосии онҳо тарбияти насли наврас дар рӯҳияи меҳнатдустӣ, ҳунармандӣ ва арҷгузорӣ ба осори таърихӣ фарҳангӣ мебошад. Масалан дар осорхонаи «Пойтахт»-и Пекин гӯшаҳои махсус барои тамошобинони хурдсол амал мекунад, ки дар он ҷо хурдсолон ба ҳунармандӣ машғул шуда, аз гил зарфу кӯзаҳои сафолӣ, ҳайкалчаҳои хурд месозанд, зарфхоро нақшу ниғор мекунанд, бозичаҳои миллии хитойӣ аз қабилҳои морҳои коғазини паррон омода менамоянд ба расмкашӣ ё ҳушнависӣ машғул мешаванд.

Машғулиятҳои омузишӣ дар осорхонаи «Пойтахт»-и ҚХХ

Барои хонандагони мактабҳо ҳангоми таътил курсҳои таълимии «Роҳбаладони наврас» ташкил карда мешавад. Эълони курсҳо тариқи шабакаи ИНТЕРНЕТ паҳш гардида, баъди ним соати паҳш дархостҳо ворид мешаванд. Омӯзиш дар курсҳо вобаста ба мавзӯ ва синну соли хонандагон аз 5 рӯз то 2 моҳ идома ёфта, дар охир иштирокчиён ба тариқи тест имтиҳон месупоранд. Хонандагони аз имтиҳон гузашта имкон пайдо мекунанд, ки дар осорхона барои тамошобинони ҳамсолашон доир ба ин ё он мавзӯи омӯхтаи худ экскурсия баргузор намоянд. Барои гузаронидани экскурсияҳо дар Осорхонаҳои ш. Пекин волонтерҳо низ ҷалб карда мешаванд.

Чорабинии дигари маърифатӣ, ки дар осорхонаи «Пойтахт»-и шаҳри Пекин пайваستا баргузор мегардад «Дар зери осмони ниғун»

номгузорӣ шудааст. «Дар зери осмони нилгун» барои маъҷубон (шахсони нобино, гунгҳо) фарзандони муҳочирон ва пиронсолон ташкил мешавад то онҳо худро қишри баробархукуки ҷомеа ҳис намоянд. Барои нобиноён нусхаҳои ангораҳо омода карда мешаванд ки эшон метавонанд онҳоро ламс намоянд. Хусусан пиронсолоне, ки дар аёми ҷавонӣ бо сабаби муҳочират, надоштани маблағ ё дигар сабабҳо имкони ба осорхона оmodан надоштанд ба таври махсус ба чунин чорабиниҳо даъват карда мешаванд. Ин муйсафедон ҳангоми ширкат дар чорабиниҳо худро ҷавон эҳсос менамоянд.

Ба хотири баландбардории дониши таърихӣ мактаббачагон нусхаҳои ангораҳо дар дарсҳо ба хонандагон нишон дода мешаванд.

Дар маҷмӯъ дар Ҷумҳурии Халқии Хитой барои ҳифзи осори таърихӣ-фарҳангӣ 4295 ташкилоти махсус амал мекунад. Барои омода намудани мутахассисони соҳаҳои мухталифи осорхонашиносӣ аз қабилӣ тармимгарон, дизайнерон, экспозитсионерон 17 пойгоҳи илмӣ амал намуда, дар ин муассисаҳо 3000 нафар кормандон фаъолият менамоянд. Мавриди зикр аст, ки шурӯъ аз соли 2010 тамоми таҷҳизоти тармимии ин соҳа истеҳсоли худӣ Ҷумҳурии Халқии Хитой мебошад.

Ҳангоми сафар ба шаҳри Пекини Ҷумҳурии халқии Хитой мо имкон пайдо намудем, ки ба яке аз ёдгориҳои машҳури ин кишвар шаҳри Мамнуъвуруд (запретный город) ва осорхонаи он шинос шавем. Шаҳр солҳои 1406-1420 бо фармон император Чжу Ди, дар масоҳати 720 000 м² бунёд шудааст. Он дар тӯли асрҳои XV то ибтидои асри XX қароргоҳи императорони Хитой ба ҳисоб мерафт. Дар ҳудуди шаҳр 8707 ҳуҷра (мувофиқи баъзе ривоятҳо 9999) ҷойгир шудаанд. Атрофи шаҳр дар масоҳати 3400 метр бо девори мудофиавӣ ихота шудааст. Берун аз девори мудофиавӣ давродаври шаҳри мамнуъ ҳавзи об воқеъ аст, ки онро «тиллооб» меноманд. Ҳангоми бунёди ин қаср – шаҳри мамнуъ зиёда аз 100 000 бинокору ҳунармандон аз қабилӣ сангтарошон, наччорон, расмон ширкат намудаанд. Биноҳои ин шаҳр қариб пурра аз ҷӯб сохта шудаанд ва барои пешгирӣ аз сӯхтор он ба воситаи лулаҳои об гарм карда мешуд, ки аловхонааш берун аз ҳудуди шаҳр воқеъ буда, барои гарм намудани об аз ангиштсанг истифода мешуд. Шаҳри Мамнуъвуруд дар маркази Пекин ҷойгир шуда, танҳо император ва наздикони ӯ метавонистанд дар ин макон зинадагӣ намоянд. Аз ин ҷост, ки макони мазкур шаҳри мамнуъ ном гирифтааст. Дар Қасри мазкур 24 императори сулолаҳои Мин ва Син зинадагӣ ва ҳукмронӣ намудаанд. Баъди сарнагуншавии сулолаи Син солҳои 1911-1912 ва дар соли 1924 бадарға намудани императори охири Пу И тамоми ашёи ҷамъоваринамудаи императорҳои сулолаи Мин ва Син ба ихтиёри ҷумҳури гузашт. Мувофиқи рӯйхати соли 1925 шумораи ашёи зиёд аз 1 млн. адад будааст. Дар асоси ин коллексия 10 октябри соли 1925 дар қасри собиқи император осорхона ташкил карда шуд ва он Гугун (қасри собиқи император) номгузорӣ шуд. Соли 1933 ҳангоми ҳуҷуми Чопон ба Хитой як қисми коллексияи осорхонаи Гугун (111 549 ёдгориҳо, аз ҷумла тахти император) ба қисматҳои ҷанубӣ-ғарбии Хитой ба шаҳрҳои Сичуан ва Гуйчо интиқол дода шуданд. Баъди итмоми ҷанги Хитой ва Япония ин ёдгориҳоро ба ҷойи аввалашон баргардониданд. Шаҳри Мамнуъвуруд яке аз аввалин ёдгориҳои Ҷумҳурии Халқии Хитой аст, ки соли 1987 ба феҳристи ёдгориҳои умумиҷаҳонӣ

ЮНЕСКО шомил гаштааст. Дар ин макон соли 1987 филми «Императори охир» ба навор гирифта шудааст.

Шаҳри Мамнӯвӯруд (Осорхонаи Гуғун)

Осорхона дар шаҳри Мамнӯвӯруд

Ёдгории дигари шуҳратманди Хитой «Маъбади Осмон» аст. Маъбад соли 1420 ҳангоми ҳукмронии сулолаи Мин дар масоҳати 273 га сохта шудааст. Он дар аввал маъбади Осмону Замин номида мешуд, аммо баъди соли 1530 бунёд ёфтани маъбади алоҳидаи Замин он бо номи маъбади Осмон машҳур гардид. Маъбади Осмон ҳамсоли шаҳри Мамнӯвӯруд буда, аз ҷиҳати меъморӣ тарҳи аҷоиб дорад: қисмати ҷанубии меъмории бино ба шакли мураббаъ (квадрат) ва қисмати шимолӣ шакли давраро дорад. Мувофиқи анъанаҳои хитойӣ, давра рамзи Осмон, мураббаъ қудрати Заминро ифода менамояд. Муддати 500 сол як маротиба дар давоми сол ба ин ҷо императорон омада пас аз ибодати серуза, дар рузи инқилоби зимистонии Офтоб (21-22 декабр, ибтидои дарозшавии рӯз) ба умеди фарвонҳосилии соли оянда хайрҳои саховатмандона мекарданд. Императорон ақида доштанд, ки агар сол ҳосилхез наояд, ба осоиши мамлакати онҳо хатар таҳдид менамояд. Фаровонии ҳосил ба ақидаи эшон аз Осмон вобаста буд, яне агар император аз ҷониби Ос-

мон дастгирӣ наёбад, пояи ҳукмрониаш мустаҳкам намегардад. Дизайни маъбади Осмон ба тариқи хос аст. Рақами 9 барои мардуми Хитой муқаддас аст, аз ин рӯ шумораи тахтасангҳо-поғундаҳое, ки ба меҳроби мудаввар мебаранд, 9 адад аст. 28 сутун, ки дар толори ибодатгоҳи маъбади Осмон барои дуову ниёиш барои фаровонҳосили сохта шудааст ба 4 қисм тақсим мешавад, ки маънои 4 фасли солро дорад. 12 сутуни дохили ибодатгоҳ нишони 12 моҳи сол, 12 сутуни беруни ибодатгоҳ рамзи 12 соати як рӯз аст. Маъбади Осмон соли 1988 ба феҳристи ёдгориҳои умумиҷаҳонии ЮНЕСКО шомил гаштааст.

Ибодатгоҳи «Маъбади Осмон»

Иброимзода З.

МУЗЕИ В КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

В статье даются сведения о музейном деле в Китайской Народной Республике. Анализируются передовые методы массово-просветительской работы по привлечению посетителей в музеи КНР, а также история всемирно известных исторических памятников «Запретный город» и «Храм неба».

Ключевые слова: музей, выставка, мероприятия, экспонат, храм, династия, император.

Ibroimzoda Z.

MUSEUMS OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

In this article are described museums and museum work in the People's Republic of China. Author analyses the advanced methods of mass education to attract visitors to museums of the PRC, as well as the history of the world famous historical monuments «Forbidden City» and «Temple of Heaven».

Keywords: People's Republic of China, museum, culture, exhibition, events, temple, dynasty, emperor.

ТДУ 78тоҷик +008+37тоҷик+398.332.3+9тоҷик

Зубайдӣ А.

НАҚШИ МУСИҚӢ ДАР ТАҶЛИЛИ МЕҲРҒОН

Меҳрғон дар радифи Наврӯзу Тиргон ва Сада яке аз ҷашнҳои қадимаи мардумони ориёитабор ба ҳисоб меравад. Дар мақола доир ба заминаҳои таърихии пайдоиш, рушду такомил ва арзишҳои миллию фарҳангии ин ҷашн нақши мусиқӣ дар таҷлили он маълумоти мушаххас дода шудааст. Ҳамзамон инъикоси ҷашни мазкур дар адабиёти хаттӣ, ашъори шоирони адабиёти классикии тоҷику форс ва санъати суруду мусиқии анъанавии мардуми тоҷик бо мисолҳои дақиқ, ба таври возеҳу рӯшан нишон дода шудааст.

Саҳми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар эҳёи рушди ҷашнҳои миллии мардуми тоҷик, баҳусус таҷлили Меҳрғон дар замони соҳибистиқлолии кишвари тоҷикон басо бузург аст. Боиси ифтихор аст, ки дар радифи ҷашнҳои Наврӯзу Сада ҳар сол моҳи октябр дар саросари Ватани азизамон Тоҷикистон Меҳрғон низ чун рамзи фаровонҳосилӣ, дӯстӣ, муҳаббату ваҳдат бо ҳама шукӯҳу шаҳоматаш таҷлил мегардад.

Бо боварии том метавон гуфт, ки дар ояндаи начандон дур ҷашнҳои Меҳрғону Сада низ чун Наврӯзи оламафрӯз байналмилалӣ гардида, дар миқёси олам таҷлил хоҳанд шуд.

Калидвожаҳо: *Меҳрғон, адабиёти шифоҳӣ, эътиқод, ҷашнҳои тақвимӣ, ҷашнҳои маишӣ-ичтимоӣ, меҳрпарастӣ, зардуштӣ, Эрони бостон, Авесто, тирамоҳ, лаҳнҳои борбадӣ, мусиқӣ.*

Ҳар як халқу миллати соҳибтамаддун расму оин ва дину мазҳаби ба худ хос дошта, ҳамвора маросим ва идҳои гуногунро, ки хусусияту хувияти миллии ин мардумро таҷассум менамоянд, ҷашн мегирад. Одамон ба хоҳири фориг гардидан аз мушкilotи зиндагӣ ва лаҳзае хушдилу хуррам будан ҷашну идҳои гуногунро ба вучуд овардаанд, ки дар ҳақиқат ҳар фарди ҷомеа табиатан ба онҳо ниёз дорад.

Ҷашну идҳо унсурҳои анъанавии фарҳанги мардумро инъикос намуда, дар муддати тӯлонии давраҳои гуногуни таърихӣ, мувофиқ ба қолаби идеологияи диниву мазҳабӣ ва соҳти давлатдорӣ шаклу мазмуни хос гирифтаанд. Ҷашну маросимҳо ҷузъи фарҳанги миллии буда, мутобиқи идеологияи ҳукмрон амал менамоянд. Онҳо ҳамчун ифодагари падидаҳои фарҳангии халқҳои гуногуни дунё саршор аз арзишҳои маънавӣ, ахлоқӣ, зебоипарастӣ, инсондӯстӣ, сулҳпарварӣ, иттиҳод, баробариву бародарӣ ва амсоли инҳо буда, пайвандгари дирӯзу имрӯз ва фардои қавму миллатҳои гуногун мебошанд. Ҷашнҳои ҳар халқ муаррифгари фарҳангу тамаддун, таърих, устураҳо, одоби русум, боварҳои динӣ ва эътиқодии вай аст. Чи тавре ки фолклоршиноси тоҷик Дилшод Раҳимов қайд намудааст: «Ҷашнҳо аз маросимҳо, силсилаи бовару эътиқодот, намунаҳои адабиёти шифоҳӣ, санъату ҳунар ва урфу одатҳои суннатӣ иборат мебошанд» [10, с.177].

Ҷашнҳоро аз ҷиҳати мансубияташон ба замон ва сабабҳои баргузорӣ ба ду гуруҳ тақсим намудан мумкин аст:

1. Таквимӣ – чашнҳое, ки дар замону рӯзи муайян ва вобаста ба фаслҳои сол барпо карда мешаванд. Масалан идҳои Наврӯз, Меҳргон, Курбон, Рамазон (иди Фитр) ва амсоли инҳо.

2. Маишӣ-ичтимоӣ – чашнҳое, ки дар натиҷаи рӯй додани ягон ҳодисаи фараҳбахш, вобаста ба имконоти иқтисодиву иҷтимоии одамон баргузор мегарданд. Масалан хатнасур, тӯйи арӯсӣ, бӯрӯқубон, гаҳворабандон ва ғайра [12, с.4].

Миллати тамаддунофару фарҳангсолори тоҷик, ки соҳиби таърихи ғаниву бостон ва фарҳангу тамаддуни дурахшон аст, чашнҳои зиёди фарҳангӣ, таквимӣ, иҷтимоӣ-маишӣ ва ғайраро ба вуҷуд овардааст, ки аз сабаби фарҳанги баланди маънавиву муттаҳидсозанда доштан, саршор аз меҳру муҳаббат ва инсондӯстӣ буданашон бисёр халқу миллатҳои дигар онҳоро қабул намудаанд. Масалан мақоми байналмилал ёфтани чашни «Наврӯз» гувоҳи ин гуфтаҳост.

Сиёсати бунёдкорона ва фарҳангии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон роҳнамоест дар шинохти арзишҳои миллӣ ва арҷгузори ба таъриху фарҳанги тоҷикони ориёинаҷод. Ин сиёсати хирадмандона ҳар як фарди бонангу бофарҳанги тоҷикро дар саъю талош ба хоҳири эҳёи чашну санаҳои муҳими таърихӣ миллат ва расму оину суннатҳои мардумӣ раҳнамун месозад. Чунонки Пешвои миллат дар як суханронияшон зикр намуда буданд:

«Гузаштагони тамаддунсозу фарҳангии мо, тоҷикон, аз замони қадим чашнҳои бузурги Наврӯз, Меҳргон ва Садаро бо риояи расму анъанаҳои куҳан таҷлил менамуданд» [13, с.403-404].

Бо шукӯҳу шаҳомати хос ид кардани ин чашнҳо боиси таквияти рӯҳи миллӣ, меҳанпарастӣ, худшиносӣ ва посдошти истиқлолу ҳовидонагии ифтихори миллии тоҷикони ориёитабор мегардад.

Аз ишораҳои дар Авасто омада дармеёбем, ки дар Эрони бостон сол аз ду фасли мусовӣ иборат буда, дар оғози ҳар фасл чашни ботантанаву пуршукӯҳ барпо карда мешуд. Чашни «Наврӯз» дар эътидоли баҳорӣ – оғози фасли гармо ва чашни «Митрагона» (Михргон ё Меҳргон) дар таодули тирамоҳӣ – ибтидои зимистон таҷлил мегардид.

Баъд аз қабули кеши зардуштӣ чашнҳои мардумони эронитабор вобаста ба фаслҳои сол ид карда мешуданд: Наврӯз иди баҳорӣ, оғози Соли нави аждодӣ – дар баҳор, Тиргон чашни гармову ҳосилпаз – дар тобистон, Меҳргон иди ҳосил ва файзу баракат – дар тирамоҳ ва Сада чашни фирӯзии рӯшноӣ бар зулмот, гармӣ бар сардӣ ва некӣ бар бадӣ – дар охири зимистон. Ин силсилачашнҳои табиӣ пайванди ягона дошта, мантиқан давоми ҳамдигаранд ва якдигарро пурра месозанд. Яъне дар ҳамбастагӣ зинаҳои пайдарҳами фаъолияту заҳмати солони Бобои деҳқон ва рӯҳияи тамаддуни заминдорӣ аждодони моро ифода менамоянд. Онҳо аз фарҳанги анъанавии мардум бархоста, бо фаъолияти меҳнатӣ ва муносибати инсон бо табиат алоқаи зич доранд.

Ҳикмати фалсафии ин силсилазанҷираи ба ҳам пайвасти чашнҳои ниёғони мо тоҷикон – ваҳдату ягонагӣ, ҳамдиливу муттафиқӣ, ободкориву созандагӣ ва меҳру муҳаббат мебошад. Пояи чашнҳои мазкур асосан табииву дунявӣ буда, ҳеҷ гуна заминаи сиёсӣ, идеологӣ ва динӣ надоранд. Мавзӯи калидии ин чашнҳои миллии ниёғони мо ҷанбаи табиӣ ва кишоварзӣ доштани онҳост.

Дар ин мақола мо тасмим гирифтём, ки доир ба таърихи пайдоиш, таҷлилу такомули ҷашни бостонии Меҳргон иҷмолан маълумот диҳем.

Доир ба ҷашни Меҳргон дар сарчашмаҳои хаттӣ фикру андешаҳои гуногун баён гардидаанд. Ақидае мавҷуд аст, ки Дориюши Бузург дар набарди тан ба тан Гаваматаи Муғро дар моҳи меҳр мағлуб менамояд ва ба гуфти таърихшиноси Юнони Қадим – Херодот пас аз ин ҳодиса аждодони мо тоҷикон ин рӯзро чун ҷашни «муғкушӣ» таҷлил мекардаанд. Ҳамзамон Меҳргонро оғози ғасли тирамоҳ ё нимаи дуҷуми сол, яке аз рӯзҳои моҳ, рӯзи пирӯзии Фаридун бар Заҳҳок, ки бо номи «Ромрӯз» таҷлил мегардид, рӯзи тавлиди Офтоб ва амсоли инҳо ном бурдаанд.

Масалан шоир ва олими замони салтанати ғазнавиён Асадии Тӯсӣ дар шеъри зерин паҳлавони тилисмшикан ва шаҳриёри шукӯҳманди пешдодӣ – Фаридунро асосгузори ҷашни Меҳргон ҳисобидааст. Ӯ бо мадади Коваи оҳангар ва мардуми аз ҷабру истибдод ба шӯромада бар Заҳҳоки мордӯш, ки симояш дар таъриху адабиёти гузаштаи мо чун рамзи зулму бедодгарӣ ба қалам рафтааст, ғолиб омада, дар аввали моҳи Меҳр ба тахт менишинад ва дар ин рӯз бо номи Меҳргон ҷашни бузург меорояд:

Фаридуни фаррух ба гурзи набард,
Зи Заҳҳоки тозӣ баровард гард.
Чу дар бурчи шохин шуд аз хӯша меҳр,
Нишаст ӯ ба шохӣ сари моҳи меҳр.
Ба ороиши Меҳргон ҷашн сохт,
Ба шохӣ сар аз чархи маҳ барфарохт.

Аксари муҳаққиқон бар он ақидаанд, ки «Меҳргон» аз вожаи «Меҳр», яъне Хуршед, Офтоб гирифта шудааст ва номи қадимаи он «Митра» – номи яке аз эзидони бузургу муътабари ориёист, ки дар байни баъзе қавму қабилҳо мақоми хос дошта, гӯё ба ҳайси довари адолатпарвар меҳру муҳаббат ва дӯстиро чун арзишҳои волои эзодӣ ба бани башар талқин менамудааст.

Меҳрпарастӣ ё митроизм то пайдоиши дини зардуштӣ оини мардумони ҳинду эронӣ ба ҳисоб рафта, тадричан то мамлакатҳои Шарқи Наздику Аврупо доман густурда буд. Тавассути сарбозони ашконӣ ба Рум бурда шудааст, ки то дини масеҳиро қабул намудан (асри IV милодӣ) оини мардуми ин сарзамин будааст.

Дар осори қадимаи Ҳинд (Варуна дар «Ригведа»), Авасто, осори фарҳанги суғдиён, катибаҳои форсӣ, маъхазҳои юнонӣ, оромӣ, аккодӣ, иломӣ ва амсоли инҳо дар бораи Митра асотиру ривоёти фаровон оварда шудааст. Ҳамзамон пораҳои асотири мардуми ориёитабор дар адабиёти паҳлавӣ, аз ҷумла «Бундаҳишн», «Динкард» омадаанд, ки фаъолияти Аҳурамаздо, эзадону амшоспандон ва девону дигар қувваҳои аҳриманиро дар бар мегиранд. Яке аз ин эздон Меҳр ё Митра ном дошта, дар байни дигар худоёну эздон мавқеи муҳим доштааст.

Дар забони санскрит меҳр дар шакли митра [mitra], дар Авесто митра [mithra], дар паҳлавӣ митр [mitr] омада, маънои пайвандгари рӯшноиву нури азали ва паймону садоқатро ифода менамояд [22].

Дар «Меҳряшт» ба ин маънӣ омадааст, ки офаридгори ягонаи зардуштӣ Ахура Маздо эзади Меҳро дар «ситоиш ва барзандагии ниёиш» ҳамсони худ ва ба худ баробар офаридааст.

Аз суханони дар Авасто омада ва сарчашмаҳои хатии баъд аз он нигошташуда мебинем, ки эзади Меҳр аз офаридгор ба ичроқунанда табдил шудааст. Акнун вай эзади ниғахбони аҳду паймон ва мучозотқунандаи дурӯғгӯёну аҳдшиканон гардидааст.

Мавриди зикр аст, ки истилоҳи «меҳргон» аз вожаи «меҳр» ва пасоянди «гон», ки ифодагари мансубият мебошад, таркиб ёфтааст. Ёдовар мешавем, ки вожаи «меҳр» дар Авасто ва асотири Эрони қадим дар шакли Митра, яъне эзади рӯшноӣ ва аҳду паймон омадааст. Номи ҷашни Меҳргон низ дар сарчашмаҳои бостонӣ дар шакли Митрагона ва ё Митракона дучор меояд.

Ҷашни Меҳргон низ чун Наврӯзу Тиргону Сада қадимтарин ҷашни мардумони эронитабор буда, ҳамасола рӯзи 16-уми моҳи меҳр (мутобиқ ба 8 октябри тақвими григорианӣ), ки он рӯз низ Меҳр номида мешуд, таҷлил мегардид. Ин ҷашн аз он рӯзгорон, ки дар Ориёнистони куҳан ойини меҳрпарастӣ ҷорӣ буд, боқӣ монда, Фаридунро поягузори он ҳисобидаанд, ки дар ин рӯз Коваи оҳангар Заҳҳоки золиро дар кӯҳи Дамованд асир кард ва мардум ҷонибдори ӯ гардида, ба Фаридун рӯ оварданд ва ӯро ба ҷои Заҳҳоки морон бар тахти подшоҳӣ нишонданд.

Муллифи «Таърихи табарӣ» низ ин ақидаро баён намудааст.

Абӯрайҳони Берунӣ доир ба ин масъала дар асараш «Китоб-уттафҳим» овардааст: «Шонздаҳум рӯз аст аз меҳрмоҳ ва номаш меҳр. Ва андар ин рӯз Афредун зафар ёфт бар Беварасби ҷоду, он-к маъруф аст ба Заҳҳоқ. Ва ба кӯҳи Дамованд боз дошт. Ва рӯзҳо, ки сипаси Меҳргон аст, ҳама ҷашнанд, бар кирдори он-ч аз паси Наврӯз бувад ва шашуми он Меҳргони бузург бувад ва Ромрӯз ном аст ва бад-ин донандаш» [1, с.144].

Аждодони мо Меҳргонро низ ҳамсони Наврӯз дар дарозии таърих гиromӣ медоштанд ва бо шукӯҳу шахомати хос ҷашн мегарифтанд. Меҳргон низ чун Наврӯз аз «Меҳргони омма» (Меҳргони кӯчак) ва «Меҳргони хоса» (Меҳргони бузург) иборат будааст. Дар замони Сосониён ҷашнгирии Меҳргон низ ҳаммонанди Наврӯз ба муддати шаш рӯз идома меёфт, ки моҳиятан ба офариниши оламу одам дар шаш рӯз рафта мерасад. Дар гузаштаи дур ҳақимон мартабаи Меҳргонро аз Наврӯз боло медонистаанд.

Аз катибаҳои маҷмааи Бесутун муайян мегардад, ки аждодони тоҷикон дар ибтидои айёми бостон соли навро бо номи ҷашни «Меҳргони бағёр» дар фасли хазонрез, яъне тирамоҳ таҷлил мекардаанд. Мавриди зикр аст, ки дар он замон иди «Митро» дар моҳе бо номи «боғёдиш» ҷашн гирифта мешудааст.

Наврӯз иди баҳору оғози кишту кор аст, ки сари сол ба ҳисоб рафта, шабу рӯз баробар мешаванд ва Хуршед дар бурҷи Ҷамал ба эътидол меояд. Меҳргон бошад оғози тирамоҳ ва нимаи дуҷуми сол аст, ки дар он низ баробарии шабу рӯз ба вуқӯъ пайваста, Хуршед дар бурҷи Мизон ҳулул мекунад.

Чунонки дар «Ғиёс-ул-луғот» омадааст: «Меҳргон – номи моҳи хазон; ва он муддати мондани офтоб аст дар бурҷи мизон» [7, с.325].

Дар сарчашмаҳои қадимӣ ин ду ҷашни бузург ҳамчун ду қутби зиндагонии мардум муаррифӣ шудаанд, ки дар баҳори ҷомасабз оғоз ёфта, тирамоҳи зарринқабо ба анҷом мерасанд.

Сугдиёну бохтариён, хоразмиёну тахориён ва дигар мардумони ориёитабор ин ҷашнҳоро чун василаи пайвандгари одамон бо табиату ҷомеа ва омили таҳкимбахши дӯстиву рафоқат, меҳру муҳаббат, бародариву баробарӣ дар байни қулли инсонҳо ва тақвиятбахши ҳислатҳои одамдӯстиву ватанпарастӣ гиромӣ медоштанд. Ба нишондоди Берунӣ онҳо дар ин рӯз аз сармо ба паноҳгоҳҳо мерафтанд ва оташ афрӯхта, дар гирди он нони равғанӣ меҳӯрданд, зеро равған рамзи файзу баракат ва фаровонӣ маҳсуб меёфт.

Чи тавре ки Д. Раҳимӣ қайд намудааст: «Дар фарҳанги густурдаи эронитаборон равған рамзи файзу баракат ба шумор меравад. Дар маросимҳои ҷуфтбаророн, равғанрезон, дастҷарбқунон ва амсоли инҳо тоҷикон низ равғанро ба ҳайси рамзи намоди фаровонию баракат истифода мекунанд». [9, с. 224].

Дар байни мардуми Ориёнистони қадим одаме маъмул будааст, ки ҳар касе дар ҷашни Меҳргон равғани бон (меваи хушбӯйӣ ба писта монанд)-ро ба баданаш молида, ба наздиконаш гулоб пошад доим саломату болидарӯҳ мекӯндааст.

Аз осори боқимондаи хаттии гузаштагонмон ба хулоса омада метавон, ки ҷашнҳои мазкур дар замони ҳукмронии сулулаҳои Сосониёну Сомониён ба авҷи шукӯҳу ҷаллоли худ расида буданд. Аз мардуми одӣ сар карда то надимону ҳокимон ва вазирону шоҳон ба таҷлили ин ҷашнҳои аз гузаштагон меросмонда мепардохтанд.

Доир ба ҷашнгирии Меҳргон дар замони Ҷаҳоманишиёну Сосониён ва минбаъд дар сарчашмаҳои адабиву таърихӣ баъзе маълумотҳо дарҷ гардидаанд. Дар аҳди Ҷаҳоманишиёну Ашкониён, ки баъд аз истилои Искандари Мақдунӣ худро ворисони шаҳриёрони эронӣ меҳисобиданд, Меҳргон бо ҳама салобату ҷаллоли хосса таҷлил мегардид.

Зикри як нукта бамаврид аст, ки дар кишварҳои Шарқи қадим Шумеру Бобул, Миср ва амсоли инҳо низ ҷашни ҳамназири Меҳргон бахшида ба эзадони файзбахшу рӯзирасон, баҳусус худои офтоб – Шамс (Шамаш) таҷлил мегардидааст.

Абулқосим Фирдавӣ дар «Шоҳнома»-и безаволаш дар бораи аз ин ҳам пештар, яъне дар аҳди Каёнӣ ҷашн гирифта шудани Меҳргон маълумот додааст:

Ба рӯзи хучаста сари Меҳрмоҳ,
Ба сар барниҳод он каёнӣ қулоҳ...
Дил аз довариҳо бипардохтанд,
Ба оини Кай ҷашни нав сохтанд...
Кунун ёдгор аст аз ӯ моҳи Меҳр,
Бикӯшу ба ранҷ эҷ манмой чехр! [14, с. 224].

Дар бомдоди рӯзи Меҳргон шоҳони Сосонӣ ҷомаи зарбафти зебову гаронбаҳо дар бар намуда, тоҷеро, ки тасвири Хуршед дошт бар сар мениҳоданд ва дар қасри мӯхташам бар тахт нишаста, мардуми аз дуру наздик бо ҳадяҳои гаронарзиш омадаро мепазирӯфтанд.

Рӯзи таваллуди Меҳр (Офтоб) дар байни эронӣни қадим бо номи шаби Ялдо (дарозтарин шаб) чашн гирифта мешуд, ки мутобиқи тақвими юлианӣ ба 25-уми декабр рост меояд.

Пайравони дини масеҳӣ дар ин рӯз «Чашни Милод» (Рождество – тавлиди Исои Масеҳ)-ро таҷлил менамоянд, ки дар асл ин ҳамон чашни таваллуди эзади ориёӣҳо – Меҳр (Митра) мебошад, ки то ҳол дар байни зардуштиёни Язду Кирмони Эрон ба тарзи маҳдуд баргузор мешавад.

Мардуми эронинаҷод хангоми таҷлили Меҳргон низ чун чашнгирии Наврӯз суфраи идонаи рамздор меоростанд ва дар рӯи он гули нилуфар, хӯшаи гандум, себ, анор, хӯшаи ангур, ҳафт дона мурӯд, лимӯ, ойина ва паймонаи тарозу мегузоштанд, ки ҳар кадом маънои рамзӣ дошт. Мевачот ва дигар нозу неъмат нишони серҳосиливу фаровонӣ, файзу баракат, маҳсули дастрани инсонро ифода намуда, ойина ва паймонаи тарозу, ки ба хоҳири эзад Митра гузошта мешуд, яке рамзи осмон, рӯшаниву покӣ ва дигарӣ рамзи аҳду паймон ва адлу инсоф буд. Ба ин васила барои неъматҳои додааш шукргузори аз Худованд мешуд.

Бо мурури замон ба рӯи хони меҳргонӣ гузоштани баъзе аз ин унсурҳо, аз ҷумла оина ва тарозу аз байн рафта, ба ҷанбаи табиӣи Меҳргон, чун чашни фаровонҳосилӣ ва файзу баракат тавачҷуҳи бештар зоҳир мешудааст.

Зикри як нукта муҳим аст, ки чашни Меҳргон дар рушди анъанаҳои адабӣ-музикии мардуми эронитабор, баҳусус тоҷикон нақши бориз гузоштааст. Ба ин саҳнаҳои чашнӣ-намоишии дар деворнигораҳои Панҷакент, Истаравшан, Афросиёб, Марв ва дигар мавзёҳои Хуросону Вароруд тасвирёфта гувоҳи медиҳанд. Чи тавре ки аз сарчашмаҳои хаттӣ маълум мегардад, сокинони шаҳрҳои қадимаи Самарқанду Бухоро, Балху Нишопур, Марв ва амсоли инҳо дар рӯзҳои чашни Меҳргон (чашни кишоварзон) гурӯҳ-гурӯҳ гирд омада суруду таронаҳои меҳргонӣ мехонданд, мераксиданд ва хурсандӣ менамуданд.

Дар рӯзи чашнгирии Меҳргон муғон бода нӯшидаву хушхӯлӣ менамудаанд ва матнҳои маросимиро дастаҷамъона месурудаанд.

Дилшод Раҳимӣ дар таъя ба нигоштаи П. Рачабӣ «Чашнҳои эронӣ» овардааст: «Муаррихи юнонӣ Страбон, ки баргузори чашни Меҳргони муғони меҳрпарастро бо чашмони худ дидааст, чунин менависад: «муғон дар тӯли чашн, дар ҳоле ки шоҳаи газ дар даст доранд, овоз мехонанд...». Яъне бо ҳам сурудани матнҳои маросимӣ, чи тавре ки масеҳиён ба таври гурӯҳӣ матнҳои мазҳабӣ мехонданд, дар он даврон роиҷ будааст» [9, с. 225].

Дар китоби Авасто суруди дилнишину зебӯе ҳаст дар бораи Меҳр.

Чи тавре ки аз маъхазҳо дармеёбем, дар тӯли таърихи дуру дарози чашни Меҳргон, ки писанди мардумони ориёитабор буд, аҳли ҳунар – ҳофизону ромишгарон дар васфи чашни мазкур таронаву навоҳои зиёд эҷод намудаву сурудаанд ва ба ояндагон мерос гузоштаанд.

Дар замони давлатдорӣ Сосониён (224–651) таҷлили чашни Меҳргон ба таври мушаххас ба анъана даромада буд. Дар ин самт Хурмуз – фарзанди шоҳ Шопури Сосонӣ саҳми назаррас гузоштааст. Дар асрҳои IV-VI милодӣ тақвими маъмурии шоҳони Сосонӣ мутобиқи солшумории язdigурдӣ будааст, ки бо ибтикори шоҳ Яздигурди Шаҳриёр сомон ёфта, моҳи панҷуми сол Меҳр номида мешудааст. Моҳи

мазкур имрӯзо низ дар байни мардуми мо бо номи Мизон маъмул буда, аз 23 сентябр то 22 октябр давомоти 30 рӯза дорад.

Дар замони Сосониён, бахусус дар давраи ҳукмронии Хусрави Парвиз (590-628-38) илму адабу фарҳанг ва санъати овозхониву ромишгарӣ ба авҷи аъло расида буд. Дар дарбори Хусрави Парвиз ҳунармандоне чун Борбади Марвазӣ, Озодвари Чангӣ, Саркаш (Саркис), Саркаб, Накисои Чангӣ, Ромгин, Бомшод фаъолият доштанд, ки ҳар кадом дар ҳунарварӣ ягонаи даврон буданд. Борбади Марвазӣ муганнии аввал ва роҳбари дастаи ҳунармандони дарбори Хусрави Парвиз буда, сурудӯ оҳангҳои зиёд эҷод намудааст. Ӯ ва ҳамкасбонаш дар базму маросимҳои дарборӣ ҳунарнамоӣ мекарданд. Маҳз дар ин давра аз ҷониби ӯ маҷмӯи силсилатаронаҳои «Хусравонӣ» эҷод гардидаанд, ки дар васфи салтанати шоҳони сосонӣ, бахусус шоҳаншоҳ Хусрави Парвиз суруда шуда, хело машҳур будаанд ва таъсири онҳо дар рушди мусиқии бисёр кишварҳои Машриқзамин назаррас арзёбӣ гардидааст [8].

Абӯрайҳони Берунӣ дар рисолааш «Осор-ул-боқия» овардааст, ки ин ҷашнро «рӯзи пайдоиши Офтоб» низ гуфтаанд ва як оини Сосониён буда, ки дар ин рӯз тоҷеро бо тасвири Офтоб бар сар мегузоштанд, ки дар он офтоб савори гардунаи худ акс ёфта буд [2, с.242].

Гуфтан бамаврид аст, ки чунин расми тоҷгузорӣ аз асосгузори сулолаи Сосониён Ардашери Бобакон (222-241) ба мерос монда, минбаъд дар байни мулкдорони Аҷам ба анъана медарояд.

Низомии Ганҷавӣ дар достони «Хусрав ва Ширин» 30 лаҳни борбадиरो номбар кардааст, ки аз онҳо «Ороиши хуршед» ва «Меҳргонӣ» ба ҷашни Меҳргон бахшида шудаанд. Ҳамзамон шоир то чӣ андоза форум ва писанди сомеъон будани лаҳни Меҳргониро чунин тасвир кардааст:

Чу нав кардӣ навои Меҳргонӣ,
Бибурдӣ ҳуши халқ аз меҳронӣ.

Баъди салтанати Сосониёнро аз байн бурдани арабҳо (651) аксар ҷашну маросимҳои мардумони ориёинаҷод аз байн рафтанд. Ҳушбахтона Наврӯзу Меҳргону Сада бо вучуди таҳриб гардидани як қисм суннатҳояшон аз ин бухрону кашмакашҳои таърих саломат убур намуданд ва то давраи истилои муғул (ибтидои асри XIII) дар дарбори шоҳону хулафо ҷашн гирифта мешуданд. Халифаҳои Аббосӣ қабули ҳадяҳои меҳргониро, ки дар дарбори шоҳони эронинаҷод ба расмият даромада буд, идама доданд ва ин ҷашнро арабҳо бо номи «Меҳрҷон» (Меҳрҷун) таҷлил менамуданд.

Аз навиштаҳои адибону таърихнигорон дармеёбем, ки дар замони салтанати Сомониён, ки худро меросбари сулолаи Сосониён медонистанд, ҷашнҳои мардуми эронинаҷод Наврӯз, Тиргон, Сада ва Меҳргон аз нав эҳё гардида, бо ҳама шукуҳу ҷалолашон таҷлил мегардиданд. Дар якҷоягӣ бо халқ Меҳргонро таҷлил намудани шоҳони сосонию амирони сомонӣ гувоҳи мардумӣ будани ин ҷашни бостон аст.

Дар ашъори шоирони забардасти давраи Сомониёну Ғазнавиён устод Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Дақиқӣ, Манучехрӣ, Фаррухӣ ва дигарон ҷашни мазкур бо ҳама назокату зебӣ ва шаҳоматаш васф гардидааст. Рӯдакӣ бузургвор дар шеъри зерин иди Меҳргонро хело нозанину табиӣ

тавсиф намуда, онро чашни хусравонӣ ҳисобидааст ва ба амири Сомонӣ – Насри II мурочиаткунон мегӯяд:

Малико! Чашни Меҳргон омад,
 Чашни шоҳону хусравон омад.
 Хаз ба ҷои мулҳаму хиргоҳ,
 Бадали боғу бӯстон омад.
 Мӯрд ба ҷои савсан омад боз,
 Май ба ҷои арғувон омад.
 Ту ҷавонмарду давлати ту ҷавон,
 Май ба бахти ту ҷавон омад.

Меҳргон дар ашъори шоирони ҳамзамони Рӯдакӣ ва баъдӣ бо таровати хос тасвир гардида, беҳтарину начибтарин хислатҳои инсонӣ – некӯкорӣ, меҳрубонӣ, башардӯстӣ ва амсоли инҳоро таҷассум намудааст. Ҷунонки Масъуди Саъди Салмон мефармояд:

Рӯзи меҳру моҳи меҳру чашни фаррух Меҳргон,
 Меҳр бифзо эй нигори моҳчеҳри меҳрубон.
 Меҳрубонӣ кун ба чашни Меҳргону рӯзи Меҳр,
 Меҳрубонӣ кун ба рӯзи Меҳру чашни Меҳргон.
 Ҷомро чун лола гардон аз набиди бодаранг,
 В-андар он мангар, ки лола нест андар бӯстон.

Ҷои дигар ӯ гуфтааст:

Рӯзи Меҳр аст, меҳрубонӣ кун,
 К-аз ҳама чиз меҳрубонӣ бех.

Мутрибону хунёгарон низ дар даври замони гуногун дар васфи чашни Меҳргону таҷлилҳои он бо номҳои «Ороиши хуршед», «Меҳргонӣ», «Навои Меҳргонӣ» ва амсоли инҳо суруду таронаҳои форуму дилнишин офаридаанд.

Дар «Бурҳони Қотей» номи якчанд мақомоти мусиқӣ, аз ҷумла «Меҳргони Бузург», «Меҳргони Хурдак (Кӯчак)» оварда шудааст [4].

Ҷунончи Манучеҳрии Домғонӣ дар байти зер мегӯяд:

Чу мутрибон зананд навои «Тахти Ардашер»,
 Ки «Меҳргони Хурдак»-у гоҳе «Сипаҳбадон».

Шоир дар ин байт аз сурудҳои замони Сосониён, бахусус «Сипаҳбадон», ки Борбади Марвазӣ поягузор ва яке аз беҳтарин иҷрокунандагонии ин силсиласурудҳо ба ҳисоб мерафт, ёдовар шудааст.

«Меҳргони Бузург», «Меҳргони хурдак», «Меҳргони Ачам», «Меҳргони муғон», «Меҳргони ашпандон», «Меҳрангез», «Моҳу меҳр», «Сури кишоварзон» ва ғайра аз сурудҳои қадимаи мавсимӣ-маросимии давраи Сосониён буда, онҳоро Борбади Марвазӣ бахшида ба ҷашнороӣҳои меҳргонии Хусрави Парвиз эҷод кардааст, ки мазмуну рӯҳияи баланди ҷашнӣ дошта, дар байни мардуми Хуросону Мовароуннаҳр аз беҳтарин сурудҳои меҳргонӣ ба ҳисоб мерафтаанд. [5, с.150].

Бо номи «Меҳргони хурдак» дар «Дувоздаҳмақом» шуъба ва гӯша вучуд доштааст, ки аксар вақт онро «Меҳргони Борбадӣ» ё «Меҳргони шоҳӣ» ном мебурдаанд.

Борбад бо номи «Меҳргонӣ» оҳанге тасниф намудааст ва бо ин ном гӯшаи созӣ дар таркиби «Дувоздаҳмақом» вучуд доштааст.

Ба гуфти Абӯнасири Форобӣ ва Сафиуддини Урмавӣ мақоми ёздаҳуми «Дувоздаҳмақом» Меҳргон ном доштааст [5, с. 63].

Сурудӯ оҳанге бо номи «Меҳргони Бузург» ва «Меҳргони хурдак» дар осори хаттии баъди асри XVI зикр нагардидааст.

Инчунин дар замони Сосониён сурудӯ оҳанги меҳргонӣ бо номи «Меҳрубонӣ» тасниф гардида будааст, ки имрӯз дар таркиби Ҳафт дастгоҳ»-и эронӣ бо ин ном гӯшае мавҷуд аст. «Меҳрубонӣ» дар баъзе қисмҳои овозии мақоми «Шӯр» ба ҳайси қисми тазйинӣ ва гоҳо чун пайвандгари гузариш аз як ҳисса ба ҳиссаи дигари мусиқӣ истифода мешавад.

Ҳамзамон бо номи «Меҳрӣ» сози мусиқӣ, оҳангу таронаи қадимӣ ва шуъбаву гӯша дар таркиби мақоми «Наво»-и «Дувоздаҳмақом» вучуд доштааст.

Дар омади сухан зикр намудан бамаврид аст, ки фаъолияти пурсамар ва заҳмати шабонрӯзии кишоварзону барзгарон дар эҷодиёти шифохӣ, баҳусус сурудӯ таронаҳои мардумии халқҳои сокини Осиёи Марказӣ, Эрону Афғонистон ба таври густурда инъикоси худро ёфтааст. Ҳамзамон дар асарҳои композиторону оҳангсозони мардумии тоҷик меҳнати ҳалоли Бобои деҳқон аз ҳар ҷиҳат васф гардидааст.

Меҳргон намодест аз суннатҳои дерини фарҳанги кишоварзии аجدодони ориёӣ мо, ки дар фасли тирамоҳ чун рамзи фаровонӣ, иди шукӯҳмандии кишоварзон, ғунучину чамъоварии ҳосили заҳмати барзгарон чашн гирифта мешуд, зеро дар ин айём ҳама долу дарахт қабои заррин ба бар кардаву ҳангоми пухта расидани мевачоту сабзавот ва ғундоштани самараи меҳнати Бобои деҳқон фаро мерасад.

Ин чашни бостонӣ дар замони Иттиҳоди Шӯравӣ бо тағири ном ва шаклу мазмуни дигар таҷлил мегардид. Дар як рӯзи пешакӣ муайяншудаи моҳи октябр сарварони хоҷагиҳои коллективӣ (колхозҳо) ва хоҷагиҳои шӯроӣ (совхозҳо) дар майдонҳои махсус ороставу пероста, маҳсулоти гуногуни хоҷагии қишлоқро ба намоиш гузошта, «Иди ҳосилот»-ро чашн мегирифтанд. Дар он рӯз ҳар гуна бозиву намоишҳои варзишӣ ташкил мегардид. Дастаҳои хофизону ромишгарон ҳунари худро намоиш дода, дар васфи деҳқони заҳматкаш, фаровонҳосилӣ, тинчиву амонӣ ва сулҳу дӯстӣ сурудҳо иҷро мекарданд. Чашни бошукӯхе барпо гардида, одамоне шодиву хурсандӣ менамуданд.

Як омил ва хусусияти фарҳундаву барҷастаи Меҳргон дар он аст, ки одамоне гуногунро ба гирди суфраи нону анвои бо заҳмату обилаи кафи дасти Бобои деҳқон рӯёнидашуда гирд оварда, онҳоро ба роҳи ростиву накӯкорӣ, дӯстиву рафоқат, бародариву баробарӣ, сулҳу амонӣ ва адолату инсонпарварӣ хидоят менамояд.

Меҳргон низ чун дигар чашну оинҳои бостонии ориёитаборон, амсоли Наврӯзу Тиргон, Садаву Ялдо бо ҳаёту зиндагии мардум, кишоварзӣ, файзу баракат, ҳосили заҳмати деҳқон, дӯстиву осоиштагӣ, баробариву бародарӣ дар байни одамоне решапайвандӣ дорад. Баъди паси сар намудани ҳодисоту гирудорҳои пурушӯби таърих, ҷангу хунрезии

мудҳиши истилогарони ачнабӣ ин чашн то замони мо расида, дар даврони соҳибистиклолии кишвари азизамон Тоҷикистони бихиштосо чун Наврӯзу Сада чомаи зарбафту тоза ба бар намуд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон 8 октябри соли 2011 дар суҳанрони-ашон баҳшида ба 80 солагии ташкилбӣи Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш. Шохтемур чунин дастур дода буданд:

«Иди бостонии Меҳргон ҳар сол, 8 октябр, чун иди миллии давлатӣ, бо шукуҳу шаҳомати ҳаммонанди Наврӯзи хучастапай, таҷлил гардад».

Дар ҳамин суҳанронӣ Президенти кишвар Меҳргонро «иди чамъоварии ҳосили рӯендаи деҳқон, иди фаровонӣ, шодию нишот, дӯстию рафоқат, ваҳдату ягонагӣ ва меҳру садоқат» номида буданд.

Дар Ватани азизи мо Тоҷикистон баъди ба даст омадани соҳибистиклолии давлатӣ, дар радифи таҷлили Наврӯзи оламафрӯз, дар бораи чашнгирии Меҳргону Сада низ пайваста дар матбуоти даврӣ хабару мақолаҳо нашр мегардиданд.

Ҳамзамон бо икдоми Пешвои миллат, ба хотири эҳё намудани анъана ва расму оини ниёгон, бозгашт ба сарчашмаҳои асолати миллӣ, ки омили муҳими таҳкими ҳештаншиносии мардум мебошад, чашнҳои Меҳргону Сада низ аз соли 2011 инҷониб дар саросари кишвар пайваста таҷлил мегарданд.

Ҳамасола 15 октябр дар мамлақати азизамон Тоҷикистони бихиштосо чашни Меҳргон бо ҳама шукӯҳу шаҳомату ҷалоли ҳеш барпо мегардад ва маҳсули дастранҷи кишоварзону чорводорон ва дигар аҳли заҳмати кишвар ба намоиш гузошта мешавад.

Дар даврони соҳибистиклолии кишвар ҳар фасли тирамоҳ иди харбуза, каду, асал чашн гирифта мешавад, ки унсурҳои эҳғардидаи Меҳргони ориёни бостон мебошад.

Бо боварии комил метавон гуфт, ки тавассути чашни Меҳргон соҳаи кишоварзӣ рушд намуда, зироаткорону боғдорон, чорводорону занбӯрпарварон ба дастовардҳои боз ҳам беҳтар ноил мешаванд.

Он рӯз дур нест, ки бо пешниҳоди Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чашнҳои аждодии миллати куҳанбунёду фарҳангсолори тоҷик Меҳргону Сада ва Тиргон низ, ба монанди Наврӯзи оламафрӯз хусусияти ҷаҳонӣ касб намуда, дар сатҳи байналмилалӣ таҷлил хоҳанд шуд.

Адабиёт

1. Берунӣ, Абӯрайҳон. Китоб-ут-тафҳим ли авоиلى саноат-иттанҷим. / Абӯрайҳони Берунӣ. – Душанбе: Дониш, 1973, – 286 с.
2. Берунӣ, А. Осор-ул-боқия. – Душанбе: Ирфон, 1990. – 432 с.
3. Бозтоби масоили Наврӯз дар адабиёт. Маҷмуаи мақолаҳо. – Душанбе, 2016. – 292 с.
4. Бурҳон, Муҳаммадхусейн, Бурҳони қотъ, – Ҷ. I. – Душанбе: Адиб, 1993. – 416 с.

5. Мехргон ва Сада дар оинаи тамаддуни мардумони Осиёи Марказӣ: маҷмӯаи мақолаҳо. Мураттиб ва муҳаррири масъул, профессор А. Раҷабов. – Душанбе: Дониш, 2017. – 308 с.
6. Муҳаммад Ғиёсуддин, «Ғиёс-ул-луғот», – Ҷ. I. – Душанбе: Адиб, 1987. – 480 с.
7. Муҳаммад Ғиёсуддин, «Ғиёс-ул-луғот», – Ҷ. II. – Душанбе: Адиб, 1987. – 416 с.
8. Навруз как явление мировой культуры: Сборник научных статей. / Составители А. Раҷабов, М. Каримзода. – Душанбе, 2012. – 321 с.
9. Раҳимӣ, Д. Наврӯз, Мехргон ва чашнҳои дигари тоҷикон. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 304 с.
10. Раҳимов Д. Фолклори тоҷик. – Душанбе: Эҷод, 2009. – 264 с.
11. Раҳимов, Д. Чинори пургул: маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе: Фан, 2008. – 105 с.
12. Раҳимов, Д. Нигоҳе ба чашнҳои миллӣ ва оинҳои суннати ниёгон. – Душанбе: Истеъдод, 2011. – 96 с.
13. Суханҳои ҳикматомӯзи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Эмомалӣ Раҳмон. / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Зафар Шералӣ Сайидзода. – Душанбе: ҚДММ «Контраст», 2017. – 439 с.
14. Фирдавсӣ, А. Шохнома. – Душанбе: Адиб, 1987, – Ҷ. I.
15. Ҳасанзода С. Саҳрои бекаронаи таърих. Дафтари сеюм. – Душанбе: Балӯғат, 2018. – 332 с.
16. Чашни Мехргон. – Душанбе, 2017. – 17 с.
17. Энциклопедияи Адабиёт ва санъати тоҷик. – Ҷ. II. – Душанбе, 1989. – 559 с.
18. Энциклопедияи Советии тоҷик. – Ҷ. IV. – Душанбе, 1983. – 634 с.
19. Раҳматов У., Бариев Х. Мехргон мужда аз ҳосили фаровон. // Омӯзгор. – 2018. – 11 октябр.
20. Раҳимӣ Ф. ва дигарон. Чашни Сада ва Мехргон. // Адабиёт ва санъат. – 2017. – 20 апрел.
21. Раҳимов, Д. Чашни Мехргон ва идомаи он дар садсолаҳои охир // Адабиёт ва санъат. – 2013. – 10 октябр.
22. Раҳмонзода А., Раҳмонӣ Р. Мехргон – оини созандаи тоҷикон // Адабиёт ва санъат. – 2018. – 18 октябр.

Зубайди А.

РОЛЬ МУЗЫКИ В ПРАЗДНОВАНИЕ МЕХРГОНА

Мехргон наряду с Наврузом, Тиргоном и Сада является одним из самых древних праздников орийских народов. В данной статье рассматриваются исторические корни появления и развития этого праздника. Одновременно точными данными показывается отражение данного праздника в письменной литературы, творчество таджикско-персидских поэтов и таджикское народно-традиционное музыкальное искусство.

Роль основоположника мира и единство-Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона в возрождении и развитии национальных празд-

ников таджикского народа, особенно празднование Мехргона в годы независимости огромна. Отраднo, что каждый год в октябре месяце наряду с праздниками Навруз и Сада – Мехргон тоже отмечается с не меньшей пышностью, как праздник урожая, дружбы, любви и согласия.

С уверенностью можно сказать, что в не далёком будущем праздники Мехргон и Сада тоже будут отмечаться как Навруз на международном уровне.

Ключевые слова: Мехргон, устная литература, вера, календарные праздники, социально-бытовые праздники, митраизм, зароостризм, Древний Иран, Авеста, осень, мелодии борбада, музыка.

Zubaidi A.

THE ROLE OF MUSIC IN THE CELEBRATION OF MEHRGON

Mehrgon on the lines of Navruz, Tirgon and Sada is one of the most ancient Aryan holidays. The author gave specific information about the historical foundations, promotions and national value in the article. At the same time, noted emphatically about the reflection of this holiday in the written literature, poetry of poets of Tajik-Persian classical literature and the art of traditional song and music of Tajik people.

Contribution of the founder of peace and national unity - leader of nation, President of the Republic of Tajikistan, dear Emomali Rakhmon in the reward and prosperity of the national holidays of Tajik nation, especially celebration of Mehr-gon during the independence of Tajik country, became a reason for pride that every year is celebrated with magnificence in all countries in October month on the lines of Navruz and Sada holidays as a symbol of high crop yield, prosperity, in the atmosphere of peace, friendship and unity.

It is safe to say that in the near future, the holidays of Mehrgon, Sada and Navruz will become an international holiday and celebrate at the international level.

Key words: Mehrgon, oral literature, faith, calendar holidays, social holidays, Mithraism, zaroostriзм, Ancient Iran, Avesta, autumn, Borbad melodies, music.

ТДУ 78точик+78.085+792.8+030+9точик+37точик

Иброҳимов К.

АЗ ВИЖАГИҶОИ РАҚСИ ТОЧИК ТО ТАЪСИСИ АНСАМБЛҶОИ РАҚСӢ

Дар мақола масъалаи чигунагии рақси тоҷик, таъсиси ансамблҳои рақси ва ҷараёни ташаккули рақси халқӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Рақси тоҷик таърихи қадима дошта, он дар ҳар давраи замон зисту зиндагӣ, хулқу атвор, расму оин, урфу одат, хислат, олами маънавӣ ва тафаккури миллиро инъикос намудааст. Вижагиҳои рақсҳои халқии тоҷикӣ зиёд бошанд ҳам, хиромонӣ, зарифӣ, пурмазмунӣ, пурҳароратӣ аз хусусиятҳои хоси он аст, ки бо ҳаракати дастҳо, китфҳо, абруҳо, ҷунбиши пайкар ва пойҳо ва имову шиора намо дода мешавад. Санъати

рақси тоҷик тӯли асрҳо идома ёфта, риштаи он ҳеҷ гоҳ қанда нашудааст.

Дар замони шӯравӣ дастаҳои таронаву рақс таъсис ёфтанд, ки минбаъд ҳам дар руҳи рақси тоҷикӣ ва ҳам таъсиси дастаҳои рақсӣ замина фароҳам оварданд. Дар ин давра намунаҳои рақси тоҷикӣ ба дастаҳои рақсии кишварҳои шӯравӣ ворид гардиданд. Моҳи майи соли 1965 Ансамбли давлатии рақсии «Лола» бо роҳбарии устоди рақс Гаффор Валаматзода ташиқ ёфт. Ин ансамбл ба таъсиси дастаҳои рақсии «Зебо» ва «Гулрез» замина гузошта, дар руҳи санъати рақси тоҷик нақши бориз гузошт.

Калидвожаҳо: рақс, раққоса, дастаи рақсӣ, махсусият, ганчина, ҳаракат, сахна, иҷро, санъат, маҳорат, рушд.

Сарзамини Тоҷикистонро воқеан маркази санъати хореографии Осиёи Миёна метавон номид. Халқи тоҷик дар тӯли таърихи чандҳазораи худ санъати рақси бойтаринро ба вучуд овард (**К. Я. Голейзовский**).

Рақсро рӯи қоғаз тасвир намудан кори басо душвор аст. Истилоҳи «рақс» дар адабиёти классикии форсу тоҷик хеле фаровон ба кор рафтааст. Он ба маънои ҳаракати мавзун бадан нафосату зебоии чунбишҳои сар, гардан, абру, даҳон, дастҳо, пойҳо, ҳамоҳангии ҳаракати пайкари одам бо мусиқӣ, баёни афкор ва эҳсосот ба василаи ҳаракат омадааст. Як калимаи одии муқаррарӣ дар назми пурғановати форсӣ чун дарёи хурешон мавҷу тобишҳои зиёде дошта маъноҳои гуногунро дар бар гирифтааст. Рақс ҳамчун санъат дар ҳамин сарзамин тавлид ва ташаккул ёфта оҳиста – оҳиста таҳлили тасвирӣ ба коркарди маҷмӯи унсурҳои пурмаънои ҳаракатҳои бадан гузашт, ки эҳсос ифода менамояду образи бадеӣ меофарад. Тӯли асрҳо ҳаракатҳои беҳтарин дар хотир нигоҳ дошта шудаанд, аз ҷониби дигарҳо такрор гардидаанд, баъзе унсурҳои тоза илова шуда сайқал хӯрдаанд ва аз насл ба насл гузаштаанд. Сарвати гании рақси мардумӣ ҳамин тавр тавлид ва ташаккул ёфт. Он шакл, намуд, жанр ва мазмуни рангоранг дорад. Рақси тоҷик гӯё, ҳаёти халқро таълиф намуда, зисту зиндагӣ, хулқу атироқ, расму оин, урфу одат, ҳислат, олами маънавӣ ва тафаккури миллиро инъикос менамояд. Рақси тоҷик дорои шеърӣ буда, ин хусусиятро чун назми бойи мардумӣ ва классикии тоҷик зиндаву рангоранг ифода менамояд. Дар ганчинаи адонашавандаи рақси халқӣ дурдонаҳои бебаҳо бисёранд. Тоҷикон қариб дар ҳамаи лаҳзаҳои ҳаёти хеш ба рақс тавачҷуҳ менамуданд. Сайрҳои кишоварзӣ, маросимҳои тӯӣи зангирӣ, хатна, бозиҳо, корвонҳои шодӣ бе рақс баргузор намегардид. Рақси тоҷик серҳаракат аст, хусусиятҳои асосии рақси миллии заргарона коркард шудани тамоми ҳаракатҳои мавзун бадан аст. Як хусусияти хоси рақсҳои халқии тоҷикӣ он аст, ки онҳо хеле осон сабук, хиромон, зариф, мазмун ва пурҳарорат буда, бо ҳаракати дастҳо, китфҳо, абруҳо, чунбиши пайкар ва пойҳо ва имову ишора таъкид карда мешаванд. Шухрати устодони Осиёи Миёна, як силсила раққосаҳои шарқӣ дар ёдгориҳои санъати тасвирӣ таҷассум ёфтаанд. Ҳайкалчаи биринҷии раққоса, ки ҳамчун дастаи оина хизмат мекунад, дар қабристонии қадимии Қарабулоқ, дар қисми ғарбии вилояти Уши Чумҳурии Қирғизистон (садаи 2-4) ёфт шуд. Аз сар то пошнаи пойи тамоми пайकारро ороиш фаро гирифтааст. Раққосаҳо дар фулузи бадеӣ, чунончи ҷоми аз Чимка (наздикии Са-

марқанд) ёфтшуда низ рост истодаанд. Хайкалчаи раққоса дар Зартеппа қарибии Тирмиз ёфт шуд. Ин теппа ба яке аз шахрои давраи Кӯшон (аз қарни 1-то санаи мо) мансуб аст. Муҳаққиқон мучассамаи раққосаро ба маросими баҳшида ба Дионис алоқаманд мешуморанд [5, с. 77]. Дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ борҳо баромади раққосаҳо ва истилоҳи қадими яке аз ҳаракатҳои рақси тоҷик тарзи дар вақти рақс аз ангуштон садо баровардан «Шикан – Шикан» зикр шудааст:

Яке чомагую, дигар чангзан,
Сеум пой кӯбад шикан бар шикан [2, с. 434].

Чалолиддини Румӣ дар 13 ғазали худ калимаҳои рақсро дар ша-клҳои «раққос» «раққосон» «раққскунон» рақсад» истифода бурдааст.

«Рақс кун дар ишқи чонам, эй ҳарфи меҳрубон,
Мутрибо, дафро бикӯбу нест баҳсе ғайр аз ин [3, с.14].

Шоир асри 15 Абдурахмони Қомӣ низ дар ғазалиёти худ чандин маротиба калимаҳои «рақс» ва «раққос»-ро истифода намудааст:

«Мачнун зи самои ин тарона,
Бархост ба рақс суфиёна [4, с. 40].

Дар толорҳои асосии ёдгориҳои машҳури Панҷакенти қадима (садаҳои II-VIII), ки ганҷинаи адонашавандаи санъати Суғд аст, бозмондаҳои суратҳои рӯи девор маҳфуз мондаанд. Дар онҳо санъати иҷрогарӣ, лаҳзаҳои ид, базмҳо ва маросимҳо васеъ инъикос ёфтаанд. Таърихи рақсу мусиқии Осиёи Миёна ба Чин, ки солноманависон дар ин бора маълумот додаанд, аз ҷониби халқиятҳои эронӣ расидааст. Иператорҳои Чин дар дарбори хеш шуъбаҳои мусиқӣ ташкил намудаанд, ки дар байни онҳо мусиқии Самарқанд ва Бухоро низ буд. Ба сафирҳои ба Осиёи Миёна ташриф карда оҳанг ва асбобҳои мусиқӣ, мутриб ва рақсҳо тақдим менамуданд. Аз ҷумла, дар хусуси ду раққосаи Самарқандӣ сухан меравад. Онҳо дар танашон камзули рангаш сурхи баланд, гиребонаш гулдузӣ, остинҳояш сабз, камарбандаш сафед, музаи аз чарми сурх доштаанд. Раққоса рӯи туб истода мисли шамол тез чарх мезад. Ин рақс «Хусюанъу» ном дошт.

Рақси Самарқанд Хусюанъу ё худ рақси чархзании хус аз ҷониби раққосаҳо дар болои тӯб бо суръати хеле тез иҷро карда мешуд. Чунин рақсҳо ва тарзи иҷрои онҳо дар Чин қадру манзалати баланд доштанд. Талабот нисбати рақсҳои номбаршуда меафзуд. Соли 733 подшоҳи Хутал (Хатлон) кишвари болооби ОКС мутрибҳоро ба Чин фиристод. «Актиёр аз Бухоро, найчӣ аз Самарқанд, сурнайчӣ аз Хутан, раққос аз Тошканд, сурудхон аз Куча – ҳамаи онҳо метавонистанд бовар кунанд, ки дар Шарқи Дур истифода бурда мешаванд. Хунарпешагоне, ки чун тухфа фиристода шуда буданд, ҳамроҳашон асбобҳои мусиқӣ оҳангҳо, рақсҳо, сурудҳо оварданд. Якчанд шоири Чин дар бораи раққосаю иҷрокунандагони мумтози аз Осиёи Миёна омада, шеърҳо эҷод кардаанд. Чунончи, шоир Цзюй аз рақси «Хусюанъу» ба илҳом омада, шеъри «Раққоса»-ро эҷод намудааст. Робитаҳои фарҳангӣ на танҳо бо Чин, балки бо дигар кишварҳо низ вучуд доштанд» [1, с. 263- 304]. Аз рӯи маълумоти шоир ва олим Абу Мансури Саолбии Нишопурӣ (961-1038)

ва китоби ӯ «Ғурар-ул-ахборӣ мулк-ил-фурсӣ ва сиярихӣ» бо ташаббуси шоҳи Сосонӣ, шахси бомаърифат ва мухлиси фарҳанг Баҳроми Ғӯр (420-438) дар Ҳиндустон ба кишвари хеш 400 мутрибон, ромишгарон, раққосон, ҳунарпешагони театри зочабозӣ оварда шудаанд, онҳоро аз рӯйи мавқеъашон ба гурӯҳҳои гуногун ҷудо намуда, ба марказҳои фарҳангии Хуросон ва Эрон фиристодаанд. Таърихнавис Ҷамзаи Исфаҳонӣ (соли вафоташ 992) низ нақл мекунад, ки Баҳроми Ғӯр аз Ҳиндустон 12 ҳазор ромишгарон ва раққосону мазҳарабозҳоро оварда ба тамоми ноҳияҳои кишвар тақсим намуд. Санъати мусиқии рақси Осиёи Миёнаро арабҳо, ки дар асри VIII Осиёи Миёнаро забт намудаанд ва бадбахтиҳои зиёд овардаанд, низ маҳв намуд. Дар ин бора сарчашмаҳои таърихӣ нақл мекунад. Таърихшиноси маъруф Табарӣ хабар медиҳад, ки соли 737 дар Уструшон ба шарафи ҳокими турк воҳӯрии гарму ҷӯшон барпо гардид ва дар он мутрибон ва раққосаҳо ширкат варзиданд. Боз ин олим менависад, ки дар қароргоҳи ҳарбии ҳокими Осиёи Миёна, ки аз тарафи арабҳо забт шудааст, раққосаҳо буданд. Овозаи санъаткорони Осиёи Миёна то пойтахти халифати араб паҳн гардида буд. Халифа Валиди 2 соли 743 аз ҳокими Хуросон, ки Осиёи Миёна ба он итоат менамуд фиристондани мутриба ва раққосаҳоро талаб менамояд. Арабҳо бисёр намояндагони илм, адабиёт ва санъатро чун асир ба кишвари худ бурдаанд. Даре нагузашта аз байни онҳо баъзе аз мутрибон ва раққосаҳои соҳибистеъдод ба фарҳанги сокинони муқимӣ таъсир расонидаанд. Дар ин таъсир саҳми закон низ кам набуд, онҳо аз давраҳои хеле қадим дар санъат ширкат варзидаанд. Дар яке аз канораи дӯгҷаи биринҷии Ҷирот дар маҷмааи шарқии Эрмитаж манзараи базм шарҳ дода шудааст. Ин ҷо мутрибон, раққосҳо, меҳмонон дар дастаи ҷом акс ёфтаанд. Равияи суфия имкониятҳои зебоии рақсро барои маънаван комил будани дарвешҳо, барои ба таври рамзӣ тасаввури бо Худо як шудан ва рӯҳро аз бадан озод намудан истифода мебард. Эстетикаи суфизм барои ҳамин мақсад аз раққосон ҳаракати мавзун, ҷунбиши шоирона, сайқал ёфтани зарбу суръат, мувофиқати ҳаракати мавзун ба самоъро талаб менамуд. Соҳти образнокии рақс ба талаботи тасаввуфии суфиҳо мувофиқ буд. Иҷроқунандаи рақси дарвешӣ бисёр тез ҷарх зада худро то ба дараҷаи ҷунун ва беҳушӣ мерасонид. Нависандаи бузурги садаи XVI Зайниддин Восифӣ дар китоби «Бадое - ул - вақоъ» борҳо дар хусуси ҳунармандон нақл мекунад. Ҷамин тавр санъати рақси тоҷик тӯли асрҳо идома ёфт, риштаи бағоят сахташ ҳеч гоҳ қанда нашудааст.

Қисми асосии ганҷинаи бебаҳои рақси тоҷик сарфи назар аз ноомадӣ ва бадбахтиҳои зиёде, ки мардум онҳоро тӯли ҳазор солҳо паси сар намудаанд, то рӯзҳои мо омада расид. Солҳои 40 ва 50-и садаи 20 дар Тоҷикистон дастаҳои таронаву рақс якҷоя буданд. Аз нимаи дуоми солҳои 60 сар карда дастаҳои мустақили рақсӣ пайдо шуданд. Чунин дастаҳо дар Иттифоқи Шӯравӣ бармаҳал тавлид ёфтаанд. Машҳуртарини онҳо ансамбли рақси халқӣ (роҳбараш И. А. Моисиев) буд. Ансамбли рақси халқии Гурҷистон роҳбаронаш М. И. Сухушвилӣ ва Н. Ш. Рамишвилӣ, Ансамбли рақси халқии Украина роҳбараш П. П. Вирский буданд. Таҷрибаи онҳо, хусусан дастаи И. Маисиев, барои устодони рақси сахнавӣ як навъ сабақ гардид. Дар нимаи дуоми солҳои 30 рақсҳои халқии тоҷикӣ на танҳо барои ба вучуд омадани рақсҳои сахнавии миллӣ замина гузошанд, балки аз ҳудуди Тоҷикистон берун баромада

санъати рақсии русҳо молдованҳо туркманҳо, ўзбекҳо, қазоқҳо ва дигар халқҳоро ғанӣ гардониданд. Чунончи рақси сахнавии танбозӣ дар барномаи ансамбли давлатии рақси халқии СССР, ки роҳбараш Игор Маисиев буд, ворид гардид. Онро Арес як Исломова, ки соли 1943 ба ин даста ба кор қабул шуд, таҳия намуд. Исломова рақси кордбозиро низ дар ин даста гузошт. Солҳои 70-и қарни 20 раққосаи тоҷик Малика Қаландарова дар дастаи И. Моисиев рақси занонаи кӯлобиро ба сахна гузошт, мутаассифона хунари ӯ дар иҷрои ин рақс очиз буд. Баъдтар рақси тоҷик ба дастаҳои рақси Малдов низ ворид гардид. Рақсҳои халқии тоҷикӣ ва дигар намудҳои театри суннатӣ дар операи «Дараи Дарвоз» - и Л. Б. Степанов, ки соли 1939 дар сахнаи театри давлатии мусикавии ба номи К. С. Станиславский ва В. И. Немирович – Данченко гузошта шуд, истифода гардидаанд. Тирамоҳи соли 1989 дастаи фолклори хунарии Ганчина (роҳбараш хунарманди нотақрор Зафар Нозимов) ба сафари хунари ба кишвари Ҳоланд рафт ва 16 рӯз дар калонтарин шаҳрҳои Амстердам Роттердам ва Гаага хунарнамоӣ намуда, тамошобинонро бо суруд ва рақсҳо шод кард.

Ансамбли давлатии рақсии «Лола» моҳи майи соли 1965 ташкил ёфт. Номи он чанд маъно дорад. «Лола» номи сайри қадимаи тоҷикон буд, ки деҳқонон ид мекарданд ва баҳори пурфайзу баракатро интизор мешуданд. Лола қуваҳои тозаӣ эҷодиёт, ки барои инкишофи санъати рақси ҳозираи тоҷик муттаҳид гаштаанд. Барномаи ансамбл ҳамеша бо сӯтаи рақсии «Сайри Лолаҳо сар мешавад. «Сайри Лолаҳо» аз якҷанд рақси паёпай иборат аст, ки дар онҳо унсурҳои қадимаю ҳозира ба ҳам пайваستاанд. Роҳбари бадеӣ ва ташкилкунандаи ансамбли «Лола» устоди рақс Ғаффор Валаматзода аз уҳдаи ба ҳам пайвастании унсурҳои муҳталифи рақсӣ ба вучуд овардани сӯитаҳои калон мебаромад. Сӯитаҳои рақсӣ тасаввуроти амиқи эҷодӣ – маҳорат ва ҷолокиро тақозо менамояд. Санъаткорони «Лола» ин душворихоро ба осонӣ паси сар мекарданд. 19 майи соли 1979 дар оинаи нилгуни Тоҷикистон дастаи рақсии Комитети давлатии оид ба телевизион ва радиошунавонӣ бори аввал ҳамчун ансамбли «Зебо» баромад кард ва баъдтар мувофиқи натиҷаи конкурси тамошобинон ба он «Зебо» ном дода шуд. Зебо таассуроти пешинаи рақсро шикаст. Пайдо шудани ин дастаи нави рақсӣ кашфиёти бадеӣ дар ҳаёти фарҳангӣ буд. Дар санъати рақси тоҷик равияи нав сар шуд. Ин равияро устоди ин даста Зебо Аминзода ҷорӣ кард. Мутаассифона, баъди Зебо Аминзода то ба имрӯз нафаре ё хунарманде пайдо нашуд, ки як табадулоте дар рақси миллӣ ворид намояд. 4-уми апрели соли 2003 ансамбли тозатаъсиси рақсии бонувони Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нахустин барномаи консертии худро манзур намуд. Худи ҳамин шаб бо пешниҳоди Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон он «Гулрез» номгузорӣ шуд. Дар рақси халқӣ шарт нест, ки ҳаёт чи тавре ки вучуд дорад, айнан иҷро карда шавад. Онро фақат андак рӯҳ бахшидан, шоирона намудан лозим аст. Барои он ки ҳар як ҳаракат суфта ва зебову нозук гардад он бояд ғояи баланду мазмуни аниқ дошта бошад. Муҳимаш он аст, ки рақс хангоми шакли сахнавӣ пайдо намудан аз заминааш канда нашавад, моҳияташро гум накунад. Рақсҳои тозаро на танҳо дар байни халқ, балки дар натиҷаи омӯхтан, ёдгориҳои қадим (мусавараҳо, минатюраҳо) аз осорхона ва китобхона низ барқарор кардан мумкин аст. Рақсҳои қадимаро

азнавсозӣ ва барқарор кардан аз вазифаҳои муҳимми ҳунармандони санъати рақси тоҷик ба шумор меравад. Дастаҳои рақсии мо имкон до-ранд, ки ин анъанаҳоро инкишоф диҳанд. Вақти он расидааст, ки театри касбии рақс созмон дода шавад.

Рақси тоҷик аз зебоӣ саршор аст. Он дар нафосат, рангорангии ҳаракатҳо, салосати ботинию зоҳирӣ, ҳушоҳангии мусиқӣ ва маҳорат зуҳур мекунад. Ин зебоиро ҳамеша бояд дар назар дошт, аз рӯйи он амал кард. Ин зебоӣ дар либос низ мушоҳида карда мешавад. Рақси халқии тоҷикӣ қонуну қоидаҳои худро дорост. Ҳанӯз А. С. Пушкин дар замонаш бо дарду ҳасрат қайд намуда буд: «Мо танбалем кунҷков нестем». Ин фикр ба устодони рақси мо низ тааллуқ дорад. Донишу та-факкур ва ташаббуси онҳо қофӣ нест. Устодони рақси мо ва рисолаҳои тозаӣ доир ба рақси тоҷик таълиф шуда, шавқу ҳавасро пайдо намеку-нанд. Имрӯз дар рақс якрангӣ бештар аст. Ҳар як ансамбли рақсӣ бояд сабку услуби худро доро бошад. Устодони рақс мисли дигар роҳбарони бадеии чорабиниҳои саҳни ҷумҳуриявӣ бе фармон асари нав эҷод карда наметавонанд. Ҳар як рақси нави эҷодкардаи тарроҳи рақс дар натиҷаи ҷустуҷӯ, нияту мақсади муайян заҳмат ва фикронӣ ба вуҷуд меояд. Дар байни чандин ҳайатҳои эҷодӣ ансамбли давлатии хизматнишондодаи рақсии «Лола» бояд намунаи ибрати академияи рақси миллӣ, ганҷинаи баҳтарини намунаҳои рақси миллӣ бошад. Барои он ки Лола намунаи ибрати академияи рақси миллӣ, ганҷинаи беҳтарин намунаҳои рақс гар-дад, ҳайати онро васеъ намуда, толорҳои хурду бузурги рақсиро ба их-тиёри он бояд гузошт. Дар ҳалли масъалаҳои он бояд ёрӣ дод. Даста са-зовори сарварӣ бузург аст. Танҳо устоди баландихтисос метавонад рақсҳои гуногуни миллиро гирд оварда ганҷинаи қадимтарини онҳоро такмил дода, беҳтарин намунаҳои классикии рақси тоҷикиро ба вуҷуд орад, он чизеро, ки ба рақси халқӣ бегона аст, гирифта партояд, аз рақсҳои якранг даст кашад, маҳорати раққосаро ба дараҷаи баланди касбӣ бардорад. Вақти он расидааст, ки дар заминаи ансамбли «Лола» театри касбии миллии рақси тоҷик сохта шавад. Дар роҳи эҷодгардидаи рақси тоҷик, маҳфуз доштани обуранги такрорнашавандаи миллии он на танҳо ансамбли «Лола», балки ҳамаи дастаҳои касбии рақсӣ ва гуруҳҳои худфаъолияти низ ғамхорӣ зоҳир намоянд [6, с. 480].

Адабиёт

1. Бренштам, А. Н. В горах и долинах Памира и Тяньшаня. – М., 1954. – С. 263-304.
2. Фарҳанги мухтасари «Шоҳнома». – Душанбе: Адиб, 1992. – С. 434.
3. Чалолитдини Румӣ. Девони Кабир. – Душанбе: Адиб, 1999. – С. 14.
4. Чомӣ, А. Лайлӣ ва Мачнун. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 40.
5. Швердин, М. Танцы Средней Азии. – Москва, 1928. – С. 77.
6. Якубовский, А. Ю. Живопись древнего Пенджикента: археоло-гический экспедиции. – М.: АН СССР, 1950. – №5. – С. 480.

Иброхимов К.

ОТ ОСОБЕННОСТЕЙ ТАДЖИКСКОГО ТАНЦА ДО СОЗДАНИЯ ТАНЦЕВАЛЬНЫХ АНСАМБЛЕЙ

В статье рассматриваются особенности таджикского танца, формирование танцевальных ансамблей и процесс формирования национального танца. Таджикский танец имеет древнюю историю, отражающую жизнь, национальные обычаи и традиции, духовный мир и национальное мышление каждой эпохи. Черты таджикских народных танцев многочисленны, но они характеризуются мудростью, элегантностью, смыслом и энергией, характеризуются особенностями движениями рук, плеч, бровей, движениями лица и жестами. Таджикское танцевальное искусство продолжалось в течении веков, и его нить никогда не нарушалась.

В советское время были созданы песенные и танцевальные коллективы, которые заложили основу для развития таджикского танца и формирования танцевальных коллективов. В этот период лучшие образцы таджикского танца были внедрены в танцевальные коллективы советских республик. В мае 1965 года был создан государственный танцевальный ансамбль «Лола» под руководством Г. Валаматзода. Этот ансамбль, положивший начало созданию танцевальных коллективов «Зебо» и «Гулрез», сыграл важную роль в развитии таджикского танцевального искусства.

Ключевые слова: танец, танцовщица, танцевальный коллектив, мастерство, сцена исполнительское мастерство, искусство, мастерство, развитие.

Ibrohimov K.

SOME SPECIFICATION OF THE TAJIK DANCE AND ESTABLISHMENT OF THE DANCING GROUPS

In this article were discussed the problem of Tajik dances, establishment of the dancing groups and the process of folk dance development. Tajik traditional dance has old history and during the epochs reflected the worldview, thoughts, traditions, spirituals, cultural and social values. Tajik dances have many specifications, but the content, beauties, sensitives are expressed through hands, shoulders, eyebrows, foot, body move and mimics.

In the Soviet period were established dance groups which put their contribution in the development of Tajik dance and establishing other dancing groups. In this period some Tajik traditional dances were included to the repertoires of Soviet dancing ensembles. In May 1965 was established the State dancing ensemble «Lola» heading with master of dance Ghaffor Valamatzoda. This ensemble put basis for establishing further dancing ensembles such «Zebo» and «Gulres» and put its contribution for the development of Tajik dancing art.

Keywords: Tajik dance, dancer, dancing ensemble, specification, development, scene, performance, art, skills.

ТДУ 002+05+07+9Точик+008+37Точик

Муродов М.,
Кутбиддинов А.

НИГОҲЕ БА РЎЗНОМАҲОИ «ЗАРАФШОН» ВА «ФАЙЗИ ЗАРАФШОН»

Дар таҳқиқот ҳолати имрӯзаи ду наирияи водии Зарафшон «Зарафшон»-и шаҳру ҷамоатҳои Панҷакент ва «Файзи Зарафшон»-и ноҳияи Айни мавриди таҳлилу арзёбӣ қарор гирифтааст. Муаллифон дар заминаи мушоҳида, омӯзиши бастаҳои рӯзномаҳо ва пурсишҳои сотсиологӣ, ки тавассути сафари хидматӣ ба анҷом расонидаанд, вазъу ҳолат ва имконоту шароити кори идораи ду наирияи даврии водии Зарафшонро муайян намуда, ба мундариҷаи онҳо аз назари журналистикаи касбӣ баҳо додаанд.

Омӯзиши ва таҳлилҳои муқоисавӣ нишон медиҳад, ки наирияҳои «Зарафшон» ва «Файзи Зарафшон» дар шароити мушкили кӯҳистон фаъолиятшонро идома дода, рисолати худро дар бобати инъикоси ҳаёти маҳал ба қадри имкон иҷро мекунанд. Дар фаъолияти ин наирияҳо умумиятҳо ба назар расанд ҳам, аз нигоҳи мавзӯӣ ва мундариҷа наирияи «Зарафшон» бартарӣ дорад. Наирияи «Зарафшон» ба проблемаҳои иҷтимоии маҳал тавачҷуҳ намуда, дар инъикоси онҳо муҳбирони ҷамоатиҳо бештар ҷалб менамояд.

Бо сабаби фосилаи тӯлонии ҷоп ва наири номунтазам ин наирияҳо аз маводи адабӣ бештар истифода мекунанд.

Калидвожаҳо: *матбуоти даврӣ, наирияҳои маҳаллӣ, инкишоф, «Зарафшон», «Файзи Зарафшон», таҳлил, баррасӣ, хусусият, муҳбир, мавзӯӣ, мундариҷа, ороши, фаъолият.*

Зарафшон яке аз водии зебоманзари Тоҷикистон буда, як шаҳр ва ду ноҳияро дар бар мегирад. Шаҳри бостонии ин водӣ Панҷакент аст, ки 14 ҷамоати деҳот (Амондара, Вору, Ёрӣ, Косатарош, Лоик Шералӣ, Моғиён, Рӯдакӣ, Саразм, Сӯчина, Халифа Ҳасан, Хурмӣ, Фароб, Чинор, Шинг) низ тобеи он мебошанд. Аҳолии Панҷакент асосан тоҷиконанд, аммо дар он ҷо ўзбекон ва намояндагони дигар миллатҳо низ кам нестанд.

Ҷамоати деҳоти Панҷакент аз 160 деҳа иборат мебошад. Нуфузи аҳолии он ҳудуди 290 ҳазор нафарро ташкил медиҳад.

Наирияи ин минтақа – «Зарафшон» ном дорад, ки куҳантарин рӯзномаи маҳаллии ин водӣ маҳсуб меёбад. «Зарафшон» на танҳо дар водӣ ва ҳудуди вилоят, балки дар миқёси ҷумҳурӣ дар қатори наирияҳои муваффақи маҳаллӣ қарор дорад. Ин андеша ба он вачҳ аст, ки дар матолиби наирия касбият ва завқи эҷодӣ бештар эҳсос карда мешавад. Мундариҷаи он набзи маҳалро нишон дода метавонад. Наирия аз нигоҳи қувваи эҷодӣ ва теъдоди нашр дар тамоми марҳилаҳои инкишофи худ неруманд будааст.

«Зарафшон» аз моҳи майи соли 1932 нашр мешавад. Он дар тамоми давраҳои фаъолиятш як маротиба тағйири ном кардааст. Дар ибтидо бо номи «Коммунисти Панҷакент» ба фаъолият шурӯъ намуда, аз

соли 1962 номи «Зарафшон»-ро гирифтааст, ки то кунун бо чунин ном ба таъб мерасад. Рӯзнома пойдевори устувори рушд доштааст. «Фосила ва теъдоди чопаш дар марҳалаҳои инкишофи чома гуногун будааст. Дар солҳои 1930-1940 номунтазам аз 1000 то 4000 нусха, 1970-1980 ҳафтае се маротиба: рӯзҳои сешанбе, панҷшанбе, шанбе дар ҳаҷми 4 саҳифа бо теъдоди 16 100 нусха нашр шудааст. Солҳои 1990 бо теъдоди 17 900, соли 1991 бо теъдоди 15 501 нусха, соли 1992 бо теъдоди 10 068 нусха, соли 2005 бо теъдоди 1 682, соли 2006 бо теъдоди 2 510 нусха ба таъб расидааст» [2, с. 38].

Дар ташаккул ва таҳаввули нашрия дар давоми даҳсолаҳо нақши муҳаррирон ҳамеша ҷашмас мебошад. Аз оғози таъсиси нашрия то имрӯз зиёда аз 20 нафар муҳаррир қори рӯзнома пеш бурдаанд ва муҳаррири имрӯзаи он аз ҷумлаи роҳбаронест, ки солҳои тӯлонӣ фаъолияти муваффақонаи нашрияро ба роҳ гузоштааст. Тавре дар қомуси «Матбуоти маҳаллӣ» омадааст: «муҳаррири аввалини он А. Отахонови исфарағӣ будааст. Аз шумораи 22 январи соли 1935 Исроил Ҳамдамов вазифаи сармуҳарририи нашрияро ба дӯш гирифтааст. Баъдан Р. Тоҳирӣ (январ то июни 1935), А. Ҷӯраев (июни соли 1935 то майи 1936), О. Турдизода (майи 1936 то марти 1937; декабри 1939; 1941), Ҷӯраев (марти 1937 то сентябри 1937), Фарамов (сентябри 1937 то июни 1938), А. Қаҳҳоров (августии 1938 то декабри 1939), Исҳоқов (1940), Б. Раҳимов, И. Усмонов, А. Файёзов, И. Ҳамдамов, Н. Бобобеков, Ҷ. Ашӯров (1950 – августи 1954; марти 1959 то 5 майи 1962), Н. Курбонов (то ноябри 1956), М. Қиёмов (декабри 1956 то марти 1959), З. Насриддинов (1966 – июни 1968), Р. Алиев (июли 1968 то апрели 1972; марти 1974 то 1983) ва дигарон сармуҳаррири рӯзнома будаанд. Аз соли 1983 инҷониб (2017) Лукмон Курбон ин вазифаро ба дӯш дорад» [2, с. 38].

Дар тӯли солҳои гуногун даҳҳо нафар дар ин нашрия фаъолияти касбӣ намуда, садҳо нафар ҳамкорӣ доштаанд. Махсусан, муҳбирони ҷамоатӣ дар ҳама марҳилаҳои инкишофи нашрия дар пурмазмун ва рангоранг гардонидани мундариҷаи рӯзнома нақши бузург доштаанд. Ин ҳамкориҳо дар шаклирии мактаби тарбияи адибону қаламкашон замина фароҳам овардааст: «Рӯзнома дар ташаккули эҷодии як зумра нависандагону шоирон, рӯзноманигорон чун Файзулло Ансорӣ, Лоик, Убайд Раҷаб, Бобо Насриддинов, Сорбон, Отаҳон Латифӣ, Баҳманёр, Камол Насрулло, Абдураффеъ Рабиев, Юнус Юсуфӣ, Шарофиддини Рустам, Яҳё Мавлонов, Эҳсон Субҳонов, М. Суғдзод ва дигарон нақши бориз гузоштааст» [2, с. 40].

Имрӯз шароит ва фаъолияти ин рӯзнома чандон бад нест. Идораи он дар паҳлуи чапи бинои Ҳукумати ноҳия воқеъ гардида, аз утоқи сармуҳаррир, котиба, ҳайати эҷодӣ ва муҳосиб иборат аст. Ҷарчанд бино кӯҳна аст, аммо он тозаву озода буда, бо мизу курсӣ ва таҷҳизоти қорӣ таъмин мебошад. Дар идораи нашрия 8 нафар: сармуҳаррир, котиба, котиби масъул, қоранди техникӣ 3 нафар рӯзноманигор ва муҳосиб фаъолият мекунанд. Идораи нашрия бо 3 компютер ва як принтер, ки соли 2011 аз ҷониби Вазорати фарҳанги ҚТ дода шудааст, таъмин мебошад. Нашрияи «Зарафшон» 10 октябри соли 2002 таҳти рақами бр-19 дар идораи нотариалии ш. Панҷакент ва зери рақами 138 дар Вазорати фарҳанги ҚТ ба қайд гирифта шудааст.

Дар гузашта нашрия матбааи худро доштааст, ки имрӯз он фурӯхта шуда, ба редакция иртиботе надорад. Рӯзнома моҳе як маротиба (2 шумора якҷо) бо теъдоди 3500 нусха дар шаҳри Душанбе чоп мешавад. Он мустақиман ба интернет пайваст нест, аммо баъзе кормандон аз модем истифода мекунанд. Дар утоқи сармуҳаррир шумораҳои пешинаи нашрия дар шакли бастаҳои алоҳида, ба истиснои солҳои 1950, пурра нигоҳ дошта шудааст, ки барои шиносӣ ва истифода имкони хуб аст.

Дар гузашта рӯзнома ҳаққи қалам доштааст, имрӯз имкони пардохти ҳаққи қаламро надорад. Буҷаи асосии нашрия аз ҳисоби обуна буда, барои эълону рекламаҳои хурд маблағи камтар рӯёнида мешавад. Нашрия аз нигоҳи амалӣ дар тарбияи шогирдони ҷавон саҳм дорад. Ҳар сол ба идораи рӯзнома муҳассилини факултаву шуъбаҳои рӯзноманигории донишгоҳҳои кишвар, баҳусус Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба таҷрибаомӯзӣ меоянд. Соли ҷорӣ 3 нафар таҷрибаомӯз ба идораи нашрия омадааст, ки 2 нафарашон аз ДМТ мебошанд. Ҳарчанд кормандони нашрия аз сатҳи дониш ва қобилияти нигорандагии таҷрибаомӯзон қаноатманд нестанд, аммо то ҳади имкон кӯшиш мекунанд, ки ба онҳо ёрӣ расонанд.

Нашрия бо аҳли ҷамоатчиғӣ, баҳусус муаллимон ҳамкориҳои хуб дорад. Ҳарчанд омаду рафти мардум ба идораи нашрия ва эътимоди онҳо мисли давраҳои пешин нест, аммо баъзан барои тақсими нодурусти замин, масъалаи расмӣ гардонидани манзил ва дигар масъалаҳои иҷтимоӣ мардум ба идораи нашрия муроҷиат мекунанд ва ба ҳалли мушкилоташон ёрӣ мецоҳанд. Мувофиқи иттилооти сардабири нашрия як қисми муайяни захираи маводро мактубҳои шаҳрвандон ташкил медиҳанд. Имрӯз кормандони нашрия – Луқмон Қурбонов, Фотехҷон Қурбонов, Фирӯза Баҳриддинова, Хайринисо Баҳриддинова, Абдуҳошим Абдурахмонов (бахши ўзбекӣ) кори рӯзномаро пеш мебаранд.

Анъана ва иқдоми неки нашрияи «Зарафшон» он аст, ки дар даромадгоҳи идора баннере овехта шудааст, ки нашрияро муаррифӣ мекунад. Аз он аввалин маълумотҳоро гирифташ мумкин аст. Аз ҷумла маълум мегардад, ки рӯзнома имрӯз бо 21 нафар собиқадорон, 36 нафар мухбирони ҷамоатӣ ва 8 нафар муҳаррирони собиқи худ ифтихор мекунад.

Аз нигоҳи мундариҷаву мавзӯӣ нашрия дар қиёс бо рӯзномаҳои ноҳиявӣ гуногунрангу ҷолиб мебошад, ки аз завқи баланди эҷодӣ доштани муаллифон дарак медиҳад. Ҷанбаи иҷтимоии матолиб дар сатҳи маълуму мусбат нигоҳ дошта мешавад. Барои тақвияти ин гуфтаҳо ва ҳамзамон ошкор намудани баъзе паҳлуҳои дигар чанде аз шумораҳои соли 2019-ро ба таври интихобӣ дида мебароем.

Рӯзномаи «Зарафшон» саҳифаи махсуси «Маърифати экологӣ» дорад, ки он проблемаҳои ҳифзи муҳити зистро фаро гирифта, сари чанд вақт ба нашр мерасад. Ҷунончи дар мақолаи «Ҳифзи муҳити зисти ҳозиразамон чист?» (2019.– 12 июл), ки аз ҷониби кормандони шуъбаи ҳифзи муҳити зисти ҳукумати шаҳри Панҷакент иншо гардидааст, доир ба аҳамияти ҳалли ин проблема дар шароити имрӯза баҳс карда шудааст. Мақола ҷанбаи илмӣ ва назарӣ дошта, як саҳифаи пурраи рӯзномаро ишғол намудааст. Истифодаи ду акси рамзӣ дар он саҳифа боиси ҷолибияти зоҳирӣ шудааст. Маълум аст, ки ҷунин мавод бештар

хусусияти фармоишӣ доранд ва ба ваҷҳи як навъ ҳисобот нашр мешаванд.

Аз мутолиаи мақола бармеояд, ки муаллифон мақсади худро дар така ба маълумотҳои илмӣ ифода кардаанд. Шарҳи мафҳумҳои «экологияи кишоварзӣ», «экология ва кайҳонавардӣ», «экологияи тиббӣ», «экологияи иқтисодӣ», «экологияи геологӣ» ва амсоли ин ба ин далолат мекунад. Агар муаллифон аз ҳаёти экологии шаҳру ҷамоатҳои Панҷакент мисолҳои мушаххас оварда бо шарҳу тввзеҳ таҳлил мекарданд, хусусияти оммавии матлаб бештар ва ҷанбаи иттилооти он баландтар мегардид. Он чи дар мақола омадааст хонанда аз дигар сарчашмаҳои иттилоотӣ пайдо карда метавонад. Ҳамбастагӣ ва робита ба проблемаҳои маҳаллӣ дар матн вучуд надорад.

Дар шароити имрӯз нашрияҳои маҳаллӣ маҷбур ҳастанд, ки барои таъмини шароити молиявӣ аз усулҳои мухталифи дарёфти сармоя истифода кунанд. Дар ин бахш ғайб будан боис мешавад, ки нашрияи шароити иқтисодиву молиявӣ худро беҳтар намояд. Маблағҳои ҷудонамудаи ҳукуматҳои маҳаллӣ, Вазорати фарҳанг ва обуна барои ба таври шоиста ба роҳ мондани кори рӯзнома басанда нестанд. Ин заиф будани пояи молиявӣ нашрияҳоро нишон медиҳад. Албатта, рӯзномаҳои маҳаллӣ мехоҳанд роҳи ҳалли ин проблемаро дарёбанд, аммо кам андар кам онҳо ба ин муваффақ шудаанд. Нашрияи «Зарафшон» дар ин бахш талошҳо дорад. Дар ин замина нашрия аз чопи эълону рекламаҳои марбут ба ҳаёти шаҳрвандони ноҳия зери рубрикаи «Эълон» истифода мекунад. Ин гуна рекламаҳо баъзан васеъ мешаванд ва дар алоҳидагӣ ба воситаи сарлавҳаю матн ин ё он масъалаи умда тарғибу ташвиқ карда мешавад. Масалан, дар унвони яке аз ин эълонҳо чунин мазмун ҷой дода шудааст: «Маркази дастгирии занони танҳо «Нури умед» дар ҳамкорӣ бо Ташкилоти байналмилалӣ «Миссияи Шарқ» барои ишғоли вазифа озмун эълон менамояд» (2019. – 12 июл). Сарлавҳа алақай маълумотномаи кутӯҳ гаштааст ва матни иловашуда онро пурра месозад. Дар қисми дигари ин саҳифа бо номи «Эътибор надорад» 45 эълон нашр шудааст. Ин эълонҳо ҳаҷман хурд буда, бештар 2-3 сатрианд. Дар гӯшаи дигари ин саҳифа 6 таъзия нашр шудааст. Дар маҷмӯъ дар ин саҳифа 51 эълони хабармонанд ва як реклама нашр гардидааст. Навад фоизи эълону рекламаҳо ба ҳаёти маҳал иртибот доранд.

Дар зери рубрикаи «Меҳнати кӯдак» матни «Иттилоии Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шугли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба баргузории Рӯзи умумичаҳонии мубориза бо меҳнати кӯдак» (2019. – 25 июн) нашр гардида, аз нисф зиёди саҳифаро фаро гирифтааст. Дар он ҷанбаи маълумотӣ ғолиб аст. Ба назар чунин мерасад, ки ин мавод таҳияшуда аст, зеро дар он хуна ва маҳорати журналистӣ ба назар намерасад. Оханги фармоишиву рекламавиаш бештар аст. Дар ҳамин саҳифа ду матлаби дигар – «Ғофил намонед: сағҳо ҳамла мекунанд» ва «Арзи сипос» нашр гардидааст, ки ба ҳаёти кӯдакон нигаронида шудаанд. Агар дар матлаби аввал аз рафтору хулқи шоистаи наврасон ҳикоят карда шавад, матлаби дуюм дар бораи хатаре навишта шудааст, ки ба он бештар кӯдакон гирифта мешаванд.

Саҳифаи «Чашнвора» бо фаро гирифтаи се матлаб ва се акс диққатрабову хонданӣ гардидааст. Ороишот ва тарзи ҷобачогузории маводҳо намуди зоҳирии саҳифаро зебо гардониданд. Аз нигоҳи мазмун

низ мақолаҳо хубанд. Махсусан, лавҳаи «Шунидан кай бувад монанди дидан» (2019. – 25 июл), ки маҳсули қалами сокини деҳаи Зарриндуди ҷамоати Амондара Толиб Саъдуллоев мебошад, хел ҷолиб аст. Муҳимтарин аломати нигошта он аст, ки дар он ҷузъиёти умдаи фазо ва вақти эҷодӣ намудор шудааст. Дар ин матлаб муаллиф аз сафари ба шаҳрҳои Самарқанд ва Тошканд анҷомдодааш нақл мекунад. Навишта сужаи хурд ва банду бастаи махсус дорад. Фабулаи он ба мавзӯи асосӣ бидуни таҳлилу ташреҳ ҷаззобият бахшидааст. Дар автовокзали шаҳри Тошканд мурочиати муйсафед бо забони тоҷикӣ, ки «Писарам, пурсидан айб нест, шумо меҳмонед, аз кучо меоед» воқеияти муҳимми рӯз аст, ки онро муаллиф хеле хуб ба қалам додааст. Таклиф ба меҳмонӣ ва дар хонаи муйсафед дидани девони Рӯдакиву Лоик ба нигошта маънии беш бахшидааст. Дар роҳи Тошканд ба назар расидани овезаҳои «Хуш келибсиз» ва «Хуш омадед» аз эҳёи дӯстии халқҳои тоҷикӣ ва узбек ишора мекунад. Дар концерти Шералӣ Ҷураев иштирок кардани Толиб Саъдуллоев ва қиссаи соҳиби чипта шудани ӯ низ ҷолиб аст. Як бародари узбек чун мефаҳмад, ки меҳмони тоҷикистонӣ чипта надорад, ба зудӣ ба ӯ чипта ёфта медиҳад ва мегӯяд: «...мо аз меҳмонони тоҷикистонӣ пул намегирем, ба шумо тухфа!». Дарёфти чунин саҳнаҳои муассир ва диққатҷалбкунанда аз ҷониби муаллиф гувоҳи завқи баланди эҷодӣ доштани ӯст. Банду бастаи саҳнаҳои мувофиқ ва таъсирбахшу пурқунандаи мавзӯи вазифаи ремаркаҳоро ба дӯш гирифтаанд. Дарёфти чунин саҳнаҳо ба маротиб беҳтаранд, аз суҳанони умумӣ ва қолабии обшуста ки хонанда чандон майли мутолиаи онҳоро надорад: «Баранда, ки духтари қашанге буд эълон кард: Ҳофизи хизматнишондодаи Ҷумҳурии Ўзбекистон ва Ҳофизи халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон Шералӣ Ҷураев ба саҳна мебарояд». Маълум аст, ки унвони Ҳофизи халқиро ба Шералӣ Ҷураев маҳз Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон сазовор донистааст. Муаллиф ин қадрдонихоро на бо суҳанони такрору обшуста, балки бо зикри мисолҳои возеҳи рӯз ба қалам додааст, ки аҳаммияти муҳим доранд.

Дар мақолаи корманди рӯзнома Д. Самеҳова – «Сарвати бебаҳо» (2019. – 25 июл) ваҳдати дӯстии тоҷикон васф гардидааст. Муаллиф ба гузаштаҳои таърихӣ начандон дур назар афканда, Хучанду Душанберо бо ду даҳсолаи қабл аз имрӯз киёс намуда, мулки сабзу хурраму ободшавандаи моро ба бихишт монанд мекунад. Ӯ даҳшати рӯзҳои гузаштаро мазаммат ва хушбахтиву саодати имрӯзаи халқи тоҷикро васф мекунад. Дар ин нигошта пафос дар дараҷаи баланд қарор гирифта бошад ҳам, ҷузъиёти таҳлилий рӯҳи иҷтимоии навиштаро дар тавозуни муайян нигоҳ доштааст.

Мақолаи мудирӣ шуъбаи таърихӣ осорхонаи ба номи Рӯдакии шаҳри Панҷакент М. Ғаниева бо номи «Шукри ватани ободу озод» (2019. – 25 июл) ба мавзӯи дӯстиву рафоқат бахшида шудааст. Ҷузъиёти созиандаи ин матнро тарғиби идеологӣ ташкил медиҳад, ки шомили якчанд самт аст. Дар он тарбияи ҷавонон масъалаи меҳварӣ мебошад. Бе назорат гузаштани ҷавонон ва хавфи гаравидани онҳо ба ҳар гуна ҳизбу гурӯҳҳои хатарбор аз ҷониби муаллиф махсус таъкид карда шудааст. Ҳарчанд дар мақола умумигӯӣ кам нест, аммо муаллиф бо назардошти мавзӯи рӯз будани масъала фикрашро баён карда, бо оҳанги хитобаву шиор масъалаи терроризму нифоқро матраҳ намудааст.

Дар шароити имрӯза гуногунии саҳифаҳо, суратҳо, маводи ҳаҷман хурд ба завқи аудитория нисбатан мутобиқ гаштааст. Саҳифаҳои шабакаҳои иҷтимоӣ чунин хусусият доранд ва рӯзномаҳо низ барои дар ин рақобат ғайб будан аз чунин усул истифода кардан меҳоянд. Албатта, ин таъинот бештар ба рӯзномаҳои хос шуда метавонад, ки шумораи саҳифаҳои зиёдтар ва ҷопашон фавритар аст. Қатъи назар аз маҳдудиятҳо (риоя нашудани фаврият ва кам будани шумораи саҳифаҳо), усули хуби нашрияи «Зарафшон» он аст, ки барои ҳар як мавзӯи саҳифаи хос дорад. Унвонгузори дар саҳифаҳо ба воситаи ҳуруф ва рамзи аксҳои алоҳида боис гардидааст, ки то як андоза ороишоти рӯзнома таъмин карда шавад. Саҳифаҳо мавзӯотро мушаххас менамоянд ва ин як нави роҳнамоӣ барои хонанда мешавад. Ба таври мисол саҳифаҳои «Мадади Сино», «Амният», «Ҳисобот», «Иқтисод», «Чорсӯ», «Чашнвора», «Волияти қонун», «Ҳамкорӣ», «Фуруғи андеша», «Ҳунари мардум» ва амсоли ин, ки ҳар кадом бо фарогирии масъалаи мушаххас ба хонанда дар робита қарор мегиранд. Таҳқиқ нишон дод, ки шумораи бештари маводи ин саҳифаҳо матолиби таҳияшуда ташкил медиҳад. Аммо ин чараён ва хусусият ягонаву доимӣ нест. Масалан дар саҳифаи «Иқтисод» дар мақолаи Илём Исмоилов таҳти унвони «Барномаи давлатии рушди геология амалӣ мегардад» (2019. – апрел) мавзӯи муҳимми рӯз дар робита ба манфиати сокинони водӣ баррасӣ гардидааст. Муаллифи мақола дар бораи конҳои маъдани кӯҳистони Зарафшон нақл мекунад, ки барои хонандаи рӯзнома ҷолибу муҳим мебошад. Ҷузъиёти хабарии мақола дар доираи факту аснод асоснок гардидааст, ки барои хонанда ҳамчун навгонӣ намо мегардад. Аз мутолиаи ин мавод хонандаи рӯзнома мефаҳмад, ки конҳои маъдани диири ӯ «Тайнура», «Конҷоч», «Саримат», «Зиндобут», «Ғузн», «Исташон», «Саврсой» дар ҳолати коркард қарор доранд. Дар ин самт талаботи иқлими иттилоотӣ (иёкоти авзои маҳал) иҷро мегардад. Дар ҳақиқат рӯзномаи маҳаллӣ «минбарест, ки маҳз тавассути он авзои маҳал баён карда мешавад» [1, с.16]. Муаллифи мақола ба масъала ҳамчун мутахассис муносибат намуда бошад ҳам, факту рақамҳои зиёд ва элементҳои химиявӣ ба таври содаву фаҳмо ташреҳ гардидаанд. Ҳамчунин аксҳои марбут ба навишта истифода шуда то андозае кимати онро афзудаанд.

Панҷакент ҳамчун минтақаи сайёҳӣ нуфуз дорад. Чашни дар пешстодаи Сразми бостонӣ бозгӯи он аст, ки ин диир барои ҷаҳониён бештар муаррифӣ мешавад. Ба рӯйхати ёдгориҳои ЮНЕСКО дохил гардидани Саразм мучиби он мешавад, ки дар ояндаҳои наздик Панҷакент дар сарҳати мавзӯҳои таърихӣ ҷаҳон қарор гирад. Вобаста ба ин масъала нашрияи «Зарафшон» пайваста матолиб ба нашр мерасонад. Кӯшиш карда мешавад, ки дар ҳар як шумора доир ба ин мавзӯи матлабе ба таъби расонда шавад. Чунин матолиб дар аксар маврид дар саҳифаи аввали нашрия ҷо дода мешавад. Ағлаби нигоштаҳо оҳанги тарғибиву ташвиқӣ доранд. Дар онҳо моҳият ва аҳамияти чашни 5500-солагии Саразм ташреҳ гардида, сокинони ноҳия ба ободкориву меҳнати садоқатмандона даъват карда шудаанд. Аз мазмуни ин силсилаи мақолаҳо бармеояд, ки Саразм шиносномаи бузурги шаҳри Панҷакент буда, таърихӣ зиёда аз панҷазорсолаи он асолати бузург доштани миллати тоҷикро мефаҳмонад.

Яке аз хонотарин саҳифаҳои рӯзнома «Чашнвора» мебошад. Дар ин саҳифа бо назардошти иду маросимҳо ва чашнҳои бузурги миллӣ матолиби ҷолиб манзури хонандагон мегардад. Чунончи дар шумораи наврӯзӣ. Дар ин шумора бо хуруфи андозаи махсус ва чашмрас дар сархати матолиб ба сифати эпиграф чунин омадааст: «Эй ватан ҳар рӯзи ту Наврӯз бод» (2019. – 19 март). Мақолаҳои Маҳмадалӣ Мирзоалиев – «Чӯб дар панҷаи хунар сабзад» ва Зиёбой Ҷалилов – «Расму оин ва анъаноти наврӯзӣ», ки дар зери ин эпиграф қарор гирифтаанд, рӯҳияи идоиҳои наврӯзӣ доранд. Дар ин навиштаҳо мавқеи муаллифон фаъол буда, муносибати таҳлилӣ равшантар аст. Дар нигоштаҳои «Гул рамзи шодмонист» ва «Васфи бунёдгузори Наврӯз» рӯҳияи адабӣ баландтар аст. Истифодаи якҷанд акси баҳору Наврӯз хусни зоҳирии саҳифаро таъмин кардааст. Дар ҳамин шумораи рӯзнома матолиби дигар бо номҳои «Ҷамватан наврӯзи ту пирӯз бод», «Наврӯз рамзи фарҳанги маънавии ҷаҳон», «Шукрона», «Наврӯзгоҳи Қайнарро обод бояд кард», «Ҷашни мардумӣ» шукӯҳу шаҳомати ҷашни Наврӯзро бозгӯ намудаанд.

Мавзӯоти нашрия якрангу якмаром нест. Як назари иҷмоӣ ба шумораҳои соли 2019 бозгӯи он шуд, ки рӯзнома аз нигоҳи таъмини мавод танқисӣ надорад. Ба ин, пеш аз ҳама, муаллифони фаъолу доимӣ мусоидат кардаанд. Урунбой, Раҳимов, Хушдили Абдулғаффор, Муфаззали Аҷамрод, Ибодулло Рачабов, Гулпарӣ Шарифова, Нуралӣ Дусталиев, Абусамӣ Ортиқов, Салим Шарофов, Раъно Насриддинова, Нуралӣ Сатторов, Акмал Шодиев, Ҳамид Шодиев, Исмаи Шарифӣ, Усмонҷон Эшонқулов ва дигарон аз муаллифоне мебошанд, ки бо рӯзнома ҳамкориҳои кавӣ доранд. Дар баробари ин дар саҳифаҳои нашрия матолибе, ки ба қалами мутахассисон ва кормандони соҳаҳои мухталиф: кормандони суд, прокуратура, БДА, хифзи мухити зист, беморхонаҳо, қасри фарҳанг, мактабу маориф, собиқадорони меҳнат ва амсоли ин марбутанд кам нест.

Чунин ба назар мерасад, ки таҷрибаи бой ва малакаву хунари эҷодии сармуҳаррир дар пешрафти қори рӯзнома мусоидат кардааст. Сардабири нашрия Луқмон Қурбонов ҳамчун адиб ва рӯзноманигори бо таҷриба дар баррасии матолиби дорои ҷанбаи иҷтимоӣ нақши муҳиму чашмрастар дорад. Ӯ бештар ба навиштани очерку мақолаҳои таҳлилӣ майл дорад, назараш интиқодӣ аст. Мавсуф дуруст дарк кардааст, ки: «Мардум ҳоло бештар шабақаҳои иҷтимоиро истифода мекунанд. Аз ин рӯ, як қисми мардум рӯзнома намехонанд» (пурсишномаи рақами 15). Ҷамзамон аз рӯи посухҳои сармуҳаррир хулосаи дигар ба вучуд меояд, ки шабақаҳои иҷтимоӣ бештар рисолати андармонсозӣ доранд ва аҳли ҷомеа ба сухани матбуот бештар бовар мекунанд.

Ба саволи «Барои чопи нашрия аз имкониятҳои сармояи иловагӣ истифода бурда мешавад?» сармуҳаррир аз таваҷҷуҳ надоштани ҳукумати маҳаллӣ таъкид намудааст: «Соли 2018 аз шуъбаи молия 18 ҳазору 198 сомонӣ барои рӯзнома маблағ доданд. То ҷое медонем ин маблағҳоро Вазорати фарҳанг ҷудо мекунад. Мақомоти иҷроия ягон сомонӣ маблағ ҷудо накардааст». Ба назари сармуҳаррири нашрия имрӯз бо маоши 800-900 сомонӣ ягон журналисти маълумоти олидор дар рӯзнома қор кардан намехоҳад. Ба телевизион таъя қардану «таваҷҷуҳ надоштан ба матбуот» аз ҷониби масъулон, дардовар ҳисобида мешавад.

Аз омӯзиш ва таҳлилу таҳқиқи иҷмолии «Зарафшон» чунин натиҷагирӣ қардан мумкин аст, ки нашрия нуфуз ва анъанаҳои худро дар

андозаи маҳдуд бошад ҳам, нигоҳ доштааст. Аз нигоҳи мазмуну мухтаво он дар қиёс бо аксар нашрияҳои маҳаллии кишвар афзалият дорад. Мардуми деҳот ба нашрия таваҷҷуҳ доранд. Аксари мактубҳое, ки мардум ба идораи рӯзнома ирсол менамоянд, ба нашр расонида мешавад.

Нашрияи дигари ин водӣ «Файзи Зарафшон»-и ноҳияи Айнӣ аст, ки қаблан бо номи «Меҳнат» интишор мегардид.

Ноҳияи Айнӣ дар қисми болооби дарёи Зарафшон ва Фондарё воқеъ буда, масоҳаташ 5,2 ҳазор км² мебошад. Ин ноҳия «21 ноябри соли 1930 ташкил ёфта, то соли 1930 ба волостҳои Фалғар ва Искандара дохил мешуд. Солҳои 1930-1955 Заҳматобод ном дошт, 26.01.1955 номи Айниро гирифт. 04.01.1963 ба ноҳияи Панҷакент ҳамроҳ карда шуд, аз 06.01.1963 чун ноҳияи мустақил арзи вучуд мекунад» [5, с.234].

Ноҳия аз 7 ҷамоати деҳот: Айнӣ, Анзоб, Дардар, Урметан, Фондарё, Шамтуч ва ҷамоати шаҳраки Зарфшон иборат аст. Дар ноҳия ёдгориҳои таърихии зиёде чун оромгоҳи Нақибхон Туғрал (деҳаи Зосун), Шамси Табрзӣ (деҳаи Вешаб), Абулқосими Гургонӣ (Урметан), Хоҷа Исоқ (Махшевад), Қалъаи Сарвода (шаҳраки Зарафшон), Гардани Ҳисор (деҳаи Искодар), Қалъаи Муғ (деҳаи Кум), Меҳроб (деҳаи Искодар), Ҳати Лангар (деҳаи Сангистон) ва ғайра мавҷуданд, ки аз гузаштаи таърихӣ ва гузаргоҳи бузургон будани он далолат медиҳанд.

Рӯзномаи «Файзи Зарафшон» ба тозагӣ номи худро иваз карда, имрӯз дар давоми моҳ як, ё ду маротиба нашр мешавад. Нашрия ҳамчун яке аз рӯзномаҳои куҳансоли ноҳиявӣ дар оғози солҳои сиёми асри гузашта таъсис ёфтааст: «Он соли 1934 ҳамчун нашрияи Кумитаи иҷроияи Шӯрои намояндагони халқи ноҳияи Заҳматобод зери унвони «Барои ҷорподории сотсиалистӣ» ба забони тоҷикӣ таъсис ёфтааст. Соли 1950 номи «Бо роҳи коммунизм»-ро ба худ касб кард. Аз соли 1960 то моҳи апрели соли 1965 бинобар барҳам хӯрдани ноҳия чопи рӯзнома қатъ гардид. Аз 16-уми апрел то декабри соли 1965 ин рӯзнома дар якҷоягӣ бо рӯзномаи «Зарафшон» чоп мешуд. Аз моҳи январӣ соли 1966 зери унвони «Меҳнат» чоп мешавад. Фаъолияти «Меҳнат» 4 давраи асосиро фаро мегирад: аз замони таъсис то соли 1941; баъди ҶБВ; аз соли 1966 то 1990; баъд аз соли 1991» [2, с. 44].

«Файзи Зарафшон» сарфи назар аз шароити начандон хуби қорӣ, ки имрӯз дорад, дар гузашта мактаби тарбияи адибону эҷодкорони маҳаллӣ ба шумор мерафт. Он ҳамчун оинаи инъикоси рӯзгори маҳал рисолати худро дар марҳилаҳои инкишофи худ иҷро кардааст. Дар ин ҷода нақши сармуҳаррирон ва адибони собиқадор назаррас аст: «Дар солҳои гуногун Назрулло Аvezов (1942-1950), Бобо Ҷумаев (1950-1955), Ёрмурод Ғиёсов (1955-1957) Назар Турсунов (1957-1959), Х. Муҳиддинов (1959-1960), Субҳон Туйғун (1966 -1968; 1971 – 2008), Мирзо Маҳмуд (1968 -1971), Курбонов Холиқзод (2008 – 2014) сармуҳаррири нашрия буданд. Аз соли 2014 инҷониб Муҳаммадносири Насрулло вазифаи сармуҳарририро ба уҳда дорад. Тӯли солҳои гуногун Неъматулоев, Одилов, Ниёзбадалов, Мирзоев, Аvezов, Нодиров, Юсупов, Ҷумаев, Ғиёсов, Турсунов, М. Султонов, М. Наимов, Д. Давронов, А. Одилов, М. Султонов. Қ. Киром, Д. Начот ва дигарон дар нашрия фаъолият ва ҳамкорӣ намуда, дар ташаккули мактаби рӯзноманигории «Меҳнат» саҳм гузошанд» [2, с.45].

Чун дигар матбуоти маҳаллии кишвар «Файзи Зарафшон» бо ҳайати маҳдуди кормандони худ ва нашри номунтазами рӯзнома дар инъикоси ҳаёти маҳал нақш гузоштан мецоҳад. Идораи ин нашрия дар ошонаи якуми бинои матбааи собиқ ҷойгир шудааст. Он аз утоқи кории сармуҳаррир ва кормандон иборат аст. Шароити кори редакция бад нест. Аз ду компютер яктояш бо принтер таъмин шудааст. Ҳаёти кормандони нашрияро 5 нафар: сармуҳаррир, котиби масъул, мушовир, мухбир ва корманди техникӣ ташкил медиҳанд. Дар муқоиса ба нашрияи «Зарафшон» кормандони ин нашрия аз ҷиҳати синну сол ҷавонтаранд. Фаъолияти кории онҳо дар ин нашрия аз 8 моҳ (сармуҳаррир) то 10 солро ташкил медиҳад. Нашрия дар шаҳри Душанбе бо теъдоди 700 нусха ба таъб мерасад. Он дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №234 ба қайд гирифта шудааст.

Шиори нашрияи «Файзи Зарафшон» – «Обу хоки ин ватан бӯи муҳаббат мекунад» чун шиори қаблии он – «Эй бандаи хокӣ, ту замони, ту замини!» оҳанги шоирона дорад. Дар ин шиорҳо воқеияти иҷтимоӣ камтар ва пафоси бадеӣ зиёдтар аст. Албатта, истифодаи чунин шиорҳо ғалат нест, аммо онҳо бештар хоси рӯзномаҳои адабӣ ва соҳавианд.

Корбасти мавод дар саҳифаҳои нашрияи «Файзи Зарафшон» гуногун буда, дар партави онҳо масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ матраҳ мешаванд. Дар саҳифаи аввали рӯзнома бештар матолибе ҷой дода мешаванд, ки мақоми ҷумҳуриявӣ доранд ва бозчоп аз нашрияҳои дигаранд. Ин ҳолат танҳо барои нашрияи «Файзи Зарафшон» хос нест, балки аксар нашрияҳои ноҳиявӣ саҳифаи аввали худро ба ахбор ва матолиби тарғибкунандаи сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебахшанд. Чунончи дар хабари васеъ бо номи «Дар Душанбе таҳти раёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамоиши панҷуми машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осие» (2019. – 4 июл) сиёсати байналхалқии Тоҷикистон тарғиб карда шудааст. Ин навишта ба ҳисоботи умумӣ монанд буда, дар он мавқеи муаллифи мушаххас ба назар намерасад, балки ба таври умумӣ сиёсати байналхалқии Тоҷикистон дар таъба ба гуфтаҳои дигарон такрор карда шудааст.

Бархе аз матолиби саҳифаи аввали рӯзнома баёнғари ҳамоҳангии он бо сиёсати ҳукумати маҳаллӣ мебошанд. Ин амри табиӣ аст, зеро он ҳамчун нашрияи ҳукумати ноҳияи муваззаф аст, ки тарғиби сиёсати ҳукумати маҳаллиро ба роҳ монад. Матни «Иҷтисоии ҳаҷдаҳуми (даъвати панҷум) Маҷлиси вакилони халқи ноҳия» (2019. – 4 июл), ки низ як навъ ҳисобот аст, тақвияти гуфтаҳои боло шуда метавонад. Дар саҳифаи дуюми ҳамин шумора матолибе дар шакли ҳисобот бо номи «Раиси ноҳия аз муассисаҳои таълимии ноҳия дидан кард» (2019. – 4 июл) ба таъб расидааст, ки авзои кунунии иҷтимоӣ ва тартиби кории Раиси ноҳияро бозгӯ менамояд. Дар навишта як акс истифода гардида, эрод ва таъкидҳои Раиси ноҳия барои беҳбудии вазъи таълим бозгӯ шудааст. Дар ҳамин саҳифа ду мақолаи дигар, бо номҳои «Ваҳдат таҳкурсии боэътимоди пешрафту ободии ватан» ва «Корҳои ободонӣ дар ноҳияи Айни бо маром идома доранд» ба нашр расидааст, ки фарогири авзои рӯз буда, мақсади муайяно пайгирӣ менамоянд. Дар мақолаи якум ҳисси ватандӯстӣ ва ваҳдату сулҳи кишвар ва дар мақолаи дуюм рафти корҳои ободонӣ дар ноҳия ба таври умумӣ шарҳ дода шудааст. Ба ороиши саҳифа се акс мусоидат кардааст. Чун анъана Раис дар халқии чанд нафар

дар чое қарор дорад ва ё ҳамчун рамзи сулҳу ваҳдат нишон ва расми кабутар истифода шудааст. Ин навиштаҳо бидуни ишораи муаллифонанд. Агар номи муаллифон зикр мегардид, хонанда бардошти дигар ҳосил мекард. Ин гувоҳи он аст, ки нашрия нерӯи эҷодии камтар дорад ва маводи нашрия бештар маҳсули ҳунари як ё ду нафар аст.

Дар матлаби сардабири нашрия Шамсиддин Халифаев «Оркестри давлатии симфонӣ меҳмони ноҳия» (2019. – 4 июл) масъалаи фарҳанг баррасӣ гардидааст, бо он ки ҳайати оркестр меҳмони сокинони ноҳияи Айнӣ мебошанд, муҳит ва фазои маҳал ба он иртибот пайдо менамояд. Муаллиф дар қисмҳои алоҳидаи навишта аҳаммияти сафарҳои ҳунари ва холигаҳҳои алоҳидаро дар бобати масъалаи фарҳангу мусиқӣ баён менамояд. Навишта чузъиёти ахбориро фаро гирифта бошад ҳам, муаллиф то ҳаде фазои фарҳангии маҳалро таҳхис карда тавонистааст.

Мақолаи Холиқдоди Курбон – «Дастӣ дуои модар» (2019. – 4 июл) низ ҷанбаи фарҳангӣ дорад. Дар он рафт ва натиҷаҳои озмуне, ки бо дастуру тавсияҳои Пешвои миллат бобати баланд гаштани мақоми зан - модар дар ноҳияи Айнӣ баргузор шудааст, таҳлилу арзёбӣ гардидааст. Дар ин матлаб бо таври мушаххас ҷаҳлатарин кадрҳои ва аллагӯёни бештарин аз деҳоти гуногуни ноҳия номбар ва муаррифӣ шудаанд. Муаллиф аз он қаноатманд аст, ки ба роҳ мондани чунин озмунҳо расму русуми фаромӯшшударо зинда мегардонанд.

Дар мақолаи «Ҳайри ниҳон барои ризои Худо кунанд» дар бораи иқдоми инсондӯстонаи ашхоси саховатпеша сухан меравад. Муаллиф бо зикри саховати чанд нафар дигаронро ба амалҳои савобу саховатпешагӣ даъват менамояд. Кӯмак ба ятимону маъҷубон ва дастгирии ашхоси нодору камбизоат дар шароити имрӯз таъкид карда мешавад. Мақолаи Маҳфуза Мукаррамова таҳти унвони «Шомилшавии ҷавонон ба ҳизбу ҳаркатҳои номатлуб» (2019. – 3 июн) ифодагари масъалаи рӯз аст. Муаллиф нисбат ба ин масъала фикри нисбатан мустақил дошта бошад ҳам, сарлавҳаи навишта обшуставу як навъ аз мавзӯ дур аст. Сарлавҳа фарогири мазмуну муҳтавои пурраи навишта нест. Муаллиф проблемаву мушкилотро номбар кунад ҳам, дар тафсили онҳо ҳавсала накардааст. Дар нигоштаи Р. Шарифзода – «Танзим баракати зиндагӣ» (2019. – 3 июн) танзими расму анъанаҳои мардумӣ ташвиқу тарғиб шудааст. Дар он умумигӯӣ бештар аст. Сарлавҳаи ин мақола низ обшуставу забонзада мебошад ва то ҳаде аз мавзӯ танқисӣ кашидани нашрияро нишон медиҳад.

Таҷрибаи амалияи рӯзноманигорӣ собит сохта, ки гуногунмавзӯӣ ҳусну қубҳи нашрияро меафзояд ва якнавохту яксамт шудани мавзӯот боиси костагии завқу таъби хонанда мегардад. Дар нашрияи мавриди назар ин анъана чандон риоя намешавад. Ба таври мисол дар як саҳифаи он чунин навиштаҳо ҷой ёфтаанд, ки аз сарлавҳаи онҳо марбут ба кадом масъала буданашон бараъло намудор мегардад: «Китоб ҷилобахши оинаи дил», «Ватан сар мешавад аз гаҳвора», «Тарбияи фарзанд аз волидон масъулият металабад», «Масъулияти насли наврас ба дӯши кист?».

Агар вобаста ба мазмун сарлавҳаҳо эътибор диҳем, ҳамаи ин навиштаҳо ҷанбаи тарбиявӣ доранд. Ин ҳолат баъзан дар саҳифаи аввали нашрия низ ба назар мерасад. Чунончи дар саҳифаи аввали яке аз шумораҳо ба чунин сарлавҳаҳо дучор шудем: «Шиносоии Раиси вилоят

ба рафти корҳои ободони ноҳия», «Созандагиву бунёдкорӣ идома дорад», «Сарҳадбонон нерӯи тавоноянд». Ду матлаби аввал аз рӯи хусусияти жанрӣ репортажанд, ки рафти сафари Раиси вилоятро ба ноҳия нишон медиҳанд. Мақолаи сеюм ба масъалаи ҳифзи сарҳад бахшида шудааст. Дар саҳифаи дигар «Иқдоми неки Раис писанди шаҳрвандон шуд», «Қабули шаҳрвандон аз ҷониби Раиси ноҳия дар Ҷамоати деҳоти Фондарё», «Қабули шаҳрвандон аз ҷониби Раиси ноҳия дар Ҷамоати деҳоти Урметан» танҳо ба як масъала – фаъолияти кории Раиси ноҳия бахшида шудаанд. Дар зери ин матнҳо «Файзи Зарафшон» омадааст. Маълум мешавад, ки ин се матлаб ба қалами як нафар тааллуқ дорад. Дар ин бобат хубтар мебуд, ки ин се воқеа, ки мазмуни ҳамгун доранд, дар якҷоягӣ баррасӣ карда мешуд. Рӯзнома пурра инъикоскунандаи фаъолияти Раиси ноҳия гардидааст, ки чандон мувофиқи матлаб нест.

Баъзе саҳифаҳо дар шумораҳои алоҳида аз нигоҳи ҷойгиршавӣ ва фарогирии мавзӯот ҷолибу хонданӣ мебошанд. Чунончи «Малакаи рӯзноманигорӣ дар амал», «Кафшдӯзи муваффақ», «Беаҳамиятӣ сабаби носолими мегардад», «Нукси ҷисмонӣ доштан айб нест», «Маъубон соҳиби роҳ шуданд», «Шаҳрчаи нав дар домани кӯх».

Дар маҷмӯъ дар як саҳифа шаш мавод ҷой дода шудааст, ки хамаагӣ ба ҳаёти маҳал иртибот доранд. Сарлавҳаҳо диққатҷалбкунандаанд, истифодаи чанд акси хурд ба ороиши хуби саҳифа мусоидат кардааст.

Шумораҳои ҷашнии рӯзнома бо назардошти аҳаммияти ҷашнҳову идҳо аз нигоҳи мазмуну ороиш сифатан беҳтар аст. Аз ҷумла, инъикоси таҷлили Иди Ғалаба ба фашизм дар ноҳияи Айнӣ хеле диққатрабо инъикос шудааст. Дар болои шиноснома ва шиори рӯзнома ин байтро мушоҳида мекунем:

*«Зи рӯи санги мрамор аз сукути сангҳо хонем,
Зи ёди одамӣ ҳеч чиз ва ҳеч кас нахоҳад рафт»
(2019. – 8 май).*

Репортаже бо номи «Тантанаҳои ҷашнӣ» низ бо истифодаи аксҳо шаҳомати таҷлили ин ҷашни бузургро хуб нишон додааст.

Навиштаҳое таҳти унвонҳои «Гарбияи дуруст ҷиноятро коҳиш медиҳад», «Муқовимат бо коррупсия вазифаи ҳар шаҳрванд», «Саломатӣ болотар аз ҳама дороиҳост», «Ғолибон кадрдонӣ шуданд», «Дастовардҳо назаррасанд», «Ҷавонон пайрави Пешвои миллатанд», «Тоҷикистон ватани азизи ман», «Фестивали адрасу атлас» ва монанди ин дар бораи масъалаҳои гуногун нақл мекунанд, ки фарогири авзои умумии ҷомеа мебошанд. Дар ин самт М. Абулзода, Г. Ҷумъаева, М. Насрулло, Н. Сафарова, М. Рустам, Х. Кубон аз муаллифони фаъол ба шумор мераванд, ки дорой касбу кори гуногун мебошанд.

Дар бораи пешрафту дарёфти комёбиҳои рӯзнома дар така ба пурсишномаҳое, ки истифода шуданд, гуфтан мумкин аст, ки аксар респондентон фикри умумӣ доранд. Меҳвари умумии афкорашон он аст, ки бояд имрӯз нашрияи маҳаллӣ худро дар раванди рақобатҳо фаъол гардонад. Аммо дар ин рақобатҳо хонанда низ коҳилу соҳиби завқи коҳида доништа мешавад. Дар мавқеъ пайдо накардани рӯзнома

хонандагонро низ гунаҳкор медонанд. Дар робита ба ин андеша ва ҳамбастагӣ ба таназзули касбияти рӯзноманигорӣ сармуҳаррири нашрия чунин ақида дорад: «...ҷомеа бештар ба ВЭА рӯ овардааст ва аз маводҳои ангазандаи фикру ақида хуш пазироӣ мекунад. Ба ҳақиқати зиндагӣ эътибори ҷиддӣ намедихад» (пурсишномаи рақами 2). Аз паҳлуи дигар, баъзан робита доштани ҳолати шахшудаи рӯзномаро ба муҳит ва фазои фарогир метавон дарк кард. Сармуҳаррири нашрия ба саволи «Дар иҷрои вазифа бештар ба кӣ ва ё чӣ тақия мекунад» чунин ҷавоб додааст: «Ба дастуру супориши мақомоти болоӣ, ҳодиса ва воқеаҳои маҳал, навигариҳо ва эҷодиёти насрию назмӣ».

Қатъи назар аз норасоии техникӣ ва мушкилоти моливию касбӣ рӯзномаи «Файзи Зарафшон» фаъолияти муайяни худро ба роҳ мондааст. Ҳар як шумораи он бо душворӣ бошад ҳам, ба нашр мерасад. Аудиторияи маҳдуд дорад, аммо талоши ҳайати эҷодӣ барои васеъ кардани ин аудитория эҳсос мешавад. Танҳо шароити маҳдуди кӯҳистон ва дастнорас будани техникаи электронӣ боис гардидааст, ки рӯзнома фаъолияти гуногунҷабҳаи худро коҳиш диҳад.

Дар маҷмӯъ гуфтан мумкин аст, ки нашрияҳои «Зарафшон» ва «Файзи Зарафшон» рисолати худро дар бобати инъикоси ҳаёти маҳал ба қадри имкон иҷро карда метавонанд. Ин нашрияҳо дар шароити мушкили кӯҳистон фаъолиятшонро идома медиҳанд. Мушоҳидаву омӯзишҳо ва пурсишҳои сотсиологӣ доир ба нашрияҳои «Зарафшон» ва «Файзи Зарафшон» ба мо имкон дод, ки ба чунин натиҷаҳо расем:

1. Аз нигоҳи мавзӯ ва мундариҷаи нашрияи «Зарафшон» бартарият дошта, дар он касбият ва таъбу завқи хонанда баландтар аст.

2. Аз нигоҳи теъдоди нашр ва хонанда «Файзи Зарафшон» нисбат ба нашрияи «Зарафшон» хеле ақиб мемонад.

3. Дар саҳифаҳои нашрияи «Зарафшон» проблемаҳои иҷтимоии маҳал афзалият дошта, дар инъикоси онҳо муҳбирони ҷамоатӣ бештар ҷалб мешаванд.

4. Бо назардошти набудани фаврият ва нашри номунтазам ин нашрияҳо аз маводи адабӣ бештар истифода мекунанд.

5. Нашрияҳои мазкур сомонӣ интернетии худро надошта бошанд ҳам, аммо аз рӯйи пурсишномаҳо дарк намудан мумкин аст, ки аудиторияи маҳаллӣ мавҷудияти онҳоро эътироф менамоянд. Дар ин самт маънавиёт ва маърифати аудиторияи маҳаллӣ мавриди зикр аст.

Адабиёт

1. Қутбиддинов, А. Моҳият ва таъиноти матбуоти маҳаллӣ.- Душанбе: Аржанг, 2018. – 160 с

2. Муродов, М., Қутбиддинов А. Таъйиноти дирӯз ва имрӯзи матбуоти маҳаллӣ. – Паёмномаи фарҳанг. – 2017.– №1 (37). – С. 55-64.

3. Муродов, М., Қутбиддинов, А., Ҷумъаев, М., Исоев Қ. Матбуоти маҳаллии Тоҷикистон.– Душанбе, 2018. – 200 с.

4. Мӯсоев, А. Вахш, эй сарчашмаи илҳомии ман: Ҷашнома.– Душанбе: Бухоро, 2017. –167 с.

5. Тошева, Ш. Айнӣ // Энциклопедияи миллии тоҷик, Ҷ.1.– Душанбе, 2011. – С. 234.

6. Фомичева, И. Д. Журналистика и аудитория. (Теоритические проблемы и опыт изучения городские СМИ и пропаганды).– М.: Издательство Московского университета, 1976.– 158 с.

Манбаъ

7. Зарафшон: Нашрияи мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти-давлатии шаҳри Панҷакент. – 2018.

8. Файзи Зарафшон: Нашрияи мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Айнӣ. – 2018.

**Муродов М.,
Қутбиддинов А.**

ВЗГЛЯД НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГАЗЕТ «ЗАРАФШАН» И «ФАЙЗИ ЗАРАФШАН»

В данном исследовании рассматривается современное состояние и деятельность двух местных газет Зеравшанской долины: издание исполнительного комитета хукумата города и джамоатов Пенджикента – «Зарафшон» и издание исполнительного комитета Айнинского района – «Файзи Зарафшон». Авторы на основе научного исследования, изучения подшивок номеров газет и результатов социологического опроса, определили и выявляли возможности и условия работы редакций газет, оценили содержание публикаций с точки зрения профессиональной журналистики.

Изучение и сравнительный анализ показывают, что газеты «Зарафшон» и «Файзи Зарафшон» несмотря на имеющиеся трудности, продолжают свою деятельность и по мере возможности выполняют свою функцию в деле отражения местной жизни.

В деятельности газет по степени освещения тем и содержания материалов газета «Зеравшан» имеет приоритет. Редакция газеты больше уделяет внимание на социальные проблемы местности и для этой цели привлекает общественных корреспондентов.

В связи с несистематическим выходом изданий местных периодических газет редакции чаще публикуют литературные материалы.

Ключевые слова: периодическая печать, местная печать, развитие, газеты «Зарафшон» и «Файзи Зарафшон», анализ, рассмотрение, корреспондент, тема, содержание, дизайн, деятельность.

**Murodov M.,
Qutbiddinov A.**

A LOOK TO NEWSPAPERS «ZARAFSHAN» AND «FAYZI ZARAFSHAN»

This article highlights the current situation of the two local newspapers in the Zarafshan valley - the publication of the Government of Panjakent city called «Zaravshan» and the newspaper of the Ayni district called - «Fayzi Zaravshon». The authors, based on scientific observation, studying the news-

paper covers and the sociological polls that were reached during the field-work, determined the unfavorable environment, identified the working conditions and conditions of the newspaper's editorial staff and evaluated professional content in terms of their views.

The study and comparative analysis show that the newspapers «Zeravshan» and «Fayzi Zeravshan», despite the difficulties, continue their activities and, to the extent possible, fulfill their function in reflecting local life. Despite the difficulties and commonality in their activities, the «Zeravshan» newspaper has priority over the degree of topic and content. This newspaper pays more attention to the social problems of the area and attracts more public correspondents in their reflection.

Due to the long and unsystematic publication of newspapers, these newspapers use more literary materials.

Keywords: newspaper, periodical press, local press, development, «Zeravshan», «Fayzi Zeravshan», analysis, consideration, correspondent, topic, content, design, activity.

ТДУ 07+9точик+37точик+008+070.423

Мирзоев С.

ДАР БОРАИ ЯК НАШИРИЯИ МАҲАЛЛӢ

Дар ин мақола дар бораи хусусиятҳои матбуоти маҳаллӣ дар қиёс бо дигар типҳои матбуоти даврӣ сухан меравад. Ҳар як наширия доираи эътибору таъсири махсуси худро дорад. Таъйиноти идеологӣ, илмиву фарҳангӣ, сиёсиву иҷтимоӣ, адабиву маънавӣ ва ҳизбиву соҳавӣ ҳар як наширия муайнқунандаи марзу ҳудудҳо ва муҳити фазои ҳамон наширия ба ҳисоб меравад, ки дар навбати худ маҳбубияту мақоми он наширия дар ҷомеа мебошад.

Яке аз вазифаҳои матбуоти маҳаллӣ таҳкимбаҳишандаи арзишҳои сиёсиву фарҳангӣ будани он аст. Матбуоти маҳаллӣ низ манбаи азбар кардани донишҳоро ҷаҳонбинӣро мебошад. Матбуоти маҳаллӣ афкори умумӣ ва маҳалро дар алоҳидагӣ самт мебахшад. Имкони дигари матбуоти маҳаллӣ дастрасттар, маҳбубтар ва боэътимодтар будани он мебошад, ки инро дар мисоли наширияи ноҳиявии «Набзи Файзобод» дидан мумкин аст.

Муаллиф бо нигоҳи маҷмӯӣ фаъолияти яксолаи ин наширияро мавриди таҳлил қарор додааст. Ин наширия аз оғоз формати мавзӯии худро дар як қолаб нигоҳ медорад. Ғайрифаврӣ будани матолиб, доиман ором ва якмаром нишон додани ҳаёти маҳал, рӯҳияи ками руҳдодӣ дар маводҳо, ҳазар аз нашири маводи интиқодии шадид, истифодаи нақардан аз усулҳои замонавии пешниҳод (ҳангома ва шӯр) ва дигар омилҳо низ нерӯи махсуси он доништа мешавад. Бо дарки ин ҷузъиёт муаллиф ба хулосае меояд, ки наширияи мазкур сарфи назар аз мушкилоти ҷойдошта рисолати оинаи маҳал будани худро иҷро мекунад.

Калидвожаҳо: матбуоти маҳаллӣ, рӯзнама, таъсир, ташаккул, ҳокимият, бунёдкорӣ, ноҳия, таъйинот, таблиғ, мафкура, иттилоот, таҳлил.

Моҳиятан, ду омиле, ки ҳамзистии инсониро ба ҷомеаи инсонӣ табдил додаанд, ҳамсухбатӣ ва табодули ахбор мебошанд. Аз ин ҷост, ки воситаҳои ахбори омма, алаҳхусус матбуоти даврӣ инъикосгари тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа маҳсуб гардида, дар ҳалли масоили мубрами ҳаёти ҷамъиятӣ мақоми калидиро касб кардаву воситаи асосии бозомӯзии аҳоли ва баландбардорандаи маърифати онҳост.

Ҳаёти сиёсиву иқтисодӣ, иҷтимоиву фарҳангии ҷомеа, пешрафту тараққиёт, дастоварду музаффариятҳо ва инъикоси ҳақиқии воқеаву ҳодисаҳои ҷаҳони муосир бе нақши муассири васоити ахбори омма ва махсусан матбуот тасаввурнопазир аст. Аз рӯйи андешаи муҳаққиқон «рӯзнома мисли оинаест, ки дар он симои халқ, маданият, таъриху фарҳанг, инкишофи мактабу маориф, илму маърифат намудор мешавад» [1, с. 29]. Аз ин нуқтаи назар, матбуот ва дигар воситаҳои иттилоот ташвиқгари асосии ғояҳои инсондӯстию инсонпарварӣ буда, начотбахшу раҳнамои беминнати инсоният ба ҳисоб мераванд.

Матбуоти маҳаллӣ, ки дар замони шӯравӣ, ҷиҳати татбиқи сохтори идораи авторитарӣ таъсис ёфт, инъикосгари асосии ҳаёти сокинони ин ё он шаҳру ноҳия буд. Эътибору нуфузи матбуоти маҳаллӣ дар солҳои шӯравӣ то ба андозае расид, ки сокинони деҳот бо шавқу завқ ва дилбастагии зиёд ҳар шумораи нашрияти маҳаллиро, ки дар ноҳияшон аз ҷоп мебаромад, интизорӣ мекашиданд. Мухбирони коргару деҳқон саъю кӯшиш мекарданд, ки дар навиштаҳои онҳо нуқсонро камбудии маҳалли зисти худро мавриди интиқод қарор диҳанд ва бо ин навиштаҷоти хеш дар раванди софкориҳои ҷомеаи шӯравӣ саҳмгузор бошанд. Бесабаб нест, ки баъзе муҳаққиқони тоҷик онро «мактаби бузурги ташаккули журналистика» [2, 6] номидаанд. Ҳамин гуна, матбуоти маҳаллӣ ба набзи мардумони ин ё он маҳал омезиш ёфта, барои тарбияи насли навраси он замон нерӯи таҳриқдиҳанда ба шумор мерафт. Даргоҳи рӯзномаҳои маҳаллӣ ҳамаҷуз аз муҳбирони коргару деҳқон пур буд. Дар кишвари мо пажӯҳишу таҳқиқи ин навъи матбуот доманаи чандон васеъ надорад. Нерӯи он эътироф гардад ҳам, аммо ба андешаи муҳаққиқон таҳқиқи комилу арзанда вучуд надорад: «Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар шинохти матбуоти маҳаллӣ дар Тоҷикистон ва ҳатто дар Русия таҳқиқи монографияи мушаххасе, ки фаҳмиши маҷмӯиеро дода тавонад, мавҷуд нест. Таҳқиқҳои ба таври умумӣ дар ин самт кам нестанд ва онҳо бештар ба бахшҳои алоҳидаи матбуоти маҳаллӣ майлдоранд. Танҳо дар давоми солҳои 2005-2015 дар ин самт зиёда аз чил диссертатсияи илмӣ дар сомонаи китобхонаи электронии Русия мавҷуд аст. Дахҳо монографияҳои илмӣ ба монанди «Рӯзномаи маҳаллии муосир» (2011), «Газетаҳои шаҳрҳои хурду миёнаи Русия» (2015), маҷмӯаҳои «Журналистикаи минтақавӣ дар Русия» (Воронеж), «Журналистикаи минтақавӣ» (Ставропол) доир ба шинохти ин матубот навишта шудаанд» [3, с.6].

Мутаассифона, дар даврони соҳибистиклолӣ, шояд бо сабаби густариши шабакаҳои гуногуни иттилоотӣ, махсусан интернет, обурӯ ва мартабаи матбуоти маҳаллӣ коҳиш ёфтааст. Ҷавонон имрӯз, асосан, ба шабакаҳои иҷтимоии интернетӣ, аз қабиле «Фейсбук», «Одноклассники» ва ғайра мароқ зоҳир намуда, ҳатто дар баъзе маҳалҳо ҷӣ будани рӯзномаи маҳаллиро фаромӯш кардаанд. Ин ҳақиқат

тахлилгарону пажӯхишгарони соҳаро водор менамояд, ки дар роҳи барқарор намудани обурӯю нуфузи матбуоти маҳаллӣ нақш гузоранд.

Ҳарчанд дар бораи матбуоти маҳаллӣ олимони соҳа, мисли М. Шукуров, И. Усмонов, Д. Давронов, М. Муродов, А. Кутбиддинов ва дигарон рисолаву китобҳои илмӣ таълиф кардаанд ва имрӯз мавриди омӯзиш ва баҳрабардории донишҷӯёну устодони донишгоҳу донишқадаҳо, олимони ҷавон ва дигар ҳаводорони ВАО қарор гирифтаанд, вале ин ҳанӯз кам аст.

Перомунӣ матбуоти маҳаллӣ ковишҳо ва пажӯхишҳои зиёдеро мебояд ба анҷом расонид, то сабабҳои аслии кам гардидани тавачҷуҳои хонанда, асосан ҷавонон нисбати матбуоти маҳаллӣ муайян карда шавад ва ба он бояд мусоидат кард, ки матбуоти маҳаллӣ бештар рушд ёбаду ҳамчун ташвиқгари идеяҳои муҳимми давлату ҳукумат дар пешрафту тараққиӣ ин ва ё он шаҳру ноҳия саҳмгузор бошад.

Тавре дар боло қайд намудем, матбуоти маҳаллӣ дар замони шӯравӣ, ҷиҳати татбиқи сохтори идораи авторитарӣ таъсис дода шуда буд ва инъикосгари асосии ҳаёти сокинони ин ё он шаҳру ноҳия ба шумор мерафт. Сиёсати давлату ҳукумат маҳз тавассути матбуоти маҳаллӣ ба тамоми кишрҳои ҷомеа, ҳатто то ба боғчаҳои кӯдакону фермаҳои чорвопарварӣ расонида мешуд. Бо ҳамин асос метавон қазоват намуд, ки матбуот агитатор, пропагандист ва таблиғотгари асосии сиёсати ҳизби ҳукмрон маҳсуб меёфт. Назар ба ақидаи муҳаққиқон «...васоити ахбори маҳаллӣ дар роҳи ҳалли масъалаҳои амалӣ бо роҳи идеологӣ мусоидат кардан мехоҳад» [4, с.127]. Таъйиноти идеологии матбуоти маҳаллӣ дар замони шӯравӣ дар сатҳи баланд қарор дошт ва онро заминаи нахустини тарбияи ҷомеа дар бунёди ҷомеаи навин метавон гуфт. Ҳарчанд «...баланд бардоштани нақши матбуоти маҳаллӣ дар тарбияи коммунистии меҳнаткашон» [4, с.26] барои имрӯз як ақидаи фарсуда ба ҳисоб равад ҳам, аммо рисолати ин матбуот дар дараҷаи хеле баланд қарор гирифта буд.

Пайдоиши матбуоти маҳаллӣ ба солҳои 30-юми асри XX рост меояд, ки замони дигаргуниҳои бузурги сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ ба ҳисоб мерафт: ««...дар кишвари мо матбуоти маҳаллӣ ҳанӯз таърихи пурраи садсола надорад, зеро таъсиси ағлаби матбуоти маҳаллии мо ба солҳои сиюми асри гузашта рост меояд»» [5, с.57] Ин марҳилаи таърихӣ буд, ки ҳокимияти шӯравӣ дар тамоми қаламрави ҷумҳурӣ пурра барқарор гардида, давраи амалисозии идеяҳои азим, аз қабилӣ коллективонидани хоҷагии деҳот, кушодани заминҳои нав, бунёди мактабҳои типӣ нав, тарбияи мутахассисон аз ҳисоби ҷавонони маҳаллӣ, бо кадрҳои омӯзгорӣ таъмин намудани мактабҳо, саводнок кардани аҳоли, ба амал баровардани инқилоби маданӣ фаро расида буд. Маҳз, дар ана ҳамин давраи таърихӣ матбуот ҳамчун тарғибгари асосии ғояҳои нави сохти ҷамъиятӣ арзи вучуд карда, дар роҳи тарбияи насли ҷавон дар рӯҳияи созандагӣ нақши муҳимро касб намуд.

Дар шароитҳои нави иҷтимоӣ матбуоти маҳаллӣ ҷӣ дар услуб ва ҷӣ дар мундариҷаю моҳияти фаъолият ба ноқомӣ мувоҷеҳ гардидааст, ки ин бе шубҳа барои аз даст додани обурӯю эътибор ва нуфузи минбаъдаи матбуоти маҳаллӣ мусоидат хоҳад кард. Аз ин лиҳоз, матбуоти маҳаллӣ қобилияти ба таври пурра иҷро намудани вазифаҳои ҳададорҳои ВАО, аз қабилӣ хабаррасонӣ, иҷтимоикунонӣ, интиқодию

назоратӣ, афкори омма ва ба вучуд овардани ваҳдати саросариро барои музофотҳои алоҳидаи кишвар аз даст медиҳад.

Ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, ҳаёти имрӯза, дигаргунию пешравиҳои даврони истиқлолият, ҷаҳду талоши давлату ҳукумат баҳри мустаҳкам намудани пояҳои соҳибистиклолӣ, гулафшону пуртароват намудани боғи ваҳдати миллӣ, воқеоти сиёсӣ ва навгониҳои фарҳангию иҷтимоӣ дар назди рӯзноманигорон, минҷумла эҷодкорони маҳаллӣ вазифаҳои пурмасъулият мегузорад. Нашриҳои алоҳида имрӯз дар маҳалҳову минтақаҳои ҷумҳурӣ бо баъзе ҷузъиёт ва паҳлуҳои мусбати худ дар фазои иттилоотӣ ҷойгоҳ пайдо кардан меҳоянд. «Набзи Файзобод» аз ҷумлаи ҷунин нашриҳо ба шумор рафта метавонад. Эътироф бояд кард, ки эҷодкорони маҳаллӣ, дар симои кормандони нашриҳои «Набзи Файзобод» рисолати азалии худро ба ҷо овардан меҳоянд. Нашрия дар инъикоси сиёсати пешгирифтаи давлату ҳукумат, масъалаҳои сиёсиву иқтисодӣ ва иҷтимоию фарҳангӣ, меҳнати садоқатмандонаи мардум, созандагию бунёдкорӣ, дастоварду навоариҳо, ошкор намудани камбудии ҳаёти ҷомеа ва дар баланд бардоштани маърифати мардум саҳми арзанда мегузорад.

«Набзи Файзобод» нашриҳои Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Файзобод буда, ҳаёти эҷодии он ҳамагӣ мутахассисони касбианд ва муддатҳои дароз дар ин даргоҳ фаъолият менамоянд. Рӯзнома ба талаботи рӯзноманигорӣ ҷавобгӯ буда, аз ҷаҳор саҳифаи ФА-3 иборат аст ва моҳе се маротиба интишор мегардад. Кормандони он талош доранд, ки фаъолияти худро шурӯъ аз ороишу пардозии саҳифаҳо бо ҷараёну талаботи замони ҳамоҳанг намоянд. Дар мавриди масъалаи дизайн ва формати зохирии рӯзномаи маҳаллӣ нишондодҳои муайян вучуд доранд. Намои зохирии рӯзнома диққатҷалбкунанда буда, ҳар саҳифаи он бо аксҳои мувофиқ барои мақолаҳо, ки саҳифаҳоро гуногунранг менамоянд ва омили асосии ҷалб намудани тавачҷуҳи хонанда мебошанд, оро дода шудаанд. Аз ин нуктаи назар, месазад, ки ба хунари газетасозии кормандон баҳои сазовор гузорем.

Бардошти ҷолиби дигар, ки аз «Набзи Файзобод» (фаъолияти рӯзномаи «Набзи Файзобод» дар соли 2018 мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст) ба даст омад, гуногунрангии мавзӯҳо ва мундариҷаи фарогири онҳо мебошад. Рӯзнома оинаи маҳал будани худро собит намудан меҳоянд. Ягон масъалае нест, ки дар маърази рӯзнома гузошта нашуда бошад. Тамоми соҳаҳои ҳаёти хоҷагии халқи ноҳия дар рӯзнома мавриди баррасӣ қарор дода шуда, масоили байналмилалӣ, аз қабилӣ пуштибонӣ аз ташаббусҳои ҷаҳонии Пешвои миллат дар мавриди эълони даҳсолаҳои «Об барои ҳаёт», муборизаи беамон алайҳи терроризму экстремизм, масъалаҳои ватандорию ватандӯстӣ, дӯстию бародарии байни халқҳо, ваҳдату яқпорчагии мардум, хувияти миллӣ ва ғайра, аз як ҷониб, ва аз ҷониби дигар, аз байн бардоштани хушунати оилавӣ, ҳифзу ҳимояи оилаҳои ҷавон, мубориза бо коррупсия, ошноии мардум бо ҷаҳраҳои арҷманди ноҳия дар шумораҳои рӯзнома инъикос мегарданд. Таҳти рубрикаҳои доимии рӯзнома масъалаҳои гуногуни барои тарбияи рӯҳонии аҳолии ноҳия манфиатовар мавриди баррасӣ қарор дода шуда, дар онҳо фикру мулоҳизаҳои мутахассисони ин ё он

соҳа ба маърази таваҷҷуҳи хонанда гузошта мешавад. Масалан, рубрикаи «Дунёи андеша» ва «Мавқеъ», асосан, ба масоили мубориза бар зидди терроризму экстремизм, ҷилавгирӣ аз шомилшавии ҷавонон ба ҳизбу ҳаракатҳои ирғичӣ, фош намудани нақшаю ниятҳои бесуботи ТТЭ ҲНИТ ва ғайра бахшида шуда, асосан имомхатибони масоҷиди ноҳия аз минбари рӯзнома изҳори ақида менамоянд. Дар масъалаҳои тарбияи худшиносии аҳоли бошад, рубрикаҳои «Чехраҳои ошно», «Андешаи хос» ё «Шахсони маъруф» истифода мешавад.

Аксари мавзӯҳои проблемавии ҷомеа мавриди танқиду таҳлили эҷодкорон қарор мегиранд. Чунин маводҳо зери рубрикаҳои «Паём–дастури айём», «Аз Паём то Паём», Пайи иҷрои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбия фарзанд», «Муқовимат бо коррупсия», «Сухани рӯз», «Дунёи андеша», «Масъулият», «Диёри ободони мо», «Мушкилоти рӯз», «Чашмандоз» ва ғайра мавзӯҳоеро пайгирӣ менамоянд, ки таҳти назари доимии хонандагон қарор доранд.

Алоқаи нашрия бо донишҷӯёни факултаҳои рӯзноманигории донишгоҳҳои мамлакат хеле хуб ба роҳ монда шудааст. Аммо аксари шогирдони шомили факултаи журналистика, ки «қалами хуб» доранд, баъди хатми донишгоҳ фаъолият намудан дар марказро афзалтар мешуморанд. Ҳамчунин боиси қайд аст, ки нашрия «Набзи Файзобод», се сол боз дар шабакаи ҷаҳонии интернет бо номи «www. nabzifayzobod. Tj» сомонӣ худро фаъол кардааст ва шумораи хонандагони он рӯзи 5 апрели ҳамин сол ба як миллион расид ва айни ҳол 1054375 нафар аз навгонҳои ноҳия ошно шудаанд.

Ҳайати эҷодии нашрия соли 2013 ба ифтихори 80-солагии таъсиси нашрия китоби «Набзи қалам, набзи Файзобод» ва ҳамчунин бо супориши Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия дар доираи тайёриҳо ба ҷашни 25-солагии Истиқлолияти давлатии кишвар китоби дастовардҳои соқинони ноҳияро бо номи «Шукӯҳи истиқлол» омода ва ҷоп намуданд.

Дар саҳифаҳои рӯзномаи «Набзи Файзобод» бозчопи матолиби дар нашрияҳои марказӣ интишоргардида ангуштшумор буда, танҳо дар ҳолатҳои зарурӣ истифода карда мешаванд.

Ҳамчунин маводҳои ғайрижурналистӣ, аз ҷумла рекламаҳо, ки ҳадафи тичоратӣ доранд, асосан дар саҳифаи чоруми нашрия ҷоп мегарданд.

Чунин ба назар мерасад, ки самти фаъолияти ноҳияро маҳз рӯзномаи ноҳиявӣ идора ва муайян менамояд. Ҳунари рӯзноманигории кормандони «Набзи Файзобод»-ро дар бобати хонданибобу муваффақ гардидани рӯзнома махсус қайд намудан мумкин аст. Дар ин самт касбият ва таҳлилу таҷзияи афкор дар сатҳи хуб қарор дорад. Мавриди таҳсин аст, ки кормандони рӯзнома бо маоши андаки рӯзноманигорӣ таҳаммул карда, мушкилоти зиндагонии худро як тараф гузошта, барои тарбияи маънавии мардум камар бастаанд. Як зарра дастгирӣ ва ҳавасмандгардонӣ ба онҳо рӯҳу боли тоза хоҳад бахшид. Дастрасӣ бо технологияҳои нави корӣ танҳо бо дастгирии Вазорати фарҳанги

мамлакат соли 2011 имконпазир шуд. Компютер, принтер, сканер, дастгоҳи аккосӣ, диктофон дастраси кормандони рӯзнома гардид.

Ҳавасмандии журналистони маҳаллӣ аз ҷониби Мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ ва Иттифоқи рӯзноманигорони мамлакат тайи се-чор соли охир хеле коста гардидааст. Идораи рӯзномаҳои маҳаллӣ аз баргузори озмунҳои эҷодӣ огоҳ карда намешаванд. Танҳо журналистони марказ дар ҷунин озмунҳо ширкат меварзанду халос. Ҳол он ки нашрияи «Набзи Файзобод» соли 2012 дар озмунҳои ҷумҳуриявии маводҳо дар доираи иҷрои Қонуни ҚТ «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» ва соли 2014 дар озмуни «Коррупсия – дарди ҷомеа» мақоми дуюмро гирифта буд. Яъне рӯзноманигорони маҳаллӣ ба ҷорабиниҳои сатҳи ҷумҳурӣ ҷалб намешаванд.

Теъдоди нашри як шумораи нашрия, ки ба 2200 адад мерасад, дар ҷопхонаҳои шаҳри Душанбе дар шароити кунунӣ беш аз сеҳазору шашсад сомонро ташкил медиҳад. Шурӯъ аз соли 2008 «Набзи Файзобод» дар ҷопхонаҳои шаҳри Душанбе ҷоп мегардад. Баъзан руҳ додани навбат дар ҷопхонаҳо боиси аз нақшаи вақт дертар дастраси хонандагон гаштани рӯзнома мегардад. Интиқоли нашрия аз ҷопхонаҳо ба ноҳия низ тавассути маблағи кормандон иҷро карда мешавад.

Маблағи солонаи аз ҳисоби бучаи ноҳия пешбинишуда аз 40 то 60 ҳазор сомони ро дар давоми сол дар бар мегирад, ки барои ҷуброни эҳтиёҷоти хароҷоти солона дар давоми сол, ки беш аз 240 ҳазор сомони ташкил медиҳад, кофӣ нест. Мутаассифона, ягона имконияти ночизи дохилӣ танҳо аз ҳисоби интишори маводҳои рекламавӣ дастрас мегардад, ки то 2,5 ҳазор сомони ро дар давоми сол ташкил медиҳад.

Бинои нашрия охири маротиба 30 сол қабл таъмири пурра гардидааст. Соли 2010 танҳо болопӯши он дар ҳаҷми беш аз 60 ҳазор сомонӣ таъмири тармим гардид. Айни ҳол утоқҳои қорӣ ва намои берунаи бино ба таъмири кулӣ зарурат дорад. Баъди пош хӯрдани Иттиҳоди Шуравӣ нашрия мошини хизматӣ надорад, ҳол он ки кормандони рӯзнома ба он эҳтиёҷи саҳт доранд. Ҳарчанд ин мушкилот имкони сари вақт дастрас намудани иттилоӣро намедиҳад, вале тавачҷуҳи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия ва роҳбарият дар ҷопи саривақтӣ ва фарогирии мавзӯҳои зарурӣ дида мешавад. Доштани надостани мошини хизматӣ дар ин маврид барояшон бе тафовут аст. Аммо дастгирии молиявӣ хеле кам ба ҷашм мерасад.

Дар расонидани газета ба хонандагон, аз ҷониби почтаи ноҳия ҷандон масъулияти ҷиддӣ ба назар намерасад. Яъне нашрия сари вақт ба хонанда дастрас карда намешавад. Рӯзнома муддатҳои дароз дар идораи ҷамоатҳо, ки ба хонанда расонидани он вазифаашон нест, мунтазири хонанда мешавад.

Мушкилоти дигар сари вақт ба суратҳои нашрия ворид нагардидани маблағи обуна мебошад. Агар соли 2018 почтаи ноҳия аз нашрия 5870 сомонӣ қарздор бошад, пас имсол ин қарздорӣ ба зиёда аз 53 ҳазор расидааст, ки бо ҳамин сабаб нашрия аз ҳафтанома ба моҳвора табдил ёфтааст.

Бо вучуди ин ҳама мушкилот нашрия ҳануз арзи вучуд дорад ва дар ҳамкориҳои қавӣ бо кормандони ниҳодҳои қудратии ноҳия, хусусан

кормандони суд, прокуратура, амният дар мавзӯҳои муҳим барои саҳифаҳои нашрия мавод омода мекунад.

Навиштаҳои муҳбирони ҷамоавӣ дар ҷопи ҳар шумора истифода мегардад. Онҳо хеле ғаъол мебошанд. Ҳамин ҳамкорист, ки давоми беш аз чор моҳи соли равон 325 нафар бо нашрия дар алоқа буданд ва дар китоби сабти нашрия номнавис гардидаанд.

Хулоса бо ин ҳама имкониятҳои ками мавҷуда аҳли эҷод ва кормандони «Набзи Файзобод», ки мутахассисони варзида ва соҳибқаламанд то андозае вазифаи хешро дар инъикоси пешрафту дастовардҳои ноҳия ва тарғиби сиёсати пешгирифти Сарвари давлат, Ҳукумати мамлакат ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия иҷро мекунад. Шумораҳои рӯзномаи «Набзи Файзобод» бо фарогирии тарғиби сиёсати пешгирифти Сарвари давлат, Ҳукумати мамлакат, мавзӯҳои ҳаётан муҳими ноҳия, инъикоси пешрафту дастовардҳои ноҳия хушсифат ба хонандагон дастрас мегардад.

Адабиёт

1. Дар моварои суҳан: маҷмӯаи мақолаҳои илмӣ. – Душанбе, 2005. – 94 с.
2. Маъмурзода, Н. Журналистикаи Хатлон: вазъият, тамоюлҳо ва дурнамои рушд. – Душанбе, 2015. – 204 с.
3. Қутбиддинов, А.Ҳ. Моҳият ва таъйиноти матбуоти маҳаллӣ. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 160 с.
4. Фомичева, И. Д. Журналистика и аудитория: теоритические проблемы и опыт изучения городских СМИ и пропаганды. – М.: МГУ, 1976. – 158 с.
5. Муродов, М. Таъйиноти дирӯз ва имрӯзи матбуоти маҳаллӣ // Пёмномаи фарҳанг. – 2017. – №1(37). – С.57.
6. Муродов, М, Қутбиддинов, А, Ҷумъаев, М, Исоев, Қ. Матбуоти маҳаллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2018. – 200 с.

Манбаъ

7. Набзи Файзобод: Нашрияи мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Файзобод. – 2018.

Мирзоев С.

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОДНОЙ МЕСТНОЙ ГАЗЕТЫ

В этой статье говорится об особенностях местной прессы по сравнению с другими видами СМИ отмечается, что каждая газета пользуется своим авторитетом и имеет свою специфическую сферу влияния. Идеологическое, научно-культурное, политическо-социальное, литературно-духовное и партийно-отраслевое предназначения каждой газеты является определением пределов и рубежей, а также атмосферой той или иной газеты. И в этом заключается всеобщее признание и статус данной газеты в обществе. Одной из важных задач местной прессы является её созидательная сила в упрочение политико-культурных ценностей. Местная пресса также является источником получения

знаний и расширения мировоззрения. Местная пресса может создать общественное мнение в своем регионе. Другое отличие местной прессы является его доступность, востребованность и основной источник информации в регионе. Автор анализирует годовую деятельность местной газеты «Набзи Файзобод» и приходит к выводу, что местная газета в повседневной деятельности сохраняет свой тематический формат. Отличительными особенностями газеты являются следующие факторы: бессрочность темы обсуждения, регулярно отражать новости и события местности, не публиковать критические материалы о существующих проблемах, не освещать сенсационные темы в газете и другие. С учетом этого автор делает вывод, что несмотря на существующие проблемы редакция газеты желает оставаться в качестве «зеркала местности».

Ключевые слова: местная газета, влияние, формирование, власть, созидание, район, предназначение, пропаганда, идеология, информация, анализ, миссия.

Mirzoev S.

OVERVIEW ON ACTIVITIES OF A LOCAL NEWSPAPER

In this article are given overview on the peculiarities of the local press compared to other types of media and author concludes that each newspaper using its own authority and has its own specific sphere of influence. Ideological, scientific-cultural, political-social, literary-spiritual and party-branch purpose of each newspaper is the definition of the limits and boundaries, as well as the circle and atmosphere of a newspaper. This is the common recognition and status of this newspaper in society. One of the important tasks of the local press is its creative power in strengthening political and cultural values. The local press is also a source of gaining knowledge and expanding worldviews. The local press alone can create a public reputation of one region. Another possibility of the local press is to be more accessible, more loved and more reliable on the example of the local newspaper «Nabzi Faizobod». The author analyzes the annual activity of the newspaper and from this analysis it can be concluded that the local newspaper from the beginning to the end of the activity retains its thematic format in one form. The special force of this newspaper can be considered the following factors: the indefinite topic of discussion, always peacefully and in one rhythm to reflect the life of the area, to avoid the publication of the most critical materials, not to use modern methods of presentation (sensation and noise) and others. With the perception of this detail, the author concludes that this newspaper, despite the existing problems, does not want to lose sight of its mission to be a mirror of the terrain.

Keywords: local, newspaper, influence, formation, power, creation, district, purpose, propaganda, confidence, ideology, information, analysis, mission.

ТДУ 621.396.712+9тоҷик+37тоҷик+654.19

Саидзода О.

ИСТИҚЛОЛИЯТ ВА ТАШАККУЛИ НИЗОМИ НАВИ РАДИОИ ТОҶИК

Дар ин пажӯҳиши ҳолатҳои инкишофи радиои тоҷик дар замони истиқлол баррасӣ гардидааст. Зимни таҳлил омилҳои таҳаввул ва инкишофи радиоҳо ошкор ва марҳилаҳои гуногуни рушди онҳо муайян карда шудааст. Инчунин, хусусиятҳои умумӣ ва фарқи ҳар як марҳила тавсиф гардида, мавқеи радиоҳои ҷудогона дар низоми радиои тоҷик ва дар фазои иттилоотии Тоҷикистон нишон дода шудааст.

Аз таҳқиқ бармеояд, ки дар муқоиса бо замони шӯравӣ дар даврони истиқлол низоми радиои тоҷик ҳам аз ҷиҳати сохт, ҳам аз ҷиҳати тип, ҳам дар шакли мундариҷа ва ҳам аз ҷиҳати низоми техникаи паҳш пеш рафта, ҳамчун қисми таркибии системаи ВАО-и Тоҷикистон шакл гирифт.

Калидвожаҳо: низоми радиои тоҷик, радиои «Тоҷикистон», истиқлол, инкишоф, марҳила, вазифа, махсусият, инъикос, хусусӣ, рақамӣ, баррасӣ, мавзӯ, мундариҷа, таҳлил, нақш.

Воситаҳои электронии ахбори омма дар фаъолияти ҳамаҷуз ҳуд тавассути таҳлилу масъалагузории соҳаҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ дар ҳалли масъалаҳои мушаххаси сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ кумак мерасонанд. Бинобар ин, ахбори иҷтимоӣ ба он сабаб мешавад, ки доираи таъсиргузори ғайбӣ шуда, ягонагии идора, тамомият ва самти фаъолияти одамони зиде муайян карда шавад. Дар ин самт ҷойгоҳи радио вобаста ба шароити иқлими кӯҳии Тоҷикистон намоёнтар аст.

Дар фазои Тоҷикистон 10-уми апрели соли 1930 аввалин бор садои радиои ватанро шуниданд [11, с. 18]. То имрӯз ин радио марҳилаҳои гуногунро тай кард, ки ҳар як давра хусусияти хос дорад. Чараҳои ташаккули онро ба ду давраи мустақил ҷудо намудан мумкин аст:

- давраи аввал, ки ба солҳои шӯравӣ рост меояд;
- давраи дуюм, ки пас аз истиқлолият шурӯъ гардид.

Ин марҳилаҳо дар навбати худ аз зермарҳилаҳо иборатанд. Мо ин ҷо ба давраи дуюм таваҷҷуҳ мекунем. Радиои марҳилаи аввал нисбатан қолабӣ буда, манфиати кулли Иттиҳоди Шӯравӣ ва РСС Тоҷикистонро бозғӯ ва мавқеъгирӣ намудааст. Хусусияти барномаҳои радиои замони шӯравиро бо якҷоягӣ, воҳидӣ ва аз ҷиҳати ғоявӣ мустақил будан метавон фарқ кард. Ҳамчунин, дар марҳилаи мавриди назар ҷонибдорӣ ғайбӣ нисбатан бартарият доштааст.

Давраи дуюми инкишофи радиои тоҷик ба замони истиқлоли кишвар мувофиқ меояд. Дар радиои ин давра, ҳарчанд анъанаҳои фаъолияти касбӣ идома ёфтанд, аммо он аз ҷанд ҷиҳат аз марҳилаҳои қаблӣ фарқ мекунад. Ин фарқро, пеш аз ҳама, ба дигаргун шудани низоми паҳши барномаҳои радиои ва рангоранг гардидани мақом ва дараҷаи мазмуну муҳтавои гуфторҳо маънидод кардан мумкин аст. Баъдан, ба

шарофати сулху салоҳ давраи истиқлол ва демократисозии чома дар низоми радиоҳои муосири тоҷик: формати расмӣ, омехта, хусусӣ, шаҳрӣ, вилоятӣ, ноҳиявӣ, тичоратӣ-фароғатӣ ва амсоли ин шакл гирифт. Вале радиои «Тоҷикистон» ба сифати аввалин радиои ватанӣ то имрӯз фаъолияти худро чунин вусъат бахшидааст:

а) шуъбаи хоричӣ (1949), шуъбаи шаҳрӣ (солҳои 1960-ум), ки қаблан фаъолият доштанд ва бо рӯҳияи талаби замон тағйири ном карданд. Ба мисоли «Барномаи дуҷум», «Барномаи «Фурӯғи Ориёно» (1993) [7, с. 49] ва ғайра;

б) Радиоҳое, ки дар замони истиқлол таъсис ёфтанд: «Садои Душанбе», «Овози тоҷик», «Фарҳанг»;

Ташаккули чунин система, ки марҳилаи ҷудоғонаро фаро мегирад ба шаклгирии радиожурналистикаи нав мусоидат намуд. Аммо заминаҳои он ҳанӯз пеш аз соҳибистиқлолӣ ба вучуд омадааст.

Ба ин манзур, дар барномаҳои радиои «Тоҷикистон» солҳои 1991-1992 талошҳои дастрасӣ ба ҳокимият, бархӯрди манфиатҳои шахсӣ ва маҳаллӣ афзалият дошт, бо таъсири муборизаҳои дохилӣ барномаҳои радиои аз рӯйи ҳадаф ба гурӯҳҳо ҷудо шуданд, ки яке барои ваҳдат-фарӣ талош мекарду дигаре кӯшиши ҷудоихоҳӣ менамуд.

Аз дигар тараф, охири солҳои 1990 ва аввали солҳои 2000-ро марҳилаи ба рушд рӯ ниҳодани ВЭАО, хосса радиои тоҷик номидан мумкин аст. Ин даъво бар он асос меёбад, ки ба шарофати истиқлолият соли 1996 барои рушди низоми телевизион ва радиошунавонии мамлакат Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи телевизион ва радиошунавонӣ» қабул гардид. Қабули ин қонун барои таъсис ва фаъолияти радиоҳои гуногунмавҷеъ ва гуногунформат имкони ҳуқуқӣ фароҳам овард.

Аз 14 августи соли 1998 кори шабонарӯзии радиои «Тоҷикистон» шурӯъ гашт [9, с. 91]. 18 январи соли 1999 дар ҳайати радиои «Тоҷикистон» шабакаи мустақим ва сартосарии «Садои Душанбе» арзи ҳастӣ кард [9, с. 120], ки он ҳамарӯза барномаҳои иттилоотию омӯзишӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ, фарҳангӣ ва мусиқӣ пахш мекунад. Ҳамин тарик, радиои «Тоҷикистон» ба як сохтори воҳиду муташаккил табдил ёфта, соли 1999 ҳаҷми пахши барномаҳо дар як шабонарӯз аз 36 соати соли 1990 [2] ба 62 соат расид. Ҳадафи асосии «Садои Душанбе» инъикоси ҳамаҷонибаи ҳаёту рӯзгори мардуми пойтахт бошад ҳам, доираи мавзӯъ ва муҳтавоаш дигар гӯшаҳои ҷумҳуриро низ фаро мегирад. Ҳамарӯза қормандони шабака аз соати 8.00 то 20.00 мустақиман ба мавҷ баромада, бо забонҳои тоҷикӣ (10 соат) ва русӣ (2 соат) барномаҳо пешкаши шунавандагон мегардонанд, ки аз соати 20.00 то 08.00 такроран пахш мешаванд.

1 июни соли 2007 тамоми шабакаҳои радиои «Тоҷикистон» бо техникаи рақамӣ мучаҳҳаз гардиданд, дар заминаи шабакаҳои «Фурӯғи Ориёно» (1993) ва идораи барномаҳои бурунмарзӣ радиои «Овози тоҷик» (2007) таъсис дода шуд. Ҳадафи асосии барномаҳои шабака минбаъд шинос намудани шунавандагони хоричӣ бо самтҳои асосии сиёсати давлат ва ҳукумати Тоҷикистон, инъикоси таърих ва фарҳанги пурғановати мардуми ин сарзамин, ҳамчун меросбарони таъриху тамаддуни ин миллат маҳсуб меёбад. Ҳамарӯза қормандони шабака аз со-

ати 7.00 то 19.00 мустақиман ба мавҷ баромада, бо забонҳои тоҷикӣ (2 соат), форсӣ (2 соат), дарӣ (2 соат), русӣ (2 соат), ўзбекӣ (1 соат), ҳиндӣ (1 соат), арабӣ (1 соат) ва англисӣ (1 соат) барномаҳо пахш мекунад, ки аз соати 19.00 то 07.00 такрор мешаванд.

Бо мақсади тарғиби фарҳанги пурғановати мардуми тоҷик, муаррифии таъриху адабиёт ва истифодаи самаранок аз хазинаи тиллоии радиои «Тоҷикистон» шабакаи «Фарҳанг» таъсис дода шуд, ки он 5 ноябри соли 2008 ба қор сар кард. Шабакаи мазкур минбари аҳли фарҳанги Тоҷикистон аст. Он бо пахши гулчини сурудҳои ноби классикӣ ва халқӣ, муаррифии бехтарин ҳунармандон, пешниҳоди намоишнома ва филмҳои ҷолиби радиои аз шабакаҳои дигар фарқ мекунад. Ҳамарӯза кормандони шабака аз соати 9.00 то 21.00 мустақиман ба мавҷ баромада, бо забони тоҷикӣ барномаҳо пешкаши шунавандагон мегардонанд, ки аз соати 21.00 то 09.00 такроран пахш мешаванд.

Соли 2009 шабакаҳои «Садои Душанбе» ва «Овози тоҷик» низ ба пахши шабонарӯзӣ гузаштанд. Ҳоло шабакаҳои марказии радиои Кумитаи телевизион ва радио ба чор адад мерасад. Онҳо дар як шабонарӯз бо ҳашт забон дар ҳаҷми 96 соат барнома пахш намуда, афкори ҷомеаро ташаккул медиҳанд. Тӯли ин солҳо радиои «Тоҷикистон» ва шабакаҳои он тамоми рӯйдодҳои муҳимро, ки дар дохил ва хориҷи кишвар ба вуқӯъ пайвастанд, сари вақт инъикос намуданд.

№	Номгӯи шабакаҳои телевизионӣ ва радиои хусусӣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1.	Телевизион	19	22	23	28	29	30	31		33	
2.	Радио	12	17	18	20	23	23		24	25	26
Ҷамъ: 51+2 адад радиои маҳаллӣ дар ноҳияҳои Шаҳринав ва Бобочон Ғафуров											

№	Номгӯи шабакаҳои телевизионӣ ва радиои давлатӣ																						
		1930	1931	1959	1976	1986	1992	1993	1999	2001	2005	2006	2007	2008	2011	2012	2013	2015	2016	2017	2018	2019	
1.	Телевизион			1	2	3	4		5	6	8	9					11		13				
2.	радио	1	2		3			4	5			6	7	8	9	10							

Руйхати телевизиону радиои давлатию ғайридавлатӣ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият мекунад дар соли 2019 ба 80 адад расид. Аз ин 13 адад телевизиони давлатӣ, 10 адад радиои давлатӣ, 20 адад телевизионҳои хусусӣ, 23 адад радиои хусусӣ, 13 адад телевизионҳои ноқилӣ, 1 адад IP телевизион. Инчунин, студияҳои истеҳсоли маҳсулоти аудиовизуалӣ 13 адад фаъолият доранд, ки мавҷудияти онҳо аз рушди соҳа ва таъсиси ҷойҳои нави корӣ шаҳодат медиҳанд [3].

Ҷунончи профессор И. Усмонов зикр мекунад: «Марҳилаҳои ташаккули журналистикаи нав бо он вазифаҳои иртибот мегирифт, ки ба-

рои таъйир ва пешрафти ҷомеа лозим буданд» [7, с. 15]. Ба ин вазифаҳо сиёсат, иттилоот, саргармкунӣ, тиҷорат ва амсоли ин дохил мешаванд. Таносуби иҷрои ин вазифаҳо ба сохти ҷомеа ва рӯҳияи он иртибот дорад. Вобаста ба ин радиои тоҷик вазифаҳои худро дар замони истиқлол ба талаботи рӯҳи сиёсӣ ва иҷтимоии ҷомеа мувофиқ кунонидааст.

Марҳилаи дигари инкишофи радиои тоҷик аз соли 2000 шурӯъ гардида то соли 2015-ро фаро мегирад. Дар ин давра на танҳо радиоҳои давлатӣ, балки радиоҳои мустақил низ ба вучуд омаданд. Дар баробари радиои марказӣ (радиои «Тоҷикистон» ва шабакаҳои он) радиои хусусиву тиҷоратии марказӣ ва минтақавӣ пурқувват гардид, бозори иттилоот ба вучуд омад, радиоҳо бо техника ва технологияи инноватсионӣ тадричан таъмин гардиданд. Сифати пахши барномаҳо беҳтар шуда, дар фазои иттилоотӣ рақобати касбӣ ба вучуд омад.

Аз ҷумла, соли 2001 дар вилояти Суғд Ширкатҳои телевизион, радио ва рекламаи «Тироз» ва «Тирози ҷавонӣ» ба фаъолият оғоз намуданд, ки онҳо дар ҳаҷми 21 соат бо забонҳои русию тоҷикӣ барномаҳои иттилоотӣ ва фарҳангиву фароғатӣ пахш менамоянд. Соли 2002 радиои «Азия-плюс» ва радиои «Ватан», соли 2003 радиои «Ориёно» ба фаъолият оғоз намуданд. Соли 2007 радиои «Имрӯз» ба пахши барномаҳо шурӯъ кард. Соли 2009 радиои «Авис-плюс» дар шаҳри Истаравшан ба фаъолият даромад, ки алҳол таъйири ном карда, дар Феҳристи ягонаи шахсони ҳуқуқӣ ҳамчун «Радиои FM Авис плюс» ба қайд гирифта шудааст.

Соли 2011 радиоҳои «Ховар», «Пайванд», ТРК «Диёр» дар ноҳияи Ашт, «Садо ва симо» дар шаҳри Бӯстод, «ТВ-5» дар Конибодом ба фаъолият оғоз намуданд. Айни ҳол бо пешрафти техникаю технология ин шабакаҳо пахши барномаҳоро бо усулҳои муосир ба роҳ монданд. ҶДММ «Радиои Дунё-FM», ТРК «Диёр», ҶДММ ШТР «Тироз», ҶДММ ШТР «Садои Хучанд», ТРК «Ватан» барномаҳои худро тавассути ИНТЕРНЕТ низ пахш менамоянд. Соли 2012 ҶДММ ШТР «Диёр» дар шаҳри Хучанд ва ноҳияҳои атрофи он, ҶДММ ШТР «ТВ Ашт», радиои «Исфара» ба пахши барномаҳо оғоз намуданд.

Дар соли 2013 «Радиои Ашт» дар ноҳияи Ашт, ҶДММ «ТВР Танин» дар шаҳри Хучанд ва ноҳияҳои атрофи он, «Лав радио» дар ҳудуди шаҳри Хучанд ва ноҳияи Зафаробод ба пахши барномаҳо шурӯъ карданд. Инчунин, аз соли 2013 ҶСП «Телеком-Текнолоджи» бо усули шабакаи бисёрвазифавии интерактивӣ барномаҳои IP телевизиониро пахш менамояд. Дар давраи соли 2014 радиои «Дунё FM» дар ҳудуди шаҳри Истаравшан ва ноҳияҳои атрофи он ва радиои «Шаҳри ман» дар шаҳри Хучанд, дар ин сол дар шаҳри Турсунзода радиои «Садои Осиё» ва соли 2015 «Телевизиони ноқилии Тоҷикистон» дар шаҳри Душанбе ба фаъолият оғоз карданд.

Падидаи дигар, ки дар низоми радиои тоҷик дар замони Истиқлол ба вучуд омад, ин системаи нави пахши барномаҳои радиой аст. То ин замон радиои тоҷикро аудиторია танҳо тавассути пахши аналогӣ ва хатҳои ноқилӣ мешуниданд. Акнун радиоҳои FM ба вучуд омаданд. Аз соли 2006 фарогирии аҳолии ҷумҳурӣ бо барномаҳои шабакаҳои давлатии телевизион ва радио ба вазифаи асосии Ҷамъияти саҳомии кушодаи «Телерадиоком» гузашт. Ҳоло ҶСК «Телерадиоком» ба 7 шабакаи телевизионӣ («Телевизиони Тоҷикистон», Муассисаи давлатии

«Телевизиони Сафина», Муассисаи давлатии «Чаҳоннамо», Муассисаи давлатии «Телевизиони кӯдакону наврасон – Баҳористон», «Синамо», «Варзиш» ва «Футбол») ва 4 шабакаи радиои давлатӣ (радиои «Тоҷикистон», «Садои Душанбе», «Овози тоҷик» ва «Фарҳанг») ва ба студияҳои вилоятҳои кишвар хизмат мерасонад.

Айни замон барномаҳои шабакаҳои телевизионӣ ва радиои ватанӣ аз тариқи моҳвораи ABC-2 ба 24 давлати дунё пурра ва 13 давлат дигар қисман паҳш карда мешавад. Бо истифода аз мавҷи заминӣ формати аналогӣ ва рақамии стандарти DVI-T2 тавассути 1400 адад фиристандаҳои гуногунқудрати радиои телевизионӣ аҳолии кишварро бо мавҷи барномаҳои давлатии радио ва телевизион фаро гирифтааст. Инчунин, 7 шабакаи телевизион ва 4 радиои давлатӣ (www.radiotoj.tj) бо истифода аз интернет дар сомонӣ www.teleradiocom.tj ва www.mediabay.com ба таври мустақим (онлайн) ба тамоми кишварҳои дунё интиқол дода мешавад. Амалӣ гардидани ин падидаҳо барои дастрасии иттилооти фаврӣ ба мардум, таблиғу тарвиҷи сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъмини амнияти фазои иттилооти кишвар имконият фароҳам меорад. Дар охири соли 2015 шумораи умумии фиристандаҳои телевизионӣ ва радиои амалкунандаи корхона, аз ҷумла бо шумули фиристандаҳои рақамӣ зиёда аз 1400 ададро ташкил намуд. Яъне корхона зиёда аз 10 соли охир шумораи фиристандаҳои худро аз 602 адад ба зиёда аз 1400 адад расонидааст.

Дар ин давра Ҷамъият дар самти таҷдиди таҷҳизоти кӯҳна, азнавбарқароркунӣ, насбу таъмири фиристандаҳои радиотелевизионӣ, антеннаҳои паҳши мавҷҳои радиои, танзими антеннаҳои қабулу паҳшкунандаи моҳворагӣ, дастрас намудану иваз кардани қисмҳои эҳтиётӣ, гузаронидани корҳои профилактикии фиристандаҳо ва таҷҳизоти барқӣ низ фаъолият намуда, таҷҳизоти кӯҳнаи аналогии фарсудашударо ба таҷҳизоти саҳтбаданаи (транзистории) муосир иваз карда, ба ин минвол сифати паҳши барномаҳоро хубтар намуд.

Мувофиқи пешниҳоди мутахассисони ҚСК «Телерадиоком» барои таъмин намудани паҳши сартосарии чор шабакаи давлатӣ дар формати FM 134 адад фиристанда насб гардидааст. Аз ҷумла, 89 фиристанда барои паҳши барномаҳои радиои «Тоҷикистон» (Дар шаҳри Душанбе – мавҷҳои FM 104,7 мГц MM 1323 кГц, вилояти Суғд – FM 102,7 мГц, MM 819 кГц, вилояти Хатлон MM –702 кГц, ВМКБ – FM, 104,5 мГц, МК –4765 кГц), 20 фиристанда барои паҳши барномаҳои шабакаи «Садои Душанбе» (102.2 FM дар шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои атрофи он), 9 фиристанда барои паҳши барномаҳои шабакаи «Овози тоҷик» (Рӯи мавҷи мутавассит радиои 7245 Кгс ва дар шаҳри Душанбе рӯи мавҷи 105,5FM) ва 7 фиристанда барои шабакаи «Фарҳанг» (Рӯи мавҷ дар шаҳри Душанбе ва шаҳру навоҳии атрофи он 106,5 FM, вилояти Хатлон 106,8 FM, вилояти Суғд 106,1 FM, Хоруғ 103. FM, Зафаробод 104, 5 FM: Турсунзода 102,5FM.106.5 FM) фаъолият менамояд.

Нишондиҳандаҳои фарогирии аҳолии ҷумҳурӣ бо барномаҳои шабакаҳои давлатии радио дар мавҷи FM дар соли 2018 чунинанд [9]:

б/т	Вилоят	Радиои «Тоҷикистон»	«Овози Тоҷик»	«Садои Душанбе»	«Фарҳанг»
		FM	FM	FM	FM
		Ҷоиизи фаро- гирӣ	Ҷоиизи фарогирӣ	Ҷоиизи фа- рогирӣ	Ҷоиизи фа- рогирӣ
1	НТҶ	85	70,5	73,6	77,9
2	Вилояти Суғд	85,99	44,45	66,58	42,77
3	ВМКБ	67	14	41,8	14
4	Вилояти Хатлон	94,13	60	60,4	60
5	<i>Ҳамагӣ дар ҷумҳурӣ</i>	85,32	55,13	63,46	59

Бояд зикр намуд, ки барои таъмини беҳатарию фазаи иттилоотӣ ва коммуникатсионии кишвар хатҳои радиорелегӣ нақши муҳим доранд. Ин хатҳо ба таври мустақил, новобаста ба намудҳои дигари пахшу интиқоли мавҷҳои радиотелевизионӣ, аз ҷумла истифода аз моҳвораҳо ва таҷҳизотҳои дигари интиқолие, ки дар ихтиёри мамлакат қарор надоранд, амал мекунанд.

ҶСК «Телерадиоком» тибқи лоиҳа хатҳои радиорелегии дохилиҷумҳуриявиро дар самтҳои Душанбе – Хучанд, Душанбе – Ғарм – Ҷиргатол, Душанбе – Кӯлоб – Ховалинг, Душанбе – Қабодиён – Айваҷ – Шахритус, Душанбе – Турсунзода, Душанбе – Норақ – Шар-Шар – Ёвон бо таҷҳизоти муосири рақамӣ таҷдид намудааст. Ин лоиҳа дар ҳамкорӣ бо ширкати ZTI-и Ҷумҳурии Хитой ба таври лизинг амалӣ карда шуд. Ин амал боиси он шуд, ки каналҳои интиқоли барномаҳои миллии радиотелевизионӣ ва алоқа устувору босифат шаванд. Барои пахшҳои мустақим аз маҳалҳои гуногуни ҷумҳурӣ имконият фароҳам омад. Ин хатҳо дар беҳатарию иттилоотии ҷумҳурӣ аҳамияти бузурги стратегӣ доранд.

Дар солҳои истиқлолият фаъолияти радиоҳои ҷумҳурӣ ба шароити нав мутобиқ кунонида шуд. Бо техникаи компютерӣ ва технологияи ҳозирзамон таъмин гардидан, боиси сифатан беҳтар пахш шудани барномаҳои радиой гардид. Масалан, агар солҳои қаблӣ дар радиои «Тоҷикистон» бо лентаи овоз таҳия кардани асарҳои калонҳаҷми савтӣ кори душвор ба ҳисоб мерафт, имрӯз ба шарофати техникаву технологияи замонавии савтӣ ҳам теъдоди кормандони радиоҳо кам гардиду ҳам маводи овозӣ дар муддати кӯтоҳ бо сифати баланд ба самъи шунавандагон расонида мешавад.

Дар радиои «Тоҷикистон» аз соли 2007 ҳангоми гузаштан ба пахши рақамӣ, бори аввал барномаи худкори компютерии Sunadun ба қор оғоз кард. Афзалият дар он аст, ки барномаҳои омодашуда фаврӣ, бетаъхир, бо сифат ва муназзам пахш карда мешаванд. Ин барнома шароит фароҳам меорад, ки дар вақти эфири мустақим якҷанд амалиёт бе халали техникӣ иҷро карда шавад. Масалан, коргардон ё журналист дар як вақт чанд амалиёти зарурӣ, мисли ороиши мусиқавии барнома, иваз кардани сабти овоз, кӯтоҳ ё дароз кардани сабти суҳбат, қатъ ва иваз

кардани дилхоҳ садо ё барномаро дар зарфи чанд сония мустақим бе нуқсон иҷро намояд.

Дар ин давра барои монтажи барномаҳои радиои, барномаи компютери Adobe Audition ба кор бурда мешавад. Ин барнома, ки махсус барои сохту сози овоз пешбинӣ шудааст, бори аввал дар радиои тоҷик истифода гардид. Дар ҳоле ки то ин вақт барои таҳияи барномаҳои радио аз лентаҳои овоз истифода ва ба як амалиёт чанд кас ҷалб карда мешуд. Афзалияти дигари барнома дар он аст, ки гуфторҳои радиои дар дилхоҳ жанр ва услуби ороиш дар кутӯҳ замон мурағаб шуда, барои эфир руҳсат дода мешаванд. Инчунин, барномаи номбурда, маҷмӯи функсияҳоро иҷро мекунад. Аз ҷумла, сифати овозро баланд мебардорад, сабтро бо дилхоҳ эффектҳо оро медиҳад, барномаҳоро дар формати mp3 маҳфуз медорад. Ин формат имкон медиҳад, ки тавассути сетҳои дохилӣ интиқол ва ҷобачогузориҳои барномаҳои радиои ба таъри автоматӣ бе нуқсони техникӣ фиристода ва қабул карда шавад.

Дар солҳои 2018-2019 зуҳури радиои нави дома ёфт. Аз ҷумла, радиои давлатии минтақавии «Радиои Кӯлоб» [12] ва радиои хусусии марказии «Ҳамсадо», «Радиои нав» ва «Авто-радио» ба фаъолият оғоз карданд. Имрӯз дар Тоҷикистон типҳои гуногуни радиои: ҳукумативу гайриҳукуматӣ, вилоятиву ноҳиявӣ, хусусиву тичоратӣ, фароғативу рекламавӣ фаъолият мекунанд. Гуногунтипии радиои агар, аз як тараф, ба талаботи ҷомеа ва ҳолати қабули аудитория мувофиқ шудани мундариҷаи онҳоро фаҳмонад, аз сӯи дигар, нишонаи тамоми соҳа, минтақаҳо, завқ, синну сол ва мавзӯоти ҳаёти иҷтимоиро фаро гирифтани он аст.

Ба ақидаи муҳаққиқ М. Муродӣ «расонаҳо дар солҳои истиклолият аз ҷиҳати теъдод ва тип ғанӣ гардида, имкони васеи аз нигоҳу мавқеи гуногун ва шаклу шеваи мухталиф инъикосу баррасӣ намудани мавзӯоти муҳимми рӯзро пайдо кардаанд. Ҳамчунин, вобаста ба талаботи ҷомеаи демократӣ, рушди воситаҳои техникӣ ва равандҳои инноватсионӣ, аз як тараф, таъйинот ва муносибати расонаҳои хабарӣ бо аудитория, аз тарафи дигар, табиати қори воситаҳои ахори омма нисбатан дигаргун шуд» [4, с. 25]. Ҳамчунин дар замони истиклол радиои аз ҷиҳати фосола (шабонарӯзӣ) ва сатҳу сифати паҳш, доманаи мавзӯот, жанр, ороишу банду басти барномаҳо, шаклу шеваи ниғориш, тарзи муносибат ба воқеиёти иҷтимоӣ тадриҷан пеш рафтанд.

Имрӯз радиои «Тоҷикистон» ба сифати аввалин радиои ватанӣ, ба як расонаи муқтадирӣ умумимиллӣ тавассути ҷаҳор шабака дар як шабонарӯз бо 8 забон дар ҳаҷми 96 соат барнома паҳш мекунад. Радиои «Тоҷикистон», ки пештар бо номи Радиои Тоҷик ёд мешуд, формати умумӣ дорад. Барномаҳо ба тамоми қишрҳои ҷомеа – кӯдакону наврасон, ҷавонон, занон, аҳли илму адаб, қоргару деҳқон ниғаронида шудаанд. Мувофиқи пажӯҳиши мавзӯӣ, бо назардошти самтҳои фаъолияти эҷодӣ, мо метавонем барномаҳои ин радиоро ба чунин категорияҳо ҷудо намоем:

– аз рӯи характери маҳал ё ҷуғрофияи паҳш (шаҳрӣ – «Садои Душанбе», ҷумҳуриявӣ – радиои «Тоҷикистон» ва бурунмарзӣ – «Овози тоҷик»);

– аз рӯи вазифа (оммавӣ, сиёсӣ ва ҷамъиятӣ);

– аз рӯйи соҳа (саноат, иқтисод, хочагии кишлок, бонкдорӣ, санъат, фарҳанг, тибб, варзиш ва ғайра);

– аз рӯйи давомоти пахш (ҳаррӯза, ҳафтавор, моҳнома, мавсимӣ, чашнӣ ва ғайра);

– аз рӯйи завқ ва синну соли шунавандагон; (кӯдакон, ҷавонон, занон, калонсолон ва ғайра)

– аз рӯйи вақти пахш; (барномаҳои субҳгоҳӣ, нисфирӯзӣ, шомгоҳӣ ва барномаҳои шабҳангом).

Инчунин, гуфторҳои радиои «Тоҷикистон»-ро аз рӯйи характери нигориши матнӣ ба чунин гурӯҳҳо тақсим намудан мумкин аст:

1. Барномаҳое, ки ақсуламали фавриро талаб доранд. Ба ин гурӯҳ барномаҳои проблемавино дохил кардан мумкин аст, ки мувоҳида ва тағйири вазъияти мушаххасро ба миён меоранд ва ба таҳлили ин ё он шахс ва ё ниҳодҳои иҷтимоӣ равона шудаанд. Хусусияти ин гуфторҳо дар он аст, ки бо гузашти вақт моҳияти иҷтимоияшонро зуд аз даст медиҳанд;

2. Барномаҳое, ки хусусияти портретӣ дошта, на танҳо симои зоҳирии қаҳрамон, балки олами ботинии вайро бо роҳи тасвири ҷузъиёти мушаххас, тарзи амал, тафаккур, андеша, нутқ, муносибат ва амсоли ин фаро мегирад;

3. Барномаҳое, ки ба шуури одамон таъсир расонда, барои давраҳои пахши такрорӣ пешбинӣ мешавад. Ин матнҳо дар омешиш бо адабиёт, санъат, фалсафа, таърих ва фолклор офарида мешаванд.

Имрӯз, ин радио аз идораи барномаҳои иттилоотӣ (ҳамарӯза 13 наشري барномаи иттилоотии «Ахбор»), идораи барномаҳои таҳлилий (ҳар ҳафта 25 – 26 барнома), идораи барномаҳои «Ҷавонӣ, варзиш ва сайёҳӣ» (ҳар ҳафта 35-36 барнома), идораи барномаҳои Музикӣ (ҳар ҳафта 27-28 барнома), идораи барномаҳои «Субҳ» (ҳар субҳ 4 соат), шуъбаи муҳбирон ва аз шуъбаи танзим иборат мебошад. Барномаҳои идораҳои номбурда, ҳам аз ҷиҳати фосилаи пахш, ҳам аз ҷиҳати мундариҷаву муҳтаво ва ҳам шаклу ороиш ҷавобгӯи талаботи рӯз мебошанд. Радио имкон дорад, ки аз як тараф, муҳимтарин рӯйдод ва ҳаводиси рӯзро дар гармогармиаш фаро гирад, аз ҷониби дигар, талаботи шунавандагонро ҷиҳати инъикоси масъалаҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии кишвар қонеъ гардонад.

Ҳамчунин, дар радиои «Тоҷикистон» бо мақсади инъикоси муассири масъалаҳо нафарони касбу кори гуногун – рӯзноманигорону публицистон, сиёсатмадору ҷомеашиносон, олимону муҳаққиқон, адибону омӯзгорон, коршиносону масъулини мақомоти давлатӣ ва намояндагони соҳаҳои дигари ҳаёти ҷомеа ҷалб мешаванд. Ҳатто онҳо дар шаклгирӣ барномаҳо иштирок мекунанд. Ба ақидаи муҳаққиқ М. Муродӣ «ҳамкории расонаҳо бо ҷомеа ҳам барои ҳуди ВАО ва ҳам барои аудиторияи он аз чанд ҷиҳат манфиатбор шудааст. Аввалан, доманаи мавзӯот васеътару рангинтар гардида, ба ҳолати қабули аудиторияи умумӣ мувофиқ шудааст, баъдан, инъикоси воқеияти рӯз ва баррасии масъалаҳои муҳимми иҷтимоӣ аз диду назари гуногун ва фарогирии ҷанбаҳои муҳталиф сурат гирифтааст. Ниҳоятан, муносибат ба мавзӯву масъалаҳои инъикосшуда то андозае демократӣ гардида оммавияти расонаҳо вусъат пайдо кардааст» [4, с. 24].

Дар сохтори радиоҳои муосир мувофиқи шароити замон ба ҷойи шӯъбаҳои пешин гурӯҳҳои нави эҷодӣ, шӯъбаҳои кор бо сомона, пахши намунаи телевизионии барномаҳои радиоиё намунаи радиои барномаҳои телевизионӣ, шакли мултимедиявӣ, продюсерҳо ва бахшҳои тичоративу таблиғотӣ таъсис дода шудаанд, ки ин ба талаботи замон комилан ҷавобгӯ буда, дар он ҳайати эҷодӣ аксариятро ташкил медиҳад.

Имрӯз, радиои «Тоҷикистон» ва шабакаҳои он тавассути зеридораҳои ахборӣ, таҳлилӣ, ҷавонӣ варзишу сайёҳӣ, мусиқӣ мавзӯӣ ва масъалаҳои муҳимми аҳамияти умумиҷамъиятӣ ва умумимиллӣ дошта-ро матраҳ менамоянд, дар ифшои камбудихо ва собит сохтани онҳо бочуръатона сухан меронанд, дар баррасии қазияҳои байналхалқӣ манфиатҳои миллиро дар мадди аввал мегузоранд. Ин хусусиятро дар радиоҳои дигар, бахусус радиоҳои мустақил амсоли «Ватан», «Азия плюс», «Имрӯз» низ мушоҳида мекунем. Ин типи радиоҳо дар интиҳоби мавзӯӣ ва муносибат ба он шеваи ба худ хос доранд.

Дар давоми 27 соли истиқлолият бо мақсади таҳкими ваҳдати миллӣ, эҳёи анъанаҳои волои таърихӣ, тарғиби беҳтарин арзишҳои умумибашарии фарҳанги миллӣ бо қарори махсуси ЮНЕСКО таҷлили ҷашну маърақаҳои таърихиро муқаррар гардид, ки дар омодагӣ ва истиқболи онҳо радиоҳои давлатӣ нақши намоён гузоштанд. Ба ин муносибат ба ғайр аз бахшҳои хабарӣ таҳлилӣ инчунин, маҳфилҳои шохномаҳои, гурӯҳҳои, рӯдакиҳои, маснавӣҳои, бедилҳои, турсунзодаҳои, лоиқҳои, бозорҳои ва тоҷиконхониро ба роҳ монд. Дар таҳия ва банду бастаи онҳо ҳам адибону нависандагон ва ҳам кормандони радио иштирок мекунанд. Дар студияи сабти овози Кумитаи суруду оҳангҳои нав, силсилаи хонишҳои бадеӣ, радиоинсценировкаву радиотеатрҳо ва барномаҳои композитсионӣ шунавонида шуданд. Ба шарофати гуфторҳои радиоҳои давлатӣ мардум ба моҳияти маърақаҳои муҳими сиёсӣ ва ҷеҳраҳои таърихӣ шинос гардида, аз раванди ташкил ва баргузории ҷашну маърақаҳои фарҳангӣ иттилолот гирифтанд.

Бо назардошти рушди рӯзафзуни технологияи соҳавӣ радио ба марҳилаи нави рушд гузашт. 13 феврал ҳамчун Рӯзи байналмилалии радио таҷлил карда шуд. Заминаи пайдоиши ин ид маҳз дар ҳамин рӯзи соли 2011 зимни баргузории 36-умин Конфронси генералии ЮНЕСКО ба миён омад. Дар ин рӯз Шӯрои иҷроияи ЮНЕСКО ба Конфронси генералӣ тавсия дод, ки Рӯзи байналмилалии радиоро эълон кунанд [13]. Ҳамин тавр, аз соли 2012 инҷониб 13 феврал дар ҷаҳон Рӯзи байналмилалии радио таҷлил карда мешавад. Дар ин рӯз соли 1946 аввалин маротиба «Радиои СММ» дар эфир пахш карда шуд. Ҳар сол Рӯзи байналмилалии радио зери унвонҳои гуногун, ки дар ҳаёти инсоният нақши бориз доранд, ҷашн гирифта мешавад. Масалан, соли 2018 ЮНЕСКО мавзӯи ҷашнии рӯзро «Радио ва варзиш» муайян кард. Раванди ҷонибдорӣ гардидани Лоихаи Рӯзи байналмилалии радио, ба таври зайл сурат гирифтааст. Лоихаи мазкурро 91% пурсидашудагон, ки дар раванди машварат иштирок доштанд, дастгирӣ намуданд. Ташаббускори лоиха Академияи радиои Испания оид ба ҷонибдорӣ намудани пешниҳоди худ аз созмонҳои гуногун, аз ҷумла, Иттифоқи радиошунавонии давлатҳои араб, Иттифоқи радиошунавонии Африқо, Иттифоқи аврупоии радиошунавонӣ, Ассотсиатсияи байналмилалии телевизион ва радиошунавонӣ,

вонӣ, Ассотсиатсияи радиошунавони Америкаи Шимолӣ, радиои Ватикан ва ғайра зиёда аз 46 мактуб дастрас намудааст. Тавре дар сомонаи расмии СММ омадааст: «Радио метавонад тамоми кишрҳо, ҳатто табақаҳои осебпазири чомеаро фарогир бошад, ба онҳо имконият фароҳам орад, ки дар ҳаёти ҳамаҷузайи чомеа ширкат варзанд. Зиёда аз ин, радио хангоми ҳолатҳои фавқулода нақши барҷаста бозида, кумакрасонӣ зимни офатҳои табииро осон мекунад» [13]. Дар шароити Тоҷикистон фаъолияти радио ба ақидаи муҳаққиқи соҳа М. Абдуллозода «боз аз он ҷиҳат хос аст, ки аҳаммияти сиёсӣ иҷтимоӣ ин расона, маҳсусан, дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ва дар марҳилае, ки мамлакат ба қувваи барқ сахт эҳтиёҷ дошт, зоҳир гардид» [1, с. 285].

Дар Тоҷикистон тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид» ҳамасола 7 май Рӯзи радио ва кормандони соҳаҳои алоқа таҷлил карда мешавад. Ин дар ҳолат, ки ходимони радиоҳои давлатӣ чанд соли охир 10-уми апрелро ҳамчун санаи расмии оғози фаъолият чун Рӯзи радио таҷлил мекунад.

Имрӯз радиои тоҷик новобаста ба шакли моликиятш дар пур кардани фазои иттилоотӣ, сиёсӣ, маънавӣ ва фарҳангии чомеа нақши муҳим дорад. Он дар инъикоси раванди ҳаёти иҷтимоӣ муосир ва муваффақияту камбудии он ошкоро ва ҳолисона муносибат менамояд. Ба ҳулосаи муҳаққиқи М. Муродӣ «имрӯз раванди ҷаҳонишавӣ тақозо менамояд, ки рӯзноманигорон, ҳамчунин зиёӣён ва имкониятҳои расонаҳои хабарӣ самаранок истифода намуда, дар пешгирии ҳар зухуроти номатлуб, баррасӣ, гиромидошт, ҳифз ва ба насли ҷавон интиқол додани фарҳангу тамаддуни миллий, анъанаву суннатҳои мардумӣ ҳамчун дӯстдори ватану миллати хеш бештар ҷаҳд намоянд» [4, с. 26].

Умуман дар замони имрӯз васоити электронии ахбори омма аз ҷумла, фаъолияти радиоҳо аз мубрамтарин соҳаҳо ба ҳисоб меравад, зеро ба ақидаи муҳаққиқи М. Муродӣ «маҳсулоти он на танҳо ба тарбияи инсон, бедории фикрӣ, худшиносӣ ва ҳушдорӣ, ташаккули ҳувияти миллий ва боло бурди маънавиёти чомеа нақши муҳим мегузорад, балки манфиати молӣ меорад» [4, с. 25]. Аммо баъзан масъулони радиоҳои мустақил ба хоҳири ғайриқонуни, ба мазмуни маводи пахш эътибор намедиханд. Дар натиҷа гуфторҳои садо медиҳанд, ки ҳам ба шаъни аҳли эҷод доғ меоранд, ҳам завқи шунавандаро паст мекунад. Бинобар ин зарур аст, ки дар интиҳоби овозҳои радиэфонӣ, масъалаҳои баррасишаванда ва суруду оҳангҳои дохиливу хориҷии пастмазмун ҷиддӣ бошанд. Бинобар ин, радиоҳои тоҷикӣ дар бархӯрди инъикоси мавзӯву масъалаҳои рӯз ҳарчанд аз шеваҳои гуногун истифода мебаранд, аммо дар умум манфиатҳои миллиро ифода мекунад.

Адабиёт

1. Абдуллозода, М. Системные особенности радиовещания в Республике Таджикистан/ М. Абдуллозода// Вестник Таджикского национального университета. Серия филология.–2019.–№1.– С.285-290.
2. Асроров, М. Садои мо-садои халқ/ М. Асроров // Паёми Душанбе. – 1990. – 15 июн.

3. Маълумотномаи Бозравии давлатии Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон то ҳолати январӣ соли 2019.

4. Муродӣ, М. Нигоҳе ба таҳаввулотӣ матбуоти тоҷик дар замони истиқлол // Паёмномаи фарҳанг. –2016. – № 3. – С .21-27.

5. Сеткаи барномаҳои радиои «Тоҷикистон» ва шабакаҳои он то ҳолати январӣ соли 2019.

6. Усмонов, И., Давронов. Д. Таърихи журналистикаи тоҷик (Матн) / Иброҳим Усмонов, Давлат Давронов. – Душанбе, 2008. – 302 с.

7. Усмонов, И. Вазифаи аслии журналистика дар ҷомеа (Матн) // Усмонов. И. Актуальные проблемы журналистики. – Душанбе, 2007. – №2 .С.15-18.

8. Хоки Ватан. – Душанбе: Сурушан, 2002. – 300 с.

9. Хочазод, С. Таърихи радиои Тоҷикистон. (қисми 2). – Душанбе: Деваштич, 2006.–220 с.

10. Хочазод, С. Садои меҳан. – Душанбе: Ирфон, 2013.–112 с.

11. Шарипов, В., Волков, В. Парвози сухан. – Душанбе: Ирфон, 1967.– 85 с.

12. Ҳисоботи Раиси Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон М. Шоҳиён «Оид ба натиҷаҳои фаъолият дар соли 2018 ва вазифаҳо барои соли 2019» // Ҷаҳони паём. – 2019. – 10 январ.

13. https://www.un.org/ru/events/radioday/background.shtml?fbclid=IwAR0vkEхo4WQBUIVhtgDSX3C_Vfsz09wsrQ9wtA0ewkardv6-YtqowjUdgM0https

Саидзода О.

ФОРМИРОВАНИЕ НОВОЙ СИСТЕМЫ ТАДЖИКСКОГО РАДИО В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

В данном исследовании раскрываются этапы развития таджикского радио в годы независимости. Автор на основе анализа темы выявляет факторы эволюции и развития таджикского радио, охватывает различные периоды, характеризует общие и отличительные черты каждого этапа и определяет позицию других радиостанций в системе периодического радио в информационном пространстве Таджикистана.

В результате исследования выяснилось, что в советское время система вещания в Таджикистане развивалась с точки зрения структуры, типов, содержания и по технике вещания, как составная часть СМИ Таджикистана.

Ключевые слова: система, таджикское радио, радио «Таджикистан», независимость, развитие, этапы, структура, тип, содержание, техника вещания.

Saidzoda O.

ESTABLISHMENT OF NEW SYSTEM OF THE TAJIK RADIO IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

This study is dedicated to the periodical development of the Tajik radio in the period of Independence of the Republic of Tajikistan. The author based on the analysis of the theme, identifies the factors of the evolution and development of the Tajik radio, including the various periods, characterizes common and distinctive features of each stage, and identifies the position of other radio stations in the periodical system of the radio in the informative space of Tajikistan.

It was found out in the result of the research that, in the Soviet period the system of broadcasting developed in Tajikistan, as from the point of view of structure, type, content, and the technique of the broadcasting, as the part of the mass media of Tajikistan.

Keywords: system, Tajik radio, radio of «Tajikistan», independence, development, stages, structure, type, content, the technique of the broadcasting.

МУАЛЛИФОН:

Акобирова М., ходими пешбари илмии ПИТФИ.

Амиров Р., номзади илми педагогика, муовини ректори ДДСФ-и ба номи М. Турсунзода оид ба илм.

Буризода Қ., номзади илмҳои таърих, директори Хонаи китоби Тоҷикистон.

Зубайдов А., номзади илмҳои таърих, муовини директори ПИТФИ оид ба илм.

Иброҳимов К., директори МД «Коллеҷи Ҷумҳуриявии хореографии ба номи М. Собирова».

Иброимзода З., номзади илмҳои фалсафа, муовини авали директори Осорхонаи миллии Тоҷикистон.

Каримова Г., ходими калони Маркази мероси фарҳангии тоҷикони ПИТФИ.

Комилов М., аспиранти Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониши АИ ҶТ.

Қутбиддинов А., номзади илмҳои филологӣ, дотсент, ходими пешбари илми ПИТФИ.

Мирзоев С. ходими илмии ПИТФИ.

Муродов М., доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудирӣ шуъбаи ахбори омма ва табъу нашри ПИТФИ.

Раҳимӣ Д., номзади илмҳои филология, муовини директори ПИТФИ оид ба корҳои методӣ.

Саидзода О., муовини аввали директори радиои «Тоҷикистон».

АВТОРЫ:

Акобирова М., ведущий научный сотрудник НИИКИ.

Амиров Р., кандидат педагогических наук, проректор ТГИКИ им. М. Турсунзаде по науке.

Буризода Қ., кандидат исторических наук, директор Дома книги Таджикистана.

Зубайди А., кандидат исторических наук, заместитель директора НИИКИ по науке.

Иброҳимов К., директор ГУ «Республиканский хореографический колледж им. М Собировой».

Иброимзода З., кандидат философских наук, первый заместитель директора Национального музея Таджикистана.

Каримова Г., старший научный сотрудник Центра нематериального культурного наследия таджиков НИИКИ.

Комилов М., аспирант Института истории, археологии и этнографии им. А. Дониша АН РТ.

Қутбиддинов А., кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник НИИКИ.

Мирзоев С. научный сотрудник НИИКИ.

Муродов М., доктор филологических наук, профессор, зав. отделом СМИ и издательского дела НИИКИ.

Раҳими Д., кандидат филологических наук, заместитель директора НИИКИ по методической работе.

Саидзода О., первый заместитель директора радио «Таджикистан».

AUTHORS:

Akobirova M. Senior researcher of the Department of Bibliography and Library studies of the RICI.

Amirov R., Candidate of pedagogical sciences, Vice-rector of the State Institute of Art and Culture named after M. Tursunzoda.

Burizoda K., Candidate of historical sciences, Associate Professor. Director of the Book Chamber of Tajikistan.

Ibrohimov K., Director of the Republican choreographical College named after M.Sobirova.

Ibroimzoda Z., Candidate of philosophical sciences, First Deputy Director of the National Museum of Tajikistan

Karimova G. Senior researcher of the Center for Cultural heritage of Tajiks, RICI.

Komilov M., aspirant of the Institute of History, Archeology and Ethnography named after A. Donish, AS RT.

Mirzoev S. researcher of the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Murodov M., Doctor of philological sciences, Head of the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Qutbiddinov A. Candidate of philological sciences, leading scientific worker at the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Rahimi D., Candidate of philological sciences, Deputy Director on methodical issues of the RICI.

Saidzoda O., Deputy Director of the Radio «Tajikistan».

Zubaydi A., Candidate in historical sciences, Deputy Director of the RICI.

МУНДАРИЧА

Фарҳангшиносӣ

Амиров Р. Сиёсати давлати Тоҷикистон оид ба эҳёи фарҳанги миллӣ ва рушди туризми фарҳангӣ.....5

Мероси фарҳангӣ

Раҳимӣ Д. Косибӣ: чамъият, пири қор ва рисолаҳои ҳунармандӣ.....13

Каримова Г. Нон дар контексти ҷашну маросимҳои мардуми тоҷик.....20

Фаъолияти иҷтимоиву фарҳангӣ

Буризода Қ. Б. Фаъолияти хонаи китоби Тоҷикистон дар нашрияҳои илмӣ хориҷӣ.....28

Ақобирова М. Вазъи татбиқи равандҳои инноватсионии фаъолияти китобдорӣ дар китобхонаҳои ВМКБ.....43

Комилов М. Марҳилаҳои рушди шабакаи китобхонаҳои Тоҷикистони шӯравӣ.....51

Иброимзода З. Осорхонаҳо дар Ҷумҳурии халқии Хитой.....65

Санъатшиносӣ

Зубайдӣ А. Нақши мусиқӣ дар таҷлили Меҳргон.....70

Иброҳимов К. Аз вижагиҳои рақси тоҷик то таъсиси ансамблҳои рақсӣ.....81

ВАО ва таъбу нашр

Муродов М., Қутбиддинов А. Нигоҳе ба рӯзнамаҳои «Зарафшон» ва «Файзи Зарафшон».....88

Мирзоев С. Дар бораи як нашрияи маҳаллӣ.....101

Саидзода О. Истиқлолият ва ташаккули низоми нави Радиои тоҷик.....109

Муаллифон.....121

СОДЕРЖАНИЕ

Культурология

Амиров Р. Государственная политика таджикистана в области возрождения национальной культуры и развитие культурного туризма.....	5
--	---

Культурное наследие

Рахими Д. Ремесленничество: сообщество, духовные патроны и устав ремесленников	13
Каримова Г. Лепёшки в контексте праздников и обрядов Таджикского народа.....	20

Социально-культурная деятельность

Буризода К. Деятельности дома книги Таджикистана в зарубежной научной печати.....	28
Акобирова М. Состояние внедрения инновационных процессов библиотечной деятельности в библиотеках горно-бадахшанской автономной области.....	43
Комилов М. Этапы развития библиотечной сети советского Таджикистана.....	51
Иброимзода З. Музеи в китайской народной республике.....	65

Искусствоведение

Зубайди А. Роль музыки в празднование Мехргона.....	70
Иброхимов К. От особенностей таджикского танца до создания танцевальных ансамблей.....	81

СМИ и издательское дело

Муродов М., Кутбиддинов А. Взгляд на деятельность газет «Зарафшан» и «Файзи зарафшан».....	88
Мирзоев С. О деятельности одной местной газеты.....	101
Саидзода О. Формирование новой системы Таджикского радио в годы независимости.....	109
Авторы	121

CONTENTS

Cultural studies

Amirov R. Tajikistan state policy in the field of revival of national culture and development of cultural tourism	5
--	---

Cultural heritage

Rahimi D. Folk crafts: community, patrons and the charter of the craftsmen	13
Karimova G. Bread and its role in the context of holidays and ceremonies of the Tajik people	20

Social and cultural activities

Burizoda K. Reflection of Tajikistan book house activities in foreign scientific publications	28
Akobirova M. Implementation of innovative processes in libraries of the Badakhshan autonomous mountainous region	43
Komilov M. Development stages of library network in the Soviet Tajikistan.....	51
Ibrohimzoda Z. Museums of the People's Republic of China.....	65

Art studies

Zubaidi A. The role of music in the celebration of Mehrgon.....	70
Ibrohimov K. Some specification of the Tajik dance and establishment of the dancing groups.....	81

Mass Media and publishing issues

Murodov M., Qutbiddinov A. A look to newspapers «Zarafshan» and «Fayzi Zarafshan».....	88
Mirzoev S. An overview on activities of a local newspaper	101
Saidzoda O. Establishment of new system of the Tajik radio in the period of independence.....	109
Authors	121

Ба таваччуи муалифон

Дар маҷаллаи «Паёмномаи фарҳанг», асосан, мақолаҳои фарогирандаи таҳқиқотҳои илмӣ оид ба соҳаҳои фарҳанг, санъат, китобдорӣ, ахбори омма ва таъбу нашр, хунарҳои мардумӣ ва ғайра, ки дар худ навгонӣ доранд, чоп карда мешаванд.

Ҳангоми ирсали мақолаҳо муаллифон бояд қоидаҳои зеринро ҷиддан риоя намоянд:

1. Ҳаҷми мақола якҷоя бо расм, ҷадвал, диаграмма, графика ва матни анотатсия бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ набояд аз 10 саҳифаи чопи компютерӣ зиёд бошад;

2. Мақола бояд дар системаи Microsoft Word тайёр карда шавад. Дар баробари нусхаи чопии мақола бо файли зарурӣ, нусхаи электроники он низ пешниҳод карда мешавад. Дастнавис бояд дар компютер (тариқи Times New Roman Tj) бо риояи ҳарфҳои андозаи 14, формати А 4, фосилаи байни сатрҳо 1,5 см., ҳошияҳо: боло - 3 см., поён -2,5 см., чап – 3 см., рост- 2 см; дар як саҳифа 30 сатр ва дар як сатр 60 аломат ҳуруфчинӣ шуда бошад. Ҳамаи саҳифаҳо бояд рақамгузорӣ карда шаванд;

3. Ҷадвалҳои ба мақола алоқаманд, бояд дар матн бо рақамҳои лотинӣ зикр шаванд, номи ҷадвал баъд аз рақами гузошта оварда шавад;

4. Дар тарафи рости болои саҳифаи якуми мақола соҳаи илме, ки дар он мақола нишон дода мешавад, як сатр поён дар қисми чапи саҳифа ТДУ, дар сатри дигар насаб ва номи муаллиф бо зикри номи муассисаи пажӯҳишӣ ва ё таълимӣ, суроға e-mail ва рақами телефонҳо ва пас аз он дар маркази саҳифа унвони мақола ҷой дода мешавад. Баъд аз як фосила фишурдаи мақола бо забони асл ва калидвожаҳо, баъдан матни пурра, адабиёт ва пасон фишурдаҳо бо забонҳои русӣ (агар мақола русӣ бошад, ба забони тоҷикӣ) ва англисӣ бо калидвожаҳо (8-10 калима) оварда мешавад;

5. Рӯйхати адабиёт баъд аз матни мақола бо тартиби умумӣ зикр мешавад. Он бояд на камтар аз 6-8 номгӯи адабиёти асосиро дар бар гирад. Қоидаи тартиб додани рӯйхати адабиёт дар шакли насабу номи муаллиф, унвони асар, маҳалли нашр, нашриёт, соли нашр, ҷилд ва ё шумора, теъдоди умумии саҳифаҳо ва ё саҳифаҳои мақола бояд риоя шавад. Иқтибосҳо дар матн бо ишораи қафсайни росткунҷа ба таври мисол [1] [1, с. 3] нишон дода шаванд. Пеш аз маҳалли нашр аломати нуқта тире (. –), байни маҳалли нашр ва нашриёт аломати баён (:), пеш аз соли нашр вергул (,) ва пеш аз саҳифаи умумӣ (. –) гузошта мешавад. Иқтибос аз корҳои интишорнаёфта иҷозат дода намешавад.

6. Мақолаҳои илмие, ки ба идораи нашрия ворид мешаванд, бояд ҳулосаи коршиносон ва ё тақризи мутахассисони соҳаро доир ба зарурати нашри он дошта бошанд;

7. Ҳаёти таҳририя ҳуқуқ дорад, ки матни мақолаҳои илмиро таҳрир ва ихтисор кунад ва ё онро дар бойгонии худ нигоҳ дорад. Дар ҳолати ба муаллиф баргардонидани мақола барои такмил таърихи қабули он ва рӯзи пешниҳоди матни ниҳонии мақола муайян мегардад. Мақолаҳое, ки ба талаботи зикршуда мувофиқ нестанд, ҳаёти таҳририя наменпазирада;

8. Дар мавриди аз ҷониби ҳаёти таҳририя ба муаллиф баргардонидани мақола, танҳо як нусхаи он дода шуда, нашрия зарур намендонад, ки доир ба сабабҳои баргардонидани он бо муаллиф баҳс намояд. Матни мақолаи фиристонидашуда бояд ислоҳи ниҳонӣ дошта,

чиддан таҳия ва бо имзои муаллиф (-он) супорида шавад. Дар мақолаи муштарак бояд имзои ҳамаи муаллифон бошад.

Суроғаи мо: Душанбе, хиёбони Н. Қаробоев, 17 (ошёнаи 2), ПИТФИ, шуъбаи ахбори омма. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

К сведению авторов

В научном журнале «Вестник культуры» печатаются статьи содержащие результаты научных исследований по гуманитарным наукам: культуре, искусству, билиотековедению, СМИ и печатные издания, народные ремесла и другие, имеющие новизну.

При направлении статьи в редколлегию авторам необходимо соблюдать следующие правила:

1. Объём статьи не должен превышать 10 страниц компьютерного текста, включая текст, таблицы, библиографию, рисунки и тексты аннотации на таджикском, русском и английском языках;

2. Статья должна быть подготовлена в системе Microsoft Word. Одновременно с распечаткой статьи сдается электронная версия статьи. Рукопись должна быть отпечатана на компьютере (гарнитура Times New Roman Tj, шрифт 14, формат А 4, интервал 1,5, поля: верхнее-3 см., нижнее-2,5 см., левое-3 см., правое-2см; на одном листе 30 строк, в одной строке 60 знаков), все листы статьи должны быть пронумерованы;

3. Таблицы в статье должны быть указаны латинскими цифрами, вначале цифра таблицы, затем ее наименование;

4. Справа сверху 1-ой страницы указывается отрасль науки, ниже имя и фамилия автора, затем название организации, адрес, e-mail, номер телефона, затем по центру страницы указывается наименование статьи. Далее через пустую строку следует основной текст. В конце статьи после списка литературы приводятся аннотации на русском и английском языке и ключевые слова (8-10 слов);

5. Список литературы указывается в общем порядке после основного текста статьи. Авторы должны соблюдать правила составления списка использованной литературы. Он должен содержать не менее 6-8 наименований литературы. Правила составления списка литературы в следующей форме: фамилия, имя, название, место издания: издательство, год издания, том или номер, общее количество страниц или страницы статьи. Сноски показывать в квадратных скобках по примеру [1] [1, с.3]. Перед местом издательства ставится точка тире (. –), местом издательства ставится двоеточие (:), перед годом издания ставится запятая (,) и перед общим количеством страниц ставится (. –).

6. Научные статьи, представленные в редакцию журнала, должны иметь экспертное заключение и отзыв специалистов о публикации;

7. Редколлегия оставляет за собой право производить сокращения и редакционные изменения статьи;

8. В случае возвращения редколлекцией публикации автору статьи для доработки, автор редактирует и вносит изменения в текст статьи. Окончательный вариант статьи должен быть подписан автором или соавторами. Статьи, не отвечающим правилам, редколлекцией не принимаются.

Наш адрес: Душанбе, проспект Н. Каробаева, 17 (2 этаж), НИИКИ, отдел средств массовой информации. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияти илмию таҳлилӣ
2019, № 3 (47)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно – аналитическое издание
2019, № 3 (47)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2019, № 3 (47)

Сармуҳаррир
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент
Шариф Комилзода

Мухаррири масъул
доктори илмҳои филологӣ, профессор
Муродов Мурод

Мухаррири техники
Ҷумъабой Қузиёв

Ба чоп 28.10.2019 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Қоғазӣ офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj.
Чопи офсет. Ҷузъи чопии шартӣ 16.
Адади нашр 200 нусха. Супориши № 15/19

Маҷалла дар чопхонаи ҶДММ «Аржанг» ба таъбири расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи С. Шероӣ – 21

